Gavriil Vasilyeviç

KSENEFONTOV

YAKUT

ŞAMANLIĞI

Rusçadan Çeviren:Atilla Bağcı

kömen

Gavriil Vasilyeviç KSENEFONTOV

YAKUT ŞAMANLIĞI

kömen

Kömen Yayınları 66

1. Baskı
Nisan 2011
Konya

ISBN: 978-975-6527-75-7

Kömen Eğitim Elektronik Turizm Tic. Ltd. Şti.
Kürkçü Mah. Rampalı Çarşı Zemin Kat Nu: 11
Konya
Tel: 0332 353 47 15
eposta: komen54@hotmail.com

T. C. Kültür Bakanlığı Sertifika Nu: 0907-42-008978

Baskı
Şelale Ofset

A.V. KSENEFONTOV

RUSÇADAN ÇEVİREN: ATİLLA BAĞCI

YAKUT ŞAMANLIĞI

KÖMEN YAYINLARI

Kızlarım Asya, Aslı ve eşim Hatice'ye...

İÇİNDEKİLER

V. BÖLÜM

VI. BÖLÜM

G.V.KSENOFONTOV

ŞAMANİZM

Toplu Eserler (1928-1929 yılları arasında yayımlanmış)

Bu eser, mümtaz Yakut etnograf ve halkbilimcisi Gavriil Vasilyeviç Ksenofontov'un, Yakutların ve Sibirya'nın diğer halklarının Şamanlığına adanmış, 1920'li yıllarda yayımlanmış çalışmalarını kapsamaktadır.

30'lu yıllardaki baskılardan sonra onun adı Sibirya istografyasından uzun süreli olarak kayboldu; kayboldu ama - G.V.Ksenofontov'un adı ve Kuzey halklarının kültürünün özgünlüğünü ortaya koyan, folklor, tarihsel-enografik problemlerine yönelik, paha biçilemez araştırmaları asla unutulmadı.

G.V.Ksenofontov'un toplu eserlerinin yayımlanması, Yakut'ta yapılan *"Din Olarak Şamanizm: Yaratılış, Yeniden Yapılandırma ve Gelenekler"* başlıklı uluslararası bilimsel konferansla aynı tarihe denk düşmüştür. Bu eserin yayım hakkı Yakut Halkları Folklor ve Müzik Müzesi'ne aittir.

SÖZBAŞI

Batı'da yoğun bir Budizm ve Yoga merakının yerini bugün Şamanizm aldı. Birbiri ardınca son derece pahalı "Şamanizm akademi"leri açılmakta ve her meslekten ve yaştan insanlar buralara ders almaya gitmektedir. Aynı şekilde üniversitelerde de "Şamanizm araştırma merkezleri" açılmakta ve konuyla ilgili uluslararası bilimsel dergiler ve sempozyumlar birbirini izlemektedir.

Macaristan uluslararası Şamanizm araştırmalarının merkezi konumuna yükselmiştir. Bunda da hiç şüphesiz "Sibirya ve Türkistan şamanizmi tam anlamıyla çözülüp anlaşılmadıkça, Macarbilimin (Hungaroloji) pek çok sorunu bizler için anlaşılmaz kalmaya mahkumdur" diyen büyük şamanoloji bilgini Vilmos Diozegi'nin önemli bir yeri ve rolü vardır. Peki bu soru Türkoloji veya Türklükbilimi için çok mu farklıdır? Hayır. Tam tersine bu soru ve hüküm Türkoloji için daha da geçerlidir. Asıl, Türkolojinin pek çok meselesi ve çözülemeyen problemi Türk şamanizmi daha iyi anlaşılıp çözümlenmedikçe cevapsız kalmaya mahkümdur. Ancak bütün bu önemine rağmen konunun Türkiye'de ilk takdimcisi ve takipçisinden -Abdülkadir İnan'dan- daha iyi bir konumda olduğumuzu söylememiz mümkün görünmemektedir. Ne üniversitelerimizde bir tane olsun "Şamanizm araştırmaları merkezi"miz vardır; ne de konuyla ilgili alan araştırmalarına dayalı çalışmalar.

Hal böyle olunca, daha önceki çalışmaları tavşanın suyunun suyu kavlinden ısıtarak ve çoğunlukla hiçbir ciddi bilgiye dayanmaksızın Şamanizm hakkında makale hatta cilt cilt kitap yazacak kadar cüretkâr insanlar bu alandaki boşluğu doldurmaya kalkışmış durumdadır. Yaşayan canlı bir olguyu hayatında bir kez bile görmeden gözlemeden o konu hakkında ciltler dolusu kitap yazmak ilim hayatımızı esir

alan bize özgü tuhaflıklardandır. Bunların yazdıkları Şamanizm kitaplarına tenkit yazılmaya kalkılsa hacmi yazılan kitaplardan daha da büyük olacağından böyle bir işten sarfı nazar edilmiştir. Hele hele İslâmiyet ile bağdaştıramadıkları her türlü bilgi ve olguyu "Şamanizm"e atfedip çalakalem yazanlar bir-iki veya üç-beş kişi değil yığın yığındır... İsimleri de saymakla tükenecek gibi değildir.

Bu durumda yapılacak ve yapılan en doğru iş, alan araştırmasına dayalı özgün çalışmaları beklerken daha önce alan araştırması yoluyla yapılan ciddi Türk şamanizmi çalışmalarını Türkçeye kazandırmaktır. Elinizdeki "Şamanizm. Toplu Eserler" adlı bu çalışma da Gavriil Vasilyeviç Ksenofontov tarafından yapılan alan araştırmaları yoluyla hazırlanmış bir çalışmadır. Bu çalışmayı Rusça aslından Türkçe'ye kazandıran Atilla Bağcı'nın emeği ve gayreti her şeyin üstündedir. Kendisini tebrik edip kutluyor ve Türk Şamanizm Araştırmaları alanına, bu yöndeki katkılarının devamını diliyorum.

Prof.Dr. Özkul Çobanoğlu

Gavriil Vasilyeviç Ksenofontov sadece Yakut ve Sibirya tarihinin sayfalarına değil, Yakut Kültürüne de olan etkisiyle büyük ilmi izler bırakan bilim adamı, etnograf, halk bilimcisi ve Yakut entelektüel kuşağının parlak bir temsilcisidir. Onun kaderi de aynen kendi kuşağının büyük çoğunluğunun kaderi gibi trajik olmuştur. 1938 yılında, cezalandırılmış ve bir süre sonra da ölmüştür. Ksenofontov tarafından miras bırakılan eserler, Yakut ve Sibirya halklarının kültür ve tarihlerinin öğrenilmesi için büyük değere sahiptirler ve artık bibliyografik kaynak değeri kazanmışlardır. Yayımlanmış eserlerinden başka, Yakut İlmi Merkezi'nde (YNS) RAN muhafaza edilen zengin el yazmaları bırakmıştır. 20'li 30'lu yıllarda bilim adamının adı Sibirya'nın geniş bilim ve sosyal çevrelerince biliniyordu. Onun eserleri o dönemde Sibirya'nın bilim merkezi olan İrkut'ta yayımlanmıştır. Burada uzun süre yaşayan Ksenofontov bilimsel yolculuğuna da yine burada başlamıştır. Baskı ve cezalardan sonra onun ismi Yakut ve Sibirya tarih biliminden silinmiştir. 1958 yılında onun itibarının iade edilmesiyle birlikte bu yetenekli Yakut bilim adamının eserleri hak ettiği bilimsel değerini geri kazanmıştır. Bu değerli çalışmaların başlangıcı meşhur Yakut halkbilimcisi G. U. Ergis tarafından yapılmıştır.

Ksenofontov'un 75. doğum yıl dönümü münasebetiyle 1963 yılında, araştırmacının hayatı ve faaliyetleri hakkında 1960'lı yılların başında yayımlanmış olan makalelerin oluşturduğu bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporun tamamı yazarın ölümünden sonra 1978 yılında, ancak yayımlanmıştır.[1] Başında G.U.Ergis'in bulunduğu SO AN SSCB Dil, tarih ve Edebiyat Enstitüsü Yakut Şubesi çalışanlarca (İ.M.Alekseyev, P.Y. Yefremov ile) birlikte G.V. Ksenofontov'un el yazması mirasının vatanına dönmesi ve araştırılması için büyük bir çalışma yapılmıştır. Bilim adamının arşiv malzemelerinin öğrenilmesi ve tasnif edilmesinde en büyük rol G.U.Ergis'e aittir. AN SSCB Yakut Şubesi arşivinin deneyimli memuru A. L. Novgorodov ilmi-teknik açıdan fevkalade büyük yardımlarda bulunmuştur.

1963 yılında yukarıda bahse konu arşiv hakkındaki raporda G.U.Ergis onun içeriğini açmıştır. Ve o zamandan beri de G.V.Ksenofontov'un çalışmalarının incelenmesinde yeni bir dönem başlamıştır. Hiç bir araştırmacının önünden bile geçmediği, Sibirya halklarının kültürü ve Şamanizm'in öğrenilmesi için, onun derlemiş olduğu değerli kaynakların incelenmesi başlamıştır. Onun eserleri ülkemizde geniş bir yelpazede büyük bir ilgi ve değer görmüştür. Bu değer kazanma süreci, bilim adamının mümtaz şahsiyetine ve biyografisine olan ilgiyle eş zamanlı gelişmiştir. Geçen yıllar bu bilim adamının yaşam ve mücadelesiyle ilgili az miktardaki periyodik yayınlara ilgiyi artırmıştır. G.V.Ksenofontov'un faaliyetleri ve yaşamına ait gerçeklerin yeniden değer kazanmasını sağlayan biyografisi onun kişisel fonunda muhafaza edilmiştir.[2] G.V.Ksenofontov 15 Ocak (eski takvime göre 4 Ocak) 1888 tarihinde Yakut Şehrinin 180 km yukarısında Lena Nehrine doğru Tit-Arıı Bölgesi'nde, Batı-Kangal Ulus'unun 4.Maljegor İdari Bölgesi'nin (Şimdiki Ordjonikidzev Bölgesi) Yakutlarının varlıklı bir ailesi olan Vasiliy Nikiforoviç ve Yekaterina Maksimovna Ksenofontov çiftinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Okuma yazma bilen ve varlıklı bir kişi olan baba, kendi ulusu üzerinde var olan otoritesini kullanmış ve ulusun idaresinde farklı görevlere seçilmiş, akabinde ulusunun yöneticisi olmuştur. Ksenofontov ailesi 6 oğlu ve 3 kızı olan büyük bir ailedir. Gavriil ailenin en büyük oğludur. Ancak doğduktan hemen sonra eğitim için Yakut Şehrine gideceği vakte kadar yaşadığı, hiç çocukları olmayan orta halli İona Sleptsov ailesine verildi. Gavriil bu aile tarafından çok sevildi. O canlı, hareketli ve etrafını çevreleyen her şeye karşı çok meraklı idi. Bu aile yanında geçirdiği çocukluk yılları bu geleceğin bilim adamının bütün hayatı üzerinde kaybolmaz izler bırakmıştır. Kendisini yetiştiren aileye sıcak duygularla bağlanmış; eğitim için yanlarından ayrıldıktan sonra yaz tatillerinde ziyaretlerine gitmiştir. Onları hayatının ileriki dönemlerinde çok samimi duygularla yâd etmiştir. Daha sonraları kendi

halkının manevi kültürü ve tarihi kaderine derin ilgiye dönüşecek olan, sıradan insanların yaşamlarına karşı duyduğu merakın, o zaman doğduğunu bilmek gerekir. Çocuklarına iyi eğitim imkânları sağlamak amacıyla Vasiliy Nikiforoviç ailesiyle birlikte daimi olarak yaşayacağı: Yakut şehrine taşındı. Yakut'da ev edinerek Lensk madenlerinin Yakut acentesinde çalışmaya başladı; kışın yük taşıma işinden büyük gelir elde etti ve oldukça varlıklı biri oldu. Bu durum onun şehrin zenginleri arasında önemli bir konum alması ve onlar üzerinde etkili olmasını sağladı. Köy okulunda ilk eğitimini aldıktan sonra ailesinin de taşınmasına kadar Yakut şehrinde Mariisk yurduna verilen Gavriil 1899 yılında Yakut eğitim kurumuna girmiştir. Artık baba evinde yaşıyordu ama daha önce bakımını üstlenen ailede bulduğu sıcaklık ve konfor burada yoktu. Annesinin sert ve titiz yaklaşımı nedeniyle aralarındaki ilişkide bu rahatsızlık daha belirgin hale geliyordu. Baba ise bütün aile bireylerine karşı sert ve eşit tutum sergiliyor, özellikle de çocuklara karşı. Yaşantısına kendi eğitimiyle çok şeyler katan baba çocuklarının da iyi eğitim almalarını arzuluyor, bunun için hiç bir şeyden kaçınmıyordu. Baba ailedeki söz götürmez otoritesini ve çocukları üzerindeki saygınlığını hiç bir zaman kaybetmemiştir. Baba çocuklarına, özelikle de büyük oğluna ayrı bir önem ve ilgi göstermiştir. Gavriil okulun son sınıfında Yakut'a kadar yayılan 1905 ihtilal olaylarına karıştı. Bu demokratikleşme hareketinin tırmanışının elbette ki bu genci etkilememesi mümkün değildi. Politik sürgünlerin iştirak ettiği hareket içinde yer aldı. 1905 yılı Nisan ayında hareketçiler arasında illegal Marksist grup olan "Mayak" ortaya çıktı. Genç Ksenofontov da arkadaşlarıyla birlikte bu grupta yer aldı. Bu grubun lideri sürgün sosyal-demokrat S. Kotikov idi. Grup işçi hareketleri tarihi, tarım politikası ve ekonomik politika meseleleri üzerine konferanslar ve etkinlikler düzenliyordu. G.V. Ksenofontov Marksizm ideolojisiyle ilk defa burada tanışıyordu. Daha sonra bu yıllarla ilgili olarak "Bu dönem, Bolşevikler ve Menşevikler benim için yeteri kadar anlaşı-

lır olmamasına rağmen silinmez izler bıraktı" diye yazmıştır.[3] Rahat bir eğitim süreci geçirdi. O bilgisiyle emsalleri arasından, özellikle de matematikteki başarısıyla kendisini fark ettiriyordu; daha sonraki dönemde kendisini "Arşimed" diye çağırmışlardır. Kendisi matematiğe olan eğilimden dolayı teknik enstitüye gitmek istiyor, babası ise buna karşı çıkıyordu. Baba, teknik mesleklerin burada başarılı olmayacağı kanısıyla oğlunun Tomsk Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne gitmesi için ısrarcı davrandı. Gavriil de babasının ağırlığı ve ekonomik nedenlerin etkisiyle Hukuk Bilimini tercih etti.

Lise eğitimini bitirdikten sonra yüksek öğrenim görmek için Tomsk şehrine gidinceye kadar, 1908 yılında 1 yıl süreyle Megin Ulusu Meljahin Bölgesi'nde öğretmenlik yaptı. Hukuk Fakültesine girmesiyle meşhur Sibirya etnografı ve seyyah G.İ.Potanin'in öğrencilerinin organize ettiği ve etkin olarak çalışmalarına katıldıkları "Sibirya Bilimi" adlı ilmi grubundaki çalışmalara katıldı. Bu grup kendi bünyesinde Sibirya'nın yetenekli gençlerini topluyor; etnografya, halk bilimi, manevi kültür, yaşam tarzları ve halkın geleneklerinin öğrenilmesi için çalışıyordu. Bu durum Ksenofontov' un ilgisini artırdı ve bu grup bünyesinde iştirak ettiği çalışmalar onun gelecekteki etnografik çalışmalarının hazırlık şeması ve temelini teşkil etti. Okul kapanınca yaz tatillerini evinde geçiriyordu; ilk halkbilimi çalışmasına girişti ancak deneyimsizlik kendisini gösterdi ve girişimi başarısızlıkla neticelendi. Bu başarısızlık genç araştırmacı da hayal kırıklığı ve etnografya çalışmalarıyla ilgilenmekten bir kaç yıl uzak durmasına neden oldu.Ksenofontov Tomsk Üniversitesinin duvarlarında siyasi görüşlerinin şekillenmesini sağlayan güçlü bir bölgecilik etkisi olduğunu gördü. Bu toplumsal-politik burjuva akımının kurucuları: Sibirya entelektüelliğinin temsilcileri G.İ.Potanin ve N.M.Yadrintsev idi. Onlar Sibirya'nın otonomi kazanması, kültürel ve ekonomik bağımsızlığına sahip olmasını savunuyorlar; bunun içinde burjuva reformu yoluyla Sibirya'nın gelişmesi için, Sibirya'da feodal Rus toprak ağalığı eko-

nomik yapısından kurtulmanın gerekliliği öngörüyorlardı. Bu şartların oluşmasının bölgenin müstakil bir yönetim biçimi kazanmasıyla ilişkilendirdiler.

1912 yılında G.V.Ksenofontov başarı ile fakülteden mezun oldu; bir yıl da stajını tamamladıktan sonra Yakut'a geri döndü. Burada 1913 yılından 1917 yılına kadar avukatlık yaparak hukuk tecrübesini artırdı. Avukatlık yaptığı zaman Çarlık mahkemelerinin rutin ve formalite uygulamalarıyla karşılaştı; sıradan insanların haklarını savunarak davaların adaletle sonuçlanmasına çalışarak "Yakutistan'ın merkezinde, hukuki davalar, yardım için başvuran yabancı kabile ve ulusların Yakutlar ile yakın ilişkiler kurmalarına imkân vermiştir" diye belirtmektedir.[4] Sosyal-siyasi dünya görüşüyle meslektaşları içerisinde sivrilmiş ve Yakut halkı arasında bir tanınırlık kazanmıştır. Bu durum onun etnografik malzemeler topladığı bilimsel araştırma işinde büyük rol oynamıştır. Görüştüğü insanlar kendisi ile rahatça bilgilerini paylaşmışlardır. Avukatlık yaptığı yollarda aynı zamanda halkın cehaleti ve ezilmişliğine karşı çıkarak kültürel ve eğitim faaliyetleriyle faal olarak uğraştı. Ksenofontov "halk ne kadar eğitilse o kadar iyi yaşar" diye yazmaktadır.[5] Yakutistan'ın öğrenilmesi, eğitim, kültür meselelerinin çözümlenebilmesi, daha nitelikli doktor, öğretmen ve hukukçu kadroların yetiştirilebilmesi, Doğu Sibirya'nın halk bilim merkezi olabilmesine büyük etki edecek İrkut'ta üniversite açılmasının gerekliliğini, Ksenofontov 1916 yılında ülkenin yerel basın organlarına yaptığı açıklamayla vurgulamıştır.[6] Bu alandaki faaliyetleri önemli rol oynamış, üniversitenin açılmasında emeği geçmiş, 1918 yılında kapıları ilk o açmıştır. Bir kaç yıl sonra kaderin etkisiyle Ksenofontov'un gelecekteki kaderi bu üniversiteyle bağlanacaktır.

Bu yıllarda G.V.Ksenofontov Rus Coğrafya Kurumunun yerel bölümünün faaliyetlerine aktif olarak iştirak etmiştir. Coğrafya Kurumu Müzesinin kurucusu Yemilyon Yaroslavskiy ile

tanışmasının onun ilmi faaliyetlerine büyük katkısı olmuştur. Y.Yaroslavskiy, Şubat İhtilalinin ilk günlerinde Yakutistan'daki din karşıtı faaliyetin başını çekmiş ve Şamanizm'in sorunlarıyla etkin olarak uğraşmıştır. "Benim çalışmalarımın ana temaları olan ölen Tanrılar-Şamanlar meselesine, kutsal kitaplara inanan milletlerin öğrenilmesine karşı ilgimin oluşması esas itibarıyla değerli dostum Yaroslavskiy'nin etkisi olmuştur."[7]

Yakut toplumunun her katmanını sallayan Şubat ve sonraki Ekim ihtilalinin hararetli olayları bir süre için ilmi çalışmalarda dâhil olduğu bir takım işlerin arka plana itilmesine neden oldu.

Demokratik burjuvazi Şubat ihtilalı Yakutistan gibi kenar bölgeler için bağlayıcı öneme sahiptir, zira ihtilalin burjuvazi demokratik davalarının milli-azatlık hareketleri davalarıyla birleştirilmesine yol açmıştır. Bu davaların çözümlenmesi milli entelektüelliği ön plana taşımıştır. Ksenofontov ihtilal döneminde demokratik hareketin en parlak temsilcilerinden biriydi ve davanın tartışmasız lideri oldu. Onun kişiliği kadar bu role uygun başka bir figür yoktu; otoriter, toplumun çoğunluğunca bilinen ve halk içinde öngörüsü ile itibarlı bir kişi idi. Milli entelektüellik ve milli azatlık birliğine bir dinamizm kazandırdı.

Ksenofontov, 1917 yılı Mart ayında "Özgürlük" birliğine katıldı ve diğer siyasi oluşumlarda aktif olarak yeraldı. Aynı yılın Haziran ayında birlik "Yakut Federasyonu Emek Birliği" adını aldı. Birliğin programı burjuvazi-demokratik özellik taşıyordu ve Sibirya Bölgelerinin talepleri - Sibirya için Sibirya Bölgesel Duması ve otonomiyi savunuyordu.[8] Birliğin sosyal yapısı fevkalade çeşitli idi. Birlikte burjuva entelektüelliğinin temsilcileri, entelektüel demokratlar, liberaller ve tüccarlar bulunuyordu. Ksenofontov birliğin sol kanat temsilcisi idi; Bütün Rusya Kurucular Meclisi üyeliğine ve iki defa da Tomsk şehrinde Sibirya Duması'na seçildi. Ekim ihtilalinin zaferi ve bölgesel deği-

şikliklerden dolayı delege faaliyetinde başarılı olamadı. Bunun üzerine siyasi faaliyetlerden uzaklaşması gerekti.

1919 yılında G.V.Ksenofontov avukatlık yapmak ve Şamanizm'in öğrenilmesi maksadıyla Yakut şehrine geri döndü. Ama halkbilimi bölümü kendisini 1920 yılı Mayıs ayı sonuna dek kalacağı Maginsk Ulusuna ilkokul öğretmeni olarak gönderilecekti. Yakut'a döndükten sonra hukuk reformunun yapılmasına katıldı. Ancak sonraki çalışmalarında Sovyet adli kurumlarındaki çalışmaları reddedildi ve eski okuluna gönderildi. Parlak avukatlık kariyeri için gerekli olan iyi eğitim, akıl, iyi derece de Rusça bilgisi, ikna edicilik yeteneği, mahkemelerde ciddiyet ve tutarlılık meziyetlerine sahip olmasına rağmen kendi mesleğinden kopmak zorunda kaldı; ancak kazandığı deneyimlerden gelecekte istifade edecekti. 1920 yılında reformların tamamlanmasından sonra tıp eğitimi almak için Ksenofontov İrkut Devlet Üniversitesine gönderildi; ancak kaderin cilvesiyle Sosyal Bilimler Fakültesi'ne girdi. Sibirya tarihine merak saldı ve tamamen eğitime yöneldi. Onun üniversite hazırlığını göz önünde bulunduran üniversite yönetimi kendisine Doğu Dilleri Kürsüsü'nde asistanlık görevini teklif ettiler. Daha sonra B. E. Petro'nun ricasıyla Asya'nın göçebe halklarının etnografya ve tarihinde uzmanlaştığı Arkeoloji ve Etnografya Kürsüsü'ne geçti. Bu tarihten yaşamının sonuna kadar G.V. Ksenofontov bilimsel araştırmalarla uğraştı. Üniversitede çok iyi şekilde teorik hazırlık yaptı. Bilim adamı olarak Ksenofontov'un Doğu Sibirya halklarının kültürü, yaşam tarzı ve tarihini öğrendiği İrkut'daki bilimsel çevreyi de etkilemiştir. İrkut şehri üniversitenin açılmasıyla büyük bir ilim merkezi haline geldi. Burada Tarih Profesörü V.İ. Ogorodnikov, N.N. Kozmin, B.E. Petra, halk bilimcisi ve edebiyatçı Prof. M.K. Azadovskiy, edebiyat ve tarih Profesörü M.P. Alekseyev, genç tarihçiler P.P. Horoşik, F.A.Rumantsev ve diğer bilim adamları çalışmıştır. İrkut ilim muhitine Buryat Profesörleri G.M. Tsibikov, B.V. Borâdin, halk bilimcisi P.P. Batorov, S.P. Baldayev ve diğerleri girmiştir.[9]

Üniversitede 2 yıl çalıştı. B.E. Petra'nın başında bulunduğu "halkbilimi" öğrenci grubunun ve Rus Coğrafya Kurumunun Doğu Sibirya Bölümünün çalışmalarına katılmıştır. Onun tarafından grupta "Yakutların doğuşu" ve "Kumıs bayramı Tekamülü-Isıah" başlığı altında 2 tane rapor okundu.[10]

1921 yılı yazında Prof. B.E.Petra'nın araştırma grubunun üyesi sıfatıyla Ksenofovtov Yakutlar tarafından Lena nehrinde kayalar üzerine çizilmiş olan kaya resimleriyle birlikte Yakutların inançlarını araştırdıkları Yakut Bölgesine yapılan seyahatte görev aldı.[11]

Onun tarafından derlenen etnografik materyaller, Yakutların tarihi kahramanlık hikâyeleri, destanları ve Şamanizm'e ait materyalleri içermektedir. 1922 yazında Buryatların Şaman inançlarıyla tanıştığı Buryatya'nın Alarsk Bölgesinde bulundu.

Etnografık materyallerin detaylı ve sistematik olarak derlenmesi için Ksenofontov 1923 yılda üniversiteden ayrıldı ve Yakutistan'a gitti. Burada bir takım güçlüklerle karşılaştı. O dönemde Yakut'da bünyesinde bilim adamlarını bulunduran bir ilmi cemiyet yoktu. Şamanizm ve halk bilimi alanlarında etnografık malzemelerin derlenmesi için Ksenofontov Yakut Ticaret ve Sanayi Odası Halk Komiserliği Kuzey Bölümünde sekreter olarak çalışmaya başladı. Lena Nehrinin aşağı bölümleri ve Küsur köyünde kalarak Olenok Nehri ağzına kadar 2 aylık etnografık bir seyahat gerçekleştirdi. Kuzeyde sıkıntılar içinde bir yıl geçirdikten sonra 1924 yılında Ekim ayımda Yakut'a döndü.[12] O kuzeyde Bulun'da yaşadığı süreçte İrkut'taki iş arkadaşlarıyla ilişkilerinin koparmadı, Ksenofontov'un özellikle Buryat halkbilimcisi P.P.Bataorov ile dostane ilişkisi vardı.

Ksenofontov'un kuzeye yaptığı seyahatten sonra Yakut Hükümeti bilim adamının yoğun ilmi çalışmaları için finansman desteği sağladı. İrkut'a döndükten sonra hayatının sonuna dek koparmadığı Yakutistanın kurumlarıyla ilişkiler tessis etti. 1924 yılı Aralık ayında Ksenofontov YASSC (SSCB Yakut Muhtariye-

ti) Halk Komiserliği Bölümü ilmi personeli oldu. 1925 yılı Şubat ayında bilim adamı Yakut Toyon Arı Adası, Batı Kangal Ulusu, Sredneviliy Ulusu taygaları üzerinden Hoçin Ulusu, Brangatskiy yerleşim yeri, Çona-Erbogaç, Novo Truhansk ve Krasnoyarsk güzergâhında gerçekleşen en kapsamlı, araştırma seyahatini gerçekleştirdi. 1926 yılı ortalarında Hakasya ve Batı Buryatya'ya yapılan seyahatle araştırma gezisi tamamlandı.[13]Uzun ve meşakkatli geçen seyahat onun sağlık durumunu olumsuz etkiledi. Hakasya'dan dönüşünde hastalandı ve bir süre sonra doktorların önerisi üzerine Shumi'ye dinlenmeye gitti. İyileştikten sonra aynı yılın sonbaharında Ksenofontov Leningrad'a gitti. Müzelerde, kütüphanelerde çalıştı ve derlenmiş materyalleri incelemek maksadıyla burada bir yıl kaldı. YA SSC Halk Komiserliği ilmi üyesi olarak, düzenli bir şekilde kendi araştırma programı hakkında bilgi vermek zorundaydı. G.V.Ksenofontov 23 Mayıs 1927 tarihinde Moskova'daki Yakut Temsilciliği'nde YASSC Cumhuriyet Hükümeti önünde, önemli katılımcıların olduğu toplantıda kendi başarılı çalışmaları ile ilgili bir rapor sundu. Rapor katılımcılar tarafından büyük heyecanla dinlendi. 1927 yılı Eylül ayında hükümet 200 ruble ödenek bağlamayı kararlaştırdı.[14]

Moskova'da çalışan G.V.Ksenofontov "Tanrıtanımaz Savaşçılar Birliği'"nin çalışmalarına aktif olarak katıldı. Bu merkezin Başkan Yardımcısı Y.Yaroslavskiy idi. Yakut bilim adamının Şamanizm konusunda yaptığı çalışamlarına büyük değer vermiş ve bu çalışmaların yayımlanması için her türlü desteği göstermiştir. 1928 yılında Y.Yaroslavkiy'nin tavsiyesi ile "Tanrıtanımaz Savaşçılar Birliği"nin bilimsel-metodik seksiyonuna, Yakutların Şamanizm inançları araştırma sonuçları hakkındaki bir raporu ile katıldı.[15] Kazan'da bulunduktan sonra 1928 yılında Ksenofontov İrkut'a döndü ve kendi çalışmalarını yayımlamaya başladı. "Buryatovedeniye" dergisinde, onun "*İzobrajeniya na skalah. Lenı... // Lena Nehri Kayalıklarındaki Tasvirler", "Proishojdeniye Yakutov // Yakutların Doğuşu", "Koçevoy bıt i*

religiya // Göçebe Yaşam Tarzı ve Dini" başlıklı makalelerini yayımladı. Aynı yıl İrkut'ta Rus Coğrafya Kurumu Doğu Sibirya Bölümü Yakutistan Şubesi yayınevinden *"Legendi i raskazı o Şamanah u Yakutov, Buryat i Tungusov // Yakutlar, Buryatlar ve Tunguslarda Şaman Hikâyeleri ve Efsaneler"* başlıklı kitabını yayımladı. 1929 yılında *"Hrestes. Şamanizm i Hrıstianstvo//Hristos, Şamanizm ve Hıristiyanlık", "Kült Sumaşestviya vı Uralo-Altayskom Şamanizme //Ural-Altay Şamanizmi'nde Delilik Kültü", "Pastuşeskiy bıt i mifologiçeskiye vozzreıiiya klassiçeskovo Vastoka // Klasik Doğunun Pastoral Yaşam Tarzı ve Mitolojik Tasavvurları"* çalışmalarındaki parlaklığı gördüler. Ksenofontov bu yıllarda Yakut halk bilimi ve mitolojisi alanında yapmış olduğu çalışmalarının tamamını kapsayan "Elleyada"nın yayımlanmasına çalıştı. Ancak bilim adamının yaşamının sonuna dek bu eserin yayınlanması için yaptığı çabalar yetersiz kaldı; *"Elleyada"* ancak 1977 yılında yayımlandı.

G.V.Ksenofontov tarihi-etnografık ve halk bilimiyle beraber dil eğitimi ve edebiyat biliminin de meseleleriyle ilgilendi. 1933 yılında *"Yazık i Mısleniye // Dil ve Düşünce"* kitabında *"Rasşirovka dvuh pamyatnikoy Orhonskovo pismeımosti iz zapadnovo pribaykala//Batı Baykalboyundan Orhun Yazıtlarının İki Deşifresi"* makalesini yayımlamıştır.[16] Yazar bu makalede bahse konu eserlerin deşifrelerini Yakut dilinin gramer temelinde çözümlemeye çalışmıştır. *"Pismena Elleyada // Elleyada Elyazmaları"* makalesinde de yine böyle bir denemedir. Bu kitap Dil ve Kültür Enstitüsünün eserlerine dâhil olmuş ancak 1936 yılı Eylül ayında Yakut'taki tipografyada çıkan yangında hepsi yanmıştır.[17] Yazarın çok büyük ve çeşitli çalışmalarının yanında, kendisini celp eden, edebiyat bilimi alanında A. S. Pıişkin'in eserleri hakkında kaleme aldığı iki tane eseri mevcuttur.[18] 20-30'lu yıllarda Yakutların kökeni meselesiyle ilgilenen yegâne bilim adamı idi.

Ksenofontov bu mesele hakkında müteaddit defalar raporlar, tebliğler hazırlayıp sunmuştur. 1932 yılında Yakutistan

Yayınevinden Yakutların kadim tarihi ve kökeni hakkında kitap hazırlaması için teklif aldı, anlaşma imzaladı.[19]

Yakutistan Yayınevi bu süreçteki çalışmalarında Ksenofontov'a daimi olarak destek sağlamıştır. Yayınevinin sahibi S.G.Potapov ile dostane bir ilişkileri vardı. Anlaşmanın yapılmasından sonra G.V.Ksenofontov canla başla monografik araştırmanın yazımına başladı. Kendisi o zaman İrkut'ta yaşıyordu. Anlaşma gereği materyal derlemesi ve arşiv çalışmaları yapmak maksadıyla Yakutistan'a görevlendirilmesi gerekiyordu. 1933 yılı yaz mevsiminde Yakut Bölge Müzesi Müdürü M.A.Kovının ile birlikte, Hıristiyanlık öncesi Yakutların gömüleri için Kangal Ulusuna arkeolojik bir seyahat gerçekleştirdiler. Ancak uzmanlık gerektiren bir hazırlığın olmaması nedeniyle kazılar olması gereken seviyeye ulaşamadı.

1935 yılında G.V.Ksenofontov Yakutistan Bilim Kurumunun davetine uyarak Yakut şehrinde düzenlenen Dil Bilimi Konferansına katıldı. Bu sırada SNK YA SSR'de Dil Ve Kültür Enstitüsünün açılması çalışmalarına katıldı; Enstitünün Müdürü P.A.Oyunskiy oldu.[20] Ksenofontov kıdemli ilmi üye olarak enstitünün kadrosuna katıldı. Gavriil'in çalıştığı Yakutların etnogenezi meselesine Oyunskiy özel bir alaka göstermiştir, onun bakış açısına göre Yakutların kadim tarihi Ksenofontov'un geliştirdiği kavramların etkisi altında teşekkül etmiştir. 1936 yılı Ağustos ayında Doğu Sibirya Türkoloji Kurumunun yardımıyla "Uranhay-Sahalar": elyazmasının I. cildi İrkut Yayınevinin 1937 yılı tematik yayın planına dâhil olmuştur ve kitap aynı yıl yayımlanmıştır. Bu yazarı teşvik etti ve hemen aynı eserin II. cildinin hazırlıklarına başladı. Ksenofontov 1928 yılında Yakutların kadim tarihine ait materyaller kitabının düzenlenmesini bitirmesi gerektiğini söyledi. Kitabın ana teması "Yakut destanlarının konusunun aydınlatılmasıydı" 1937 yılı Ocak ayında Ksenofontov tarafından YASSC'nin 15. kuruluş yıldönümü kitabına girmesi gereken *"Drevnayaya İstoriya Yakutov//Yakutların*

Kadim Tarihi" (Yakut Kültürünün öğrenilmesi/ öğretilmesi hakkında) başlıklı makaleyi hazırladı. Bu makalede yazar tarafından "Uranhay-Sahalar"ın II. cildinin içeriği ve planı genel hatlarıyla yer almıştır. Ancak o, dizgi esnasında kitaptan çıkartılmıştır. 1937 yılı başlarında Enstitü G.V.Ksenofontov'u ülkenin bilimsel merkez kütüphanelerinde çalışma yapmak maksadıyla 2 yıllık bir süre için görevli olarak Moskova'ya gönderdi; Gavriil de ailesiyle birlikte Oskova yakınlarındaki Dmitrov semtine taşındı. İklim değişikliği onun sağlığı üzerinde sorun oluşturdu. 1938 yılı başına kadar o hiç ayrılmaksızın Dmitrov'da kaldı. Bu duruma aldırmaksızın yeni plan ve projelerini tamamladı. Aynı yılın 24 Martında o *"Mif o sıne bojem u Yakutov, drevnih Turok i Mongolov//Yakutlar, Kadim Türkler ve Moğolların Tanrıları Hakkında Mitler"* adındaki 4 bölümden oluşan eserini tamamladı. Bu çalışma "Uranhay-Sahalar"ın II. cildinin önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bu çalışma Ksenofontov'un ilmi faaliyetlerinin nihayetini oluşturmaktadır. 1938 yılı ilkbaharında ceza aldı. Onun bilimsel çalışmaları onun verimlilik çağının zirvesinde iken noktalandı; "Uranhay-Sahalar yazarın ilginç fikir ve çıkarımları okuyucusuna ulaşamadan kendisiyle beraber gitti. Ancak Gavriil kendisinin bilim alanındaki yerini ve katkısını belirleyen bilimsel miras ve eserlerini ardında bırakmıştır.

G.V.Ksenofontov'un ölüm tarihi olarak iki ayrı tarihe rastlanmaktadır. Onun hakkında *"Gorkiy i Sibir//Acı ve Sibirya"* kitabındaki kısa bilgide ölüm tarihi 1940; G.V.Ergis'in makalesinde ise 1939 yılı gösterilmektedir.

Ksenofontov'un araştırmalarının en önemli amacı Şamanizm'in öğrenilmesidir. Tarafından derlenen malzemeler arasında bizzat Şamanların kendi ifadelerinden oluşan Şaman folkloru önemli bir yer tutmaktadır. Derlemeyi yapan Şamanların ayinlerini ve ilahilerini ("K u t u r a r") tespit etmek, onların hareketlerini tüm detaylarıyla tasvir etmek maksadıyla defalarca Şaman ayinlerine katılmış, saha çalışması yapmıştır. Malze-

melerin bu bölümü onun *"Legendi i rasskazı o Şamanah u Yakutov, Buryat i Tungusov //Yakut, Buryat ve Tungus Şamanları Hakkında Hikâye ve Efsaneler"* (Ural-Altay ve Kuzey Asya Kabilelerinin mitolojilerine ek malzemeler) adlı eseri, 1928 yılında Rus Coğrafya Kurumu Doğu Sibirya Yakut Bölümü tarafından İrkut şehrinde yayımlanan ilk büyük çalışmasında yer almıştır. Bu kitap G.V. Ksenofontov'un ayrı olarak 1925 yılı kış aylarında Yakutlar ve Evenklere, 1926 yılı Kasım ayında Ehirit-Bulagat Bölgesi Buryatlarına yapmış olduğu seyahatleri esnasında derlemiş olduğu elyazması saha çalışmalarının detaylı malzemeleri olarak ortaya çıkmıştır. Yazar bizzat kendisi çalışmalarını bu ham malzemeler ilmi araştırma ve somaki çalışmalar, özellikle de şanslı araştırmacılar için küçük bir derleme. olarak görmektedir.[21]

Bu kitabın içeriği Şamanizm, ölü Şamanlar kültü, Şamanlık ruhları ve diğer konuların çok az temas edilmiş noktalarını aydınlatmaktadır. Yayımlanması için toplanan malzemeler yazar tararından dört başlık altında gruplandırılmıştır, bu da eserden daha kolay faydalanmayı kolaylaştırmıştır. İlk bölümde batı Kangal Ulusu Yakutlarının efsaneleri, ikinci bölümde Vilüysk Yakutları efsaneleri, üçüncü bölümde yazarın düşüncelerine göre sığır kültünün gözlemlendiği Şaman efsaneleri ve dördüncü bölümde ise Buryat ve Evenklerin Şamanlar hakkındaki hikâye ve efsaneleri yer almaktadır.

G.Ü.Ergis, Ksenofontov'a kadar hiç kimsenin bu derecede doğru ve ilmi pasaport niteliğinde olan halkbilimi malzemelerini derleyemediğini; geri dönüşümü olmadan kaybolmuş, halkın tarihini ve manevi gelişimini sağlayan oldukça önemli eski kültürel eserleri tespit edemediğini ifade etmesinde ziyadesiyle haklıdır. "Bu emsalsiz malzemelerin değeri, kaybolmuş olan Şaman dini, yaşam tarzı ve dünya görüşlerine delil niteliğinde olduğundan daha da büyümektedir. "demiştir.[22] G.V. Ksenofontov tabiat, toplum ve kişiler hakkındaki fantastik hikâ-

ye türlerini yansıtan, düşük seviyeli sosyal gelişim şartlarıyla doğmuş ve varlığını devam ettiren, toplumsal şuurdaki bilinen halleriyle Sibirya Şamanistlerinin dünya görüşlerindeki ideolojik-mitolojik özü aramıştır. Bu şartlar dâhilinde tabiat ve toplum birbirinden ayrı düşünülemez; bu durum Şamanizm'de, Şamanizm'e bağlı ruhsal hastalıklarda, Şaman vücudunun yarılmasında, bağışlatıcı azap fikrinde, kutsal Şaman ağacı tasavvurunda, vahşi-ana hakkında, Şaman ruhunun doğum ve yetiştirilmesi ve hatta sığır kültlü Şamanizm bağlantılarında fevkalade gözlemlenmektedir. Ksenofontov metne eklediği açıklamalarında, Yakutların geleneksel etnografık bilgisini fevkalade iyi şekilde açıklamıştır. Bütün bunlar halkın dini görüşleri ve mitolojisinin öğrenilmesi için nitelikli kaynak oluşturmuştur. Şamanın hayatını önceden belirleyen "kader ağacı" olarak kabul edilen "Şaman ağacı" hakkında oldukça detaylı bilgi vermektedir, zira bir Şaman kadim soy ağacına aittir.[23] G.V. Ksenofontov'un korkunç Yakut panteonu "Uluu Toyon" Tanrısını ifade eden "Uluu"nun etimolojisi üzerine olan fikirleri ilginçtir. "Uluu" "Ul" ("Luo") adıyla bilinen mitolojik ejder varlığına yakındır. Ejder ve gök gürültüsü Gökyüzünün yakını olan sembolleridir.[24] Doğru bir hüküm çıkarıyor. Her halükarda Yakutların Hıristiyanlık inancına kadar V.F.Troşaskiy ve A.E.Kulakovskiy de "Uluu Toyon"u -"Gök gürültüsü Tanrısı" olarak kabul etmektedirler.

Kulakovskiy "Uluu" kelimesini "korkunç, ürkütücü, büyük" olarak tercüme etmiştir.[25] Bu da tanrı sıfatı Uluyan upuktar, ulugun torduger, ular saba urdaah uluutuar, uluu toyan//Mağrur Büyük Toyön'u gırtlağının altındaki büyük akınla irkilterek, uyandıran yaban horozu) ile örtüşmektedir.

G.V.Ksenofontov'un dokuzuncu açıklamasında *"Dagıl"* kelimesine açıklama getirilmektedir. Bu "Atların ön ayaklarına yakın bölgede yanaklarının her iki yönündeki tüylerde bulunan ve Yakutların dini inançlarında atın kanatlarını temsil eden büyük lekelerdir."[26] "Bar-dabıl'ı ise yazar "Kara kanat" diye tercü-

me etmektedir. A.İ.Gogolev "bar"ı Yakut kültüründe kadim İskit-Sibirya döneminin mukaddes yankısı olarak kabul etmekte, bunu da efsanevi Anka Kuşu'nun – "kanatlı yırtıcı bars, yarı kuş" - mitolojik tasviriyle -"hallaan key kıla, bar ketere" ile desteklemektedir.[27] Buryat ve Moğol dillerinde ise "zagal" teriminin manası - atın yanak ve ön ayaklarına yakın bölgelerdeki güzel tüyler manasına gelmektedir. Altaylarda "çagal" - Şamanın kutsal seyahat atını sembolize eden tefidir. Bütün bu veriler ışığında tanınmış Buryat araştırmacısı D.S.Dugarov bu terimler vasıtasıyla ("dabıl", "zagal", "çagal") Merkez Asya ve Sayon-Altay dağlık bölgesine Proto İranlı kabileler tarafından tarihin derinliklerinde batıdan göçleri esnasında Türk-Moğol mitolojisine sokulmuş olan kanatlı at şeklinin karşıladığını görmüştür.[28] Ölüm ve yok olma kaynağının mitolojik "su" olgusu Ksenofontov'a göre - karşı taraftan akan iki grup vardır: biri mutluluk, bolluk ve bereket, diğeri ise acı, gözyaşı ve kan grubudur. Birincisi Ayıı'nın kutsal tanrıların rahipleri "Ayıı oyuun "la olan ilişkiler; ikincisi ise günümüze kadar otacı (hekim) olarak var olmuş cinlerin kara Şamanı- "abaası oyuun"la olan ilişkidir.[29] G.V.Ksenofontov Yakut Şamanizm'ine ait var olan materyalleri, deneyimli Şamanlarca koro halinde söylenen dini şarkılar ve merhametli sunularla Şamanın ruhunu yaşama yükseltme geleneğine ilişkin bilgilerle de desteklemiştir. Gerçekten de eski Türk devletlerinde beyaz keçe halı üzerinde Kağan'ı taht'a çıkarma geleneği bu geleneğe benzemektedir. Elinde tuttuğu atın kafasına sıkıca bir şal bağlıyorlar ve ona kaç yıl yöneteceğini soruyorlar. Japon Türkolog Masao Mori Çin kaynaklarında Kağan'a ithaf edilen tören tasvirinin gerçekte bir Şaman ritüeli olduğunu vurgulamaktadır.[30] Kitabın dipnotlarında biz <Kamlık ayini> esnasında "kut" ruh-kelimesinden gelen ve geleneksel Şaman ilahisi söyleme anlamı taşıyan ***"kuturar"*** teriminin manalarının açıklamalarını görüyoruz. "Kuturar" - "cin çağırmak, ruh tarafından tutulmuş olmak" manalarına gelmektedir. Başka bir ifadeyle Şaman ayin sırasında ilahiyi kendisi

değil, güya içine giren şeytani ruh okurmuş.[31] Elbette ki, yazarın bütün düşüncelerini irdelemeden kabul etmek doğru olmaz. Şöyle ki, yazara göre *"menerik"* kelimesi isteri nöbetine tutulmasıyla acı çeken kadınların söyledikleri şarkı manasına gelmektedir. Bu kelime eski dönemlerde ölen Şamanın ruhu manasına gelen *"mene"* kelimesinden türemiştir.[32] Bundan başka bilim adamının seyahat bineği olan hayvanına: öküz, at- karşılık gelen *"mine"* türetilen "mene" kelimesi hakkındaki fikirleri de tartışılabilir.[33] Etnografık edebiyatta "mene" kelimesi (*"mene ergiir"*den) –"mezar üstü yapı" anlamında kullanılmaktadır. Bu terim eski Türkçedeki *"mengu", "er mengu"* kahraman anıtı veya analojik manada Kıpçakça *"mengi"* kelimesiyle paralel anlam taşımaktadır.[34] 1929 yılında İrkut'ta "*Hrestes. Şamanizm i Hıristianstvo*" adıyla Şamanizm konusundaki bilimsel malzemeleri içeren ikinci kitap yayımlandı. Bu kitap onun 1921 yılı yazında ve 1924-1925 yılları kış mevsiminde iki yıllık seyahati esnasında Yakutlar arasında derlemiş olduğu malzemelerin yer almasından dolayı birinci kitaptan farklıdır. Kitapta yer alan ve yazar tarafından altı başlık altında gruplandırılan malzemeler, kitabın başlığında dikkat çekilen bu derlemenin ana temasını ifşa etmektedir. Eserin tertibi Şamanlar hakkındaki mit ve efsanelerin müteselsilin yer alması, sanki Hıristiyan mitolojisinin konularını tekrarlamışlardır. Araştırmacı bu plan dâhilinde pek özgünlük göstermemiştir. 1911 yılında mümtaz Rus Doğu Bilimcisi G.N.Potanin Sibirya'nın araştırılması konusunda kurum toplantısında "*Proishojdeniye Hrista // İsa'nın Doğumu*" raporunu okumuştur; bu raporda "*İsa hakkındaki Evangeliya Efsanelerinin esasta Merkez Asya efsanelerine dayandığını, İsa figürünün uzun asırlar önce Asya'nın derinliklerinde mevcut olduğunu*" belirtmiştir.[35] Kitabın temelini oluşturan geleneksel Yakut kültürü hakkındaki bilgiler Yakut Şamanizmi'nin birçok yönlerini aydınlatmakta; yazar tarafından çıkılan haşiyeler özel bir değer taşımaktadır. Okuyucuda engin ve araştırılan konu hakkında derin bir bilgi dağarcığı oluşturmakta, düşünme ve büyük ikna gücü-

nü harekete geçirmektedir. O ilk açıklamasında unutulmuş olan eski *"Yütügen" ve "Sah"* ilahlarının değerini göstermeyi başarabilmiştir. "Yaz sıcağı ve süt bolluğu Tanrısı güneşin mitolojik "Sah" adı yok mu idi? - diye sormaktadır. *"Sah", "saha"* ismiyle bağlantılı olarak *"güneşe tapınan Sah'a insanları"* manasını çıkarmak mümkündür."[36] Bununla bağlantılı olarak P.Y. Gotovstsev'in Bayagantaysk Ulusu kelimesinden E.K. Pekarskiy'nin aşağıdaki ifadeleri ilgi uyandırmaktadır: "Eski Yakutlar kendilerini – "bizler Saha boyuyuz" diye adlandırmaktadırlar ve bundan da "Saha halkı" ismi doğmuştur. Eskiden Şamanlar "şah ruh vardır, herkese yardım ederler ve kurtarıcıdırlar" diye öğretilirdi derler. Halk da buna inanırdı ve sık sık konuşma dilinde "Sah biler- Saha bilir" ifadesini kullanırlardı.[37]

Ksenofontov'un Sibirya Halklarının Hıristiyanlığı ve Şamanizmi'nin paralellik gösterdiğine deliller sunduğu kitabın malzemeleri teorik olarak genel hükümlere dönüşmektedirler. Kültür merkezlerinden uzak olmak Rus kolonilerini sayıca azlığı ve tarımsal gelişimlerin olmaması onlara yardımcı olmuş ve Yakutlar kendi eski kültürel step geleneğini XX. yy başına kadar koruyabilmişlerdir. Bilim adamının fikrine göre de bu Evangeliya Hıristiyanlığını, Şaman gelenekleri ve konularıyla bir kıyas yapma zemini oluşturmaktadır. G.V.Ksenofontov Şamanları zengin bir donanım ve fantezi ile doğaçlama söyleyen, doğal şairler olarak karakterize etmekte; bununla da hastaların ruh hallerine bir sanatçı gibi yaklaşmakta ve onları inandırıcı bir yönde etkilemektedir. Bundan dolayı Kamlık yapmak - dinsel konulu bir dramdır, Şaman ise hiçlikten ruhlar yaratan yetenekli bir aktördür. Bazı Şaman "mucizeleri" ise ruh hali ile organizmanın birbirini etkileme kanunlarının tecrübeyle kazanılan bilgisidir" diye yazmaktadır.[38] Halk inanışına göre Şamanlar insanları hastalıklardan kurtaran, kötü cinleri kovan, gelecekten haber veren kâhindirler; hatta bazen de ölüleri bile diriltmeyi başarırlar. Bu yetenekle genetik yetisi sayesinde kendi bütün Şaman atalarının ruhlarını kendisine yöneltebilmektedir. Şamanlar

ayin şarkılarında bazı ruhların yaşayan Şamanın kişiliğinde tekrar dirildiklerini söyleyerek dini ayini yönetir. "Şaman ruhunu tasvir eden (Latin Haçı gibi) özel ikonlar (Buryat ve Altay Şamanları için de) vardır. Yakutlarda ve Tunguslarda bu ikon *"bıarık"* demir tef şeklinde muhafaza edile gelmiştir. Şamanizm'in karakteristik özelliklerini yansıtan materyallere, yazar Hıristiyanlıkta var olan paralel noktaları işaret etmiştir. Bu bağlamda yazar hastaların iyileştirilmesi, cinlere yakalanma, ölülerin diriltilmesi vs gibi kültler ortaya koymuştur. Gösterilen mucizeler Şamanların yaptıklarından çok az farklılıklar arz etmektedir. Yazara göre Hıristiyanlığın ve Şamanizm'in haç sembolü benzerdirler. G.V.Ksenofontov'un, mukayeseleri yapılan meselelerde sergilediği üslubu, salahiyeti, coşkunluğu ve ikna ediciliği okuyucuyu hayrete düşürmektedir. O, ilk başta Hıristiyanlığın "halk çekirdeğini" bulmak için Evangelist eserlerin kritiğini yapmıştır. "Bu sahteliklerin gösterilmesi için gereken özel deliller gayet açıktır; zira İncil'de cahil ve akıllı tabakası olarak iki kitle vardır. İptidai halk "Hıristiyanlığını" ayırt etmek gerekir ve resmi Episkopos Hıristiyanlığı "Bir dini hayat tarzı değil, eski felsefenin bir kolu olarak katedral düşüncesinden ibarettir."[39] Yazar bununla Hıristiyanlık inancının Şamanizm ile kıyaslanabileceğinin altını çizmektedir. Bu benzerlikler eski göçebe kabilelerin aklında doğmuş olan iptidai "Hıristiyanlığından" gelmektedir. Onun düşüncesi "büyük Şamanlar hakkında neden kutsal eserler olmadığını, acaba o kültlerin aktarımları yapılamadı mı?" yönündedir. Halkların dini farklılıklarından paralellikleri araştırmak yararlı bir çalışmadır. Bu tesadüfün doğasını G.V.Ksenofontov genetik sebeplerle açıklamaktadır. Onların büyük çoğunluğu toplumun etap etap gelişim sürecine uygun olarak teşekkül etmişlerdir. Bu da yazarın eski devir (erken dönem) peygamberlerini, Şamanlarla özdeşleştirmesiyle ilişkilidir. Gerçekten ilk başta peygamberler Şamanlara benziyordu.[40] Peygamberlerin sınıflandırılmasına ilişkin olarak sadece vaiz/yayan değil, ayrıca gaipten haber veren, kaçık, cinlere tutulmuş, üfü-

rükçüler de bu kategoridedir. "Peygamber" kelimesi A.B. Ranoviç'in tercümesinde "Haykırmak, böğürmek, havlamak ya da görebilen" manalarına gelmektedir; Onlar sorumluluklarını yerine getirirken ekstaz (esrime) duruma geçerek etrafında ritüel dans figürleri icra etmektedirler. Bunun için peygamberler davul ve teflerin sağır edici seslerini değiştirmektedirler. Bu durumda onlar, peygamberler ve inananlar tarafından yorumlanan karmakarışık kelimeler söylerler. "Kıl cübbe" peygamberlerin harmanisinin sorunlu sıfatıdır. İncil'de ise bu "deli" sıfatıyla desteklenmektedir.[41] Ksenofontov araştırmalarında bazen paralellikten uzaklaşmaktadır. Ksenofontov'un Sibirya halklarının düşünce karışıklık Şaman tasavvurlarındaki tespitleri hakkında teyitleriyle Hıristiyanlıktaki Mesih kavramının ("acıları ve ölümü bağışlatma iddiası, ikinci kez kurtarıcı olarak gelmesi ideası, ölümü ve üç gün sonra yeniden dirilme ideası") benzeşmesine mutabık olunacağını sanmıyorum.

Hıristiyanlık ve Şamanizm inançları arasındaki genetik ilişki ile ilgili olarak kendi kavramını oluşturmak için yazar, Hrista (İsa) -"pomazannik" ("Tacına zeyti mukaddes sürülen Çar" diye tercüme edilmiştir) - isminin linguistik analizine başvurmaktadır. Ksenofontov'un düşüncesine göre bu ismin ilk hali Yunanca "Hrestes" olup, "önceden haber veren", "geleceği haber veren", "büyücü" manasındadır. Ksenofontov, ilk Hıristiyanlık eserlerinde sıkça rastlanan "Hristos" değil "Hrestus", "Hrestiane", "Hrestianos"tur diye açıklama yapmaktadır.[42] Ksenofontov, kendi kavramının merkezini oluşturan bu faktöre büyük önem vermektedir; Şamanizm konusunda kitaplaştırdığı materyallere *"Hrestes Şamanizm i Hristianstvo"* adını vermiştir.

Hiç şüphesiz, Şamanizm tasavvurları ve dini kültleriyle eski Levant (Akdeniz'in doğu sahili) halklarının inançları arasında, müteakiben İncil konularından inkişaf etmiştir: örneğin ölen ve tekrar dirilen tanrı kültü, şaraplı ekmek yeme ayini vb. gibi. Bu kültlerde bir karşılaştırma yapmak mümkündür; ancak

Hıristiyanlığın genezinin Merkez Asya'nın eski göçebeler ve onların inançlarında aramak anlamına gelmez. Ama şunda hiç şüphe yok ki, G.V. Ksenofontov'un kavramının oluşmasına Rusya'da ihtilaldan sonra, ezilmiş olan kenar bölge halklarının kendi şuurlarının uyanması ve mukabele ettikleri 20'li yılların etkileri görülmektedir. Ülkede anti-dini kampanyanın oynadığı son rol bu olmayacaktır. Ksenofontov tarafından hazırlanan Doğu-Sibirya Şamanizm'i hakkında iki kitap halinde yayımlanan malzemeler, bu çok özel erken din şekliyle olan etnografik araştırmaları canlandırmıştır. 20. yüzyıl başlarına kadar ortaya çıkmış olan Yakut Şamanizm'i hakkındaki bölük pörçük bilgilerle-kıyaslandığında, G.V.Ksenofontov'un materyalleri ve bu alana karşı olan bakış, açısı, Şamanizmin daha sonraki öğrenimi aşamalarına fevkalade canlılık katmıştır. O zamandan beri Sibirya Şamanlığının özü ve Şaman olabilme süreci daha net olarak şekillenmektedir. G.V.Ksenofontov'un malzemelerine göre ortaya konan ve oluşumun belirleyici temel emareleri aşağıdaki noktalara ulaşmaktadır.

1. Şamanlık mesleğinin miras/ırsiliği;

2. Ruhunun beslendiği Şamanın soy ağacının varlığı;

3. Şaman hastalığı -yeni Şamanın, Şaman atalarını çağırma şekli;

4. Şaman adayının "ruhlar tarafından ayartılma" anında yaşadığı uzak yerlere, sıkça da ormanlık yerlere gönderme;

5. Şaman adayının kafası ve onun vücudunun, değişik hastalıklara sebep olan ruhların "emrine verilmesi" için "parçalanması", onun vücudunun yeni Şaman faaliyetleri için canlanması ve tazelenmesi;

6. "Upuyuu" süreci -acemi Şamanların eski Şamanlarca eğitilmeleri ve mesleğin gizemlerinin öğretilmesidir. Bazen bütün bu eğitim süreci "vücudun kaldırılması/ yükseltilmesi" yani Şamanın yeniden dirilmesi olarak adlandırılmaktadır. Etnografik edebiyatta bir Yakut Şamanının oluşma safhasının bazı noktala-

rının tasvirine önceden de rastlanmaktadır. Ancak o bilgiler derli toplu değildi ve araştırılan konuyu açıklamaya yeterli olmuyordu. Bunun dışında bu bilgiler parça parça olması nedeniyle kusurlu idi.

Diğer taraftan Şamanizm'in incelenmesinde araştırmacılar aşağıdaki ifadeleri ortaya koymuşlardır: "Şamanlar eski devirlerde sadece seçilmiş önder peygamberler değil. . "taçlanmış tanrılardır."[43] Bundan dolayı Sibirya'nın hayvancılık yapan sakinlerinin inançları ve Şamanlık geleneklerinin izlerini, onların halk kahramanlarının tarihi hikâyelerinde aramak gerekmektedir. Yazarın maalesef ölümünden 40 yıl sonra, 1977 yılında "Elleyada" adı altında 3. sayı olarak efsane ve hikâyeleri yayımlanmıştır.[44] Kitap ismini Saha halkının efsanevi ilk ataları ve kültürel halk kahramanı Elley'den almıştır. Bu esere henüz elyazması halinde iken bile Prof. M.A.Gudoşnikov, Sibirya halkları etnografı A.A.Popov gibi âlimler tarafından büyük değer atfedilmiştir. Kitapta yazar tarafından, 1921 ve 1926 yıllarında Merkez Yakutistan'ın Vilüy, Verhoyanya, Oymyakonya Bölgelerinde derlediği, Yakut Ulusunun ortaya çıkışları hakkında, onların ilk kahramanları Omogoe ve Elleya hakkındaki efsane ve hikâyeler yer almaktadır. Bu malzemelerden araştırmacı ünlü "Uranhay-Sahalar" monografisinin yazılması esnasında azami derecede faydalanmışlardır.[45] "Elleyada" yazmasında, "Yakutların ilk pastoral İncil'i (Halkın ilk ataları hakkındaki Yakut ve İncil mitlerinin mukayeseli öğrenilmesi)" adı altında derin teorik bilgiler yer almaktadır, ancak günümüze değin hala yayımlanamamıştır. Bu eserde, G.V.Ksenofontov İ.İ. Stepanov'un (İ.Kunov) kitabından bazı çıkarımlar yapmış, özellikle de kadim Yahudi pastoral kabilelerinin mukaddes ideolojilerinden (din) bütün göçebelerin dini tasavvurları ve inançlarının benzerliğini ortaya koymuştur.[46] Mukaddes konularla Lena'nm hayvan yetiştiricilerinin inançlarını kıyaslayarak aşağıdaki noktalara dikkat çekmiştir:

1.Kahramanlar hakkında basit hikâyeler şeklinde halk arasında söylenen efsanevi tarih Yahudi Torah'ı mevcuttur. Daha sonra yazarlar tarafından konusu ve halk anlatılarının çerçevesi değiştirilen o tarih, sanatsal edebiyata dönüşmüştür.

2.Yakutların mitolojik inançları, Merkez Asya'nın steplerinde inkişaf etmiş, kuzey Sibirya'ya, Yakut Toyonları arasında bulunan değişik kabileler tarafından taşınmıştır. Yazar o mitolojilerde, bakir şekilde muhafaza olan kadim İsrail Torahı'nın kopyasını bulmuştur.

3. Ksenofontov bir taraftan "Patrik İakov", "Zengin Lavan ve onun kızları güzel Rahil, hasta gözlü Lii, dini yasa yapıcı ve kült düzenleyici sudan çıkan "Moisee" hakkındaki konulardaki analogları tespit etmiştir. Diğer taraftan da Isıah anlatımıyla bağlantılı olan "Zengin ilk Ata Omogoy-bau ve salda yüzen din düzenleyici Patrik Elleye", "Omogoy'un büyük güzel kızı ve bozuk gözlü çirkin küçük kızı" hakkındaki Yakut hikâyelerinde olan yakın benzerlikleri tespit etmiştir.[47] Bilindiği gibi Torah ("Kanun") veya Musa'nın beşinci kitabının birinci konusu "Yahudi Ahdi Atik Kanunu", ikinci bölümün konusu "Peygamberler" ve üçüncü bölümün konusu da "Yazılar"dır. Ahdi Atik mukaddes metinleri (M.Ö. XII-VIII asırdan II. asra kadar) M.Ö. I. binyıl boyunca peyderpey ortaya çıkmıştır. Değişik türdeki metinler, mitler, eski halk hikâyeleri, kronik fragmanlar, dini içerikli emirler, Yahudi derlemeciler tarafından oldukça geç dönemde derlenmiş ve dini düşünce çerçevesi içinde işlenmiş felsefi ve dini içerikli eserleri de içine çekmiştir. Değişik dönemlere ait çok sayıdaki reliktleri (***relikt: eski devir kalıntıları gibi hayvan ve bitki organizması- ç.n.***) muhafaza eden mukaddes kitap, Yahudi mitleriyle örtüşen daha erken dönem kadim göçebe Yahudi kabilelerinin ve onların komşu halklarının dini-mitolojik düşüncelerini reddetmiştir. Ancak Yahudi mitolojisi ve dini, Batı -Sami mitolojik düşüncelerinden ayrı olarak kendi gelişim süreci içinde, bütün putperest tasavvurlarla, Doğu Ak-

deniz'in diğer halklarının mitolojik sisteminden daha iyi bir tarzda, daha sonra tespit edilmiş toplumsal düşüncenin dogmatik yeni tipini ortaya çıkarmıştır. Bu özellikle mukaddes mitolojinin, en eski geleneksel metinlerin içyapılarını yeniden düzenleyerek ve ana fikirlerini karşı yönde değiştirerek almış olduğu dönemlerde açıkça görülmektedir. Kitabı Mukaddes mitolojisi geleneksel mitoloji motiflerini kendi bünyesine katmış, onların özünü ve yapısını yeniden yoğurduğu ve kurduğu oldukça açıktır. Bu nokta-i nazardan G.V.Ksenofontov, halk efsanelerinin teologlar tarafından değerlendirilmeye tabi tutulduklarına vurgu yaptığı vakit haklı idi, zira halk anlatılarının konuları ve çerçeveleri keyfi olarak değiştirilmiştir. Yakut ve mukaddes kitap efsanevi mitolojik konularının Ksenofontov tarafından yapılan mukayesesi, verilen bazı saf paralelliklere bakılmaksızın fevkalade samimi bir önem arz etmektedir. Patrikler hakkındaki hikâyeler halk hikâyelerinin bütün özelliklerine sahiptirler ve iptidai toplumun ayrışma dönemi insanlarının düşüncelerini yansıtmaktadırlar. Bunlar sıradan insanların halk kahramanlarının tarif edilemez sevinçlerini ifade ettikleri hikâyeler idi. Patriklerin isimleri gerçekte, kabile hatta şehir adları olarak ortaya çıkmakta, hatta Elleya'nın oğullarının adları Yakutların büyük kabilelerine verilmişlerdir. Oğullar bu etno-grupların mitolojik kişileştirilmeleridirler. Araştırmacıların ortaya koydukları konularda gerçekten bazı örtüşmeler veya yakın paralellikler mevcuttur. Özellikle Yakov, Elley gibi çoban tarafından kendi sahibinin kızlarından biri Lavan'a eş olarak taltif edilmesi için belirli süreliğine kiralanmaktadır. Yakut ve mukaddes hikâyelerde çirkin kız kendi güzel kız kardeşlerinden daha bereketli olarak görülmektedir. Böyle Çelakov gibi Elley de kendisini zengin kaynatasının sığırı şekline dönüştürür. Ama bütün konularda bir örtüşme görünmemektedir. Örneğin kanun koyucu Musa Yakov'un torunu, Yakut efsanelerindeki Elley ise – "Omogoybay"a salda yüzerek gelen bir kimse ve öğretmendir. Yeni doğmuş olan Musa, Firavunun kızı tarafından Nil Nehri kıyısında

bulunur ve böylece ölmekten kurtarılır. (Firavunun emriyle yeni doğan bütün İsrail oğullarının erkek çocukları öldürülmektedir.) Elley ise yaşlı babasını, bütün yaşlıların idam edilmesi emrini veren gaddar Han'dan kurtarır ve Lena'ya gider.

Ksenofontov tarafından derlenen folklorik materyallerin, büyük önemine işaret eden akademisyen A.P.Okladnikov "Yakut halkbiliminin bu yeni eserinin adı (*"Elleyada"*), Homeros'un Troya Savaşı hakkındaki hikâyelerini anımsatmakta, içeriği ise – (Elley'in zenginliği ve Omogoy'un yolculuğu) Odisse'nin seyahat hatıralarını çağrıştırmaktadır. Şimdi kendi Troyasını bulmak. . . kaldı" diye yazmaktadır.[48]

Dini edebiyatta biz kutsal kitabın öğrenilmesi gerektiğini bildiren çok sayıda eser buluruz. Muhtemelen tarihte, kutsal kitabın araştırıldığı, tartışıldığı ve yazıldığı kadar daha başka eser bulmak zordur. Değişik toplumların, birkaç kuşak bilim adamları, Eski ve Yeni Ahitlerin ortaya çıkışı meselesi üzerinde çarpışmışlardır. Bu bilim adamlarının eserleriyle Eski Ahit'in değişik kaynaklarının kronolojik olarak yazılma tarihleri, onun yekpare bir eser olarak toplanma zamanı yaklaşık olarak tahmin edilebilmiştir. Eski dünya ülkelerinin dini-mitolojik edebiyatı motifleri mukaddes metinlerin harfi harfine mukayesesi yapılmıştır. Ne de olsa Torah'ın birçok motifi uzun zaman mühletince anlaşılamadan kalmıştır. Mukaddes motifler eski ve yeni halkların inançları ve geleneklerindeki konularla aynı olan etnografik ve folklorik malzemelerde mukaddes metinlerin bazı karanlık noktalarının açıklamaları yapılmış – yurtdışı etnografyada bu tür bir çalışmayı Norveçli ilim adamı C.C.Frezer üstlenmiştir. 1918 yılında 3 ciltlik "Folklor vı Vethom Zavete" adlı hacimli eserini hazırlamıştır; daha sonra bu eser yazar tarafında tek cilt haline getirilmiştir. C.Frezer bu kapsamlı etnografik eserinde Hıristiyanlığın ilkel inançlarla olan genetik bağlarına açıklama getirmiştir.[49] 1931 yılında Rusça çevirisi yayımlanan bu eser G.V.Ksenofontov tarafından, ilk iki eserinin yayımlanma-

sından önce bilinmiyordu. Onun amacı C.Frezer'den biraz farklıdır. "Eski Ahit"in folklorik esasları son araştırmaların konusunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan "Piyatiknijiye" içerdiği malzemeleriyle, onun Sibirya halklarının Şamanist mitoloji ve gelenekleriyle bir olan en derin köklerini ve bağlantılarını bulma ve konuları bakımından mukayese çalışmalarında Ksenofontov için ilk sırada yer almıştır. Ksenofontov, bu meseleyi etnografya alanına taşıyan araştırmacılardan biridir. 1929 yılında İrkut'ta Ksenofontov'un *"Pastuşeskiy bıt i mifologiçeskoye vozzreniye klassiçeskovo vastoka"* ve *"Kult Sumaşestviya vı Uralo-Altayskom Şamanizme"* adlı eserlerini yayımlamıştır. Ksenofontov ilk eserindeki fikirlerini, Şamanlar hakkında malzemelerin yer aldığı kitabının 2. sayısına koymuş olduğu teorik önsözünde açıklamıştır. Yazar Sibirya halklarının Şamanizmini, eski göçebelerin ahenkli dinlerinin bir yansıması olarak görmektedir. Onun kavram orijinalliği ve kendine özgülüğü -her şeyi belirgin bir canlı kültüne ve coğrafi yaşam çevresine bağlayarak, en alt seviyesinden en üst kademesine kadar, aşama aşama dinin gelişimini incelemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Ksenofontov'a göre Şamanizm formları göçebe yaşam şeklinin belirgin etabıyla örtüşmektedir. Şamanizm'in başlangıç noktası Pripolyar Bölgesi'nde balıkçılık-köpek yetiştiricileri ve Sibirya taygalarının geyik yetiştiricisi-avcılarında şekillenmiş; oldukça sağlam ve uzun ömürlü Şaman tasavvurları da verimli güney steplerde doğmuştur. O tasavvurlar ilk önce "boğa" yetiştiricilerinde şekillenmiş daha sonra "at" yetiştiricisi-göçebe ideolojisiyle ikmal edilmiştir. Bu nedenle "sığır kültü" dünya görüşleri steplerden gelerek, etrafı yüksek sıradağlarla çevrili ıssız Sibirya taygaları ve güneydeki yarımadaların derinliklerinde "yılkı atı yetiştiriciliği" ideolojisinin etkisiyle şekillenmiş ve muhafaza olmuştur. Yakın doğuda ilk uygarlık merkezi teşekkül etmiş ve bununla da bağlantılı olarak Merkezi Asya steplerinden at yetiştiriciliği ekonomisi ve kültürü hâkim olmuştur.[50] Ksenofontov "Göç vasıtalarındaki teknik gelişmeler, bazı tanrı-

ların kendisini daha güçlü ve daha hızlı olanlarıyla değiştirmelerine neden olmuştur. Toplumsal ilişkiler sathındaki devrim de dini ideoloji devrimi bünyesinde gizlenmiştir" diye yazmaktadır.[51] Yazar eski dünya devletlerinin tarihinde, kültür ve halkların yaşantısında meydana gelen değişiklikleri ve büyük fetihleri, göç vasıtalarında olan büyük ve ani değişikliklerden kaynaklandığından hareket ederek "neolitik-bronz boğa-dönemi", "bronz-at" kültürü dönemine (bronz dönemi insanları attan binek hayvanı olarak faydalanmayı benimsemiş) geçiyor; en sonunda da kabileler "demir dönemi at kültürüne" geçmişlerdir" diye açıklamaktadır. Ksenofontov mukaddes hikâyeleri (özellikle Peygamberler Kitabını) analiz ederek "Ön Asya ülkelerindeki Tufan düşüncesinin kuzeyden gelen göçebelerin istilasının şiirsel bir tasviridir ki, bunda doğunun Sami göçmenlerinin dilleri ve antropolojik tipleri kaybolmuştur. Ancak onların "kültürel gelenekleri" Akdeniz adaları ve Yunanistan'daki "kendi gelişimi için uygun ortam bulabilmiştir" diyerek kendi tezini ileri sürmüştür.[51]

Ksenofontov mukaddes efsanelerin trajik olaylarına "boğaların ve atların" savaşı prizmasından bakmıştır. Kadim doğu ülkelerinde tarihi bir öneme sahip olan bozkır atı, yazarın düşüncesine göre sadece Yakutların ataları – bozkır kültürü kalıntılarının taşıyıcılarının kaderlerini değil, ayrıca "Yunanlaşmış ve Latinleşmiş Sami göçmenlerinin" kaderlerini de etkilemiştir.[53] İşte bundan dolayı kadim Yahudi menkıbeleri ve Yakut efsane ve mitleri Merkez Avrasya steplerinin bronz çağı göçebeleri şahsında müşterek bir temele sahiptir. Yazar, haklı olarak kendi kavramındaki dil materyalinde eski dünya ülkelerinin mitolojik ve tarihi faktörlerini aramaktadır. Bu konu üzerinde başka ne söylenebilir ki? İlk evvela şunu hatırlatmamız gerekiyor, bu eserin yazıldığı zamanda yazarın ilmi durumunun özgünlüğünü ve özellikle edebiyat stilini göz önünde bulundurmak şarttır. Onun yayımlanması üzerinden 60 yıldan fazla bir zaman geçmiştir. O yıllarda Yakındoğu medeniyetleri ve

antik devletler hakkındaki çağdaş düşüncelerin temelleri atılmıştır. G.V.Ksenofontov insanlık tarihinin en karanlık bu döneminin temel düğüm noktalarını kavramayı başarmıştır. Günümüzde devletlerin ortaya çıkışıyla bağlantılı olarak yakın doğunun başlangıç ocaklarının yani "ilk medeniyetin" başlangıcının şekillenmesi süreci bizce bilinmektedir. Bu dönem M.Ö. IV. - III. bin yıllar tarih sınırı ile belirlenmektedir.[54] Buradan hareketle göçebe hayvancılığı ve kadim Doğu devletlerinin eş zamanlı olarak geliştiklerini iddia etmek mümkün değildir. göçebe iktisadi yapı ayrı bir ekonomik yapı olarak, M.Ö. II. binyıl sonuna kadar fiilen gelişmiştir. Bu dönemin sonuna değin, halkın bir bölümü ziraatla uğraşmış ve "Pastuşeskiy" (pastoral) adıyla anılan yarı-göçer hayvancılık ekonomisi var olmuştur.[55] Üzerinde durduğumuz diğer bir konu ise Ön Asya sınırlarına, oldukça geç dönemde - M.Ö. I. bin yılın başları ve ilk yarısında gerçekleşen göçebe istilasıdır. Bu akın kolunu İskitler, Sarmatlar ve Saklar oluşturmaktadır. Şu nokta çok açıktır ki, eski Yunan ve Latin-Roma etnogenezine Sami kabileleri girmek istememişlerdir. Büyük Tufan hakkındaki efsaneler, sadece Yakın Doğunun eski sakinleri arasında değil, birbirlerinden oldukça farklı yerlerde yaşayan çok sayıdaki halklar arasında da yayılmıştır. Bu efsanelerin, meydana gelen su baskınları ve tufanlar gibi acıklı doğa olaylarının etkisi altında oluştuklarını kabul etmek mümkündür.[56] Buna göre biz hüküm verici olmayacağız, eğer Ksenofontov'un arkasından biz de benzer türdeki efsanelerin doğasını sadece "kuzey göçebelerinin" istilasının sonucuna göre açıklamış oluruz. Üstelik yukarıda da belirtildiği gibi onun ayrı olarak düşünülmesi günümüze kadar ilgi çekmiştir. Şimdi mitoloji ve inanç malzemelerindeki tarihi reliktlerin korunması üzerine tez geliştirmek gerekmektedir. G.V.Ksenofontov, tarih heyecanının etkisiyle, dini mitoloji ve kültürün, kendisinden önceki zamanlarda var olmuş çok sayıdaki düşünce ve anlayışı kendi içinde barındırabileceğini yazmaktadır. Örneğin Kuzey Yakutları, Şamanların Kamlık ayinleri esnasındaki hareketlerini, atların,

Buryatlar ise öküzlerin; tırıs yürüyüşüne benzetmektedirler. G.V.Ksenofontov'un bakış açısı, dini düalizm (ikicilik) ve tanrıların değişimiyle bağlantılı olan hilkat (yaratılış)a dikkatleri çekmektedir. Eski tanrı devamlı yenisi tarafından yerinden edilmektedir. Göklere yerleşmeyi başaran, galip – tabi ki insanların bilincinde- yer altı krallığına şeytan suretinde iner. Yazarın tahminine göre Şamanlığın gelişme merhalelerinden biri atın ehlileştirilmesi dönemiyle bağlantılı olan sınıfsal oluşum dönemidir. Bu şekilde göçebe toplumlarda sınıfların oluşması <ikiciliği> sonraki gelişimini güçlendirmektedir: gökyüzü atıyla yer altı dünyasının boğa tanrısının mukayesesi. Şamanizm'in 'beyaz' ve 'kara' olarak ayrılması ortaya çıkar. Beyaz Şamanlar ve onların iyi gökyüzü tanrıları iyilik ve aydınlık başlangıcın hizmetçileridirler ve "göçebe asilzadelere" hizmet ederler. Kara Şamanlar ve onların kötü ruhları ise kötülük dünyasının karanlık güçlerini oluştururlar ve sıradan halka hizmet ederler. Yakut inançlarındaki <ikicilik> ilmi bir mesele olarak henüz XIX. yüzyılda N.S.Gorohov, V.F.Troşinski ve S.V.Yasmerskiy tarafından gündeme taşınıştır; XX. yüzyılda da N. M. Nosov, D.K.Zelenin, N.A.Alekseyev, A.İ.Gogolev ve diğerleri bu konuyu irdelemişlerdir.[57] Genelde onlar Ksenofontov'un beyaz Şamanlara ait bakış açısını paylaşıyorlar. N.A.Alekseyev, onlardan <İlahi Ayıı'nın> kabile rahiplerini görmektedir.[58] T.M.Mihaylov, Moğol halklarındaki benzer materyallere dayanarak 'Beyaz Şaman' tezahürünü aynen G.V.Ksenofontov gibi dönemin aristokrat boylara bölünmesine bağlıyor.[59] Bu şekilde meselenin çok karışık olduğunu ve bu aşamada bir nokta koymanın çok erken olacağını görüyoruz. Tanınmış Buryat araştırmacısı D.S. Dugarov kendi monografisine "Beyaz Şamanlar" hakkındaki orijinal kendi kavramına yer vermiştir. Bahse konu meselenin öğrenilmesinde kronolojik ve saha çevresini genişlettikten sonra, o Kurıkanlara kadar uzanan ve ortak Hint-Avrupa menşeine sahip Buryat ve Yakutlardaki 'Beyaz Şamanlığın' ortaya çıkışının daha derin köklerinin izini sürmeyi başarmıştır.[60] *"Kult*

Sumaşestviya vı Uraluo-Altayskom Şamanizme (Tanrının <ölümü> ve <tekrar dirilmesi> hakkındaki meseleye) // Ural-Altay Şamanlığında Aklını Yitirme Kültü" adlı diğer eserde G.V.Ksenofontov, Ural-Altay Şamanizm'inin bazı meselelerine değiniyor. Bu çalışma, yazar tarafından 1928 yılında Yakutlar, Buryatlar ve Tungusların Şamanizm'i meseleleri hakkındaki materyallerin teorik ilk giriş kitabını hazırlamıştı. Ama bu kitabın yayımlanması üzerinden bir yıl geçtikten sonra broşür olarak ortaya çıktı. O zaman ilmi kariyerine yeni başlayan A.P. Okladnikov, kendi önsözünde G.V. Ksenofontov'un temel konulardaki orijinalliği ve özgünlüğüne vurgu yapmaktadır. Bunun yanında o, yazarın Ural-Altay kabilelerinin dini inançlarından doğunun mitlerini çıkarma girişimine eleştirel yaklaşarak, bu girişimin dağınık bölgelerde ideolojik oluşumların paralel gelişimini öğrenen "benzer sebepler benzer sonuçlar doğurur" kuralına karşı bir hata olacağının altını çizmektedir.[61] Eğer bu eleştiriye mutabık kalınırsa, o kayda geçirme teşebbüsü G.V. Ksenofontov'a bütün kültürü Buz Denizi kıyılarından getirme hevesi nedeniyle itirazların oluşmasına neden olur. Onun çalışmalarının daha dikkatli incelenmesi, merkezi Avrasya bozkırı göçebelerine kültürel rol verme hevesi, söz konusu meseleye birkaç değişik yöntem katar.

Bu çalışmada Ksenofontov Şamanizm'in genel özellikleri üzerinde durmuştur. Yazar doğal koşulları ve esas iş gücü olarak da yararlandıkları koşum hayvanı türlerinin değişimiyle ortaya çıkan göçebe hayvancılığını Şamanizmi'in genezisi ve gelişmesinin belirleyici etkenleri olarak kabul edilmektedir. Istırap çeken ve çalışan canlı kültü, sonradan ölen ve tekrar dirilen 'İnsan-Tanrı – Şaman' mitine dönüşüyor. Bu mit ile koşum hayvanı kültü arasındaki ilişkiyi Ksenofontov, Buryat-Yakut Şamanizm inde ikiz kült ve Şaman giyiminin "hayvancılık" karakteristiğinin varlığını gördü. Şamanlar kadim zamanda kendi misyonlarına ruhsal hastalıkla başlamışlar, görsellik ve işitsel karabaşlarla ve silahlandırılmış ruhlar tarafından sıkış-

tırma şeklinde ıstırap çekmişlerdir. Onlar bu şekilde "ölen ve yeniden dirilen Tanrı" tipini hatırlatmaktadır.

Kuzey Tunguslarında yaptığı <Kamcılık> gözlemleri, yazarı, etnik grupların kültürel gelişmenin gerisinde kalmış çevrede kadim Şaman kültünün "ruhsal bozulma eylemlerine" dayandığı fikrine götürmüştür. Şamanlar kronik ruhsal bozulma hastalığına yakanmış insanlardır. Yazar "Onların ayinlerinin en önemli eylemi, onun ilk başta yaşadığı periyodik ruhsal bozulma seanslarıdır" diye yazmaktadır.[62] Şamanın aklını kaybetmesi, kendisinin ev hayvanına dönüştürme ve kendisinde onun bütün işaretlerini görme hevesinde olmak şeklinde ortaya çıkar. Ksenofontov, öldükten sonra tekrar dirilen <Tanrı Oğlu> hakkındaki Akdeniz menkıbesinin köklerinin kuzey Ural-Altay kabilelerinde bulunduğuna kani olmuştur. Şamanın sinirsel-isterik karakteri, Şamanın ilk faaliyetine başlamasının hazırlık döneminden itibaren başlar ve bütün faaliyetleri mühletince devam eder; bu da Şamanlığa ait unsurları geliştirmesinin bir neticesidir. Diğer yandan ise – geleneksel çevrede sinirsel hastalık işaretlerinin görülmesi, kişinin mukavemet göstermemesi gereken ruhların çağrılması olarak telakki ediliyor. Bu noktalarda bütün araştırmacılar temelde hem fikirler. Mümtaz Sovyet etnografyacısı ve din bilgini S.A.Tokarev: "Benzer gözlemleri özetleyerek Şamanizm'in mümtaz araştırmacısı G.V. Ksenofontov bu dini formu <aklını kaybetme kültü> diye adlandırmaktadır" diye yazmaktadır.[63] Ksenofontov'un bu fikrini yurt dışından bazı din tarihçileri de kabul etmekte ve desteklemektedirler. Bu arada G.Landman şunları yazmaktadır: "...çırpıntılı jestler ve heyecanlı (Şamanın – A.D.) anlamsız bağırtıları, onun iradesinin kaybolduğu ve vücuduna tuhaf varlıkların girdiğinin işaretleri gibi görünmektedir. Bundan dolayı ruh veya tanrı onun ağzıyla konuşmakta ve onun hareketlerini yönlendirmektedir."[64] S.A.Tokarev bu noktada da onunla görüş birliği içindedir: "Asıl burada Şaman inançlarının gerçek özünü araştırmak gereklidir. Şaman ruhsal hastalığa yakalanmış sıra-

dan bir kimseden, sadece geçirdiği ruhsal hastalığı ile değil, ruhlarla devamlı bağlantı içinde olması ve kendisini onlara hizmet etmeye zorlayarak, keyfine göre onları çağırabilme ve geri gönderebilmeleriyle de ayrıcalık gösterirler."[65] S.A.Tokarev'in yazdığı gibi Şamanizm dini gelişim etaplarından biri olarak kendini gösteriyor ve buna göre Asya, Amerika, Afrika ve Okyanusya halklarında tarihi gelişimi aşamasında, barbarlığın düşük, orta ve yüksek aşaması ve ilkel kabile topluluğunun şekillenmesi başlangıcında ortaya çıkmıştır. Genellikle bu evrede insanlar –nevrasteniler, isterikleri saralılar- boş inanç tasavvurunun merkezinde bulunmaktadırlar. Ancak kabile saflarının teşekkülü şartlarında sinir hastası olan kişi Şaman olabilir."[66] Onun, Şamanizm ile ilgili çalışmalarına göre kısaca bir göz atarak şunun altını çizmek gerekir: G.V.Ksenofontov'un eserleri, Şaman mitolojisi hakkındaki ciddi materyallerin ortaya çıkmasının durmayacağını göstermektedir. Hatta bu alanda yapılanları ilmi kahramanlık olarak adlandırmak yerinde olur. Doğu Sibirya'nın uzak noktalarına kış mevsiminde yapılan ağır ve yıpratıcı seyahatler onun sağlığını bozmuştur; bütün bunlar cesareti, kendi menfaatlerini ikinci plana itmeyi ve büyük bir bilim aşkı gerektiriyordu. Bilim ahlakı, Şaman folklorunu profesyonel düzeyde irdeleme ve araştırması, Yakutların inançları ve mitolojilerinin öğrenilmesi için sağlam ve değerli kaynakları oluşmasını sağlamışlardır. Şamanizm'in az bilinen yönlerini aydınlatan yeni materyaller ise daha özel bir öneme sahiptirler. Ükemizde Şamanizmin araştırılmasına ancak 1920'li yıllarda başlanmıştır. G.V. Ksenofontov da bu konunun temel ilmi prensiplerini oluşturanlardan biridir. O, Şamanizmin çok sayıdaki meselelerine doğru çözüm bulmayı başarmış ve bu alandaki araştırmalara istikamet vermiştir. Sibirya halklarının Şaman gelenekleri ve kültürünün öğrenilmesi, Sibirya halklarının umumi ideolojik-mitolojik Şamanist dünya görüşünün çok özel ve temel çizgilerinin araştırılması sonucunu doğurmuştur.

Önemli konular hakkındaki ve kültürel alandaki geniş

bilgi birikimi, onu, antik ve kutsal mitolojileri, Merkez Asya ve Akdeniz halklarının kadim tarihlerini kavramaya ve Şamanizm ile erken dönem Hıristiyanlık kültü ve mitolojileri arasında gördüğü paralellikleri ortaya koymaya yöneltti. Şamanizm'in problemleri ilk defa böylesine geniş ve yaygın bir coğrafyada araştırılmıştı. Hıristiyanlık ile Şamanizm arasındaki benzerliklerin ortaya konulması ve aralarındaki ilişkinin tespit edilmesi G.V. Ksenofontov'u onların eski yegâne köklerini tespit etmeye götürmüştür. Bu o dönemin ruhuna uygun ve o yılların bilimsel gelişim seviyesini yansıtmaktadır. Ancak bu noktanın altı, onun çalışmalarının değerini düşürmek için değil, sadece onların bizim için ne kadar yakın ve anlaşılır olduklarını göstermek, araştırmacıların her zaman geniş halk katmanlarının bu bilgilerden yararlandıklarını belirtmek için çizilmiştir. Ksenofontov'un şahsına karşı bir ilginin uyanması elbette yaşantımızda meydana gelen değişmelerle bağlantılıdır. Şayet onun çalışmalarının uzun zaman önce bibliyografik açıdan nadir değerler özelliği taşıdığı göz önünde bulundurulursa, o zaman onların yeniden yayımlanmasının gerekliliği daha iyi anlaşılır. Bu eserde G.V.Ksenofontov'un 1920'li yılların sonlarında yaşadığı ve çalıştığı İrkut şehrinde yayımlanmış olan Şamanizm hakkındaki çalışmaları yer almaktadır: *"Legendı i rasskazı o Şamanah u Yakutov, Buryat i Tungusov","Hrestos. Şamanizm i Hıristianstvo", "Pastuşeskiy bıt i mofologiçeskiye vozzreniya klassiçeskovo vastoka","Kult Sumaşestviya vı Uralo-Altayskom Şamanizm'e."* Eminiz ki, bu mümtaz Yakut etnografının çalışmaları kendi okuyucusunu bulacaktır.

1) G.U.Ergis. "O nauçmy deyatelnösti irıkopisnom arhive G. V. Ksenofontov ("Oçerki istoriiRuskoy etnograftı, folklöristiki i antropologu." Sayı VIII, M. , 1978, s.122-135).

2) YNS RANArşivi. F. 4, Op. l, Yd. hr 133. L. 1-7

3) RAN SOYNS Arşivi. F. 4, s. l, Yd. hr. 133, 1. 6

4) RANSO YNSarşivi, F. 4, Op. 1

5) G.V.K. "Yakut Bölgesi ve İrkut Üniversitesi// Yakutie vopros." 1816, NO: 13.

6) Aynı eser.

7) ARN SO YNSArşivi, F. 4, Op. l, Yd. Hr. 133, i. 7.

8) Detay için bkz. G.G.MAKAROV, "Oktyabr Vı Yakutii." Ç. I. Yakut, 1979, s.234-253; Ç. I1, Yakut, 1980, s.19-26.

9) G.U.Erğis, s.125.

10) B.V.Popov, "G.V.Ksenofontov 'un ilmi araştırmaları//Buryatovedeniye." 1928, no: l-2, s. 72.

11)G.V.Ksenofontov,"Yakut bölgesi sınırları içinde Lena nehrinde kayalardaki tasvirler// Buryatovedeniye." 1928, no: 3-4.

12) G.U.Ergis. İşaret edilen makale, s. 126.

13) SSC AN YA Arşivi. F. 4, Op. l, Yd. hr. 133, L. 7.

14) Saha (Yakut) Cumhuriyeti TGA. F. 468, Opl. l, Yd. hr. 8, L. 4.

15) G.U.Ergis// aynı eser.

16)RAN SÖ YNS arşivi, FA, Op. l, Yd. hr. 136, L.4.

17) Aynı eser, FA, Op. l, Yd. hr. 133, L7

18) Aynı eser, FA, Op. l, Yd. hr. 134, L. 7.

19) Aynı eser, FA, Op. l, Yd. hr. 136, L. 7.

20) F.G.Safranov. "Bilim adamı olarak P. A. Oyunskiy // Populyamaya Zvözda." 1962, N0:6, s.119.

21) G.V.Ksenofontov. "Legendi i rasskazı o Şamanah u Yakutov, Buryat i Tungusov." İrkut, 1928, s. 6-7. 1930, Moskova 'da bu kitabın genişletilmiş 2. baskısı yapıldı.

22) SO RAN YNS Arşivi, FA, Op. T, Yd. hr. 24, 1: 36

23) G.V.Ksenofontov, anılan eser, s. 65.

24) G.V.Ksenofontov, anılan eser, s. 67.

25) A.E.Kulakovskiy, Bilimsel eserler. Yakut, 1979, s. 19

26) G.V.Ksenofontov, Bahse konu eser, s. 67-68.

27) A.İ.Gogolov. "İstoriçeskaya Etnografya Yakutov." Yakut, 1966, s. 13-15.

28) D.S.Dugarov. Şto takoe Zagalmay? /Zagalmay nedir? Türkoloji-88. Frunze, 1988, s.147-148.

29) G.V.Ksenofontov, bahsekonu eser, s. 68.

30) Masao Mori. Politiçeskaya struktura drevnovo gasudarstva koçevnikov Mongolii. M. , 1970, s.1.

31) G.V.Ksenofontov. bahsekonu eser, s. 69.

32) G.V.Ksenofontov. Bahse konu eser, s. 70.

33) G.V.Ksenofontov. Bahse konu eser, s. 71.

34) Bkz. A.Î.Gogolev. Bahse konu eser, s. 36.

35) G.N.Potanin. Proishojdeniye Hrista //Sibirskiye Ogni. 1926, s. 131.

36) G.V.Ksenofontov. Hrestes. Şàmanizm i Hıristianstvo. S. 100-101.

37) E.K.Pekarskiy. // Ipredaniy o jizni Yakutov do vstreçi sı Russkimi// RGO etngrafya Tezkereleri. T34, s. 146-147.

38) G.V.Ksenofontov. Hrestes. Şamanizm i Hıristianstvo. S. 124.

39) G.V.Ksenofontov. age. S. 128.

40) "İstoriya Drevnovo vostoka. Zaröjdeniye drevneyşih lassovıh obşestv i pervie oçagi rabovladelçeskoy sivilizatsii. Ç.II. Prednyaya Aziya, Yegipet", M. 1988. , s. 282.

41) A.B.Ranoviç, Oçerki istorii drevneyevrevyskoy reliği. L. 1937, s. 184-219.

42) G.V.Ksenofontov Hreste Şamanizm i Hıristianstvo. s.136.

43) G.V.Ksenofontov. " Hrestes. Şamanizm i Hıristianstvo." s.129.

44) G.V.Ksenofontov. "Elleyada. Materiali po mifologii i legendarnoy istorii Yakutov." M., 1977.

45) G.V.Ksenofontov. Uranhay-Sahalar. O çer ki po. dervney istorii Yakutov. İrkut, 1937.

46) İ.İ.Stepanov. Proishojdehiye naşevo boga. Yayın 3, M. , 1925.

47) YNSSO RANArşivi. F. 4, Op. LEj. xr. 137, 2-3 galvı vedeniya.

48) A.P.Okladnikov. G.V.Ksenofontov 'un "Elleyada" sı. //G.V.Ksenofontov. Elleyada. M. , 1977, s.6.

49) Ceym Corc Frezer. Folklor vı vethom zavete. 2.baskı, M., 1989(Bu tarih 1889 olabilir; baskı hatası sonucu yanlış yazılmış olabilir. –ç.n.)

50) G.V.Ksenofontov. "Pastuşeskiy bıt i mifologiçeskiye vozzreniya klassiçeskovo vastoka." İrkut, 1929, s.5-6.

51) G.V.Ksenofontov. "Hrestos. Şamanizm i Hıristianstvo." s.109.

52) G.V.Ksenofontov. "Pastuşeskiy bıt i mifologiçeskiye vozzreniya klassiçeskovo vastoka". İrkut, 1929, s.17-18.

53) Aynı eser, s.37.

54) V.M.Masson. Pervıye Sivilizatsii. L, 1989.

55) G.V.Ksenofontov, "hayvancılık yapan-göçebe terimi yerine "pastoral kabileler" terimini sıkça kullanmaktadır.

56) Z.Kosidövskiy. "Kogda solntse bılo bogom. Per. s. Polskovo." M., 1970, s. 61-65.; C. Frezer. "Folklor vi vetkom zavete." s. 69-l 70.

57) A.İ.Gogolev. "Dualizm vı traditsionnıh verovaniyah Yakutov. Yazık –Mif-Kultura Narodov Sibiri." Yakuts, 1991, 110-121.

58) N.A.Alekseyev. "Traditsionnıye religioznıye verovaniya Yakutov vı XIX.-naç. XX.v."Novosibirsk, 1975: 77-102.

59) T.M.Mihaylov. "Buryatskiy Şamanizm: İstoriya, struktura i sotsialnıye funksii." Novosibirsk, 1987: 103-104.

60) D.S.Dugarov. "İstoriçeskiye korni belovo Şamanstva." M., 1991: 13.

61) G.V.Ksenofontov. "Kult Sumaşestviya vı Uralo-Altayskom Şamanizme (kı voprosu ob umirayuşem i voskreşayuşim boge)." İrkut, 1929: 4.

62) G.V.Ksenofontov. "Kult Sumaşestviya vı Uralo-Altayskom Şamanizme." 15.

63) S.A.Tokarev. "Rannıye formı religii." M., 1990, 281.

64) S.A.Tokarev. Aynı eser, 281.

65) S A.Tokarev. Aynı eser, 282.

66) S.A.Tokarev. Aynı eser.

ŞAMAN EFSANE VE HİKÂYELERİ

Yakutlar, Buryatlar ve Tunguslarda

Kuzey Asya Ural-Altay kabilelerinin mitolojilerine ait materyaller

Birinci Bölüm

Derleyenden...

1921 yılında Rus Coğrafya Kurumu Doğu Sibirya Bölümünün (RCKDSB) üyesi ve bu satırların yazarı olarak, İrkut etnograflarıyla Doğu Sibirya'nın yerli halklarının eski ve çabuk kaybolan kültürünün öğrenilmesi çalışmalarına katıldım. Etnografya alanında yürütülen bütün çalışanlar RCKDSB'nün etnografya bölümüne bağlıdırlar; her çalışma dönemi başlangıcında, kendi üyeleri arasında fikir birliği sağlamak amacıyla yerel etnografya meseleleri hakkında araştırma programları hazırlarlar. Bazen genel oturumda protokol ile belirlenen programı yürütülür, ama sık sık da gayri resmi görüşmelerle planlar belirlenir, çünkü bütün arkadaşlar ilgilendikleri bölge ve bilimsel konularda uzmandırlar ve daimi olarak aralarındaki ilişkiyi devam ettirirler. RCKDSB Yakut Şubesi müstakil olarak organize oluncaya kadar, ben Yakut bölgesi hakkında yeni bilimsel malzeme derlemeleri yapmıştım (elbette sadece İrkut etnografya çevresini kastediyorum). Bundan dolayı da arkadaşlarımı var olan işlerin şu veya bu programı görüşmek önerisiyle her

seferinde rahatsız etmem gerekmedi. Bölgenin uzaklığı, bilimsel seyahat gerçekleştirmenin zorluğu, maliyetli oluşu, kesin hesap yapmanın ilk başta mümkün olmaması ve yeni bir durumda otaya çıkan şartlar ister istemez kişisel hükümleri ortaya çıkarmaktadır. Evrensellik ve çevrenin genişliği gibi incelenen bölgelerin seçilmesi de her vilayet ve her bilim dalı için kendine has özellikleri vardır. Yakut bölgesi araştırıcıları için belirlenmiş istikamet ve dar bir uzmanlaşmayla şekillenen Alman etnograflarının çalışma sistemi taviz verilmeyen bir zenginliktir. Araştırmacı çalışacağı programı ve seyahat güzergâhını kendisi belirleyebiliyordu. Yakutların araştırılması çalışmasını imkânların elverdiği ölçüde yapabildim; onu kendi işim olarak görme hakkına da sahip değilim. Benim seyahatim esnasında temas edilen bütün meseleler RCKDSB Etnoloji Bölümü arkadaşlarımın müşterek çalışmalarıyla ortaya konulmuştur. Heyet genellikle benim çalışmama doğrudan, dolaylı veya ters etki gösterenleri ayrı ayrı değerlendirmeye ve ifadelerinde teşekküre gerek görmemektedir, aksi durumda çok küçük detayların yığılması nedeniyle işler tıkanabilirdi. Ham materyaller, benim 1925 yılı ocak ayından mayıs ayına kadar Yakutlar ve Tunguslara, 1926 yılı Kasım ayında Ehirit-Bulgatskiy Aymak Buryatlarına yaptığım ilmi seyahatlerimde tuttuğum yol günlüklerimden yaptığım çıkarımdır. Materyallerin seçiminde belirli bir konunun katı çerçevesine mukavemet göstermedim. Ama genellikle Şamanizm inancının merkezindeki figür olan Şaman'ın kişiliğine ait notlarımdan bunu göz önünde bulundurdum. Söz konusu kitaba Yakutların değişik kitleleri arasında kaydettiğim notlarımın elbette tamamı girmemiştir, ama çeşitli düşünceler ve inançların dağınıklığı veya aynı tip oluşu, yaygınlaşma seviyesinin tespit edilmesi için değişik bölgelerde görülen, az veya çok oradan görülen dikkate de-

ğer bütün noktaları yansıtmaya çalıştım. Derin düşünen araştırmacılar için en küçük noktanın bile bilimsel bir önemi vardır.

Bu kitap Yakut, Tungus ve Buryatlar arasında yaşlı ve sıradan insanların kendilerine sorulan genel sorulara verdikleri cevapların basit bir derlemesidir. Bunlar tarafımdan çok detaylı olarak yapılmış mülakatlar olmayıp, daha ziyade dikkat çekilen konularda yapılan basit sohbetlerdir. Sohbet ve kaydetme işini muhatabımın sohbete ilgisinin canlı olduğu sürece devam ettim. Muhatabımın ilgisi ve anlatımı dağıldığı zaman, eğer onun ilgisini yeniden toparlamasını sağlayamazsam, başka konulara çekemezsem sohbeti sonlandırıyordum. Benim görüşüme göre 'a'dan 'b'ye kadar olan acımasız her sorgu, hiçbir zaman güvenilir bilimsel veriler olmayacaktı. Mülakat yapılan her kim olursa olsun, kişisel yaratıcılık ve değişik türdeki uydurmalar için çok sayıda motife sahiptir; ne zaman ve hangi şartlarda kiminle işi olduğuna bakılır. Yakutça terim ve ifadeler Yakutça olarak, Tungusça ifade ve terimler çevirmen aracılığı ile Rusça olarak kaydedilmiştir; Buryatlarda ise bozuk bir lehçeyle, bazen de tesadüfî ve az güvenilir tercüman vasıtasıyla görüşme Rusça olarak yürütülmüştür. Yakut yazı dilindeki düzenli pratiğim sayesinde muhatabımın konuşmasını hemen hiç kesmeden, kendi dilinde anlattıklarını "açık ve ayrıntılı" bir şekilde kaydettim. Çok nadir durumlarda, yolculuk esnasında veya fevkalade acil durumlarda konuşmaları geçici olarak kısaltma yoluna gittim. Yakutça ifadeleri Rusçaya sadece terim ve kelime olarak değil, içerdiği düşünce ve tam anlamıyla geçirdim. Benim için çevirinin zor veya tartışmalı olduğu yerlerde genellikle Yakutça metni veriyorum, ya da anlamı tam olarak verebilen paralel ifadeleri kullanıyorum. Okuyucunun rahatlığı için açıklama notlarımı metinde "tırnak" içinde,

ama bu dip notlar daha geniş açıklamalar içeriyorsa onları da metnin sonunda yer alan özel açıklama notlarıyla veriyorum. Sonuçta materyallerin rahatça kullanılması için kendine has ve bütünlük arz eden her ifade tarafımdan özel başlık altında verilmiştir. Anlaşılacağı üzere yazarın öznelliğini, çıkan sonuç ve yankıları görmeyi isteyen klasik okuyucunun bu başlıkları bilgi olarak vermesi kolay olabilir. Ben de görüştüğüm muhataplarımla ilgili bütün bilgileri – yaşları, ikametleri, tabi oldukları idari yapı, meslekleri, toplumsal yerleri ve izlenimlerini – kendi beyanlarına göre verdim. Derlemeyi yapan bütün bu materyallere daha sonraki dönemlerde bu alanda çalışacak ve nispeten şanslı koşullarda olacak araştırmacılar için ilmi bir istihbarat ve genel bir program olarak bakar.

Büyük fabrika ekonomisinin hızla değişen faktörleri, otomobil, tayyare ve radyo gibi teknik gelişmelerin ulaştığı farklı aşamalar, merkezden bölgelere doğru olan kültür elementlerinin daimi göçünün baskısı altında Sibirya'nın yerli kabilelerinin eski inançlarında oldukça büyük çatlaklar oluşmuştur. Şunu da ilave etmeliyiz, günden güne değil her saat bu çatlaklar büyümeye devam etmektedirler. Halkın psikolojisini düzelten, teselli verici unsurlar üzerine kafa yormanın manası yok gibi görünüyor, ama zaman zaman büyük dinler diye adlandırılan, hazırlanmış ve durağan kültlerin yerli halkın arasına sokulması gibi tehlikeli oluşumlar olabilmektedir. Batı Türk kabilelerindeki eski şamanizmin izini tamamen silen Muhammedilik, güneyde Lamaizm aynı şekilde Rus halkının iç kısımlarında da Hıristiyanlık - aynı tehdidi oluşturmaktadır. Asya'nın "tabi insanının" dinsel inançlarının küçük kalıntıları bilinen dinler sisteminin ilk ailesidir. Bunu bilim için kurtarmak, sayıları çok az olan Sovyet Sibirya'sı bilim emekçileri için ertelenemez bir dönüm noktası ve mücadele haline gelmiştir. Metinlerde rastlanan

müstakil Yakutça kelimeler ve cümleler, akademik transkripsiyon biliminde yerel tipografide işaretlerin olmamasından dolayı normal Rusça alfabeyle yazılmıştır. Onların okunması Yakutça yazı dilini bilen herkes için bir müşkülat oluşturacağını sanmıyorum. Uzun sesliler iki kat, bileşik sesler ise benzer seslerin bileşimi seslerini verirler: "ng", "dm" vs gibi. Burada söylenmesi gereken Buryatça kelimeler ise onların az sayıda olmaları göz önünde bulundurularak, onların redakte edilmeleri için uzmanlara başvurmadım, bundan dolayı müstakil seslerin verilmesinde hata olma olasılığı mevcuttur.

Yayımlanan materyaller, Coğrafya Kurumu Doğu Sibirya Bölümü üyesi arkadaşlarım ve benim Yakutlar ve Tunguslara yapmış olduğum seyahatimde maddi destek sağlamış olan Yakut Muhtar Cumhuriyeti Hükümeti önünde sunmuş olduğum 1925 ve 1926 yıllarında etnografik çalışmalarımın bir bölümünü oluşturmaktadır. Ural-Altay halkları ailesinin göçebe kabilelerini Şamanist dünya görüşlerinin teorik olarak aydınlatılması tarafımdan bu yılın 10 Mart tarihinde Moskova'da Tanrıtanımazlar Merkez Komitesi İlmi-Metodik Oturumu raporunda sunulmuştur. Bu raporun önemli kısa tezleri 1-2 numaralı "Buryatiye-vedeniye" ("Buryat Bilimleri") 1928 yılında basılmıştır. Yayımlanan malzemeler tarafımdan, dar konu çerçevesinde *"Sredizemno-Morskiye Kultı i Uralo-Altayskiy Şamanizm" ("Akdeniz-Deniz Kültleri ve Ural-Altay Şamanizm'i")* adlı raporu fiilen resimlemek için hazırlanmışlardır. Bununla çok sayıdaki ilişkilerdeki materyallerin yetersizliği bir dereceye kadar açıklanabilmektedir. RCKDSB Yakut bölümünden, derlemelerimin yayımlanması teklifini aldıktan sonra, yer darlığı nedeniyle benim günlüklerimdeki elyazmalarımda tek başlık altında bulunan maddeleri tamamlayıcı tercümeleriyle genişletme imkânı bulmadım.

İrkut, Ağustos 1928.

I. BÖLÜM

KANGAL YAKUTLARI

Şaman Efsaneleri

İnnokentiy Danilov, Toyön-Arıı adası, Cobulga[1], 17 Ocak 1925.

Kutsal Şaman Ağacı

Göklerde "Iyık-Mas"[2] adıyla bilinen bir ağaç vardır. Onun ucu göğün ta dokuzuncu katına kadar uzanmakta, genişliğini ise kimsenin tespit edebilmesi mümkün değildir. Bu ağaç kökünden ta tepesine kadar urlarla kaplıymış, ama onun parlak dalları görünmezmiş. Ağaç bu urlarının arasından Şamanları, sihir ve büyücülüğü bilenleri doğururmuş. Güçlü doğumlar ana gövdede, Şamanlar ise tüm güçleriyle ağacın kökünden doğarlarmış. Ama en büyük Şamanların kötü ruhların "Harsa-Cabın" ("Geçimsizlik ve kötülük ruhları") aşağı ülkesinde özel bir beşikte eğitilmekte ve pinekleyerek savrulmakta oldukları da söylenir; (orada) altta pişip hazır oluyor, su verilip sağlamlığı artırılıyor ve demirciler gibi Şamanları yetiştiren bir demirci "Kıday-Bahsı"[3] vardır.

Sofron Zateyev, Toyön-Arıı adası, Cobulga, 17 Ocak 1925.

Şaman Ağacı

Geleceğin Şamanı'nın ruhu "Cokuo" adlı dağın dibinde ("allaraa")[4] doğmaktadır. Orada tepesinden (ya da sanki tepesi kesilmiş gibi) dalları kırılmış, aşağı doğru sarkan

dalarlıyla bir çam ağacı büyümektedir. Bu ağacın şimdi de orada olduğunu söylerler. Bu ağacın en alt dalından ta tepesine kadar aralıksız olarak her budağında kuş yuvaları vardır. Yüksekteki dalların yuvalarında yetişen Şamanlar alttaki dallardaki yuvalarda yetişen Şamanlardan daha güçlü ve kıdemli olurlar. Yuvalar düzgün bir sırayla, budaklar birbirinden uzak mesafelerde daima yükselmektedir.

Şamanlığa Çağrılanın Ruhsal Hastalığı

Şaman olacak kimse ilk önce ruhsal hastalığa tutulur; bazıları – 9 yaşından itibaren, bazıları da 7 yaşında. Bu ruhsal hastalık 3 yıldan7 yıla kadar sürer. Hastalık büyük nöbetler şeklinde görülür. Bu dönemde "kötülüklerin" hepsinden iyileşmek zorundadır, bu süreç bitmeden Şamanlık yapmamalıdır. Bu süreçte onların görme yeteneklerinin açıldığını söylerler. Şamanlık şarkıları söyleyerek geleceği görürler.

Şamanlığa Davet Edilenin Vücudunun Yarılması

Şaman olabilecek kişi vücudun yarılması "ettenii"[5] şeklinde özel bir ayinden geçmek zorundadır. Yeni Şaman adayının ölmüş Şaman atalarının ruhları gerçekleştirmektedir. Vücudun yarılması ayininde tecrübe edilen ölür, 3-4 gün boyunca yemeden içmeden çadırın sağ tarafında yatar. Temiz olmayan, günahkâr ve yabancı ergen biri ona bakması ve yiyecek vermesi gereklidir. O kaideye göre Şamana sade "kara su" verir. Denemeye tabi tutulanın yattığı pencereden, "ayaklı" hiçbir canlı varlığın çadırın Şaman'ın yattığı tarafın dışından geçmemesi için bir çit inşa ederler. Aynı şekilde çadırda da hiç kimse onun yattığı yer ile ocağın arasından geçemez. Üzerine küçük kumaş parçacıklarının bağlı olduğu iple, bu ipi her gün değiştirerek onun kafasındaki beyaz saçları sarıyorlar. İnanışlara göre eski Şamanlar üç defa vücut yarılması ayinine katılırlarmış.

Şamanlık İstidadının Açılması ("Usuyuu")

A. Şamanın aşağı ruhlar yoluyla bilgi alması

Vücut yarılması ayininin bitmesiyle aday ayağa kalkar, o anda da diğer bir Şamanı çağırır. Sonuncusu (kutsal Şaman ağacında) geleceğin Şamanın ruhunun yetiştirildiği ağaç budağının nerede olduğunu bilmek zorundadır. Bir baş ve iki kuyruğa sahip "ölüm ve bedbahtlık kaynağı" ("yölör yölüyü luo balıga") olan özel (luo-rıba)[6] balığı bulunmaktadır. Yeni Şaman'ın kutsal harekete başlayabilmesi için onu haberdar eden, tecrübeye tabi tutulanın (Şaman adayı) ruhunu bu balığın sümüğü ile beslendikten sonra onu köşesinden kaldırmalıdır. Cokuo dağından Çöngköndeyök-Anaga[7] geçidine doğru tırmanırken orada özel bir sıradağlar olduğu söylenir. Şaman adayının (anlaşıldığı gibi söz konusu olan onun ruhudur) kendisini eğiten Şamanla birlikte bu sıradağlara tırmanması gerekmektedir.

Öğretmen-Şaman önde, aday arkada yürürler. Öğretmen bu yolculukta adaya insan hastalıklarının kaynağını bulunduğu muhtelif boş alanlara çıkan yolların kavşaklarını gösterir ve öğretir. Ondan sonra öğretmen-Şaman ruhu eve geri getirir. Daha sonra her ikisi de Şamanlık harmanisi giyerler ve <Kamlık> yaparlar. Öğretmen diğer kötü ruhların yoluna kadar giderek hangi hastalığın (veya hangi cin'in) olduğu organ parçalarını ve ona uygun tedavi edici gücü gösterir. Bu yerleri her gösterişinde öğretmen, her defasında tükürüğü yutmak zorunda olan adayın ağzına tükürür. Böylece aday "uğursuz aşağı yerlerin" bütün yollarını öğrendikten sonra orta yerdeki eve döner. Eğer öğrenci-Şaman kavrayışı zayıf bir yapıya sahip ise ("kusagan kiil etteeh"), o zaman kötü ruh onu kendisine almak (yani öldürmek) ister. O zaman öğretmen-Şaman, Şaman'ın başlıca kemiğine karşılık vermek ve akrabalarından herhangi birini ölüme mahkûm

etmelidir, her kemik için bir kişi (örneğin kafatasının karşılığı – bir kişidir).

Zayıf organizmasıyla (Şamanlığa davet edilen) kişi aşağı bataklıkta ("Nuodagay Sibiirge") bağlanır ve bataklıkta gark olur: o zaman öğretmen-Şaman onun ailesinden birini ("agatın uusuttan") baba tarafı akrabalarından birini, aşağı ruhlar ülkesine bu bataklık bölgeden geçebilmek için bir köprü gibi geçebilmek için yanına almak zorundadır.

B. Yukarı Ruhlar Ülkesine Çıkış

Şaman adayı kendi öğretmeniyle birlikte[8] yukarı ülkeye, omzundan kanatları olan ("Bar-Cagıl atıırdaah Yöyülen -Kunnaas")[9] aygıra sahip "Yöyülen-Kunnaas" adındaki ruha varırlar. Şaman karanlıkta büyüyen ("ıtık et") "kutsal beden"e sahip olur (daha doğrusu "olmak" zorundadır). Daha önce ruhlar tarafından gerçekleştirilen vücudun yarılması sırasında, kesilen ve fırlatılan bu etin parçalarını öğretmen-Şaman tekrar toplayarak onları yerlerine yapıştırır. "Bu tür olaylarda (hastalıklarda) şifa verilme vardır", denir ve daha sonra (tecrübeye tabi tutulanın) gırtlağına tükürür.

Göz hastalıklarına sebebiyet veren Çeegey ruhları vardır. Zikredilen ruhların olduğu yerde adaya Şamanın kesilmiş olan damarları dağıtılır. Öğretmen-Şaman bu parçaları da topladıktan sonra onları yerlerine geri yapıştırır ve aynı şekilde onun (tecrübeye tabi tutulanın) gırtlağına tükürür. Zamane Şamanları "Şimdi bize haber verecek güçte Şamanlar yoktur" diyerek haber bildirme ayinini gerçekleştirmezler. Şamanlık bildirilene "ölüm ve yok olma kaynağı"[10] ruhlarından ya da "şifa bulma ve iyileşme" ruhlarından haberdar edilmesi yönünde bir seçim yapması önerilir. Daha sonra Şamanlar orada sanki kendi on parmaklarını göstermek zorundadırlar.

Timofey Romanov, 3. MaljegarNaslegi, 28 Ocak 1925

Şamanın Vücudunun Yarılması

Eski devirlerde büyük Şamanın doğuşuyla, onun neslinin kesildiğini anlatırlar: Şamanın her kemiği için ruhlar, onun akrabaları arasından bir fidye talep ederlermiş. Anlatıya göre - Şamanın vücudunun yarılması işi üç ila yedi gün sürmektedir; bu günlerde o nefes ve konuşmadan tam ölmüş (gibi) yatar. Bundan başka özel bazı ihtiyat tedbirleri alınmalıdır. İnsan bulunmayan bir mekân seçilir ve yatan Şamanın önünden hiç kimse geçmemelidir. Yiyeceklerin seçimi için de ihtiyatlı olmak gereklidir; sadece su içip çiğ et yiyebilir.

Yegor Yemilyanov Usun-Kıtıl Bölgesi, 11 Şubat 1925

Kurban Edilerek Şamanın Vücudunun Dağıtılması

Şaman olacak kimse üç, dört yıl mühletince akıl hastalığına (nöbetlere) tutulur. Bu duruma *"yarılmaya maruz kalarak yatıyor – ettenii"* denir. Hikâyelere göre Şamanın kanı ve vücudu (kelimesi kelimesine – "eti") "ölüm ve hastalık" kaynaklarına ve bütün yokuşlara sunu olarak dağıtılır. (Hikâyeyi anlatan "ısıah ısallar"; ısıah: sunu olarak serpilen kumıs; ısıallar atmak, serpmek, sıçratmaktır, cümlesini kullanmıştır. –G.V.K.) Şamanın vücudunun dağıtılması işlemi hastalığa yakalanılan herhangi bir yere (veya ruha) ulaşmazsa, o zaman bu yere Şaman gönderilmez (yani hizmeti yerine getirmez). Ettenii'nin gerçekleşmesi esnasında Şamanların sağlam olarak yattıklarını ancak giysilerini sanki kana bulandığını söylerler.

İnnokentiy Nikiforov Tiit-Arıı adası 31 Ocak 1925

Vücudu Yarılan Şaman'ın Üç Günlük Uykusu

Şaman olabilecek kişi henüz gençlik yıllarında iki, üç bazen de altı yıl mühletince ruhsal hastalığa tutulur. Şaman olmasından önce o rüyasında "aşağıdan ve yukarıdan" öl-

müş Şamanların ruhları toplanırlar ve kötü ruhlarla ("yöyürder") onun vücudunu yararlar. Onun kanını Şaman tefinin tokmağı ile alarak "bütün hastalıkların köklerine ve kaynaklarına" serperler (harfi harfine –"yölüyü"- ölüm, Yakutlar bu kelimeyi kendiliğinden iyileşebilen bütün hastalıklar için genel bir ad olarak kullanmaktadır ve bazen de ölüm – yara bere için de kullanılmaktadır. -G.V.K.) Anlattıklarına göre (bu sürede) Şaman üç gün mühletince üstü örtülür ve ölü gibi yatar. Bu süre boyunca ne yer ne de içer.

Nikolay Şadrin Hatıng-Arıı Adası, 28 Ocak 1925

Şamanın Ölümü ve Yeniden Dirilmesi

Şamanın vücudunun yarılması gerçekleşirken kendisi yedi gün boyunca baygın bir halde yatar, hiçbir şey yemez ve içmez. Her eklem yerinden ve iki gözünden devamlı yaşlar akar. Şamanlar: "Benim vücudumun parçalara yarılmasıyla, onu kötülük ve musibetin yolları kendi aralarında paylaşacaklar" derler. Şaman ölü bir şekilde ("yölö sıttagına") yattığı zaman onu tamamen elbisesiz olarak, yeni soyulmuş akağaç kabukları üzerine koyarlar. Bu hikâyeleri ben yaşlı, ehil kişilerden duydum. Şaman ölürken şöyle der: "Benim yeniden diriliş zamanım gelince (bunu "canlanma" diye çevirmek de mümkün) temiz ve günahsız kızları ve delikanlıları toplayarak benim yükseliş ayinimi yapmalarını sağlayın"[11] (*"tillerber ıraas uolu kıısı munnan kötöhtöröyörüng"*). Yarılmaya maruz kalana, ölüm ve yeniden diliş vardır derler. Eski büyük Şamanların olmaları gerçekleştiği zaman, onun akrabalarından yedi kişinin öldüğü anlatılır. Şaman yarılma için yere serileceğini önceden bilir. Yarılma işlemi sadece bir kez gerçekleşir. Buna sadece adları telaffuz edilmekten çekinilen Şamanlar maruz kalırlar.

Osip Rıkunov Toyön-Arıı adası. Cobulga. 17 Ocak 1925

ŞAMAN VE ŞAMANİZM NEDİR?

A. Şamanlığa Çağrılanı Cin Çarpmasının Nedeni.

Şaman olacak aday, ilk önce uzun süre hastalanır – histerik şarkı (irticalen) söyleme nöbetine tutulur. Ona yerleşen ruhlar şarkı söylerler. Hastalığın devam etme süresi farklılık gösterir, bazen beş altı yıla kadar uzar. Uzun zaman önce ölmüş, Şaman atalarının ruhları yukardan inerler. Ölmüş Şamanın ruhu ancak kan bağı akrabalarına (tek istisnayla) inerler. Derler ki, akrabası olmayan ölmüş Şaman'ın dolaşan ruhu olurmuş. Böyle bir ruh durmadan şarkı (dua) söyleme esnasında şanssız kişiyi bulur.[12]

Kan bağı akrabası olanlar varsa, o zaman Şamanın ruhu torunlarına yukarıdan sadece kadın tarafı torunlarına iner ("Sien uruu").[13] Oldukça iyi bilinen, önemli eski Şamanlardan sadece "Küsteh-Şaman" henüz kız tarafından olan torunlarına inmemiştir.

B. Şamanizm Affettirici Acı İdeası

1. Şaman Sınıfının Acıları

Davet edilenin hemen hemen bütün yakın akrabaları öldürülür. Şaman-atalarının ruhu, torunlarının davete karşı çıkması için onları yok ediyor (harfiyen yiyor). Büyük Şamanın vücudundaki her kemik için kan bağı akrabalardan bir kişi ölmek zorundadır. Borum şeklindeki sekiz kemik için sekiz kişi, kafatası için- bir kişi. Bu şekilde dokuz büyük kemik için dokuz kişi ölür. Bu durum Şamanlığa davet edilen insan kurban sunmaksızın Şaman olamayacağını belirten bir atasözü ("yös hosoono") olarak bizim dilimizde ezelden beri vardır. İşte böyle bir Şaman hakkında –"aar saarga aattammat uluu kisi" - "adı kutsal ayda telaffuz edilmemesi

gereken ulu yaşlı kişi") derler. Böyle bir Şaman ile dil kavgası yapılmaz, ona karşı gelinmez: onun istediği her şeyi vermek ve verdiği her emri yerine getirmek gerekir. Aksi bir durumda o her türlü musibete uğratılır.

2. Şamanın Affettirici Acısı

Eski zamanda (Yakutların anlayışına göre) iyi bir Şaman mutlaka "ettenii" (vücudunun yarılması) geleneğine uymalıdır. Son Şaman olma ritüelinin gerçekleşmesinde ise Şaman yaşadığı yerin dışında bir arazide, soyulmuş ve yere serilmiş akağaç kabuğu üzerinde yatmak zorundadır. Hiç kimse onu burada ziyaret edemez. Ancak o akrabalarından bir kişiyi – genç bir erkek veya henüz erkekle ilişki içine girmemiş bir kızı- kendi hastalığı zamanın da yanına alır. Dört veya beş gün boyunca Şaman hissiz olarak yatar; ağzından bolca köpük çıkar, bütün eklem yerlerinden kanlar akar ve yayılır. Vücudunun her yeri mosmor, yara bere ile kaplanır. Konuşma yeteneğini kaybetmiş olarak ölü gibi yatar, sadece nefes aldığını söylerler. Aşağı tabakada (dünyada) Şamanın etlerinin kemiklerinden ayrıldığını ve her yol başına bir parça düşecek şekilde değişik yollara- noktalara atıldığı söylenirmiş.

C. Şamanlığa Daveti Bildirme Geleneği

Yeni Şaman, kıdemli Şaman -"Usuyar"ın hizmetine girmek zorundadır ("Usuyuu"-bazı etnografların düşündükleri gibi pedagojik alanda eğitimi olmayıp, geleneğin aslı onun atalarının ruhlarına takdim edilmesi ayinidir. -G.V.K.). Kıdemli, aday Şamanın ruhunun yetiştirilmesi için görevlendirilmiş olanın ruhu için (ya da ruhlar sürüsüne) kurban edilmiş hayvanın etini yiyerek <Kamlık> yapmak ve bu ruhu oradan sürükleyip çıkarmak zorundadır. (Burada hikâyeci hata yapmaktadır: onun tarafından tasvir edilen gelenek, di-

ğer çoğunluğun beyanlarına göre "kööhtörüyü" yani Şamanın vücudu ve ruhunu "yükseltme" olarak adlandırılmaktadır. "Usuyuu" geleneği- "kaldırma" olayından sonra gerçekleşmektedir, bunda aşağıda bahsedilmektedir. -G.V.K.)

Ondan sonra her ikisi birlikte <Kamlık> yaparlar – farklı yerlere çıkarlar. Bununla yeni Şamana bütün kötülüklerin yolları gösterilir.

D. Ölen Şamanın Cenazesinin Kaldırılması

Önemli ve büyük bir Şamanı toprağa gömmezler, açık havada özel bir yapının- "aragas" içine koyarlar. Ondan sonra ("aragas" zamanla çürüyüp yıkıldığında) Şamanın kemikleri asırlar boyunca, birbiri arkasından üç, altı ya da dokuz Şamanın yardımıyla üç kere "kaldırılır/yükseltilir." Bu kemik yükseltme ayininin tamamlanmasına göre Şamanın akrabalarından bir tanesinin ölmesi gerekir. Bunun için kızıl-alacalı ineği ve yine aynı renkli atlardan birini öldürürler. (Anlatıcı, atın cinsi olmaksızın türünü işaret eden "sılgı" kelimesini kullanmıştır. Gayet mümkündür ki, ilk olayda kurban edilen hayvanın cinsi açık değildir, zira Yakutlarda sıkça boynuzlu sığır anlamına gelen "süyösü" ("sığır") ilavesiyle "ınah" kelimesi kullanılmaktadır. Bu olayda ise "süyösü" kelimesini yazmayı gözden kaçırdım, ya da hikâyecinin kendi farkına varmamış olabilir. -G.V.K.)

Platon Pavlov,Börtö. 16 Ocak 1925.

Ölen Şaman'ın Kemiklerinin Kaldırılması

Hastaah ırmağında Timir-Çaraçılaah ("gözlerinin üzerinde demir siperliğe sahip olan") adında eski bir Şamanın mezarı vardır. Ceset kesilmiş tomruklardan oyularak yapılan kütük içine konulmuştur. Daha sonra da kütüğü büyük ağaç dallarının çatalına bağlamışlar. Bu Şamanın kemikleri eskiden iki defa kaldırıldığını, çünkü kütüğün çürü-

düğünü, kemiklerin yere döküldüğünü anlatıyorlar. Tahtadan oyulan tabut çürüyünce "ısıah'ı" gerçekleştiren ve üç tane sığır ayıran, kan bağı olan yakın akrabasından biri Şamanın kalıntılarını kaldırır ve onları başka bir ağaca tekrar yerleştirir. Benim hatırımda kaldığına göre bu Şamanın kemiklerini bir defa kaldırdılar. Bir defasında ben yolda giderken Şamanın kemiklerini kaldırmaya giden insanlarla karşılaştım. Onlar iğdiş edilmemiş bir boğayı sürüyorlardı. Şamanın kemiklerini kaldırma ayini için üç tane Şaman davet edilmiştir. Boğazlanan bu boğanın etini toplanmış olanlara ikram etmeleri gerekmektedir. Şamanların kalıntısını kurban edilmiş hayvanın kemikleriyle birlikte kaldırdıklarını söylüyorlar. Kara tüylü aygırı boğazlamaları gerekmektedir.

Şamanın kemiklerinin üçüncü kez kaldırılışında onların toprağa verilmesi gerekmektedir.

Gavriil Alekseyev Toyön-Arıı Adası. Cobulga. 12 Ocak 1925

Şamanın "Vahşi-Anası"

Anlatılanlara göre her Şamanın "vahşi-ana" ("inekıla") adında, demir buz kırıcısını anımsatan gagası, iyi tutan çengel gibi tırnakları ve üç sajen (2,13 m) uzunluğunda kuyruğa sahip olan bir anası varmış. Vahşi-ana Şamanın ruhunun doğuşu ve eğitimi aşamasında ortaya çıkıyor, daha sonra da ancak onun ölümünde geri dönüyor (görünüyor)muş. Vahşi-ana'nın dönüp Şamana görünmesi Şamanın öleceği anlamına gelirmiş. Bütün Şaman vahşi-analarının aynı renkte ama değişik işaretlere sahip oldukları söylenir.

Vahşi-ana Şamanın ruhuyla ("kutun-sürün") beraber en alt ülkede oturarak, onu akçam ağacının dalında eğitirmiş. Büyük Şamanın ruhu ise dokuzuncu (yukarıdan aşağıya doğru) dalda eğitilirmiş.

Şaman'ın Vücudunun İblisler Arasında Paylaşılması

Şamanın ruhu olgunlaştığı ve kendine hâkim olabildiği zaman, vahşi-ana orta kat dünyaya çıkar ve burada Şamanın vücudunu küçük parçalara ayırır, onları da hastalık ve ölüm yollarına dağıtır, kötü ruhlar arasında böler. Bütün vücudu dağıtıldığında ancak o Şaman, değişik hastalıkları iyileştirmede başarılı olabilirmiş. Cinler ve kötü ruhlar Şaman'ın vücudunu parçaladıktan sonra dağılırlar. Küçük önemsiz Şamanlardan bazıları histeri ve kötü ruhlardan "yüyör" kaynaklanan isteri hastalığını kavradıktan sonra vücudu yarılmaz. Ancak büyük Şaman ataları olan büyük Şaman yarılmaya maruz kalır. Vücut yarılmasının gerçekleştiği esnada bazı Şamanlar kendi evlerine özel bir perde gerek yatarlar. Bundan başka yemeklerden imtina edip uzak dururlar; onun yattığı (Şamanla onun evi arasından) insanların geçmesine izin vermezler. Yiyeceği ancak kendisine temiz olan erkek çocuğu (çocukluk ile delikanlılık arasında olan) verebilir. Rivayete göre eski Şamanlar vücudun yarılması olayı için, boş, insanların olmadığı bir yere çekilirler ve orada özel bir çadır ("Urasa") kurarak yatarlarmış. Anlattıklarına göre vücudun yarılması ve onun bölünmesi, bütün kemiklerini gereken yerlere götürerek yeniden toplarlar ve o zaman uyuyan bir insan gibi Şaman uyanır derler. Vücudun yarılması ve kendi vücudunun yarılması ayinini güya Şaman kendi gözlemekteymiş.

Şamanlığa Çağrılanın Ruhsal Hastalığı

(Yaşayan Şamanların Biyografilerinden)

1. Kendi kabilemizde Şaman Pyotr, lakabı <Taappına - Uola>, 25 yaşında iken Şamanlık hediyesini alıncaya kadar üç yıl mühletince aklını yitirme hastalığına maruz kalmış. Histeri halinde şarkılar söyleme nöbetinden sonra baygınlık

geçirmiş, etrafındaki varlıkların ayrımını yapamaz duruma düşmüş. Hatta kendisini bağlamışlar.

Onun anlattığına göre, yarılma olayına maruz kalmıştır. Onun tanrısı ("Tangarata") Nemuginskiy Şamanıdır (ölmüş). Pyotr anne tarafından akrabalarının sonuncusudur (yani, onun annesi, büyükannesi veya büyük büyük annesi o Şaman'ın soyundan gelmektedir). Pyotr "Bundan dolayı o, beni çağırdı" (harfiyen "yakaladı") diye anlattı. O, başka bir Şaman'ın bildirmesi olmadan Şaman olmuştur. Bizim memleketimizde bu şekilde kendisine bildirme yapılmadan Şaman olan yok gibidir. Onun ruhu – onun kendi ifadesiyle anlatıyorum aşağı dünyada Şaman ağacının 12. dalında eğitilmiştir. O, vahşi ananın orta dünyaya çıkarak vücudunu parçalayıp dağıttığını söylüyor. Onun baba tarafı akrabalarından hiç Şaman bulunmamakta, ancak anne tarafı akrabalarından olan Nemuginsk Şaman'ın ruhunun akrabalık hislerini ifade ederek kendisini seçmiştir. Pyotr kendisinin kurt ve ayı Şaman ruhlarına sahip olduğunu söyledi.

2. Semen Töttö'nun oğlu -bu da Şaman- 3 yıl ruhsal hastalık yaşamış. Çok acı çekmiş. Börtünskiy Şamanı (2. Maljegarsk kabilesi – yer adı), "Çarapçılaah" takma adlı efsanevi Şaman'ın kardeşi ona gelmiştir (yani uzun zaman önce ölmüş Şaman'ın ruhu ona gönül düşürüp, konuşmuştur). Bu Şaman Töttö'nun anne tarafından amcası olmaktadır.

3. Pavel, kendisi şimdi 30 yaşında. Bundan beş-altı yıl önce Şaman olmuş. Kendisi bizim kabiledendir. Börtünskiy Şamanı'nın güçlü ruhu, kendisiyle kan bağı akrabalar arasında Şamanlık hediyesini alabilecek birisini bulmamış ve Pavel'e gönül düşürerek onunla konuşmuştur. Akrabalık bağı olmaksızın ona sanki gökten bir hediye gibi düşmüştür. Pavel Şaman olma yoluna girmiş, 7 gün mühletince hastalık halinde kalmış; vücudunun yarıldığını, evinde yattığını ve

hastalığı esnasında yanında bakım için hiç kimsenin bulunmadığını söylerler.

4. Grigoriy'nin oğlu İvan, 25 yaşında iken değişik ruhlar adına histerik şarkılar söyleme nöbetine tutulmuş ve bu durum 2 yıl devam etmiştir. Ayılma evresinde o etrafını saran hiç bir şeyi ayırt edemeyecek duruma gelmiştir. O, anne tarafından amcası olan Harıyalaah Naslegi (3. Maljegarsk Naslegi'nin adı) ölmüş Şamanın kendisini seçtiğini söylemektedir. İvan "kötü ruhlar ve cinler görünmez durumdadırlar, ancak çirkin koku ile zarar vermektedirler; kendine geldiğin zaman ise onlar kişinin içine girmiş oluyorlar karnını şişiriyorlar." diye anlatmaktadır.

Pyotr İvanov Toyön-Arıı Adası. Cobulga, 13 Ocak 1925.

Kutsal Şaman Ağacı

"Aar-Kuduk-Mas" (yaklaşık olarak çevirisi "Kutsal Ağaç" ya da "Büyük ağaç" demektir, çünkü "aar" iki anlama sahiptir: muazzam-büyük ve kutsal-mukaddes-temiz.-G. V. K.) adında özel bir ağaç olduğunu söylüyorlar. Bu ağacın dallarında Şamanların ruhlarının eğitildiği çok sayıda kuş yuvaları varmış. Bu yuvalar ağacın tepesinden tabanına kadar bulunurmuş. Şamanlar müsabakası başladığında, herkes kendi rakibinin yuvasını parçalamaya çalışırmış. Bunu yapmayı ilk başaran da müsabakayı kazanmış oluyormuş.

Vahşi-Ana ve Şamanın İki Köpeği

Birçoklarının söylediklerine göre Tungus Şamanının 'vahşi-anasının' tüyü dökülmüş, tırnaklı ve sekiz ayaklı, ön tarafında karnı şiş bir çubuk (dağ karacasına benzer), dişi bir geyik veya ayı görünümüne sahipmiş. Her Şaman'ın köpek görünümünde 2 tane cini olurmuş. Bazen kötü ruhların yaklaşmasını istemediği hastanın yanına köpekleri bekçi gibi bırakırmış.

Şaman'ın Vücudunun Yarılması

Anlatılanlara göre eski Şamanlar "ettenii" - vücutlarının (cinler tarafından) yarılması döneminde kendilerini insansız bir eve kapatır ve orada yaşarlarmış. Şaman'ın vücudunun yarılması şu şekilde olur: onu demir bir kancaya asıyorlar, orada onu parçalıyorlar, bütün eklemlerini ayırıyorlar, kemiklerini temizliyorlar, vücudun öz suyunu çıkararak etini temizliyorlar. İki gözünü yuvalarından çıkarıyorlar ve ayrı yerlere koyuyorlar. Bütün bu operasyonun bitiminde, ayrılmış olan kemikleri demirden yapılmış bir ip ile dikerek birleştiriyorlar; göz elmalarını ise (harfiyen "göz suyu") tekrar yerine koyuyorlar. Bütün bunlardan sonra onlar (cinler) onu Şaman'a dönüştürmektedirler.

Nikolay Pavlov Toyön-Arıı Adası. Börte, 16 Ocak 1925.

Şaman Vücudunun Cinler Arasında Paylaşılması

Şaman ruhuna sahip olan kişi, temiz elbiseler içinde ve temiz bir yatakta 7 veya 9 gün yatmak zorundadır; bu süreçte sadece su ile beslenebilir. Bu süreç için Şaman adayı, hiçbir insan veya hayvanın geçmeyeceği bir yer seçmelidir. Onun yanında sadece bir kişi kalırmış. Şaman'ın vücudu hastalığa sebebiyet veren 9 tane kötü ruhlar ve cinler ("togus yüyör tördüger") arasında bölündüğünü söylüyorlar. Kemiklerin tam olup olduklarını tespit etmek için sayıldıkları söylenir. Eğer onun kemiklerinde bir eksiklik var ise o zaman Şaman'ın yakın akrabalarından birinin olması gerekir.

Çağdaşlık Olgusu

(Ağır hastalığa maruz kalan Şaman hakkında hikâye)

Şimdi bizde Şaman olmak için ağır bir hastalık tecrübesine maruz kalan Mihail Nikitin adında bir kişi yaşamaktadır. Bu kişi bundan 2 yıl önce "Saasıır-Alaas" adında, sakin bir tayga içinde, kendisi için kütükten bir ev inşa etti ve ora-

da birkaç gün yaşadı. Saba-Yüktüyür-Miitee adında histeri hastası olan bir kişiyi de yiyecek hazırlaması ve kendisine bakması için yanına aldı. Orada yatarak Şaman Taappına-Uola'yı (ruhunu) davet etmiştir. Ben bakmak için oraya gittim. Şamanlığa çağrılan artık evinden çıkmış ve kıdemli Şaman'ın yanına oturmuş idi. Ormanda kurban edilen hayvanın kemikleri, Şaman'ın masası vs. gibi eşyaları örten melez ağacı vardı. Bu ağcın yanında küçük bir ev vardı. Bu ağaç ve evin çevresi küçük bir duvarla çevrili idi. Şaman olmaya hazırlanan kişi (Mihail) bütün bunları hazırlamasını yakın akrabalarından rica eder. Yüzlerini akağaca çevirmiş olan her iki Şaman, duvarın iç tarafına oturmuşlardır. Yani Şaman, Şaman kostümü giymiştir ve her iki Şaman da birlikte Şaman melodisi ("Kuturallar") söylemektedir.[14] Biz izleyiciler olarak duvarın dışına oturduk. Kıdemli Şaman oturarak melodi/dua söylüyor, yeni Şaman ise ("Meneriyer")[15] okudu ama çok heyecanlandı. Bunlar Petrov günü zamanında gerçekleşti.

Birden Şaman Taappına-Uola: "Görünüşe göre biz daha yukarı yükseleceğiz, çünkü yapraklar çok dağılmıştır. Toprağın donmaya başladığı sonbahar ayında yapmak daha uygun olacak" dedi. Bu kişi görünüşe göre Şamanlık düşüncesini bırakmıştır.

Platon Pavlov Önceki Şaman'ın kardeşi, aynı yer ve yıl.

(Yukarıda adı geçen Mihail) Ondan bir defasında: "Benim henüz Şaman olma durumum başlamadan, benim ruhum, aşağı dünyada 9 kötü ruhun kaynağında eğitilerek yatmaktadır. Ancak 3 yıl sonra Şaman olabileceğim" dediğini duydum. Yine o: "Ormanda ağacın altında yatarak ağaçların ve otların konuşmalarını anlamaya başladım; insanların ölümü hakkında konuşuyorlar... O küçük evden çıktığım zaman seslerin işitilmesi kesildi" diye anlatmıştır. Yaşlıların anlattıklarına göre Şamanı (onun ruhu) aşağı dünyada 9 kötü

ruh eğitmektedir. Onlar (cinler) eğittiklerine güya "Uçabilen yavrular (kuşlar) olmadınız mı?, kanatlarınız büyümedi mi?, tüyleriniz çıkmadı mı? " diye sorarlar.

Pyotr Danilov Tüg-Arıı Adası, 30 Ocak 1925.

Şaman Olma

(Açık İşaret)

Börtüntsah'ta bundan 2 yıl önce, yaz mevsiminde bir kişi bir süre sonra Şaman olacağını söyleyerek, kendisine ormanda elana (ormanın ortasındaki açıklık) yakınına bir ev kurmuş. Bu küçük ev Şaman idollerinin izlerine sahip olan ev "Kamlık" ayininden sonra yanına gelinen akağacın hemen yanına yapılmıştır. Ev, evlenmemiş delikanlılar tarafından, kabukları soyulmuş akağaçtan yapılması gerekliymiş. Bu kişinin adı Mihail Savviç Nikitin, yaklaşık 40 yaşlarındadır. Sonra bu küçük evine gidiyor; orada 3 gün yatarak: "Ben (cinler tarafından) yarılmaya hazırlanarak ölü olarak (gibi) yatıyorum, 3. gün ben yeniden canlanmak zorundayım ("tiller" – ölü olma halinden dirilmek, canlanmaktadır; bazen bu geçirilen ağır hastalıktan iyileşme, sağlığına kavuşma anlamındadır; fakat buradaki kullanım değişmeceli anlamdadır. -G.V.K.)" diye anlatmıştır. Bugün Taappın'ın oğlu Böçükke adlı Şaman'ın bazen "vücudun kaldırılması" ("Kököhtöruu"), bazen de "talim, haberdar etme" ("Usuttarıı") ayini gerçekleştirilmesi için getirilmesi emrini vermiştir. Saba-Yüktüür lakabıyla bilinen Dmitriy adındaki bir kişi, onun hizmetini gören olarak bu ayinde bulunduğunu söylediler. Çağrılan Şamanın oraya gelmesiyle beraber bu ayini takip etmek isteyen çok sayıdaki halk bu evde toplandı. Ve ben de seyretmek için oraya gittim. Gelen Şamanın tefi vardı. Şaman adayı bir kostüm (Şamanlık kostümü) giymişti. Kıdemli Şaman, kendi ruhlarını biraz pohpohladıktan

(methettikten) sonra (yani onları çağırdıktan ve tavsiyelerini sorduktan sonra): "Şimdi yaz mevsimi ve her yer çiçeklendi, ağaçlar, otlar kabuklandı, bunun için Şaman olma ayini şimdi gerçekleştirilemez, ancak ilkbahar ve sonbaharda yapılabilir" diye söyledi ve ayin yapmayı kesti. Anılan Yakut kostümsüz olarak evvela yalvarma ("calbıyar") ve önemsiz hastalıklarda küçük cinlerin kendisine ("bohsuruyar", "bohsurgannııt") girmesi olayını gerçekleştirmektedir; şöyle söylersek küçük cinlerin kovucusu Şamanlık ruhlarının izni olmadan, Şamanlık geleneklerini ve okuyup üflemeyi az bildiği için bugüne kadar gerektiği şekilde henüz Şamanlık yapamamaktadır. (Yani aday Şaman, usta Şamanın yanında staj yapmaktadır. - G.V.K.)

Vahşi Şamanlık Anası

Anlatılanlara göre sadece büyük Şamanların vahşi-anası oluyor. Küçük Şamanlar ise zarar getirecek küçük ruhlarla "yüyör" ayini idare etmektedirler.

Matrena Yegoreva Kaçikat. 10 Ocak 1925.

Cinlerin Şaman'ın Vücudunu Kızartması ve Yemesi

Şaman "ettenii" (vücudun yarılması) üç gün devam etmektedir. O bu sürede hiç konuşmadan yatar. O ancak bütün belli başlı kemikleri ("müse müsetin") görüyor. Ben Küyögeyep Moturuona (Matrena) adlı (kadın) Şaman'ın hikâyesine dinledim. O (kadın) şunları anlattı: "İlk önce benim başımı kestiler ve çadırın rafına koydular; kemiklerimi parçalara ayırdılar. Kesilmiş bütün eti (hikâyeyi anlatan -kadın- "etin" yerine "buorçatın" kelimesini kullanmaktadır; anlaşılan nesneleri kendi adlarıyla ifade etmekten imtina etmektedir. Yaşlı-gizemli Yakutlar böyle önemli olaylarda Ezop diline yaklaşmaktadır. -G.V.K.) 9 tane şişe dizdiler. (Bundan da etleri kızarttıkları anlaşılıyor, çünkü başka türlü şişleri hazır-

lamak gerekli olmazdı ama tabi hikâyeci bunları anlamıyor. - G.V.K.) Ondan sonra toplananlar etin hepsini yediler." Daha sonra (kadın) Şamanın anlattığına göre ahır direğinin altından buzağıların hastalığına neden olan cin sürünerek çıkıyor. O, Şaman'ın bütün kemiklerini toplamış (Ruhların arta kalanları) ve onları henüz yeni soyulmuş taze akağaç kabukları üzerine sermiş. Bundan sonra onu kaldırdı (yeniden hayata döndürdü). Onun kaynanası (elbisedeki ve yataktaki) kanı temizlemiş. Burada (kadın) Şaman –"Eğer ben üç gün sonra (kana bulanmış elbisesini) kurutmuş olsaydım, o durumda bana mucizeler gösterebilme yeteneği ("Homusun" – Şaman marifetleri) hediye edilecekti." diye ekledi. En iyi Şaman 3 defa "ettenii" ayinine maruz kalmak zorundadır. Bu (kadın) Şaman 7 yaşında histeri nöbetine tutulmuş ve 9 yaşından sonra da Şamanlık yapmaya başlamış.

Şamanlık Cinlerinin Sureti

(Kargalar ve köpekler)

Kadın Şaman'ın sözlerine (evvelki K.- Matrena) göre Şamanlık yapmadığı 20 gün mühletince, onun sığırları ölmeye başlamış (sığırları memnuniyetsiz olan ruhlar öldürüyor). Onun ruhları çadırın bacasından karga sesleri çıkarırlarmış.

Bu Şaman'ın ruhları çok kana susamışlar. Ruhlar onun küçük erkek kardeşinin 2 tane çocuğunu yemişler. Kadın Şaman: "Bende bir keder bulur bulmaz, benim lanetli şeytanlarım kanlı tırnakları ve yüzleriyle geliyorlar!" diye kendisi anlatmaktadır. Kendi yeğenlerinin kederli ölümleri neticesinde Kamlık yaparak toprağın ruhuna kadar inmiş ve ona ağızlık-burunluk taktırmış. O zamandan beri de kana susamış ruhların sayıları azalmış. Kadın Şaman: "Eğer biri bana üzüntü verir ve kendisi hakkında kötü düşünmek zorunda bırakırsa, o zaman elbette onun ocağında ot bitmez

(yani ruhlar onu yıkıma kadar kovalarlar). Bundan dolayı benimle ağız dalaşına girmeyin ve ricacı bir tonla benimle konuşunuz " diye anlatmaya devam etmektedir. Onun merhametli bir kalbi var (harfiyen – "güneş gibi düşünceler"), Kamlık yaptığında da hiç mükâfat istememiştir.

Burada Şamanların tokmağında (bazen) köpek yüzü tasvirleri yer almaktadır. Şaman'ın cinleri güya bunları kokluyorlar ve öğreniyorlarmış.

Şaman'ın Ölümüne Eşlik Eden Ve Kendiliğinden Meydana Gelen Olaylar

Matrena ölümünden önce: "Eğer benim ölümüme rüzgâr ve fırtına refakat edecekse (harfiyen "eğer ben rüzgâr ve fırtınayla gönderileceksem"), o zaman bu bölgeye geri dönüşüm olmayacak ve benim insanlarım saadet içinde yaşayacaklar" demiş. Gerçekten de o öldüğünde korkunç bir rüzgâr çıkmış, birçok ağaçları devirmiş, evlerin camlarını kırmış. Bundan başka onun öldüğü gün bir inek ölmüş, gömüldüğü gün ise çıkan kasırgadan bir at ölmüş. O (kadın) 10 yıl önce ölmüş. Ölmeden önce gömüleceği yeri kendisi seçmiş; akrabaları da onun için mezarını kazmışlar, ama oraya yakın bir yerde yaşayan mal sahibi o yere gömülmesine izin vermemiş. Bundan dolayı da mezar olarak kazdıkları o çukura bir köpek gömmüşler, (kadın) Şaman'ı ise başka bir yere gömmüşler. Bu Şaman ölümünden sonra kendisine ikamet yeri olarak seçtiği Köyügüye'de insanlar gölün üzerinde yatan 3 tane ayı görmüşler.[16] Bu ayıların o Şaman'ın cinleri olduğunu söylemişler. Söylentilere göre onun cinleri Tungus kökenliymiş (tam manasıyla –"Tungus cinleri onu yakaladılar ve ona gönül düşürdüler").

Şaman'a Bildirme

Yeni bir Şaman'ı ancak kendisinden daha güçlü bir Şaman hizmete çağrılacağı haberini verebilir. Bizim burada yeni Şaman olan Semençik var. Şaman olmadan önce o yazın çok ağır şekilde hastalandı. Onun artık öleceğini söylemişler, bu sırada o etrafındaki konuşmaları duymuş. Onu -"ruhunu kaldırması için" Saha-Basılay adlı Şaman'a götürmüşler. Onun bir hata yaptığını ve ruhunu sıradan bir insanın ruhu gibi kaldırmaya başladığını anlatıyorlar. Bu nedenle de o bunu başaramamış, tam tersi olmuş, onun ruhunu ölüm suyunun daha derinlerine göndermiş ve ölmüş.

Geçen yıl Semençik, Tiit-Arıı adasından Şaman Callasın'ı davet etti ve bildirme ayinini gerçekleştirdi. Her ikisi birlikte Kamlık yaptılar.

Yevdokiya Protodyakonova Kaçikat. 10 Ocak 1925.

Şaman'ın Gökyüzüne Yükselişi

Şaman Semençik (yukarıda adı geçen) vücut yarılması olayına maruz kaldığında, onu güya gökyüzüne götürmüşler ve orada kurumuş bir ağacın tepesine oturttuktan sonra -"ku-ku!" diyerek ötmeye zorlamışlar. Ondan sonra da kendisine bir ip vermişler ve "ölüm ve kötülük suyuna" dalmaya zorlamışlar. O hastalardan kovduğu kötü ruhlardan kendisine girip yerleşenleri–onun sözlerine göre- getirip Cuncur dağına bırakıyormuş. O ayin ilahilerinde Jigansk dağına geçişini yâd eder.

Matrena Yegorova. Kaçikat. 10 Ocak 1925.

Üç Kere Ölüp ve Dirilerek Ahret Hayatına Canlı Geçen Şaman (Eski Hikâye)

Bir zamanlar bizde bir Şaman yaşadığını anlatırlar: ilk önceleri onu meçhul diye çağırırlarmış, daha sonraları "Sıngaaga-Suoh" ("Çenesiz") lakabını almış. Onun bu lakabı

alması hakkında aşağıdaki hikâye anlatılır. Bu Şamanla aynı zaman da Biesteeh-Boçooh adında (Putperestlik dönemi ismi) bir kişi yaşarmış. Anılan Şaman bir defasında 2-3 atlıyı yolcu etmek için Jemkontsler'den geçmiş. Yolda köstebek avlayan Biesteeh-Boçooh'u görmüş, hiç konuşmadan önünden geçip gitmiş. (Bu davranış insana ağır bir hakarettir. Yakut gelenekleri tanıdık olsun veya olmasın her karşılaşmada resmi tarzda bir selamlaşma anlamında birkaç kelime de olsa sohbet etmeyi gerektirir. -G.V.K.) Daha ilerleyen Şaman kılavuzlarla beraber Biesteeh-Boçooh'un evine uğramış. Bu Şaman'ın arkasından ev sahibi gelmiş, avludaki atları görünce misafirlerinin kimler olduğunu anlamış...(Maalesef benim derlememin ortasında, hikâyenin konusunun gelişmesini karartan can sıkıcı gelişmeler ortaya çıktı. Ara verilen yerde konunun parçalarını şimdi bağlamak zor olacak. Metindeki karanlık kalan yeri şu şekilde anlamak mümkün: Biesteeh-Boçooh'un evde bulunan oğulları varmış. Baba yabancılar oradayken kendi şerefine hakaret eden Şaman'ı -değişmeceli olarak- "Yugennen (muammayla) öldürmeye hazır olmaları emrini vermiş. "Şaman'ın öldürülmesi gerekli" demek yerine "Gelen misafirimizin sayması için dörtlü kayağı çivileyin" demiş. (Yine burada da gizli bir ironi var - kendi şerefine saygı göstermeyene saygı gösterilmez.) Oğullarının babasının imasını anlamaları gerekirdi, çünkü onlarda dörtlü kayak hiç olmamış. Cümlenin devamında (anlaşıldığı kadarıyla misafirler konuşmakta): "Senin yüce adına misafir olmak için uğradık" "sessiz, sakin bir şekilde uyudular" "o zaman onlar çok korktular." (Metin daha sonra netleşiyor ve tamamlanıyor. G.V.K.) Biesteeh-Boçooh öldürülen Şaman'ın vücudunu parçalamaya başlamış, bütün eklemlerini ayırıp parçaları dağıtmış, çeşitli yerlere savurmuş. Ama Şaman'ın cinleri bütün bu parçaları toplamışlar ve öldürülen Şaman mucizevî

olarak canlanmış. Biesteeh-Boçooh ikinci defa onunla karşılaşıyor ve onu tekrar öldürüyor, onun vücudunu keserek toprağa saçmış. Fakat Şaman tekrar dirilmiş.

Biesteeh-Boçooh kendisinden toprağın derinliklerine kaçmaya çabalayan Şaman'ı üçüncü defa yakalamış. Kazara Şaman'ın bıçakları arasında ağaç kökü takılmış. Yeniden onu küçük parçalara ayırmış, çene kemiğini ise kenevir kabuğuyla yakmış. Şaman üçüncü kez canlanmış ama yanmış çene kemiği yerine dana çenesi takmış. İşte bundan dolayı o "Çenesiz Şaman" lakabını almış ve oldukça uzun süre yaşamış. Ölümünden hemen önce oğluna -"Beni kızağa bindir ve Botoma nehri (Lena Nehrinin bir kolu ve hikâyeci kadının yaşadığı yerde nehre karışıyor) ağzına kadar götür" demiş. Oğlu da babasının ricasını yerine getirmiş.

Onu göle (Botoma nehrinin ağzında buzla kaplı göl vardır) taşımış ve babası orada birden kaybolmuş. Şimdi Botoma sakinleri ineklerini "meekani" diye çağırmazlar (Yakutlar buzağı ve boynuzlu sığırları bazen de onların böğürtülerini taklit ederek çağırırlar, ...mee, ... mee.... ee! -G.V.K.), o Şaman'ın ruhunun karşılık vermesinden korkuyorlar.

Biesteeh-Boçooh'un torunlarından hiç kimse kalmadı, soyu kesildi (Onun kendi kaderiyle cezalandırıldığı tahmin edilmektedir).

Fedor Şepelev Bogarah Nasleg,7 Ocak 1925

Şamanlık Köpek Cini

Hikâyeye göre Horinstlerde eskiden Tiitep adında bir Şaman yaşarmış. Onun "abaasları" (cin, kötü ruh) varmış ve köpek görünümündeymiş. Bu köpek-cin Şaman'ın yitikleri bulmak için Kamlık yaptığı zaman gerekli olurmuş: köpek Şaman'a yitiklerin yerini gösterirmiş. Yine bu Şamanla ilgili olarak "o yüksek bir çığlıkla suya atladığı zaman, güya yağmur yağarmış" diye anlatırlar.

Aleksandr Lukin   Batı-Kangal Ulusu, Matısk Naslegi,
11 Şubat 1925.

Şaman Ruhunun Doğumu ve Eğitilmesi

Şamanlar kuzeyde, uzaklarda tiksinti verici hastalığın kaynağında doğarlar. Orada dallarında kuş yuvalarının olduğu melez ağacı olurmuş. En büyük Şamanlar bu ağacın en yükseğinde, orta Şamanlar ağacın orta dallarında ve küçük Şamanlar ise ağacın en alt dallarında yetiştirilirlermiş. Anlatılanlara göre en başta bu ağaca demir tüyleri ve telekleri olan kartal görünümlü büyük bir kuş uçarak gelmiş, yuvaya konmuş ve yumurtlamış. Daha sonra bu kuş yumurtanın üzerinde, eğer büyük Şaman doğacaksa 3 yıl, küçük Şaman doğacaksa 1 yıl yatarmış.

Bu kuş vahşi-ana adıyla anılır ve toplam 3 defa ortaya çıkar: ilk olarak -doğarken, ikinci kez- vücudun yarılması ve Şaman olma zamanında ve üçüncü kez de Şaman'ın ölümünde. Şaman (ruhu) yumurtadan çıktığı zaman bu kuş onu eğitilmesi için tek bacağı, tek eli ve tek gözü olan Bürgestey-Udagan adlı kadın Şaman şeytana verirmiş. Bu kadın Şaman, Şaman'ı demir bir beşiğe yatırır, onu sallar ve kurumuş kan pıhtısı ile beslermiş.

Beşikteki eğitim süreci tamamlandıktan sonra, geleceğin Şaman'ı, onun etlerini parçalara ayıran 3 tane kuru cine verir. Şaman'ın başını ilk olarak bir sırığın başına asarlar. Daha sonra parçalanmış olan etini sunu olarak her yöne dağıtırlar. Burada başka 3 cin Şaman'ın çene kemiği ile hastalık ve kötülüklerin başlangıç kaynağı için kura çekerler. Eğer kura gerektiği gibi çıkarsa o zaman Şaman insanları hastalıktan kurtarabilecektir. Derler ki, bazen Şaman'ın eti bütün hastalıklar ve kötülükler için yeterli olmazmış, o zaman da

Şaman o hastalıkla ilgili olarak, vücudunun eksik kalan parçası için ancak bir kez Kamlık yapabiliyormuş.

Şayet vücudunun yarılması sırasında onun kemiklerinin yetmediği tespit edilirse, o zaman onun eksik kalan kemiklerine karşılık akrabalarından bazılarının ölmesi gerekirmiş. Bazen 9 kişinin öldüğü söylenir.

Bizde Bologur Mihail adında biri vardı. O da (ruhlar tarafından) Şamanlık hizmeti için çağrıldı. O, güya kendisinin 5 tane kemiğinin yeterli olmadığını, bunun için de o sayıda kişinin ölmek zorunda olduğunu söyledi. O da bu kadar sayıda insanın ölmesini arzu etmediği için bu daveti kabul etmemiş. Daha sonra o kör olmuş. Kör olduktan sonra bir keresinde ormanda içi kof olmuş bir melez ağacını devirmiş ve orada çukura Şaman kuşu düşmüş (Şaman harmanisine tutunan demir kuş figürü) ve üç kere ötmüş. Mihail kuşu almış ve baltanın dövdüğü (arka kısmı) ile onun kanatlarını ve ayaklarını ezmiş, sonra da onu kütük çukuruna atmış; "Bundan dolayı ruhlar benim ellerimi ve ayaklarımı sakatladılar" diye kendisi söyledi.

II. BÖLÜM

VİLÜY YAKUTLARI

Şamanlar Hakkında Efsaneler

Vasiliy Popov Hoçin Ulusu, Hadan topluluğu, 22 Mart 1925

Şamanların Yeniden Doğuşları Hakkında Efsaneler

Marhin Ulusu'nda uzun zaman önce "Aaca" adında bir Şaman varmış. Onun hakkında şunları anlatıyorlar.

İki kardeş yaşıyormuş, biri 30 diğeri 20 yaşında imiş. Onlar daha küçükken anne ve babaları ölmüş. Büyük ağabeyi ile birlikte yaşayan küçük kardeşi evlenmiş. İlkbaharda onların alacalı-kızıl bir tayları olmuş. Bütün emareler onun iyi bir at olacağını gösteriyormuş. Sonbaharda ise küçük kardeş hastalanmış ve ölmüş. Ölü olarak yatan kardeş etrafını dolduranların konuşmalarını duyuyormuş; o kendisinin uyuduğunu düşünmüş, hatta hiçbir yerini kıpırdatamamış ve bir şey söyleyememiş. O, kendisi için tabut yaptıklarını ve mezar kazdıklarını açıkça görüyormuş. Bu şekilde yatarak kendisini gömeceklerini, tekrar nasıl canlanabileceğini düşünerek oldukça kederlenmiş. Onu tabuta koymuşlar, mezara indirmişler ve üstünü toprakla kapatmışlar. Mezarda yatarken onun

ruhu hıçkırarak ağlamış. Ama aniden birilerinin yukarıdan mezarı kazmaya başladıklarını işitmiş. Büyük ağabeyinin kendisinin canlı olduğunu anladığını, mezarı kazıp kurtarmayı istediğini düşünerek sevinmiş. Nihayet mezar kazılmış ve tabutun kapağı açılmış... ve o daha önceden hiç görmediği 4 tane kara adam görmüş. Kaldırmışlar, onun vücudunu bükmüşler ve yüzünü kendi evinden tarafa çevirerek tabutun içerisinde oturtmuşlar. Evden, pencereden bir ateş ve bacadan da duman görünüyormuş. Beklenmedik bir yerden, uzaktan, toprağın ta derinliklerinden bir böğürtü gelmiş. Böğürtü git gide yaklaşmış. Sonunda toprağı titretmiş ve onu çok korkutmuş. Mezarın ta derinliklerinden kapkara bir öküz çıkıvermiş. Öküz, oturan adamı boynuzları arasına almış ve geldiği delikten gerisin geri gitmiş. Evin olduğu yere ulaşmışlar. Evden bazı sesler işitiliyormuş, yaşlı bir adam –"Hey gençler, görünüşe göre bizim çocuk bir adam getirdi, (acele) gelin ve (onun yükünü) buraya getirin!" diye seslenmiş. 4 tane kara kuru adam fırlamışlar ve getirilen adamı yakaladıktan sonra eve götürüp ihtiyarın avucuna bırakmışlar. En sonuncuları ağırlığını ölçmek için onu tutmuş ve etrafındakilere -"Onu tekrar yukarı götürün. Kaderi onun yukarıda doğmasını tayin etmiştir!" demiş. Öküz boynuzlarıyla onu alarak geldikleri yoldan onu tekrar önceki yerine götürüp oturtmuş. O (yaşayan ölü) kendisine geldiğinde artık gece olmuş ve karanlık çökmüş. Bir süre sonra ansızın (bir yerden) kara bir karga uçup gelmiş ve kafasını bacaklarının arasına sokmuş, onu sırtına almış ve uçarak birlikte yukarılara gitmişler. Orada bir delik varmış ve o delikten geçerek bir yere uçmuşlar. Orada güneş ve ay aydınlatmış, evler ve ambarlar ise demirdenmiş. Buradaki insanların vücutları insan vücudu, kafaları ise karga kafası gibiymiş. Evden yine bir ihtiyar adamın sesi duyulmuş: "Hey delikanlılar, çocuklar, bir kişi

getirildi, hemen onu buraya getirin!" Delikanlılar onu tutmuş ve götürmüşler. Orada ak saçlı bir ihtiyar oturuyormuş. Yaşlı adam: "Gençler onu alarak en yüksek yuvaya yerleştirin!" talimatını vermiş. Orada bir melez ağacı varmış ki, yüksekliği ile kıyaslanabilecek bir şey yokmuş, onun tepesi ta gökyüzüne kadar ulaşıyormuş. Ağacın her dalında büyük yuvalar varmış ve karla kaplıymış. Onu en yüksek yuvaya koymuşlar. Onu yuvaya koydukları zaman beyaz tüylü, kanatlı bir geyik uçup gelmiş ve yuvaya oturmuş. Geyiğin memeleri onun ağzına girmiş. O da emmeye başlamış. Orada 3 yıldan fazla bir süre geyiği emerek yatmış; bütün vücudu küçüle küçüle sonunda yüzsüz kalmış. Kendi yuvasında yatarken bir keresinde, daha önce kendi oğullarına konuşan ihtiyarın sesini duymuş: "Delikanlı orta dünyaya in! Oradan kendine eş aldıktan sonra geri dön!" Karga kafalı oğullardan biri aşağıya inmiş. İndikten sonra esmer suratlı bir kadını saçlarından tutarak geri dönmüş (Bunda dolayı da) hepsi çok memnun olmuşlar, ziyafet düzenlemişler, danslar etmişler. Daha sonra (yuvada yatanın) sesi duyulmuş: "Orta dünyada yaşayan bizim oğlumuz bu kadını kaçırmamıştır, onu demir ambara kapatın!" Ve kadını öyle bir ambara koymuşlar. Yuvasında yatarken orta dünyadan gelen, oldukça yüksek bir tonda çalınan Şaman tefinin sesini işitmiş, ayin duaları ediliyormuş. Sesler sürekli yükselmiş, gitgide yakınlaşmış ve nihayetinden de deliğin hemen altında bir kafa görünmüş. Orta boylu, becerikli birine benzeyen, saçları aklaşmış biri görünmüş. Zar zor tırmanmış olan kişi, tefinin tokmağını alnına koymuş... Ondan sonra da kadının kapatıldığı demir ambarın kapısını darbeyle kırdığı alnının ortasında tek bir boynuzun çıktığı bir öküze dönüşmüş ve kadınla beraber aşağı inmiş. Orada onun arkasından ağlamalar ve bazı sesler, gürültüler işitilmiş. İhtiyarın oğlu tekrar orta dünyaya inmiş,

oradan beyaz yüzlü başka bir kadın alıp gelmiş. Onu da küçük bir haşereye dönüştürdükten sonra, çadırın orta direğinin dibine saklanmışlar. Tekrar Şaman'ın tefinin sesi ve ilahileri duyulmuş. Bu seferde Şaman onların sakladıkları kadını bulmuş, direği parçaladıktan sonra onu aşağı götürmüş. İhtiyarın oğlu üçüncü defa aşağı inmiş ve yine o kadınla geri dönmüş. Bu sefer de (yüksek insanlar veya ruhlar) önceden hazırlanmışlar; o deliğin ağzına bir ateş yakmışlar, kömürleşmiş odun parçasını ellerinde tutarak beklemişler. Şaman deliğin ağzında belirdiği vakit, o kömürleşmiş yanan odun parçasıyla ona vurarak geriye (dünyaya) göndermiş.

Yuvada yatan, nihayet üçüncü yılın sonunda (ihtiyarın) sesini duymuş: "Çocuklar onun süresi tamamlandı, onu aşağıya (orta dünyaya) indirin. Kadına, kök salıp tutunan aşağıda verdiğimiz "Aaca Şaman" adıyla doğsun ve bu ad kutsal aylarda telaffuz edilsin!" ("Aar Saarga aattammat").

Şarkılar ve ilahilerle onu aşağıya (orta dünyaya) indirmişler. O anda şuurunu kaybetmiş, nerede ve ne halde olduğunu hatırlamamış. Ancak 5 yaşına girdiğinde, daha önceden doğduğunu ve dünyada yaşammış olduğunu, öldükten sonra yukarıda yeniden doğduğunu, orada Şaman'ın görgü şahidi olduğu gibi olayları hatırlamış.

Doğumdan 7 yıl sonra ruhlara tutulmuş, şarkılar söylemiş ve göreve seçilmiş; 8 yaşında da Şamanlık yapmış kutsal dansı icra etmiş; 9 yaşında tanınan biri olmuş, 12 yaşında da büyük Şaman olmuş. O ilk doğum yerinden 15 verst daha yukarı bölgede doğmuş. O öldükten sonra karısı başka birisi ile evlenmiş. Onun ölümünden önce doğmuş olan alacalı-kızıl tay ise çok iyi bir at olmuş. Bir keresinde bir toprak sahibi "Isıah" (Kutsal Kumıs) adı verilen, at ruhlarının yukarı yükseltildiği bir bayram düzenledi. Orada (kendisi yuvada yatarken görmüş olduğu) yukarı yükselen Şaman ile karşı-

laşmış. Hemen onu tanımış ve "Ben hasta kadının ruhunu <yükseltmek> için yardımcı sıfatıyla Şaman'a yardım ettiğimde seni ilk kez görmüştüm. 9. daldaki yuvanda yatarak vahşi-ananın memesini emdin. Sen o zaman yuvandan bakıyordun." demiş. Bu sözleri duyan genç Şaman öfkelenmiş ve -"Neden benim (doğum) sırrımı yayıyorsun? " diye çıkışmış. Diğeri -"Eğer bana hınç besliyorsan o halde yok et (harfiyen "ye")! Ben senin eğitildiğin melez ağacının 8. dalında eğitildim: ben "Hara-Surouna (karakarga)" yanında eğitildim ve yeniden doğdum" diye karşılık vermiş. O gece genç Şaman'ın o yaşlı Şaman'ı öldürdüğünü (Şamanlık ruhları öldürmüş ve yakmışlar) anlatıyorlar. Bu hikâyeyi ben Yengöljinsk Naslegi yaşlılarının birinden duydum.

İvan Petrov Verhne-Vilüy Ulusu, 9 Mart 1925

Şaman'ın Üç Kere Doğması

Kendi halkı arasında öneme sahip bir Şaman üç kere doğar. Tarkaysk (Marhınsk Ulusu'nda -boy adı) Şamanı "Aaca-Oyun" hakkında, öldükten sonra Solongsk Tungusları arasında Kısıltay-Udagan adında kadın Şaman olarak yeniden doğduğunu anlatıyorlar. Yine onun üçüncü defa doğması gerektiğini de söylüyorlar.

İvan Popov Nurbin Ulusu.11 Mart 1925

Şaman'ın Yeniden Doğması

Bizde Şaman (olabilecek) vücudunun yarılması amacıyla "Güneş-Dağı", "Ay-Dağı" adındaki dağa gider, orada vücut yarılmasına maruz kalmak için kabukları yeni soyulmuş akağaç altında yatar ve burada doğar. Ondan sonra Şaman'ın öldükten sonra tekrar dirildiğini anlatıyorlar. Bizde "Ayalga" adında efsanevi bir Şaman vardı. Halk arasında onun (uzun zaman önce ölmüş) yeniden doğduğu söylenir. O Şaman "ben (ilk doğduğum) yerde <Otordo-obut> diye

adlanan oyun oynardım. Bu yer "Bulgunnah-taah" adını taşımaktadır; tek ayak üzerinde koştuğum yer ise "Kıis Yungkuuleebit" olarak adlanmaktadır." diye söylemektedir. Gerçektende bizde Kukakinskiy Ulusu'nda o adlarla bilinen yerler mevcuttur.

İvan Alekseyev Nurbin Ulusu, Suls Naslegi 13 Mart 1925

Üç Kere Ölen ve Üç Kere Yeniden Doğan Şamanlar

Seçkin Şamanların üç kere, kötü Şamanların ise ancak bir kere vücut yarılmasına uğradıklarını söylüyorlar. Bazı istisnai Şamanların ruhlarının öldükten sonra yeniden doğduklarını; büyük Şamanların ise üç kere doğduklarını (şekil değiştirme) anlatıyorlar. Tarkisk boyunda (Nurbinsk Ulusu) bir zamanlar "Aaca-Şaman" (Özel Yakut isimlerinde bu meslek için sıkça rastlanan bir isim. -G.V.K.) yaşamış. Güya o "Ben evvela Tungus Şaman'ı idim ama bir keresinde kaybolan bir geyiği ararken palmiye düştü (avcı silahı) ve öldüm, daha sonra Yakutların arasında yeniden doğdum. Vücudumun arkasında, makat bölgesinde yara izi (kapanmamış deri) var. Bu benim önceki doğduğum zamanda aldığım yara izidir. Ben (öldükten sonra) köpeklere binebilen halk arasında bir kez daha doğmak zorundayım" demiştir. Bu şekilde onun hakkında birkaç kelime bilgi ediniyoruz.

Şaman Vücudunun Yarılması

Şaman'ın vücudunu parçalara ayırdıktan sonra etlerini (kötü ruhlar) aralarında paylaşırlar ve yerler. Bu esnada Şaman ağır bir hastalık geçirmektedir, ancak küçük bir hayat belirtisi de onda görülmektedir, bu arada zayıflar ve güçsüzleşir. Bazılarının bütün hayatı boyunca sakat kaldığını söylüyorlar. Şaman'ın uğursuzluğu ortaya çıkarsa, o zaman onun bütün nesli kururmuş, zira o (Şaman'ın ruhu) ölü insanlarla, kendisini ölümle korkutan yolu kesermiş.

(Yeni ruh akrabalarını alması karşılığında Şaman'a yaşam hediye ediyor. -G.V.K.) Tam tersi durumda talihli Şaman tekrar doğduğu vakit bütün sülalesi zenginleşiyor.

Nikifor Barahov Vilüy Şehri, 1 Mart 1925.

Şaman'in Üç Günlük Ölümü

Bütün Şamanlar vücut yarılmasına maruz kaldıklarını söylüyorlar. Bu esnada onlar üç gün boyunca sanki ölü gibi nefes almadan yatarlar. Şaman vücudunun yarılması olayının gerçekleşmesi için onu yeni soyulmuş akağaç kabukları üzerine yatırırlarmış. Onun yatağının kana bulandığını söylerler. İyi Şamanların üç kez vücut yarılmasına maruz kaldıklarını duydum. Bundan başka bizde "ölüm ve musibet" suyu ve ırmağı hakkında inanışlar vardır. Şaman'ın doğması gerektiği vakit, sanki bu ırmakta çaprazlama set oluşurmuş (akan suyu tutup, musibetleri artırmak için. -G. V. K.). Ölmüş Şamanların cesetlerini bu setlerin tuttuğunu söylerler. Bundan dolayı Yakutların bakış açısına göre büyük Şamanların doğumlarında onun bütün sülalesi ölmektedir.

Adam Vasilyev Verhne-Vilüy Ulusu, 2.Udugey Naslegi 3 Mart 1925

Şaman'ın Üç Günlük Ölümü ve Tekrar Dirilmesi

Şaman olacak kimse bütün yıl boyunca yatağında hasta olduğu için yatar, bu dönemde onun vücudunda döküntüler olur. Bu durumu onun vücut yarılmasına maruz kaldığına yorarlar. Şaman'ın öldüğünü, üç gün o şekilde yattığını ve yeniden dirildiğini söylerler. Şaman'ın torunları genellikle şanslı olamıyor ve ölüyorlar. Ama bütün Şamanlar böyle olmuyor; bazıları ise "Siemeh" ("kana susamış") diye adlandırılıyorlar. Bazen "Hasta kişinin ruhu 'ölüm ve musibet' suyuna düştü" ifadesini duymakta mümkün oluyor (Hikâyeci bunu izah edememektedir -G.V.K.). Vücut yarılmasına uğrayan Şaman'ı yeni soyulmuş akağaç kabukları

üzerine koyuyorlar- bunu ben böyle duydum. Bazı Şamanların kemiklerinin yeterli olmadığını söylüyorlar. Böyle Şamanlar hastalara yardım edemiyorlarmış. Şamanların ok olarak insanları yayla fırlattıklarını duymuştum.

Kapiton Pavlov Yakut ve Vilüy Bölgesi Sınırı, Maganı17 Şubat 1925

Üç Gün Ağaca Bağlanan Şaman

Bir zamanlar, hangi boydan olduğu bilinmeyen Butey-İlii adında bir Şamanın yaşadığını anlatıyorlar. O bakışlarını sığırlara ve insanlara çevirdiği vakit hepsi ölürmüş. Bu sebepten dolayı da onu, sivri sinek sürülerinin ortasındaki bir ağaca bağlamışlar ve onu üç gün orada bırakmışlar. Bu şekilde insanlar güya ona ceza vererek eziyet etmişler. Ama Şaman'a hiçbir şey olmamış. El ve ayak parmakları yeniden büyümüş. Bundan dolayı da o Bütey-İlii ("Parmakları uzayan") adını almış.

Şamanın Ateşli Günleri

Büyük Şaman olacak kişinin beş-altı gün boyunca konuşmaktan mahrum bir şekilde, sanki ölü gibi yattığını söylerler. Bu esnada onun bütün vücudu kırmızı yara bere ile kaplanırmış. Böyle hallerde "vücut yarılmasına uğrayarak yatıyor" derler. İşte Şamanlar, Şaman-atalarının ruhlarına yöneldikleri kendi dualarında, kendileri hakkında şöyle derler:

"Suoruma soruktammıtım,

İteges ayılammıtım!.

Çevirisi: *"Ölüme mahkûm olan ben felakette idim, Benim vazifem berbat olmuş idi!. .*

Aynı ruh halinde o kendisinin uğursuzluğunu daha çok anlatır. Bu "Kep tuonar" diye adlandırılmaktadır. ("Kiep" – "biçki modeli, örnek, şekil" "Kep"- ezeli boyun borcu, kabile, her insanın üzerine asılı olan ve kaderini değiş-

tiremeyecek ırsi miras, aynı şekilde Şamanlar için de bu durum geçerlidir. "Kep" - kişiyi ataları zamanında olmuş her türlü tecrübelere mahkûm etmektir. "Tuoyar"–terennüm etmek, şakımak. Bütün ifadenin tercümesi–"ilk örneği terennüm etmek" -G.V.K.) Büyük bir Şaman olduğu zaman onun bütün yakın sülalesi ölür. Şaman'ın kemikleri eksik olduğu zaman, onun yakınlarından bir kişi eksik olan kemik için ölür diye söylemekteler. Dokuz büyük kemik için 9 kişi ölebilirmiş.

Avcı-Şaman ve Vahşi-Ana (Şamanlık Totemi)

Her Şaman'ın bir tane vahşi-anası veya vahşi-ilk sureti ("ine-kıl", "kep-kıl") olurmuş. O, büyük oranda geyik şeklinde, bazen de ayı şeklinde olurmuş. Bu vahşi yaratık, Şaman'dan ayrı olarak dolaşırmış. Şaman'ın bakış açısına göre yeryüzünde dolaşan ateşin gücünü anlamak gerekiyor (yani ateşin gücü: geçmişe ve geleceğe nüfuz edebilen, Şaman'a peygamberlik armağını olarak verilen, onun göz nuru gücünün cisimleşmesidir.-G.V.K.) Bu vahşi-ana Şaman'ın ölüm anına doğru gelir (yani Şaman'ın ruhu ile ilişki içindedir). Her Şaman'ın, diğer Şamanlara karşı teyakkuz halinde olduğunu gösteren dipçikli yayı olduğunu söylüyorlar. Şaman'ın bu (görünmez tarzdaki) yayının, kendi karısı (herhalde hayatı mitolojik yaya bağlı olan karısının ruhu kastediliyor -G.V.K) olduğunu, Şaman çocuklarının ise yayı gerginleştirmeye yardımcı olan unsurlar olarak hizmet ettiklerini anlatıyorlar. Eğer atılan ok Şaman'a (vahşi-ana suretinde) sürtünür ama onu yaralamaz ise, o zaman ayakları okun tellerine /tüylerine sürtünen okun sahibi olan Şaman'ın karısı ve çocuklarının ölmeleri gerektiğini söylüyorlar.

Büyük Şaman'ın (oka sahip olan- değer ve boy bakımından daha büyük) yürüyerek anılan okun önünden,

küçük Şaman'ın ruhu ise dokunmadan tellerin altından geçtiğini söylüyorlar. (Yakut inanışına göre Şamanlar birbirlerini fiziki olarak değil, ruhsal olarak avlarlar. Eski zamanlarda avlanan ruhlar, herhalde kendilerini "vahşi-ana" olarak tasvir etmişlerdi; ama bu inanış günümüzde sadece ıssız bölgelerde devam etmektedir ki, bu bölgelerin halkları sadece günümüzde değil eski devirlerde de kültür merkezlerinin uzağında kalmışlardır. Sonuç olarak Şamanların rızası olmadan yapılan bu mücadele, güya onların esenliklerinde etkisini göstermektedir. Eğer vahşi-ana ölümcül bir yara alırsa o halde Şaman'ın da yaşaması imkansız olur. -G.V.K.)

Semyon Yegorov Verhne-Vilüy Ulusu, 28 Şubat 1925

Şamanları Hastalıktan Kurtaran Şaman Vücudunun Organları

Gerçek bir Şaman hastalanmak zorundadır. Daha sonra üç defa vücut yarılmasına maruz kalır. Bu durumda Şaman'ı taze akağaç üzerine koyduklarını duymadım. Şamanların kendileri genellikle: "Kafayı keserler ve Yakut çadırının en tepesine koyarlar, elleri ve ayakları keserler, etleri kemiklerden ayırdıktan sonra ölüm ve kötülükler onları aralarında paylaşırlar" diye anlatmaktadırlar. İhtiyarlar Şaman'ın gücü hakkında: "Söz konusu Şaman ancak kendi payına düşen kendi havuzunun parçası ("buorçata"– "buorsa"dan türetilmiştir) olan hastalıktan (hastalığa neden olan kötü ruh, kötü başlangıçlar) kaynaklanan hallerde yardım edebilir" diye söylemişlerdir. (Belki Yakut dilini bilenler cinler tarafından alınan Şaman'ın vücut parçaları hakkında devamlı figürleştirilen kelimenin anlamını tam olarak kavrayabilirler. -G.V.K.)

Büyük Şaman olduğu vakit onun ailesi ölür. Onun ölen akrabalarını güya bentte kullanırlarmış... Seçilen Şaman suyuna ("ölüm ırmağı") sahip olmak zorundadır.

Şamanlığa davete hazırlanan kimseler, bu fikirlerini genellikle: "Benim kemiklerim yeterli değil, bundan dolayı (ruhlar) geri döndüler" diye ifade eder.

Şaman'ın Vahşi-Anası

Yakut Şamanlarında vahşi-ana 'boğa', Tunguslarda 'geyik' olduğunu söylerler. Şaman'ın ölümüne kadar vahşi-ana sadece üç kere gelir. Seçilmiş iyi şamanların diğer Şamanlara karşı yönelmiş üç tane dipçikli yayı olduğunu söylüyorlar. İsabet alanlar (burada vahşi-ana kastediliyor) ölürler. Ben "Alısardaah" ("Alısar"-"tatlı su levreği") adında, güya tatlı su levreği doğurmuş Orta-Vilüysklü kadın Şaman'dan bahsedildiğini duydum.

Spiridon Samsonov Marhin Ulusu, 6 Mart 1925

Kutsal Şaman Ağacı

Diğer Şamanlarla olan mücadelede galip gelen Şaman'ın saklanacağı ve güvende olacağı, her Şaman'ın kendisine ait bir özel ağacı olduğunu işittim.

Şaman'ın Vahşi-Anası

Yakut Şamanının vahşi-anası ("ine kıla") 'mavi öküz', Tungus Şamanının ise 'benekli geyik' olduğunu söylüyorlar. Bu vahşi-ana, çok uzaklarda yaşarmış. Bu vahşi-ananın kendi Şamanının başka bir Şaman ile dövüştüğü zaman (anlatıcı "harsar", yani "boynuzla tos vurmak" demektir, bu sadece boynuzlu vahşilerin kavgalarında kullanılan bir ifadedir; öküzlerde, geyiklerde ve sığırlarda olduğu gibi -G.V.K) rol oynadığını söylüyorlar. Bundan sonrada vahşi-ana sadece Şaman'ın ölümü öncesinde ortaya çıkmaktadır. Eski Yakutların inanışlarına göre Şaman hiçbir zaman kendi eceliyle ölmez, ancak diğer Şaman ile olan savaşı sonucunda ölmektedir (harfiyen- "diğer Şamanlar tarafından yenilmekte, yutulmaktadır").

Şaman Yayları

Şamanlar dipçikli yaya sahipmiş. Kötü Şaman bir, iyi Şaman üç tane yaya sahip olmalıymış. Bunun dışında onların mızrakları ve sapanları da olduğunu söylüyorlar.

İki Köpek

Şamanlar, her Şaman'ın iki tane köpeği (kendilerinin görünmeyen hizmetkarları olarak) olduğunu söylerler. Kamlık ayininde onları –"Hardas" ve "Bötös" diye adlandırıyorlar. Şamanın kana susamış (yani vahşi ruhlardan ilham alan) bu köpekleri, güya insan ve sığırları öldürürlermiş. Yetişkin insanları öldürmezler. Bazı Şamanların ayı ve kurta sahip olduklarını ve onları, Kamlık ayininde gösterdiklerini anlatırlar. Muhtemelen ayı ve kurt-vahşi ruhların şiddetli kana susamışlıkları arttığında ("abaası oyuna") Şaman'ın yanında bulunmaktadırlar. Kutsal ruhlar tarafından seçilen Şamanların kurt ve ayıları olmuyor. Bu Şamanlar birbirleri ile dövüşmezler.

Stepan Mihaylov Verhne-Viüy Ulusu,Kentin Naslegi 4 Mart 1925

Şaman'ın Istırabı

Şamanlar, büyük Şaman'ın üç kere, küçük Şaman'ın ise bir defa vüdunun yarılması gerektiğini söylerler. Bu dönemde Şaman güya ölümle pençeleşerek yatarmış. Bu parçalanma esnasında onun başını ayırarak çadırın tepesine takıyorlarmış, vücudunu ise (etlerini) cinler küçük parçalara ayırırlar ve paylaşırlarmış.... Bir yığın şey anlatıyorlar (anlatıcı nedense "cinler" kelimesini "insanlar" kelimesiyle değiştirdi. -G.V.K.). Onlardan kendi payına ayak eti düşen - ayakla ilgili hastalıkları, kulak eti düşen, - kulakla ilgili hastalıkları iyileştirecek demektir. Eğer onun vücudundan herhangi bir cine et kalmazsa, bu durumda bu Kamlık yapamaz. O Şaman ancak kendi etinden yiyen cinleri mağlup edebilir.

Şaman'ın Dağa Yükselmesi

Şamanlar "vücut yarılmasından sonra vücudu "Kömüs-Cirbit-Dağ" adlı tepeye götürdüklerini" anlatıyorlar. En büyün Şaman'ı tepenin zirvesine, normal Şaman'ı tepenin ortasına koyarlar. Dağın tepesinden bütün yollar (herhalde değişik hastalıkların sebepleri kastedilmektedir) görünürmüş. Orta Şaman onları göremezmiş. Şaman'ı oraya koyduktan sonra dört bir yöne keskin boynuzlar dikerlermiş. Onlar 2 tane mızrağa sahiplermiş. Sivri ucu alnına değmesi için Şaman gümüş bir mızrağın üstüne eğilmeye zorlanırmış. Orada beyazlar giyinmiş bir kişi (Ruh) onu: "Ben hiçbir zaman yaratıcı tarafından yaratılmış olan insanlar ve sığırlara karşı kötü düşünceler taşımayacağım" diyerek yemin vermeye zorlar. Eğer o: "Seni üzecek, kızdıracak bir kişi için kötü düşünceler besleyecek misin?" sorusuna –"Ona kin duyacağım, onun hakkında kötü düşüneceğim!" diye cevap verirse, o zaman alnı mızrağın sivri ucuna çarpması için onun ensesine vururlar. Ondan sonra siyahlar giyinmiş başka biri onun başını keskin siyah uçlu mızrağa dayar ve:"Yaratıcı tarafından yaratılmış insnaları ve sığırları yiyecek ve yok edeceksin!" diye yemin vermeye zorlar. Eğer bu talimata uyacağını teyit etmez tarzda cevap verirse, yine darbe almak suretiyle cezalandırılır. Şaman'ın vücudunu yardıkları zaman etrafındaki hiçbir şeyin farkına varamayacak şekilde şuursuzca yattığını söylerler.

Şaman Olmanın Bedbahtlığı

Bir Şaman'ın ortaya çıkmasında onun yaşantısına bedel olarak ailesinden bazılarının ölümüyle karşılaştıklarını söylüyorlar... bent hakkında böyle hikâyeler işittim. Güya Şaman, bendi omurgalarla doldururmuş. Eğer bu bendi

oluşturan Şaman'dan daha güçlü bir Şaman doğarsa, o zaman kendi doğuşu esnasında bunu (bendi) dağıtır (Konu Şamanların kendilerini değil, herhangi bir Şaman'da ortaya çıkan güçlü ruhlar kast edilmektedir.-G.V.K).

Şamanlık Ağacı ve Şaman Ruhunun Eğitilmesi

Şaman olması için belirlenen kişinin Şaman olarak ortaya çıkışına kadar, onun ruhu kötü ruhlar ve cinler tarafından alınır ve kendi kötü ruhunu kazanıncaya kadar eğitilir. Ruhu cinler tarafından eğitilen kişi bu süre zarfında sürekli hasta halde bulunur. Ancak bu hastalıktan iyileştikten sonra ayine katılabilir. Şaman ruhu bazen bir kuşa, bazen insana bazen de sığıra yerleştiğini söylerler. Bir çok dalları olan bir ağaç olduğu söylenir. Dünyadaki bütün Şamanlar bu ağaçta eğitilirlermiş. Şaman kendi gücünün derecesine göre ruhu da ağaçta yüksek yerde yatarmış. Şamanlar bizzat kendileri, karganın eğitici olarak o ağacın dallarında oturduklarını ve ruhu eğittiklerini söylerler.

Vahşi-Ana

Büyük Şaman'ın vahşi-ana'sı Avrupa Mus'u (Geyikgillerden, büyük karınlı, geniş ve iri boynuzlu bir hayvan – ç.n.) küçük Şaman'ın ise -geyiktir. Şaman ölürken bu vahşi-ana gelir, onu boynunda dişleri ile tutarak götürürmüş. Şaman özel bir görme yeteneği kazanıyor ve her yönü görebiliyor. Görme gücünün (harfiyen "göz taşı") büyük Şaman'da küçük Şaman'a göre daha ayrıntılı olduğunu söylerler.

Prokopiy PopovSredne-Vilüy Ulusu,5 Mart 1925

Şaman'ın Hastalığı ve Istırabı

Şaman olacak kişi 2-3 yıl boyunca hastalık geçirir. Bundan sonra kendi hizmetlerini icra etmeye başlar.

Şamanlar hastalık dönemleri hakkında, 9 Şaman'ın

doğduğu kaynakta, vücutlarının yarıldığını ve bunların sanki rüyadaymış gibi gerçekleştiğini anlatırlar. Şamanlar hasta olarak yatar, güya rüyada 9 kötü ruh, özellikle de "Dalbar-Çuonaah", "Uot-Çornouha"...gelirmiş. Onların kadın olduklarını söylerler. Ayrıca onları aşağıdaki şekilde de adlandırıyorlar: "Burun deliği olmayan Darya, Burnu olmayan Matrena, Kayakta taşıdıkları Kaleka-delikanlı..."

Burada Şaman'ın kafasını kesiyorlar ve onu çadırın rafına koyuyorlar, bu nedenle o burada, güya canlı kalacakmış (yani şuurunu koruyor ve hatta cereyan eden her şeyi takip ediyor). Sonra o Şaman'ın vücudunu sığırların gövdesi gibi parçalara ayırırlar. Akabinde bu et parçalarını, çubuklara dizerler... Büyük Şaman'ın vücudunu 9, küçük Şamanların etini ise 3 çubuğa dizerler. Daha sonra bu etler değişik hastalık ve musibetler (yani "ruhlar-cinler") arasında paylaşırlar. (Şaman'ın yeniden doğumunda) Orta dünyada bir engel ("hargıs"), bent (musibeti çoğaltmak için) oluşur.

Küçük Şamanların yollarını kesmek için büyük Şamanların bentleri olduğunu anlatırlar. Şaman cinleri bu bentte tutuldukları zaman Şamanların hastalanmaları gerekir..., bundan dolayı onların balığı çürüyor (?). O zaman hasta Şaman, benti yıkan diğer büyük Şaman'ı çağırır ve hayatına karşılık olarak başka bir insan yaşamını verir. O zaman hasta olan iyileşir.

Mihail Alekseyev Kentik Naslegi,Verhne-Vilüy Ulusu 4 Mart 1925

Şaman'ın Karabasını

Anlattıklarına göre iyi Şaman'ın vücudu yarılır. Bizde bir atasözü vardır: "Büyük Şaman üç defa yarılır". Şamanlar kendileri şunları söylüyorlar: "İlk önce kafamı kesip, daha sonra olacakları kendi gözümle görmek için onu yüksek bir sırığın tepesine asarlar...Benim vücudumu küçük parçalara

ayırdıklarını görüyorum; daha sonra bu parçaları bütün cinler ve musibetler aralarında paylaşıyorlar."

Şaman ancak vücut parçalarını paylaşıp Kamlık yapan cinlerden kendi gücünü geri aldıktan sonra Şamanlık yapar ve faydalı olur. Şaman'ın vücudunun kesilmesi olayının gerçekleşmesi esnasında onun kıyafetinin kana bulandığını söylerler. Bu operasyonun gerçekleşmesi sırasında onun vücudunu akağaç kabukları üzerine koyduklarını ben duymadım.

Aşağı ve Yukarı Şamanları

Şamanlar aşağı ve yukarı Şamanları diye gruplanırlar. Aşağı cinler tarafından yaratılmış olan Şamanlar "aşağı Şamanları", yukarı cinler tarafından yaratılanlar da "yukarı Şamanları"dırlar. Aşağı Şamanlarını aşağı cinleri borular vasıtasıyla besledikleri özel beşiklerde, yukarı Şamanlarının ruhları ise özel yuvalarda (kuş yuvaları gibi) yetiştirildiklerini anlatıyorlar.

Köpek Ruhları ve Diğer Vahşiler

Şaman'ın köpek ruhları vardır. Onları genellikle (Kamlık yaptığı zaman) "Hardas, Hardas" diğe çağırırlar, bazen de "Yünüges" diğe çağırırlar. Şaman'ın vahşi-ana'sı Avrupa musu veya geyiktir. O, Şaman'ın ölümü öncesinde gelir. Ben eskiden Şamanların kamlık yaptıklarında, başlarına temiz öküz boynuzu takarak, bögürtüler çıkardıklarını hatırlıyorum (Anlatıcı Şaman "Homusun"u[17] yani dinsel konulu Şaman dramasını kast etmektedir.-G.V.K.) Ben buna bir defasında tanık oldum. Eskiden bizde Könnör adında bir Şaman vardı. Onun büyük kız kardeşi olduğu vakit, o Kamlık yapıyordu, emekler gibi durup -aynen çocuklar gibi- öküzler gibi bögürürdü. Bunun ölen Şaman'ın yaşadığı

bütün yerleri dolaşan cinlerin gelmesi için olduğunu söylüyorlar.

Şaman Olmaktan Kaynaklanan Belalar

Büyük bir Şaman ortaya çıkacağı zaman insanların öldüğünü söylüyorlar. Güya, onun "ölüm ve mahvolma" bendi varmış. Ölen insanların o bendin oluşmasına hizmet ettiklerini anlatırlar.

Spiridon Samsonov Marhin Ulusu, 6 Mart 1925

Şaman'ın Ölümü ve Yeniden Dirilmesi

Şaman olacak kişi mutlaka vücut yarılmasına maruz kalmalıdır. Bunun ne zaman gerçekleşeceğini kendisi önceden bilmekte ve taze akağaç kabukları üzerine yatar, başka bir ağaç da olabilir. Vücut yarılması esnasında Şaman bir günlüğüne ölür veya daha yeniden dirilir. İlk önce onun başını keserek onu çadırın tavanında yüksek bir yere asarlar (burada "dik Yakut çadırı" sözkonusudur). Daha sonra bütün vücudunu küçük parçalara ayırırlar ve kötü ruhlar aralarında paylaşırlar. Bu paylaşımda eğer bir kötü ruh kendi payını alamazsa, bu paylaşımcı kötü ruh insanların hastalıklarına sebep olurken, Şaman bu hastalara şifa veremez, söylediği sihirli sözler etkisiz kalır. Şaman ancak etiyle beslenmiş olan ruhların sebep olduğu hastalıkları iyileştirebilir. Etleri kemiklerden sıyırma olayından sonra onları tekrar birbirine eklerler, ona yeni et katarlar ve Şaman'ı canlandırırlar. Yeni Şaman'ın vücudu için (ruhların) et aldıkları insanlar ve sığırlar ise ölürler. Onun yatağı, yorganı vücut yarılması esnasında giyinmiş olduğu elbiseleri yoğun bir şekilde kana bulanır. Kendisi bunları yakmak zorunda olduğunu anlatıyor. Büyük Şaman olunmasında onun bütün akrabaları Şaman hayatına karşılık ölmeleri gerekir; yani Şaman'ın ortaya çıkmasına giden süreç bunu gerekitirir. Bundan sonra

ruhların ölen insanların vücutlarını kullanarak "ölüm ve mahvolma" ırmağı üzerine bent kuruyorlar. Büyük Şamanların üç, küçük Şamanların ise bir kez vücutları yarılır. Üç kez vücut yarılmasına uğrayan Şaman son seferinde ormana gönderildiği ve söz konusu sürecin orada gerçekleştiğini anlatırlar. Güya o, akrablarına "ormana bir şalaş (çadır) kurun, beni oraya götürün" dermiş. İşte bu şekilde ritüel gerçekleşir.

Mihail Borisov   Marhin Ulusu, 7 Mart 1925.

Şaman'ın Acı Çekmesi

Bizde Şaman olmak için üç defa vücut yarılmasının gerçekleşmesi gerektiğini söylüyorlar. Büyük Şaman'ın el ve ayaklarını ayırırlar (Nedense anlatıcı "ayakları" ve "elleri" kelimesi yerine harfiyen "dallar" anlamına gelen "labaa" kelimesini kullanıyor.-G.V.K.) Eğer (kemikler) yeterli olmazsa, o zaman o Şaman olamaz. Şaman olacak "homsun"a sahip olmak zorunda ise, o zaman güya ruhlar ona insan etinin tadına baktırırlarmış. Şaman vücudu yarılacağı zaman, aday yerleşim yerinden uzaklaşarak özel bir ambara -çadıra yerleşmek zorundadır. Adayın vücudunu yararlar, bu anda da Şaman'ın yatağı kendi kanına bulanır. Onun yatağı taze soyulmuş akağaç kabuklarıdır.

Eskiden Şaman olma ayininde başka bir Şaman da özel bir -"kaldırma" ayini gerçekleştirir. Bu esnada yaşlı Şaman Kamlık ("Kıırar") ayini yapar ve genç Şaman'ı bütün ruhlarla ("Usuyar") ile tanıştırır. Büyük bir Şaman olacağı zaman, ona, atalarının ölüleri refakat edermiş. Bundan da kötü ruhların çoğaldıklarını söylerler.

Ayrıca bir büyük Şaman ortaya çıkacağı zaman (ruhlar) ölü vücutlardan "kötülük ve ölüm" nehri üzerine, diğer Şamanların saldırılarından (Kimi?) korumak için bir bent yaptıklarını anlatırlar. Bütün bu tasvir edilenlerin kutsal

ve temiz ruhlardan ortaya çıkan Şamanların ilişkilerinde yeri yoktur.

İvan Doguyukov Nurbin Ulusu,11 Mart 1925

Şamanların Saçma Fikirleri

Şaman olacak insanların her şeyden önce uzun süre hasta olmaları, zayıf düşmeleri, yani sadece "bir deri bir kemik" (harfiyen "kemikleri ördek gibi, gözleri ölü balık gözleri gibi dökülür") kalırlar, şuurlarını kaybederler, delirirler, daima yükseklere tırmanırlar. Deli saçması konuşmalar yaparlar. Güya gözleri kör olur, vücutlarını parçalayıp, paylaşırlar ve yerlermiş; ona yeni kan verirlermiş. Bu esnada Şaman'ın yüzü kana bulanırmış.

Kutsal ruhlardan Şaman doğduğu zaman onun akrabaları zenginleşir, ama kötü ruhlardan bir Şaman doğunca da onun akrabaları Şaman'ın 8 tane büyük kemiğine karşılık 8 akrabası ölürmüş.

III. BÖLÜM

SIĞIR KÜLTÜ İZLERİ

Yevdokim Vasilyev Sredne-Vilüy Ulusu, 19 Şubat 1925

Boğayı Selamlama

Bundan 50 yıl önce idi, ben 15 yaşımda iken Meppeçieye adında benim büyükannem vardı. Öldüğünde 100 yaşını geçmişti. Büyükannem köken olarak Yakut Bölgesi, Cobulga, Toyön-Arıı adasındandı. Ben bu yaşlı kadının hikâyelerini hatırlıyorum. O şöyle anlatırdı: "Eski insanlar (Yakutlar) Tanrılarıyla beraber ("Tangara gınallara") Poroza ("Damızlık boğa") yapmışlar ve ona da "Buga-Tanrı"[18] adını vermişler. Yeni nişanlı (kız) geldiğinde Poraza'yı çadıra sokmuşlar ve yeni nişanlı genç çadırın –"Happahçı" olarak bilinen kapalı bölümünün arkasına geçerek saklanmış. İlkbaharda (Nişanlı kız) ilk önce "suorat" ("yoğurt") mayalamış, o, Poroza'nın "süyök'ünden" ("tüylerinden", anlatıcı onun karın bölgesi tüylerini kast etmektedir. -G.V.K.) bir parça tüy kesmiş, suorat'ın içine karıştırmış. O, suorat'tan kimsenin tatmasına izin vermemiş. Ertesi günü kutsal suorat'tan Poroza'ya serpmiş; ilk önce onun ağzına, ondan sonra ensesine dökmüş ve son olarak da üreme organına sürmüş. Ancak bu geleneğin tamamlanmasıyla o, bize suorat'ın geri kalanından yememize izin verdi.

İnnokentiy Danilov Cobulga. Toyön-Arıı Adası, 17 Ocak 1925.

Erkek Kardeş-İkiz Şamanlar

(Eski devirlere ait Şaman efsaneleri)

1. Bakirenin Doğurduğu Şamanlar

Eski Zamanlarda Mıtahtsah'da[19] güzelliğiyle farkedilen bir kız yaşarmış. Bu kız kendi onuruyla evlenmeden uzun süre yaşamış. Bir sabah kısrak yılkısını aramak için gitmiş. Birden bire daha önce hiçbir yerde görmediği biri ile karşılaşmış, adam tüylerinde hiçbir benek olmayan (harfiyen "beyaz donlu") beyaz bir atın üzerinde doğu tarafından geliyormuş. Atın üzerindeki yolcu kızın etrafında dolandıktan sonra: "Nereye gidiyorsun? " diye sormuş. "Kısrakları eve götürüyorum." demiş kız.

-"Senin kısrakların çok uzaklarda, işte oradalar" demiş adam. Atı üzerinde oturan kişi kıza: "Haydi oraya kadar sohbet edelim" Sen evli misin? " demiş. Kız da: "Hayır evli değilim, ama bunu neden soruyorsun?" diye karşılık vermiş. Adam bunun üzerine: "Ben de evli değilim. Sen benimle evlenir misin?" diye sormuş. Kız ise: "Benim bunu anneme ve babama sormam gerekir, eğer onlar kabul ederlerse neden olmasın!" demiş. Böyle karşılıklı olarak hoş bir bağlantı kurmuşlar. Daha sonra adam: "Sen görünüşe göre beni yakın çevrene kabul ettin, (aceleyle) kendini vermiyor musun? Sen kimi kabul ettiğini biliyor musun? Beni tanıyor musun? " demiş. Kız: "Hayır tanımıyorum, ama sen benimle evleniyorsun!" deyince, adam: "Hayır ben memleketime dönüyorum, sadece senin adın için indim! Ben ülkenin yukarısında yaşayan Hara-Suorun'un öz oğluyum.[20] Sen benden iki tane oğula hamile kalacaksın. 10 ay geçtikten sonra ve 12. ay girdiği zaman sen onları doğuracaksın. Sen kirli-alacalı atın derisini saklayacaksın. Onun üzerinde yatıp

yatmayacağına karar vermelisin. Yerleşim yerinde (o adla bir) ırmak var, onun altında tayga ile göl arasında sarp bir burun göreceksin. Orada 3 çatallı bir akağaç büyüyor. Ona ulaş ve orada doğur. 2 tane kuş – kara karga doğacak. Doğar doğmaz öten kargalar hemen uçacaklar ve hemen o akağacın aşağısındaki dalına konacaklar. O zaman sen elbisenin alt kısmı ile ağaca vurarak etrafını 3 defa dolaş; kargalar takla atarak serilmiş olan derinin üstüne inerler.[21] Bu çocukları deriye sar, iple onu bağla ve kendi yurta'nın (çadırının) sol köşesine, yatağının başındaki kirişe ("söbürgene") sıkıştır.[22] Üç gün sonra onlar artık bebekler gibi ağlamaya başlayacaklar ve her ikisi de erkek çocuklara dönüşecekler. Onlardan büyük olanın adını "Caanay-Bıçınkıy"[23] küçüğününü adı ise "Yöksöküleeh-Yörgön"[24] olacak. İkincisi 40 yaşında Şaman olacak, ilki ise 41 yaşında. Yöksöküleeh-Yörgön büyücülük gücüyle kuru otu havada 10 sajenlik bir mesafeyi uçarak geçmek zorunda bırakacak, Caanay-Bıçıkıy ise geyiği yavrularıyla birlikte oturduğu yerden havaya fırlatacak durumda olacak."Bu konuşmadan sonra yüksek ülkenin ruhu aniden kaybolmuş, kız ise onun nereye gizlendiği hakkında bir şey diyemiyormuş. Şimdi oraya yakın bir yerde Bagaragtsah'ta dağlık Mıtahskiy boyundan Yakutlar yaşamaktadır. İşte tam orada o yıl iki Şaman doğmuş; işte onlar doğmuş. Aynen yukarı ülkenin ruhunun, yani babalarının anlattığı şekilde eğtilmişler ve Şaman olmuşlar.

2. Şaman'ın Çiçek Hastalığı İle Savaşı

Bir keresinde yukarıda tasvir edilen iki Şaman güneyden yaklaşmakta olan çiçekten kokarak dağlara kaçmışlar. Hayvanlarıyla beraber taşınarak oralara yerleşmişler ve orasını "Kımırdagastaah Alaasa" (şimdiki Yakut şehrinin batısında) adıyla kamp kurmuşlar. Kamplarından bir tane kızıl donlu kısrak kaçmış. Caanay o zaman küçük kardeşine:

-Ey delikanlı, bir kısrak kaçmış, git de onu getir! demiş. Hemen ata bindiği gibi fırlamış. Bir gün önce kamp yaptıkları yere ulaştığında kaçan kısrağı sönmüş kenevir küllerini yalarken görmüş. Ona yaklaşarak çubukla ona vurmuş. Kısrağın alnının ortasında özel işaret olan şekle dönüşmüş, kısrak da kendi boynuzu ile Caanay'ın karnını yarmış. Orada sırtüstü yere düşmüş, dışarı fırlayan bağırsaklarını karnına geri koymuş ve kendi avucuna tükürmüş ve yarasına sürerek tedavi etmiş. Kardeşine gelmiş ve: "Bak işte kahrolası çiçek,[25] beni öldürdü!" dedikten sonra attan inmiş ve ölmüş. Büyük kardeşi: "Bu nasıl bir acı! Benim değerli kardeşimi öldürdü!" diye feryat ederek yere yığılmış ve dalgalı, mavi tüylü bir "haris" uzunluğunda (yaklaşık 5 verşok) boynuzlu bir boğaya dönüşmüş. Ondan sonra böğürerek oradan uzaklaşmış. Çiçek ruhuyla karşılaşmış ve onunla kavga edecekleri yerde buluşmak için sözleşmişler. Itık-Haaya'da ("Koca Dağ") Bısagas adında bir yer vardır. Bu kavgaya başlamışlar, toslaşmışlar ("harsallar"). Kavgada o (Boğa-Şaman) boynuzunu çiçek boğasının ön ayaklarının ortasına saplayarak galip gelmiş ve onun ciğerlerini dışarı saçmış. İşte o zaman çiçek kanla onaylanan bir taahhüt vermiştir: "Bundan sonraki asırlarda senin torunlarının arasında bulunmayacağım. Senin bütün damarlarının dal budak sarmasıyla, senin bütün kabilen 9 kuşak boyunca hiçbir acı ve hastalık görmeden yaşayacaklar."Bu zamana değin Caanay'ın soyu iyi bir şekilde yaşamış; çiçek onları rahatsız etmemiş. "Caanay"-şimdi Badıçlı soyunun adıdır. Bu soyda yüz yıllar boyunca 44 tane Şaman çıkmıştır.

3. Şaman-Tanrı Savaşçı

Bir keresinde Caanay, Kamlık ayini yapmış ve babası "Hara-Suorun'un oğluna gitmiş. Ona vardıktan sonra yalvarmaya başlamış:

-Ben acaba size gelmek için kendi organlarımı mı kullanmalıyım, yoksa üzerine binip gelebileceğim herhangi bir canlı binit var mı?

- Sen gerekli kelimeyi söyledin, biz sana beyaz renkli dokuz saçı birbirine girmiş ve dolaşmış kuyruğu olan bir at verelim! O, dokuz yaşını doldurunca sen her zaman buraya onunla gelmelisin. Bu sözlerle onu geri yollamış. Ertesi yıl tarif edildiği işaretlere uygun olarak bir tay doğmuş. Tay sekiz yaşına gelince onu (Şaman) yemek için boğazlamış. Ondan sonra atalarına yakınarak Şamanlık yapmaya başlamış.

Kötü insanlar beni üzdüler, hırsızlar benim çitlerimi araştırdılar (yani -atı çaldılar). Ona inandıktan sonra daha önceki atının bütün özellikleriyle birebir aynı olan bir at vermişler ve - "sekiz yaşını doldurunca ona bineceksin" diyerek eklemişler:

-Bizim çocuğumuz olan sen, acaba buraya kendi ayaklarınla mı geleceksin?

Bu at yedi yaşına ulaşınca onu da boğazlamış ve yemiş. Tekrar Şamanlık yapmaya başlamış. O giderken yolda onu üç kişi (oloh) azarlamış: "Seni hileci madrabaz, herhalde sen buraya kendi ayaklarınla geleceksin! Bu senin boyun borcun olsun, üç yaşına gelinceye kadar kendi ayaklarınla geleceksin!" Bu sözlerle ona yeni bir at vermişler ama bunu da iki yaşına gelince kesip yemiş. Bundan sonra o oldukça uzun süre önce yaşamış, yaşlanmış ve güçsüzleşmiş. Bir gün kendi ev halkına başvurarak:

-Ey benim saygıdeğer büyük kardeşim, babayiğit Çuburuku geliyor. Ben gidiyorum, bütün her şeyi sakla! Geri dönen at rakibi ile böğürtülü bir şekidle karşılaşmış. Kapı açılır açılmaz tos vurmaya başlamışlar. Onlar sabahtan akşa-

ma ve tekrar ta sabaha kadar tos vurmaya devam etmişler. Birden kavga esnasında Şaman'ın sesi işitilmiş: "Kim mağlup etmek zorundaysa- o mağlup etti, kim üstün gelmeliyse- o üstün geldi; derhal beni yatağıma, döşeğime götür!" demiş. Onun taraftarları atın atardamarlarını keserek onu öldürmüşler. İneklerin akşam sağılma vaktinde, insanlar göz attıklarında ihtiyarın çoktan ölmüş ve yatağında yatıyor olduğunu görmüşler. Ben bu hikayeyi bundan çok uuzn yıllar önce Lensk madenlerinden Afanasiy Struçkov'dan duymuştum. Benim annem bu Struçkov boyundan, dağlık Mıtahtsevler'dendir.

4. Kutsal Ruhların (Kadın) Şamanı

Caanay'ın, kutsal gökyüzü ruhları (kadın) Şamanı olan ("Ayıı Udagana") bir küçük kız kardeşi varmış. Bir keresinde kız kardeşi ona (Caanay'a):

-Ben bu ülkede seninle birlikte yaşayamam, çünkü senin günahların ve suçların çok fazla, sen çok sayıda insan ve sığır öldürdün, halkı çok üzdün! Böyle söyleyen kız ateşe 'Çerviş' serpelemiş (*Çerviş: Kasaplık hayvanlardan elde edilmiş çeşitli yağların eritilmişi. –ç.n.*) ve bir kuşa dönüşmüş, dumanla beraber uçup gitmiş. Şamanlık harmanisi kafesinden dışarı çıkaran erkek kardeşi o zaman onu tutmuş, sırtına almış ve durduğu yerde hızlı bir şekilde kendi etrafında 3 kere dönmüş. Yere değmeyen kuş tekrar havalanmış ve uçup gitmiş. Şaman bunu üç kere tekrarlamış. Şaman olan kız kardeş ondan daha güçlüymüş. O zamandan beri kız hala kayıpmış.

Yevdokim VasilyevSredne-Vilüy Ulusu, 19 Şuabt 1925

İki Şaman-Kardeş Efsanesi (İkizler Kültünden)

Eski devirlerde bizim Bappagay Bölgesinden "Yötteeh" adındaki yerleşim yerinde iki kardeş-Şaman doğ-

muş. Onlardan birinin adı 'Içım', diğerinin adı ise Ortodoks meshebince –'Basilay (Vasiliy)' imiş. Bir keresinde Içım Yukarı-Vilüy Şaman'ı Bölüyöke-Uola'dan kurutulmuş balık – 'Hohçu' çalmış ve hepsini yemiş. Bu onlar arasında bir düşmanlık doğmasına yol açmış. Bir gece Içım yatmak için soyunurken şöyle demiş:"Evet düşmanım Bölüyöke-Uola, benimle hesaplaşmasının (harfiyen -"yemesi") vakti gelmiştir; benim güneşimin altında dolaşan insanlar, onunla dövüşürken benim yardımıma gelin- kiminiz bu kıranla, kiminiz sapanla! Ancak her zaman benim arkamda durun, sakın ileri çıkmayın!" Böyle söyledikten sonra soyunmuş ve yatmış. Orada yere düşmüş, öküz böğürtüsü gibi böğürerek tırnaklarıyla yeri tırmalamaya başlamış. Bu esnada karanlığın ortasından tek boynuz ortaya çıkmış. Tırnaklarıyla yeri tırmalamaya devam ederek, kapı eşiğinin adltında bir çukur kazmış ve o delikten avluya çıkmış. Ev halkı onu arkasından takip etmişler. O kendisini bir boğa gibi tasvir ederek, ağır homurtularla, düşmanıyla toslaşmaya başladığını görmüşler. Orada toplanmış olan ve korkan insanlar hemen saklanmışlar. Kavga bittikten sonra o, çadırına girmiş ve ağlayarak:

- Siz, orada benim şeytanın oğluna tos vurmama nasıl izin vermezsiniz? diye feryat etmiş. Bir süre sonra onun yüzünde yuvarlak şişlikler ortaya çıkmış ve daha sonra ölmüş.

Şaman'ın ölümü üzerinden 2-3 yıl geçmiş. Bir keresinde "Arıılaah" gölünde balık avlarken balıkçı kepçesiyle bir şey yakalamış. Halk toplanmış, aralarında ölen Şaman'ın büyük kardeşi Vasilay da varmış. Halk aniden gelmekte olan kasırgayı görmüş; karları savurarak bir sütun gibi gük yüzüne doğru yükselen kasıragaya bakarak Vasilay:

-Hey! Benim boynuzlarım sivri, silahlarımın namlusu keskin, köpeğim "Yünüges" ise, Bölüyöke-Uola'nın kafa

kemiğini dişleriyle tutarak koşar mı? Biz elinde balık kepçesi ve uzun sopası olmayan balıkçılar gibi gölün önünde oturup müteessir olacak değiliz! (Bu çok güçlü bir öfkeyi ifade eden bir atasözüdür. -G.V.K.) demiş.

(Hikâyecinin kendisi şu soruya açıklık getiriyor: "Yünüges" bu avcı köpeklerine verilen bir isimmiş. Taygada bulunan avcılar saygı ve önemden dolayı kendi köpeklerini gerçek adlarını gizleyerek bu isimle çağırırlar. -G.V.K.)

Mihail Borisov Nurba Köyü, 7 Mart 1925

Boğa Suretinde Şaman'ın Kötü Ruhlarla Kavgası

Eski devirlerde Udügesk Ulusu (boy) Meyik Naslegi arasında meşhur iki Şaman kardeş yaşarmış. Onlardan büyüğünün adı "Laglarıyka-Şaman", küçüğünün adı ise "Sabıkı" imiş. Bir keresinde çiçek salgını ortaya çıkmış. Küçük kardeş de çiçek hastalığına yakalanmış. Salgının başlangıcında büyük kardeşten hastalar üzerine Kamlık yapmasını istemişler. Küçük kardeşi ise hasta yatağında olduğu halde:

-Senin çiçek hastalığının ruhuyla bir mücadeleye girmemen gerekir (harfiyen –"toslaşmak"; burada konu iki boğanın kavgası üzerinedir), sen bununla telafi edilemez bir belaya düşeceksin! O bütün halkımızı yok edecek! diyerek ağabeyini ikaz etmiş. Ama kardeşi ona kulak asmamış ve toslaşmaya girişmiş. Çiçek hastalığı ruhuyla savaşmak için önce avluya çıkmış ve karısına:

-Avludan ne kadar şiddetli bir gürültü, çarpışma ve sesler gelse de, sen sakın bakmak için dışarı çıkma! diyerek onu uyarmış ve dışarı çıkmış. Dışarıda kavga edenlerin sesleri çok korkunçmuş ve karısı kendini tutamamış, yapılan uyarıya aykırı olarak olup biteni görmek için Yurta'nın (çadırın) kapsını açmış. Birbirleriyle toslaşan iki tane boğa

görmüş; biri alacalı-mavi tüylü, diğeri- al donluymuş. Karısı kapıyı açtığı zaman kocası ağlamaklı gözlerle ona bakmak için başını hafifçe o yöne çevirmiş. Onun düşmanı ise hemen bu küçücük gafletinden yararlanmış ve boynuzunu onun boynuna sokmuş. Yara alan Şaman 2-3 gün sonra ölmüş.

Bu çiçek salgını yüzünden Şaman'ın halkından 40 kişi ölmüş, sadece 2 kişi kurtulmuş. Bu 2 kişi hakkında küçük Şaman:

-Onları kendi vücudumla çürüterek kurtardım (harfiyen "onları kendi ciğerimin altında tutarak") ve onunla kendi suyunun içine girerek öldük, demiş. Ve Şaman bir süre sonra çiçek hastalığından ölmüş. Günümüzde Songkur adında bir Şamandır ki, kendisi güya Laglarıy-Şaman'ın (yukarıda adı geçen) soyundan çıktığını söylemektedir. O da "Eğer çiçek hastalığı gelirse, o zaman ben boş durmam!" diye konuşmaktadır.

Aleksandr Rufov Verhne-Vilüy Ulusu, 5 Mart 1925

Şaman'ın Çiçek Hastalığı Ruhuyla Savaşı

Bizim 2.Udügeys Naslegi'nde Bodongkos adında, "Ogusar-Oyun" lakaplı bir Şaman, kendisinin mavi-alacalı bir boğaya dönüşerek çiçek hastalığının ruhuyla toslaşarak savaştığını anlattı. O, "Ben güç olarak ona denk olduğumu hissettim, ama bize bakmak için çadırın kapısını açan karım durumu bozdu. Son durum nedeniyle o beni ancak mağlup edebildi. Benim karşı çıkmam nedeniyle kinlenen çiçek ruhu benim ailemden 7 kişiyi öldürdü (Çiçek hastalığından)" diye anlatmaktadır.

Spiridon Samsonov Nürba Naslegi, 6 Mart 1925

Boğaya Dönüşen Şaman ve Boynuzlarının Çıkması

Ben 10 yaşımda iken, Şaman Pavel'in Kamlık ayini yapmasına katılmak için bir keresinde Odeyts'lerde bulundum. Kamlık yaptığı esnada Şaman aniden tefini fırlattı ve

boğa gibi böğürmeye başladı; dört ayaklı hale dönüşünce ön ayaklarıyla toprağı kazmaya başladığını hatırlıyorum. Daha sonra onun kulaklarının üstünde kırmızı bir şeyler peydah oldu. Bunların boynuz olduğunu söylediler. Boğa gibi böğürtüler çıkartarak boynuzlarıyla yerleri eşelemeye başladı, büyük bir kil keseğinin duvara yapıştığını gördüm. O, bundan önce de kızgın kömürü, kül ile kapatmalarını söylemiş. Daha sonradan boynuzları sanki tekrar yok oldu. Daha sonra orada bulunanlardan bir bıçak istedi, ama kimse vermedi. O zaman kendi tefini yukarıdaki deliğe koyarak kapının çıkışında onu şiddetli bir şekilde çalmaya başladı. Ansızın yukarıdan tefin içine giren bir ses duyuldu. Ve orada Şaman'ın eline kabzalı bir bıçak düştü. Ben çok korktum ve kaçtım. O zamandan beridir de Şaman'ın Kamlık ayinine gitmeye tövbe ettim.

Aleksandr Lukin Mıtah Naslegi,Batı-Kangal Ulusu 11 Şubat 1925

Boğa-Şaman Ve Onun Çiçek-Boğası İle Savaşı

Bir zamanlar Naaçabıl adında ve bütün Mıtahsk halkının atası olduğu söylenen bir Şaman'ın yaşadığını söylerler. Bir "Hanımefendi-Sahibe" varmış (Yakutlar çiçek hastalığı epidemisini kendi adıyla anmaktan korkarak çiçek hastalığının ruhunu böyle adlandırmaktadırlar. -G.V.K.). Bir keresinde "Hanım-efendi" bu Şaman'a gelmiş ve onlar Naaçabıl adındaki gölün yanında toslaşmaya başlamışlar. Şaman alacalı renkte bir boğa olmuş, "Hanımefendi" de (çiçek) boğaya dönüşmüş. Rakiplerden hiç birinin diğerine bir üstünlük sağlayamadığını ve berabere kaldıklarını söylüyorlar. Sanki anlaşma bitmiş gibi ayrılmışlar ve bir daha da karşılaşmamışlar. "Hanımefendi" Şaman'ın ahvadı arasında hiçbir zaman bulunmayacağına dair garanti vermiş. Bu Şaman'ın ahvadı olan Mıtahsk Yakutları arasında gerçekten de çiçek hastalığı görülmemiş.

IV. BÖLÜM

BURYATLAR VE TUNGUSLAR

(Şaman Efsaneleri)

Mihail Stepanov *Basayev Ulusu, Olzons Sancağı, Bulagat Aymak* Ehiriti, 3 Kasım 1925*

Buryat Şaman'ının Acı Çekmesi

Her şeyden önce Şaman olacak kişi uzun süre hastalık geçirmeli ve onu ölmüş Şamanların ruhu "Utha"nın (yani-öncülleri, atası) gelip eğitmesi gerekir. Ölmüş Şaman'ın ruhu geldiği zaman, o şuursuz bir şekilde sanki ruhla konuşuyormuş gibi bir hale bürünür. Yabancılar tarafından hiç kimse onları göremez. Bazen tek, bazen de birkaç tane hatta çok sayıda gelirlermiş, hepsi de ölmüş Şamanlardır. Bütün bunlar (Şamanların gelen ruhları) ıstırap verirler, döverler, bıçakla etini kesip parçalara ayırırlar ve dağıtırlar, karnına sancılar sokarlar ki, bu yolla onun Şaman olmasını talep ettiklerini gösterirler. Onu boğazladıkları ve kestikleri zaman Şaman yarı ölü bir halde yatar; sadece kalp çarpıntısı işitilir,

---

Aymak: SSCB Buryat Otonom Cumhuriyeti'nde bölgesel idari birlik.

küçük ruhu vardır, elleri ve yüzü mavileşir. Daha sonra biraz canlanır gibi olur ve parmakları kıpırdar, daha sonra da nefes alışı artar.

Bulgat Buhaşeyev Bulagat Sancağı,Bulagat Aymak Elıiriti 28 Ekim 1926

Şaman Vücüdunun Yarılmasıyla İlgili Buryat Efsanesi

Kişi henüz Şaman olmadan önce onun ruhunu ("amin") Utha (yeni Şaman'a gelmiş olan ölmüş Şamanların ruhları) "Saaytani suulgande"ye (Suulgan: toplantı, meclis) gökyüzüne alırlar ve onu orada eğitirler. Eğitim tamamlanınca onun kemale ermesi için etlerini kaynatırlar. Eski zamanlarda bütün Şamanların, "Şaman Şehadetnamesini" bilmesi için kaynatırlarmış ("Mihang otlog togendo şanat boloso miha, bıyere tanjaba"). (Bu esnada) Ölü Şaman 7 yedi geçer mühletince yatar. O yarı ölü bir halde yatarken akrabaları toplanırlar ve şarkı (dualar) okumaya başlarlar: "Bizim Şamanımız canlanacak, bize yardım edecek!" Yaşlı kadınlar gelmezler, sadece yaşlı erkekler toplanır. (Şaman'ın) Etini kaynattıkları vakit yabancıların buraya gelmesine izin verilmez. Uthalar eti kaynatırlar. 150 yıl önce Kudin İktidarının 4. Haranut boyunda "Aldır Areen" adında bir Buryat yaşarmış. O, 15 yıl boyunca hasta olmuş, aklını kaybetmiş, aptallaşmış. Kış mevsiminde çırılçıplak bir halde 5 verst koşarmış. Daha sonra Utha-Barrunay ("Honggodar-Şoşolok") onu bulmuş. (Utha, ona sormuş) "Ne yapıyorsun? Sen bizi bilmiyorsun, sen Şaman olacaksın. Sen bize (Utha) bağlısın! Anlaştık mı?" O da bunu kabbul etmiş. (Utha konuşmasını sürdürmüş): "Şimdi senin bütün etlerini doğrayıp kaynatacağız ki, pişsin. Sen ölü (gibi) olarak yatacaksın. (Biz ise senin) Etini tekrar geri yapıştıracağız ve Şaman olarak canlanacaksınız. Sadece senin etin kaynatılmıyor (bunun için senin) kendi etini tanıman gerek! Eğer başka birinin etini sana yapıştırırsak o zaman kötülük çıkar."Kaynatmışlar daha son-

ra kemiklere yapıştırmışlar ve o Şaman olmuş. Şamanlık yapıyormuş, her yerde iyi şeyler yapıyor ve hastaları tedavi ediyormuş.

Şaman Olma ve Akrabalarının Ölümü

Bundan 10 yıl önce Bulagat Sancağı'nda Mılıksen Baltyevsk adında büyük Kara Şaman ("Hara Buo") ölmüş. O, Şaman olduğunda akrabalarından 10 kişiyi Utha'ya vermiş. Onun kendi Uthası yokmuş, bundan dolayı da Şaman olamazmış. O zorla tırmanmış, vahşi Utha'ya ulaşmış. Bundan sonra onu cezalandırmışlar.... 50 kişi yanmış ve o da Şaman olmuş.

Buin Bulagatov Olzon Sancağı, Oleyev bul Bagduy BaşilhanovOlzon Sancağı, Basayevi Ulusu, 29 Ekim 1926

Buryat Mılıksen Şaman olabilmek için kendi akrabalarından 50 kişiyi kendi Utha'sına vermiş. Önceden onun Utha'sı yoktu, 50 kişiden bir Utha oluşmuş. Utha'sı olan Şaman'ın artık bir şey (can) vermesi gerekmemektedir.

Mihail Stepanov Boşayev Ulusu,3 Kasım 1926

Buryat Şamanizm'inde Vaftiz

Eğer Şaman uzun süre iyileşmezse, o zaman onun Buluk'u (Buluk: aynı kabileden olan köylüsü) sürekli olarak ("Zayanlara", yani Aziz Dedelerine ve Tanrılarına) Buha-Noyın serper... (Notlarımdan Stepanov'un Şamanlığa davet hastalığının başlangıcından mı, yoksa olağan bir hastalığından mı bahsettiğini açıklığa kavuşturamadım. -G.V.K.). O zaman Utha'yı bilen 20 kişi şarkı (dua-ilahi) söyler. (Onlardan) Bir kişi kendi ellerinde Sorbi ("Sorbi": 2 tane tahta sopa, Şamanlık ünvanı) tutar ve Utha gelir; Şaman baygınlık "unha" geçirir (genellikle bu durumda Şaman hızla sırt üstü (unha-ağaç gibi) olarak yere düşer). Elleri yana uzatılır, vücudu odun gibi kaskatı olur. Utha geldiği her vakit Şaman

ağaç ve "unha" olur. O zaman birisi onun kafasını kaldırır. Eğer kimse kaldırmazsa o (Şaman) orada 2-3 saat öylece yatar. (Ayakları üzerine) Kalktığı zaman Utha, güya onun kulaklarına fısıldar. (Şaman) Ona cevap vermeden onun söylediklerini 'Mihaniki' olarak (*Mihaniki: Düşünmeden, ölçülmeden yalnızca alışkanlığın verdiği kolaylıkla veya yalnız kasların hareketiyle yapılan iş, eylem-ç.n.*) dinler. Bu gelenek "ongngo tatha" ("Ruh çağırmak"), diye adlanır. Şaman Rusçayı kötü konuşmaktadır, Rusçaya hâkim değil. Birkaç yerde tercüman yardım etti. Bundan dolayı da hikâyenin ana düşüncesini tahrip etmemek için kendi değerlendirmemi parantez içinde veriyorum (G.V.K.).

İvan Çolko, ŞamanNijnaya Tunguska, İngaarıtka, 31 Masyıs 1925

Tungus Şamanı'nın Acısı

Herşeyden önce Şaman olacak kişi uzun bir hastalık geçirmesi gerekir, kafası karışır; saagri ("kötü ruhlar") gelirler, onun etlerini kesip parçalarlar ve onun kanını içerler. Onun kafasını kesip sobaya atarlar, etlerini kesip kanını içen ruhlar- ölmüş olan Şamanların ruhlarıdırlar.

Kutsal Şaman Ağacı

Gece ile gündüzün sınırında "Tuuru" diye adlandırılan ağaç vardır. Onun 9. dalında/ budağında yuvalar vardır. Bu yuvalarda Şaman'ın ruhu eğitilir.

Vahşi-Ana

Her Şaman'ın çatal boynuzları olan dişi "Onindar"ı (Onin-ana) vardır. (Tungus Daniil Kaplin çevirmiştir.)

Şaman Vücudunun Yarılması ve Vahşi Ruhlarca Yenmesi Hakkında Tungus Efsaneleri

Eğer soyunda Şaman yoksa, kişi Şaman olamaz. Ancak geçmişinde Şaman-ataları olan, kuşaktan kuşağa geçen Şamanlık hediyesini kabul eder. Benim büyük kardeşim İlya Semyenov Şaman idi, 3 yıl önce öldü. Baba tarafından öz dedem büyük Şaman idi. Ana tarfından dedem de Şaman idi. (Bu Şamanlar kendi sırası gelince isimlerini hatırlamadıkları atalarından gelen hediyeyi kabul ediyorlar. Asırların derinliğinden gelen kesintisiz Şamanlık örgüsü (geleneği) de böylece devam etmektedir. -G.V.K.). Benim büyükannem anne tarafından, Cakdakar Yesseysk Yakutları boyundan Çirinda kabilesine mensup bir Yakut kızıdır (Yesseysk Yakutları: muhtemelen hepsi Yakutlaşmış Tunguslardır. -G.V.K.). Ben Şamanlık yaparken ölmüş Şaman İlya'nın ruhu gelir ve benim ağzımla konuşur. Ben Şamanlık yapmaya başlayana kadar bütün bir yıl hasta oldum. 15 yaşımı tamamladığımda da Şaman oldum. Hastalık (Şaman olmaya davet) olarak ifade edilen hale düşünce benim karnım şişti ve kısmi baygınlık geçirdim. Şarkı (ilahi) söylemeye başladığım anda genellikle hastalık başlıyor. Daha sonra benim atalarım Şamanlık yapmaya başlıyorlar. Onlar beni bir kütük gibi yaya yerleştirip ok gibi fırlatıyorlar. Kemiklerim eksik olsaydı, o halde ben Şaman olamayacaktım. Bütün bu operasyonu yaptıkları vakit ben bütün yaz boyunca hiçbir şey yemedim ve içmedim. Nihayetinden (Şamanların ruhları) geyik kanı içtiler ve bundan bana da içirdiler. Bu operasyondan sonra Şaman'ın kanı eskiye göre azalmış ve solgun halde bitkin düşmüş. Aynı şey bütün Tungus Şamanlarına da olmaktadır. Ancak Şaman-atalar bu

şekilde onun vücudunu kesip, etlerini kemiklerinden ayırdıktan sonra ancak Şamanlık yapmaya başlayabiliyor.

Uzun yıllar önce Tunguslara Aleksey Makarenko adında bir eğitici geldi (Orta Tunguslara mı, yoksa Aşağı Tunguslara mı? net değil. -G.V.K.). Onun ricasıyla da ben Şamanlık yaptım.

Kutsal Şaman Ağacı

Yukarıda (gökyüzünde mi?) Şamanların eğitildiği özel bir ağaç vardır. Bu ağacın dallarında (ruhların eğitildiği) yuvalar vardır. Bu ağaç "tuuru" diye adlandırılmaktadır. Ağacın en yüksek tepesinde en güçlü, daha çok bilen, daha uzak görüşlü Şaman eğitilir. Şaman tefinin kenarı akağaçtan yapılmaktadır; ağacın kendisi ise Şaman'ın ruhunun eğitildiği "tuuru" ağacının hürmetine anılarda kalmaya devam etmektedir. Bu "tuuru" hürmetine, Şaman her Kamlık töreninde olayın cereyan ettiği avluda, görevin icra edildiği yerde, birkaç basamaklı olarak, bizde, gibi Nijney Hatanga'da (Tungusça yerel adı) olduğu gibi Angarsk Tunguslarında da yine "tuuru" olarak adlanan bir kiriş diker (tespit eder). Yakutlarla bağlantısı olan Tunguslar da bunu "serge" diye adlandırırlar. Bu ağaç uzun akağaç sırığından yapılır. Bu kirişe beyaz kumaş bağlarlar. Angarsk Tunguslarında bu ağaca kurban edilmiş -boğazlanmış geyik derisi asılır. Orta Hatang Tungusları bu "tuuru" ağacı daha detaylı olarak yapılıyor. Bizim kanatimize göre Şaman, Şamanlık yaparken onun ruhu bu ağaçla gökyüzüne yükselmektedir, zira onun ayin yaptığı anda bu ağaç (görünüşe göre) gökyüzüne kadar büyürmüş. Tanrı dünyayı ve insanları yaratırken iki tane ağaç yaratmıştır: erkeğe–akağaç, kadına –çam ağacı.

Timofey Mafusuilov Semi-Kangal Boylarından, Tungus-Buyagir Boyu, 17 Ocak 1925

Tungus Şamanlarının Delirmeleri

Bizim Tungus anlayışına göre Şaman olacak kişi her şeyden önce birkaç yıl devam eden 'aklını kaybetme' hastalığını yaşaması gerekir. Ölmüş Şamanlar var, onlar (hikâyeci, elbetteki onların ruhlarını kastediyor. -G.V.K.) akıl hastalığına neden olurlar. Bu tür durumlarda "kadim Şaman buldu" denir. Bizde Şamanları 'yukarıdan gelenler' (harfiyen "yukarıda delirenler") ve 'aşağıda tutulanlar' diye ayırmaktadırlar. Birinci grup geyik hastalığına, ikinci grup ise her türlü insan hastalıklarına (kemik çürümesi vs gibi) şifa verirler. Tungus Şaman'ı (ölmüş Şamanların ruhları) yukarıda bir yerde küçük parçalara kesip ayırırlar, daha sonra da Şaman'ı (onun etinin kesildiğini tahmin etmek gerekir) kazığa takıyorlar. İyi bir Şaman'ın 4 tane kazığa yettiğini söylüyorlar.

Hikâyeleri Anlatanlar Hakkında Bilgiler

Bölüm I:

1.İnnokentiy İvanoviç Danilov, 71 yaşında. Batı-Kangal Ulusu, 3.Maljegar Naslegi Yakutu. Okur yazarlığı yok. Sürekli olarak kendi halkı içinde yaşamaktadır. Gençliğinde bir kez Lensk maden ocağına gitmiş. 1.Maljegar Naslegi yaptığım seyahatim sırasında onunla karşılaştım. O, yaşına rağmen oldukça dinç, eskiyi iyi bilen usta bir hikâyeciydi.

2.Sofran Semyyonoviç Zateyev, 42 yaşında. 3.Kangal Ulusu, 1. Maljegar Naslegi Yakutu. Okur yazarlığı yok, devamlı olarak kendi boyu içinde yaşamaktadır.

3. Timofeyev Romanov, 53 yaşında. 3.Maljegar Nasleginе mensup. Okur yazarlığı yok, kendi boyu arasında yaşamaktadır.

4. Yegar Nikolayeviç Yemelyanov, 70 yaşında. 4.Maljegar Naslegine mensup. Okur yazarlığı yoktur. Sürekli olarak kendi boyu arasında yaşamaktadır.

5. İnnokentiy Nikiforov, 58 yaşında. 4.Maljegar Naslegine mensup. Az seviyede eğitimi var. Toprak sahibi ve kendi boyu arasında yaşamaktadır. Gençliğinde Lensk maden ocakları ve Lena'nın aşağı kesimlerinde yaşamış. Şamanizm konusunda büyük bir bilge.

6.Nikolay Stepanoviç Şadrin, 76 yaşında. 5.Maljegar Naslegine mensup Yakut. Eğitimsiz, hiç dışarı gitmemiş, kendi halkı arasında yaşamakta, eski geleneklerine değer veren bir Yakut. Onun kabilesine yaptığım seyahatim sırasında onunla görüştüm. Geçmiş hakkında bir bilge, erbap olduğunu belirtip görüşmemi önerdiler.

7.Osip Rıkınov, 72 yaşında. 1.Maljegar Naslegine mensup. Okur-yazarlığı yok. Sürekli kendi halkı arasında yaşamaktadır. Geçmişe ait çok şey bilen, bilge ve dinç biri.

8.Platon Ustinov Pavlov, 70 yaşında. 2.Maljegar Naslegine mensup bir Yakut. Devamlı olarak kendi boyu arasında yaşıyor.

9.Gavriil Tihonoviç Alekseyev, 58 yaşında. 1.Maljegar Naslegine mensup. Eğitimsiz, devamlı olarak kendi halkı arasında yaşamaktadır. Eskiyi en iyi bilen ve onu muhafaza edenlerden biri. Onunla 1921 yılı yaz mevsimi ve 1925 yılı Ocak ayında olmak üzere 2 kez görüştüm. Her 2 görüşmemde de din ve kahramanlık eposlarıyla ilgili ilginç bilgiler aldım.

10.Pyotr Stepanoviç İvanov, 61 yaşında. 1.Maljegar Naslegine mensup Yakut. Çok iyi eğitimli, görgülü, söz ehli (güzel konuşan) biri. Bundan dolayı onun beyanları, paralel yöndeki diğer verilere bir denetleme niteliği taşıyor.

11.Nikolay Ustinoviç Pavlo, 76 yaşında. Yakut, 2.Maljegar Naslegine mensup. Saygıdeğer yaşlı biri; önceden Ulus'un bir takım hizmetlerinde bulunmuş. Gençliğinde iyi bir şarkıcıymış. Hoş sohbet ve deneyimli bir hikâyeci. Eğitimsiz. 12.Pyotr Daniloviç Danilov, 58 yaşında. Yakut, 3. Maljegar Naslegine mensup. Devamlı kendi halkı arasında yaşıyor. Yaşlıların eskiden olanlar ve ölmüş atalar hakkında naklettikleri hikâyelerin bazılarını hatırlıyor.

13.Matrena İvanovna Yegoreva, 88 yaşında. Doğu-Kangal Ulusu Kaçikat Naslegine ait Yakut kadını. Daimi olarak kendi halkı içinde yaşıyor. Eskiye ait hikâyeler aldım; maalesef çok unutkan ve çabuk yorulmaktadır.

14.Yevdokiya Protodyakova, 27 yaşında. Kaçikat Naslegine mensup Yakut kadını.

15.Fyodor Şepelev, 28 yaşında. Batı-Kangal Ulusu, Horinsk Naslegine mensup. Eğitimsiz.

16.Aleksandr Alekseyeviç Lukin, 66 yaşında. Batı-Kangal Ulusu, Mıtah Naslegine mensup Yakut. Hiç ayrılmaksızın kendi boyu arasında yaşamaktadır. Eğitimsiz.

Bölüm II:

1.Vasiliy Fyodoroviç Popov, 45 yaşında. Hoçinsk Ulusu 2. Bordonsk Naslegine mensup, Yakut. Eğitimli. Yöresinde tanınmış biir şarkıcı ve doğaçlama söyleyebilen iyi bir hikâyeci. 1925 yılı kış mevsiminde yaptığım seyahatim sırasında Hoçink Ulusu Hadansk Naslegine arasında 1 hafta kaldım. Kendisi gelerek eski devirlerin ahenkli rengini muhafaza etmiş olan Vilüysk Yakutlarının koro şeklind eicra edilen şarkılarını bana dikte ettirdi; atalarından duyduğu, hafızasında kalmış ilginç inanışları nakletti.

Şaman'ın yeniden doğuşu-dirilişi hakkında yayımlanmış detaylı efsaneyi, Ebitiem Nehri'nde göçebe olarak dolaşan ve tesadüfen karşılaştığım Kuzey Jigansk Ulusu'na mensup Namsk

Yakut'u olan Atlasov'dan dinledim ve bütün detaylarıyla kayda geçirdim.

2.İvan Petrov, Verhne-Vilüy Ulusu 2.Horinsk Naslegine mensup, Yakut. Eğitimsiz.

3.İvan Nikolayeviç Popov, 30 yaşında, eğitimsiz. Nurbinsk Ulusu 1.Bordonsk Naslegine mensup, Yakut.

4. İvan Alekseyeviç Alekseyev, 42 yaşında, okur-yazarlığı yok. Nurbinsk Ulusu Sülsk Naslegine mensup, Yakut.

5.Nikifor Barahov, 65 yaşında. Verhne-Vilüy Ulusu Horbalahsk Naslegine mensup, Yakut. Okur yazar değil. Vilüysk şehrinde tesadüfen görüştüm. İşgüzar, pratik ve uydurma hikâyeleri sevmeyen bir kişi izlenimi veriyor; sözünü esirgemeyen, bildiklerini müspet bir şekilde bildiğini ve duyduğunu söylüyor.

6.Adam Vasilyev, 90 yaşında. Eğitimsiz. Verhne-Vilüy Ulusu 2.Udugey Naslegine mensup, Yakut. Alelade bir köylü. Kendi yaşına istinaden eski Yakut gelenek ve inanışlarının canlı şahitlerinden biri. Onun ulusu ve boyunun kültürü en az bozulan kültürlerden birisi, çiftçilikle çok az uğraşıyorlar, hayvancılık, avcılık ve balıkçılık onların başlıca yaşam tarzı. Lena maden ocaklarının etkisi henüz buraya ulaşmamış.

7.Kapiton Pavlov, 45 yaşında, Yakut. Batı-Kangal Ulusu 4.Maljegar Naslegine mensup. Eğitimsiz, daimi olarak halkın kültür merkezlerinden uzakta yaşamış. Hatta onun boyu resmi olarak Yakut bölgesi Batı-Kangal Ulusu'na bağlıymış, ama ekonomik ve bölgesel ilişkiler babında onun kabilesini ben daha yakın olmasından dolayı Vilüy Bölgesine ait kabul ediyorum. Bundan başka onun hikâyelerinde Vilüysk menkıbelerine ait unsurlar hissedilmektedir.

8.Semyon Alekseyeviç Yegorov, 70 yaşında. Verhne-Vilüy Ulusu 1.Çeçuy Naslegine mensup, Yakut. Okur-yazar değil. Önceden bir süre Ulusu yönetiminde görev yapmış, bundan dolayı

yakutların eski gelenek ve inanışları hakkında geniş bilgi birikimine sahip, bilgili ve görgülü bir kimse; kendisinden çok sayıda hikâye dinledim. 2 gün mühletince, nazik bir şekilde bana Yakutların yaşam tarzlarıyla ilgili bilgi ve birikimlerini, Yakutlar tarafından benimsenmiş olan ceza hukuku ve evlenme geleneklerinden başlayarak Şamanlık inanışlarına değin bildiklerini benimle paylaştı. Ancak zaman kıtlığı nedeniyle, onun halk inanışları hakkındaki geniş bilgi brikiminden detaylı olarak faydalanmak ve diğer verilerle karşılaştırmak, üzerinde derin derin düşünerek itinayla birleştirme imkanı bulamadım.

9. Spiridon Samsonov, 83 yaşında. Marhin Ulusu Odeysk Naslegine mensup, Yakut. Eğitimsiz, daimi olarak kendi halkı içinde yaşamış. Çok uzun yıllara şahitlik etmiş yaşına hürmeten, onun anlattıkları, diğer verilerle birlikte daha ciddi ve büyük öneme sahip bilgilerdir.

10.Stepan daniloviç Mihaylov, 47 yaşında. Verhne-Vilüy Ulusu Kentik Naslegine mensup, Yakut. Eğitimsiz, daimi olarak kendi halkı arasında yaşıyor. Onun anlattıklarından Şaman'ın yeni coşkunluk anı gözlenmekte. Özellikle Şaman'ı dağa götürmeleri ve ruhlar tarafından ayartılması, ilahi oğulların ıstırap çekmeleri kültünde çok önemlidir. Paralellik gösteren diğer araştırmalarla mukayese edilmelidir.

11.Prokopiy Nikolayeviç Popov. Batı Kangal Ulusu 2. Odinin Naslegine mensup, Yakut. Okur yazarlığı yok. Onu Verhne-vilüysk Ulusu'nda buldum. Maalesef kendisinin daimi olarak orada mı yaşadığı, yoksa kısa zaman önce mi oraya gelmiş olduğu notlarımda mevcut değil.

12.Mihail Semyonoviç Alekseyev, 68 yaşında. Verhne-Vilüy Ulusu Kentik Naslegine mensup, Yakut. Eğitimi yok, hep köyünde yaşıyor. Güvenilir kaynaklardan biri.

13. Mihail İnnokentiy Borisov, 66 yaşında, Yakut. Marhin

Ulusu Kangal Naslegine mensup. Eğitimsiz. Daimi olarak kendi halkı içinde yaşıyor. Yine yaşı ve durumuna binaen geçmişle ilgili olarak güvenilir ve önemli canlı tanıklardan biri.

14. İvan Pavloviç Danilov, 80 yaşında, Yakut ve eğitimsiz. Nurbin Ulusu Nakas Naslegine mensup. Tanınmış bir şarkıcı, irticalen söylüyor; "ısıah" (yaz mevsimi başında Yakutlarda kutlanan ve çok yaygın olan "kumıs" bayramı) müdavimi.

Bölüm III:

1.Yevdokim Vasilyeviç Vasilyev, 65 yaşında, Yakut. Kuzey Vilüy Ulusu Bappagay Naslegine mensup. Okur yazarlığı yok. Geyik sürüsü var, oldukça varrlıklı biri; köy idaresinde görev yapmış. Onun bilgilerinden daha fazla yararlanmak için onun evinde 2 gün geçirdim; misafirperverliğine minnettarım. Kendisinden Vilüysk Yakutlarının din ve kültürleri hakkında almış olduğum muhammen (tahmini) bilgiler benim, Vilüy üzerine yaptığım gelecekteki çalışmalarıma büyük faydalar sağlamıştır. O bilgiler bana araştırma yaptığım konular hakkında önceden haber verilen ve şahıslarla olan görüşmelerimde yol gösterici işaretler olarak yardımcı oldular. Etnografya saahasında eğer bilgi birikimi yoksa, değişik şahıslarla yapılan muvakkat görüşmelerden fayda sağlamak pek kolay olmuyor. Önceden haberdar edilen, dikkatli ve oldukça ciddi biri olan Vasilyev bana samimi izlenimlerini aktardı. Sorulan soruların önemini hemen kavradığını gösteren ışıklı gözleri vardı, kısa ve isabetli cevaplar verdi. Bilemediği şeyler hakkında hikâyeler uydurmaya yeltenmedi.

2. İnnokentiy İvanov Danilov (bkz. Bölüm I).

3. Mihail Borisov (bkz. Bölüm II).

4. Aleksandr Rujov, 64 yaşında. Yakut, Verhne-Vilüy Ulusu Udugey Naslegine mensup. Eğitimsiz, hep kendi boyu içerisinde yaşamış.

5. Spiridon Samsonov (bkz. Bölüm II).

6. Aleksandr Lukin (bkz. Bölüm I).

Bölüm IV:

1. Mihail Stepanov, 53 yaşında. Ehirit-Bulagat Aymak'ı Olzon Sancağı Basayev Ulusuna mensup, Buryat. Okur yazrlığı yok; kendi muhitinde tanınmış bir Şaman. Hemen her gün akrabaları Şamanlık yapması için çağırıyorlar. Stepanov, Şaman kültüne ait olan bilgileri açıklıkla bana aktardı ve o bilgilerin neşredilmesinden de bir çekingesi olmadığını söyledi. 1923 yılı kış mevsiminde Prof. B. E.Petri'nin ricasıyla açık halk dersinde, büyük bir katılımcı grubu karşısında İrkut şehrinde atalarının ruhlarını çağırma ve kendisine girmeleri için Şamanlık ayinini icra etti. Bunun dışında Şamanizm hakkında Prof. B.E.Petri'nin yayımlanmış eserlerinde de açık bir şekilde yer alan bilgileri vermiştir. 1925 yılı Kasım ayında 1 haftayı Stepanov ile geçirdim; onunla icra ettiği gelenekleri gözlemleyerek derleme fırsatı buldum. Birkaç gün boyunca o bana başından sonuna kadar Buryat Şaman duaları metinlerini, hiçbir bölümün çıkartılmasını talep etmeden dikte ettirdi. Maalesef Stepanov'un Rusçası iyi olmadığı için onunla tercüman vasıtasıyla konuştum.

2. Bulagat Buhaşeyev, 70 yaşında. Bulagat sancağı Ehirit-Bulagat Aymak'ına mensup Buryat. Daimi olarak kendi boyu içerisinde yaşamaktadır.

3.Buin Bulagatov, 31 yaşında. Olzon Sancağı Ehirit-Bulagat Aymak'ı Oloyev Buluk'a mensup, Buryat. Eğitimsiz, hep kendi köyünde yaşıyor.

4.Bagduy Başilhanov, Olzon Sancağı Basayev Ulusuna mensup, Buryat. Eğitimsiz, kendi köyünde yaşıyor.

5. İvan Çolko, Tungus Bölgesi Çapogir boyuna mensup, Tungus. Şaman. Nijnaya Tunguska nehrinde Ingaarık yerleşim biriminde yaşıyor. Bir hastanın iyileşmesi için yaptığı Kamlık

ayininde ben de bulundum. Sadece Tungusça konuşabiliyor; onun anlattıkalrını Tungus Yerbogaçan Kooperatifi'nde çalışan V.S. Pjemskiy ve N.L.Zelinskiy çevirdiler. Onlarla birlikte Yerboçena'dan (Kirens bölgesine dahil olan Nijnaya Tunguska nehrinin üst tarafında bulunan büyük bir yerleşim yeri) 1925 yılı ilkbaharında Novo-Turuhan şehrine kadar tekneyle seyahat ettik. Yerbogaçen Kooperatifi yetkilileri kendilerinin Tungus nehrinde ticaret yapmak makasadıyla techiz etmiş oldukları teknelerine ücretsiz olarak kabul edip, destek ve yardım gösterdiler. Adı geçen kooperatif çalışanları çok iyi derecede Tungus dilini biliyorlardı ve 25 gün eden yolculuğumuz esnasında tercümanlığımı yaptılar. Bunun dışında her mola yerinde Tunguslar bana araştırma ve inceleme yapabilmem için zaman tanıdılar, yardımcı oldular.

6.Semyon Seyonov, 60 yaşında. Çapogir Turuhan bölgesi boyuna mensup, Tungus. Onunla görüştüğüm zaman Nijnaya Tungusk nehrine karışan Siektom nehrinin ağız kısmında yaşıyordu. İfadesine göre daha öncede etnograf A. A. Makareno'ya Şamanizm hakkında bilgiler vermiş.

7.Timofeyev Mafushilov, 28 yaşında. Lena ve Aldannehirleri arasında 7. Kangal boyunun Bugayir koluna mensup, Tungus. Çok iyi derecede Yakutça konuşuyor.

Notlar:

1."Cobulga": Batı-Kangal Ulusu'nda bir yerleşim yeri oradaki boylardan birinin adı. Nasleg (***Nasleg: SS Yakut Muhtar Cumhuriyeti'nde idari-bölgesel birim, bölgenin bünyesine dahildir –ç.n.)*** resmi olarak 1. Maljegar adı altında tanınır. Bu Nasleg'in toprağı, kendi ifadelerine göre bütün Lena bögesindeki en verimli ve elverişli yerlerden biri olan "Toyön-Arıı" ("Ana Ada") adındaki en büyük adada bulunmaktadır. Cobulga Nasleg'indeki nüfus zengin sayılmaktadır; çayır yetiştirip hayvancılık yapmaktadırlar.

Eski dini gelenek ve inançları bilhassa Yakutların iktisadi hayatlarıyla bağlantılı, özellikle sığır ve at yetiştiriciliği etkin. Zengin hayvancılık bölgelerinde en iyi şekilde bu muhafaza edilmekte, geleneksel büyük at çiftliklerine sahip olmak da başlıca ekonomik faaliyet olarak devam etmektedir.

2."Iyık-Mas" :"Mas"– "ağaç" demektir, "Iyık" ise pek anlaşılamayan bir kelimedir; ama yapı ve fikir olarak "Mas" kelimesini niteleyen bir sıfattır ve bu ağacın özelliğini ve anlamını göstermesi gerekiyor. Yakut dilinde söyleniş olarak "Iyaah"–"ikaz, işaret, emare, kader, talih, alın yazısı" manalarına gelen kelimeyle benzeşmektedir. Eğer "Iyık" kelimesini "Iyaah" kelimesi olarak kabul edersek, bu halde "Iyık-Mas" ifadesinin karşılığı kişinin alın yazısını ifade eden "kader ağacı" olacaktır; bu durumda Şaman olan kişi Yakutların inanışına göre ırsi ve isnad bakımından kadim Şamanlık ağacına mensubiyeti vardır. Tarihin derinliklerinden gelen bir Şamanlık boyu vardır ve Şaman olacak kişi de çok dallı bu Şaman ağcının bir koluyla ilişkili olacaktır. İşte bu nednele Şamanlarca sembolik olarak çok sevilen büyük ağaç figürünün kökleri asırların derinliklerinde kaybolmakta, ucu ise geleceğin ötesine uzanmaktadır. Çünkü Şamanlık boyu geleneğinde ilk-Şaman'dan başlayarak bütün Şaman boyunu

sembolize eden o ağaçta kesinti olmamalı ve gerçekten de çok azametli olmalıdır.

3. "Kıday-Bahsı": Yer altı krallığının sayısına ilişkin mitolojik varlık ve Hıristiyanlık inancına kadar Yakutların dininde çok önemli rol oynamıştır. Günümüzde ise – demircilerin hamisi, onların ilk öğreticisi ve atası olan özel <Tanrı'dır>. Bazı bilgilere göre onun, Şamanlara karşı ilişkisi Krallara karşı olanla aynıdır. Yakutların kahramanlık hikâyelerinde, onun sıfatı "Demircilerin, Kralların ve Hanların Atası "dır ("Uushaap tördö"). Kadim inanışların daha açık bir şekilde muhafaza edilen Kuzey Yakutlarında ise bu karışık sıfat hiçbir tamlama almaksızın "Kıday-Bahsı" şeklindedir. Bu arada "bahşi" kelimesi Moğolca "öğretmen, eğitici" (Slovar Bimbayeva), Tarsk ve Çağatayca gibi Türk dilinin dialektlerinde ise "bahşi" – "doktor, üfürükçü" (Radloff – "Opıt Slovarya Türkskih Nareçii") demektir; yine bu kelime Mançurlarca da bilinmektedir. Kuzey-Yakut ismi –"Uus-Haan" hiç şüphesiz güney Türkleri tarafından bütün Türk kabilelerinin ilk atası Adem olan efsanevi Oğuz-Han'ın adı olarak genel isim olarak bilinir, ancak "Oguz" ve "Ogus" kelimesinde 3 harf "Ogu" uzun ünlü "u" harfine dönüşmüş ve "Ogus" yerine "Uus" olmuştur. Moğol yazı dili uzun ünlülerin – "a", "u", "o", "e" teşekkül oluş sürecini tamamen açık bir şekilde –"aga", "ogo", "ege", "agu", "uge", "uha" ve diğerleri gibi kısaltılarak muhafaza etmiştir. Örneğin: uula: dağ -"agula"; guun: kısrak -"gegun"; aali: dingin -"agali"; baator: bahadır –"bagator" (Rus dilinde ve Yakut dilinde bu kelimeyi eski şekliyle –"bogatır", Yakutça: "bahatıır" ve "baatır" olarak muhafaza edilmiştir.) şeklinde yazılmaktadır. Dil bilimci alimler arasında Türk-Moğol dillerinde uzun ünlünün menşei konusunda uzlaşılmış yegane bir karar mevcut değildir. Bu nedenle Yakutça "uus": "demirci, usta, mahir,

sanatçı, ayrıca – cins, kuşak, ata anlamlarına gelmekte ve bu kelime ("us" kelimesi beceriklilik, sanat, sanatsal çalışma anlamlarıyla bütün Güney Türklerinde ve aynı şekilde Osmanlı dilinde de muhafaza edilmiştir.) "Ogus" kelimesinden türetilmiş olsa gerek. Kadim Türkler kendi efsanevi totem atalarını 'Oguslar' yani 'boğalar" olarak adlandırırlardı. Ama farklı milletlerin yazmalarına Oguzlar, Guzlar, Uzlar adlarıyla bilinmektedir. Bu kelime muhtemelen halk anlamı-adı olarak 'boğalar/öküzler ve demirciler" olarak anılmıştır. Rusça "kuz-nets" kelimesinde de yine "guz" telaffuzu duyulmaktadır. "Kıday-bahsı" her zaman "demirci" olarak anlaşılır: yer altı dünyasında yaşar ve hep demircilik yapar. Bazen bahadırlık destanlarında zayıflamış bahadıra (demire) su vermek ve kuvvetlendirmek amacıyla ona yanaşır ve onun ocağında yatar. Aynen Yunan Gefesta gibi, bütün kahramanlık silahlarını ikmal eder. Yakutların inanışlarına göre "Kıday-Bahsı"nın halkı olan cinleri (onun yukarı dünya cinleri de var) yer altı dünyasında yaşıyor olmasına bakılmaksızın, o iyi bir varlık figürüdür, zira insanlar demircilik sanatı hediyesini ve görünüşe göre Şamanizm'i de ilk defa ondan almışlardır. Güya, o, bazen unutulan ata sanatına dikkatlerini yöneltmek için kadim demircilerin torunlarına hastalık musallat edermiş. O zaman demircinin torunu Şaman aracılığıyla ona kara donlu bir at kurban ettikten sonra miras kalan işlerine devam ederler. Yakutların inanışına göre sadece bu durumlarda hastalık gelebilir. Bu ilişkide tamamen demirciler ve Şamanların ilişkisi gözlemlenmektedir. Görüleceği gibi nakledilen bütün inanışlardan, atalardan gelen sanatın ancak ağır bir hastalık geçirerek elde edilebildiği görülmektedir. Demirci ve Şaman atalar adını "Kıday" (bazen–"Kuday-Bahsı" olarak da söylenir) kelimesinin temsil etmesi fevkalade ilginçtir. Bu kelimenin kökü "kut" veya

"kud", Yakutlarda "ruh" manasına gelir, diğer bütün kadim ve çağdaş Türk lehçelerinde, Osmanlıca, Kara-Kırgız, Teleüt, eski Uygur ve Orhon dialektlerinde "mutluluk, talih" anlamıyla bilinmektedir (Radloff, *"Opıt slovasrya Türkskih Narodov", s.990)*. Bu tuhaf değildir, zira – mutluluk/talih anlamıyla Tungus dialektlerinde de görülmektedir (Y.P.Titov, *"Tungusko-Russkiy slovar", s.85)*: "kutu, kutı: mutluluk" Kuzey-Baykal ve Vitim Tunguslarında ve yine aynı anlamıyla İlimpey Tunguslarında da (benim derlemelerimle) tespit edilmiştir. Aynı anlamla "hutog": "talih, kutsallık, mutluluk olarak Moğollarca da alınmış olan "hutogto": "kurtuluşa ulaştıran kutsal, kutsal şahıs ve kuzey Budizmi'nde yeni doğanların" ünvanıdır (Bimbayev, *"Slovar Mongolskovo Yazıka", s.71*). Yeniden doğma anlamıyla bu kelime Yakut Şamanizm inanışında da görülmektedir; şöyle ki, Kuzey Yakutları arasında "kut-ogo" ("bebek-ruhu") ifadesiyle daha önceden yaşamış kişinin güya ikinci kez doğuşunu gösteren bu inanış mevcuttur. Tarafımdan Nam Ulusu'nda efsanevi Şaman "Kut-Oyun" ("Yeniden doğan Şaman") hakkındaki hikâye derlenmiştir.

Bahadırlık hikâyelerinde mutlu, bereketli manasına gelen "kuday" kelimesiyle karşılaşılmaktadır; örneğin "Kuday-Kiine": "şanslı merkez"–bahadırlık hikâyelerinde yerleşim yeri, geniş ovalar böyle ifade edilmektedir. Batı-Kangal Ulusu 4. Maljegar Naslegi'nde bu bölgede yaz mevsiminde güzelliği ve fevkaladeliğiyle öne çıkan en güzel ovalardan birinin özel adı "Kuday"dır. Anlaşıldığı üzere kadim Yakutlar bu isimle bereketli ve mutlu yerleşim yerinin bir ayrıcalığının altını çizmek, ona önem atfetmek istemişlerdir. Güney Türklerinde "Kuday", "Huday", "Huda" "Tanrı" demektir. Dil bilimci alimler bu kelimenin Türkler tarafından Pers dilinden alındığını varsaymaktadırlar (Radloff *"Opıt*

Slovarya Türkskih Nareçii", vıp.10, s.998, vıp. 12, s.1736), hepsi de yüksek göksel kültür işaretidir.

4."Allaraa" Bu kelimeden iki anlam çıkarmak mümkün: birincisi –aşağı, yer altı dünyası, ikincisi de ırmak ya da dere yolu. Yakutların Vilüy nehri ağzının aşağısında Lena'da ya da Jigan'da yerleştikleri Cokuo adıyla bilinen yarı mitolojik dağ, "allara" kelimesinin yukarıda vurgulanan ikinci anlamıyla kullanıldığını düşündürtmektedir.

5."Ettenii": "et", et, vücut, gövde kelimesinden türetilmiştir. "Ettener": fiil halidir-hayvan etlerini parçalara bölmek, doğramak, yüzüp ayırmak, gövdeyi parçalara ayırmak anlamındadır. "Ettenii" ya da "ettetii"-"parçalara bölme, doğrama" demektir. "Ettiir" fiilinin ikinci anlamı ise "dayak atmak, dövmek, (birin(i)e) vurmak"tır.

6. "Lu": ejder, "Iyi (A.G.), lui-Ejder" (Radloff *"Opıt Slovarya Türkskih Naraçii"*, vıp.15). "Lu" – ejder (Bkz. *"Russko-Mongolo-Buryatkiy Slovar"* Podgorbunskovo, s.79) "Lou" -Ejder, mitolojik varlık. "Louin dagun" –Ejder sesi, gök gürültüsü. "Lou-sara" – üçüncü ay, ilkbaharın son ayı. "Lou Tsar" – sabah saat 07: 00'dan 09: 00'a kadar olan zaman dilimi (Bimbayev. *"Russko-Mongolskih Slovar"*, s.108).

Yakutça "lou" kelimesi, kadim Türk ve Moğolca "lu", "lou"nun –ejder, mitolojik varlık- bakiyesi olması mümkün. Günümüzde Yakutlarda onun anlamı kaybolmuştur. Ama onlarda "lou" kelimesine söyleyiş bakımındn benzeyen "büyük, önemli, mağrur, dehşetli" anlamlarına gelen "uluu" kelimesi mevcuttur. Bu kelime mitolojik tasavvurla hayranlık uyandıran gökyüzünü ve tabiki yeryüzünü tasvir eder. Örneğin "uluu hallaan"-"büyük-korkunç gökyüzü" veya "uluu doydu" -"büyük ülke" ve "uluu Toyon"-"soğuk gökyüzünü" canlı bir şekilde tasvir etmenin, korkunç gökyüzünün adıdır. Hiç şüphesiz "uluu"nun son anlamı gökyüzünün

sembolü "lu", "lou" (ejder ve gök gürültüsü) kelimelerine yakın anlamdadır.

7."Çöngköydöyöh-Anaga"–önemli bir anlama haiz olmayan özel bir isimdir.

8. "Dabayar" kelimesi dağın yamacına tırmanmak anlamında kullanılmıştır. Günümüz Yakutları "Yüksek ruhların" belirli olmayan yaşam yeri olarak: bir bölümüne göre nehir akıntısının aşağısında (güneyde) bir yer olduğunu, diğerlerine göre ise gökyüzünde bir yer olduğunu tasvir ediyorlar. Anlaşıldığına göre Yakut mitolojisinde "yüksek ülke" adıyla bilinen yer olarak, güneyde, sanki gökyüzüne tırmanıyormuş gibi tasvir edilen ana ırmağın aşağıları kastedilmiştir. Yakutların eski yurtlarını, Yunanlıların Olimpiyası gibi atalarının-ruhlarının mekanı olarak tasavvur ettikleri yerin, nehrin yukarılarındaki yüksek dağlar olması çok muhtemeldir. Daha sonra güneyden kuzeye doğru hareket edenYakutlar, dedelerinin ruhlarının kaldıkları eski yurtları hakkındaki tasavvurlarını, güneyde kalnalar gibi muhafaza edememişlerdir.

9. "Cagıl" – atın öne ayakları bölgesinde olan büyükçe bir lekedir; her iki tarafta olup Yakutların dini inanışlarında atın kanatlarını sembolize etmektedir. Böyle lekelerle farkedilen atlar "yüksek ruha" yani "kunnaas oyun"a veya "kinees-oyun"a ithaf edilmesi için daha çok beğenilirler. Bu ruhu sıkça "Cagıl-Atıırdaah" yani "kanatlı taya sahip" diye adlandırırlar.

"Bar" kelimesine ilave olarak atlarda bulunan kanadın rengini karekterize eder. "Bar-cagıl" -"siyah kanatlı" veya bütünü ifade etmek için kullanılır; yani bu ruhun sahip olduğu böyle lekesi olan kısraklar "bar" kelimesiyle ifade edilir. "Bar" kelimesi Yakut dilinde: çok miktarda, sıklık, yekün, mevcutların hepsi anlamlarına sahiptir. Örneğin "bar-

con isting"–"(mevcut/var olan) bütün insanlar dinleyin" veya "bar hara tıa"-"sık, kara orman" gibi. Hikâyelerde bazen "bar-kıl"a yani bir çeşit mitolojik canavara rastlanmaktadır. Teleffuz olarak Moğollar ve güney Türklerinde "bar" veya "baras" adıyla bilinen kaplanı çağrıştırmaktadır; bu Buryatlarda da aynı şekildedir. Bu arada Yakutlarda kaplan "tıgr", Amur'dan gelen "baarbır" adıyla bilinen eski "bar" adının değişmiş hali olması mümkündür (E.K.Pekarskiy *"Yakutskiy Slovar"* ve İ.P.Budişev *"Russko-Yakutskiy Slovar"*).

10. "Ölüm ve yokoluş" suyu şimdilerde Yakutların büyük çoğınluğunun pek anlayamadığı mitoljik ya da erken dönem bir şiirsel tasavvur. Bu tasvir insan hayatının ırmak suyunun akışıyla kıyaslanmasına dayalı bir tasavvur olarak doğduğunu düşünmek mümkün; hayat durmuyor, devamlı akıyor ve sürekli değişiyor. Bugün olan bir şey yarın bir daha asla tekrar etmeyecek, hayat-yeni neslin, şahısların ve olayların durmadan değişimidir. Irmağın akışında da hayatın iki akıntı yönü gözlemlenmektedir: biri mutluluk, talih, saadet, bereket, çoğalma, büyüme; diğer yönü ise- acı, kan, gözyaşı, feryat ve inleyişlerdir. Bir akıntıdan memnuniyetin ve bolluğun sembolü süt, diğerinden ise kan ve gözyaşı akmaktadır. Birinci kaynak hayatı ve insanların mutluluğu hakkında tasalanan ruhların sanatının, diğer akıntı ise- birinciler tarafından kurulmuş olan her şeyi tahrip etmeye çalışan cinlerin ve şeytanların işlerinin neticesidir. Birinci düzenin belirtileriyle "ayıı oyun" diye adlanan beyaz Şamanların, yerlerini Hıristiyan papazlara terketmek zorunda olan kutsal ruhların rahipleri ile ilintileri vardır (Yakutlar bundan 150 yıl önce Hıristiyanlık inancını benimsediler). İkinici düzenin belirtileriyle "abaası oyuna" diye adlandırılan ve günümüze değin muhafaza olmuş cin Şamanlarıdır, onların temsilcileri

--doktorlar- ise bu zaman kadar kitlelere uzak ve erişilmez olmuşlardır.

11. Kuzey Yakut Şamanlarında kendi kendine kalkma anlamına gelen "kötögünüyü" geleneği muhafaza olmuştur. Uzun süre Kamlık yapan Şaman bazen hastalanır, yatağa düşer veya dini içerkli ayin gerçekleştirirken içine ruh girdikten sonra güya ruh, onu hasta ederek tesirini gösterir, bir şeye darılabilir ve beklenmedik bir hastalığa sebep olurmuş. İşte bu anda koro halinde dua-şarkı okunarak "Şaman kalkması" ayini gerçekleştirilir. Saçlardan bükülen iple ("ayıı sitime-kutsal/tanrısal ip") yatan Şaman'ı belinden bağlarlar, diğer bir iple de tefini bağlarlar. Tefe vurmayla aynı zamanda koronun duası-şarkısı başlar. Aşamalı olarak Şaman diğerleriyle dava-şarkı söylemeye başlar ve kendisine gelir. Nihayet o, olağan coşkunluğunu/ilhamını kazanır, ayakları üzerine kalkar ve kendi ruhlarını "methederek", onlara yalvararak dua-şarkı okur. Bahse konu ayinde Şaman'a coşkunluk veren dua-şarkı söyleyen koroyu Yakutlar onda (Şaman'da) coşkunluk uyandıran, gerçekleştiren "kögüter" diye adlandırırlar. Vücudu yarılan Şaman'ın dua-şarkı söylemesi ile "kalkma" geleneği, adı geçen hikâyeci tarafından aynen kuzey Yakutları Şamanizm'inde olduğu şekliyle gerçekleştirmiştir. Orada ruhlara yalvararak Şaman'ın iyileşmesi amacı gözetilmektedir. Şaman ideolojisine göre Şamanlığa çağrılan, eğer onların icaplarına karşı korsa, -tefini alıp kutsal dualar (şarkı) söylemezse- o cezalandırılır. Adayın tek başına kutsal harekete başlaması çok zordur, bundan dolayı ilk önce koroya katılmalıdır. Eski devirlerde özel ve önemli bir o kadar da karmaşık bir gelenek vardır: eski Şamanlar tarafından Şaman adayının yuvadan (ağaç kovuğundan), merhamet için verilen kurbanlar ve sunular eşliğinde kaldırılması da mümkünmüş. Şamanların "ettenii", onların ruh-

lardan doğması vs. ile bağlantılı olan bütün inanışlar, açıkça görüldüğü üzere, öküze değin koşum hayvanları kültü olduğu ve kadim Kara Şamanizm'in hâkimiyetinin gözlendiği dönemde gerçekleşmiştir.

12.Yakutlar şarkılarında (ilahilerinde) mucizevilik, olağan üstülük anlamı taşıyan armonik sözler söylerler. Onların kavrayışlarına göre insan sözü –"iççileeh" yani kendi içinde bir iç güce sahip olmak ve ruhların dikkatini çekmektir. Bundan dolayı iyi şarkı (ilahi) söylemekten imtina ederler; herkes de güçlü manalar içeren ifadeler kullanmaktan kaçınmalıdır. Yine benzer sebeplerden dolayı ölmüş veya hayatta olan insnaların ve hatta korkunç ve vahşi canavarların adlarının telaffuz edilmemesi için bir dizi emirler vardır. Tek istikamete yönelik sözler insanların kollektif olarak zarar görmelerine neden olabilir, korkunç zararlar görebilirler: "con tıla honon kisini kusagangiga tierder" bu bir halk serzenişidir, bir şeye duyulan serzenişi ifade eder; bir insanda birikince onun bedbahtlığına neden olur. İlginç bir atasözü vardır: "con tıla – uot kımnıı"- "halkın sözü ateşli kamçıdır." Diğer taraftan kelimeye ters anlam da verilir – yüce velinimet demektir: "con tıla kötögön baççaga tiiydibit"-"biz bu güne kadar esenlikle yaşadık, çünkü halkın sözü bizi korudu, yükseltti." "Onnogor abaası algısı ılınar"- kötü ruh teslim olur ve hatta yalvarır-dua okur. Ruhlar özellikle kısa, özlü ve ahenkli sözlerden hoşlanırlar –"yüyöre - cüyöre": "ritmik ve armonik "iççi" (sahibin gücü) – şeklinde bir söz vardır. İşte halkın bakış açısına göre önemli şarkıcılar, destan anlatıcıları bunun için şanssız-mutsuz sayılırlar (olurlar), zira ahenkli sözlerle doğa ruhlarını uyandırırlar: "ot mas içççite sosuyar, abaası ıllabas" – "korkuyla nebat ruhları irkilirler, kötü (vahşi) ruhlar şarkı söyler" (Sr. Soreşevskiy *"Yakutı"*, s. 593). Hiç şüphe yok ki, Yaakutlarda Şamanizm

halk şiirinin gelişmesiyle ve irticalen şiir söyleme geleneğiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Dinin ve şiirin gelişmesinin ilk merhalelerinde ayrı değillerdi; yani aslını söylemek gerekirse - ***"din şiir, şiir de din"*** idi. Yakutların eski inanışlarına göre ruhların ortaya çıkışının ilk işareti – kişinin doğaçlama şiir söyleme yeteneğidir. Onların arasında az sayıda Şamanlık ruhlarını reddeden, sadece onları "tıl iççite" yani sözlü tarzın canlanışı olarak kabul edenler mevcuttu. Tevekkeli onlar da hitabet sanatı (hatiplik) büyük hürmet görmüştür.

13. "Sien Uruu"- evlilikle oluşan akrabalığı ifade eder: kadının babası tarafından olan bütün soyu (yani kızın ailesi) erkeğin tarafı için "taay uruu"dur. Buryatlarda ve Moğollarda olduğu gibi aynen Yakutlarda da "taay uruu", ana soyu-baba soyundan üstün ve değerli kabul edilir. Bu tasavvur kız henüz evlenmeden, evlilik yükünü ve sorumluluğunu bilemediği dönemde ana-kadın idealizmini oluşturmak için yerleşmiştir. Bu duygu anada çocuklarına, onun (kadının) kardeşlerine, amcalarına, dayılarına vs. gibi akrabalara özel hürmet ve saygı göstermeye alıştırılırken aktarılır. Eski gelenekleri sürdüren zengin ve soylu ailelerde "taay uruu" genellikle atalar ruhu kültüyle bağlantılı olan ilkbahar dini bayramlarının kutlanmasıyla aynı zamana denk getirilir. Bu bayramlarda özel misafir olan akraba, kutsal koruyuculara ve tanrılara yapılan sununun ardından aracısız olarak rahibin (büyüğün) elinden kutsal içecek-kumısın ilk kadehini alır. Eski Yakutlarda gösterilen nedenlerin etkisiyle muhtemelen anne soyu kültü ve büyük Şamanların ruhlarının yukarıdan (yüksekten) inerek kadın soyu içinde şekil değiştirdiği yönünde genel bir inanış teşekkül etmiştir. Kült, ibadet, yüceltici sözler (konuşmalar) bol ve bereketli sunuların olduğu yerde ruhlar yeniden doğar ve uzun zaman önce ölmüş insanlar için anma ayini gerçekleştirilir. Onların

sunularla Tanrı olarak kabul edip selamladıkları "psikolojik kişilikler" olan ölmüşlerin ruhlarının onlara daha güçlü bir şuur verdiği ve orada daha uzun yaşamalarını sağladıklarına dair taşıdıkları inanışta hiçbir şaşırtıcı nokta yoktur.

14.Yakutlar normal dua-şarkı söylemekle Şamanlardan farklılık arz ederler. "Kuturar" ifadesiyle Şaman'ın ruh (kut) tarafından tutulduğu, cinleri başına topladığı duayı-şarkıyı Şaman değil de, güya ona yerleşen ruhun söylediği iddia edilmetedir. Ama basitçe söylemekten fevkalade farklıdır: gür bir sesle, şiddetli ve durmadan, insanlara bakmadan başını sallayarak okunur.

15.Hikâyeci histeri nöbetine tutulmuş kadınların ilişkileri hakkında kullanılan "Meneriyer" kelimesini kullanmaktadır. Bu görünüşe göre çok eski bir kelimedir ve aynı şekilde "kuturar" kelimesiyle aynı fikri taşımaktadır. Zira çok önceki dönemlerde ölmüş olanın, bilhassa Şamanların ruhu "menge" diye adlanırdı, bu kelimeden de "menerik" yani ruh tarafından tutulan kelimesi türetilmiştir.

16.Şaman'ın (kadın) ölümünden sonra onun ruhunun taşıyıcısı ayı, (kadının) ruhlarının Tungus çıkışını destekleyen hikâyeyi kapsadığı açıkça görülmektedir.

17."Homusun" – Yakutlar kendi ruhlarının gücüyle tabiatüstü maharetler gerçekleştiren bazı Şamanların farklılıklarına verdikleri addır. Güya onlar kendilerine hiçbir zarar vermeksizin bıçakla kendi karınlarını delebilirler, boyunlarını uzatabilirler, havada cisimleri farklı mesafeye atabilirler. Bütün bu şaşırtıcı olaylar sadece hikâyelerde mevcuttur; Yakutlar umumiyetle bir Şaman'ın yeteneklerini kollektif illizyon ve halüsinasyon oluşturarak yaptıklarını açıklıyorlar. "Şaman insanı bağlar, görüşünü karıştırır" derler. Diğer bütün halklarda olduğu gibi Yakutlar arasında da akla

uygun olarak Şamanlar hakkındaki uydurma hikâyelere kananların sayılarının hiç de az olmadığı anlaşılmaktadır. Hemen her olayda Yakut düşünce tarzı, umumi dünya görüşüyle, günümüz Kara Şamanizm'inin tarihin çok derinliklerinde var olduğunu ve halk çoğunluğunun muhafazakarlığından dolayı günümüze kadar geldiğini isbat etmektedir; belki de bunu halkın yönetimini ele geçirenler binlerce yıl öncesinde bu inanışı yabancı bir dini dünya görüşüyle işlemiş olmaları muhtemeldir.

Yakutlarda Şaman misterisi *(misteriya: Mistik Şaman ayini –ç.n.)* alaca karanlığın hüküm sürdüğü gece yurta'da gerçekleşir. Kamlaniye – Kamlayin (Kamlık ayini) esnasında alev alev yanan parlak ateşe müsaade edilmez. Şaman doğaüstü maharetlerini ancak uzun süre devam eden, yorucu misteri sonunda tek düze ve aynı ses tonuyla tef sesiyle armonize edilmiş şarkılar okuyarak, bütün günün yorgunluğunu taşıyan insanlara gösterir. Genellikle o vakte kadar izleyicilerin çoğu uyuklamaya (pineklemeye) başlar ve büyük Şaman olarak adlandırılan, hakkında halk arasında mevcut efsanevi hikâyelerle uygunluk arz eden ve her türlü doğaüstü olayını ayini izleyenlere gösteriyor (gibi) olmasında şaşırtıcı bir nokta yoktur. Fantazinin gelişmesiyle ortaya çıkan olayları hafif akıllı özneler (Şamanlar), sanki olup bitenleri kendi gözleriyle gördüklerini ve kulaklarıyla duyduklarını belirten sesler çıkarırlar. Yakutlar nadiren de kendi hikâyelerinin inandırıcılığı için "görgü tanıkları" olduğunu "vardı" diye kendileri oluştururlar. İlk başta oluşturulan tam doğru olmayan bir şey, hikâyenin tekrarlanmasıyla daha sonradan hikâyecinin kendisi için de bir sır halini alması kaçınılmaz olur.

18. "Buta" Güney Türkleri ve Moğol-Buryatlarda üretici boğanın- adıdır. Yakut konuşma dilinde bu kelime

kaybolmuş ve üretici boğanın adı "atıır ogus"dur (atıır: erkek, ogus: boğa-öküz). Geçmişten kalma "buga" bazı ifadelerde kullanılarak varlığını koruyabilmiştir. Örneğin güçlü bir insanı nitelerken "buga kisi" ifadesi ("güçlü, sağlam, kudretli kişi") kullanılır. "Buga" terimi gücün ve kudretin sembolü olduğu gayet açıktır. Türkçe ve Moğolca "bogatır" kelimesi Slavyanlarca da benimsenmiştir; "buga" kökünden türetilmiş bir kelimedir. Yakutlarda "bugatıır", "buhatıır" ya da kısaltılmış olarak "baatır", "bootur" şeklindedir; Moğollarda ise - "bagator, baator"dur. "Buga" kelimesinden Yakutlarda "bögö" ("sağlam, güçlü") kelimesi ve ondan da "bögös" ("pehlivan) "bogatır" kelimesi türetilmiştir (herhalde eski Türkçe'deki "bek saraylı"; Orhon Türkçesi'nde de "beg, begler" aynı kökenden türetilmişlerdir. -G.V.K.).

19. "Mıtaah"-Lena ve Sina nehrinin akıntısı Vilüy arasındaki platoda yerleşmiş olan Batı-Kangal Nasleglerinden birinin adıdır. Bu boy Yakutların kadim inançları ve tasavvurlarının korunabildiği kültür merkezinden kopmuş, Ulus'un en kuytu noktasıdır. Halk avcılık ve hayvancılıkla uğraşır. Hiç kimse çiftçilik yapmaz. Burada Şamanizm sağlam bir şekilde gelişmektedir. Mıtaah Şamanları, eskiden beri Şamanları olmayan Lensk Naslegi'nde turne yaparlar. Birkaç nesildir Mıtaah boyunda halk inanışının muhafaza olması nedeniyle kabilenin reisi, aynı zamanda da Şaman ve prenstir. Yaşlıların anlattığına göre aristokrat aileler özellikle Struçkov ailesi kuşaktan kuşağa geçen 9 kuşak Şamanlık ve kabilenin idaresi mirasına sahiptirler. Anlaşıldığı kadarıyla bu uygulama bir zamanlar bazı Yakut kabilelerinde genel hukuk uygulaması olarak etkin olmuştur.

20. "Hara-Suorun" - Kadim Yakutların çok sayıdaki Tanrılarından birinin adıdır: "Hara-Kara, Suorun" -("suor"- "karga") kelimesinden teşekkül etmiştir. Bahadırlık hikâ-

yelerinde bu Tanrı "Menge-Suorun" ya da "Beke-Suorun" diye adlanmaktadır. "Menge (Beke)" genellikle gökten davet edilennin sıfatıdır; "menge" veya "mengie hallaah" derler. Eski devirlerde "menge-tangara" (Tangara- şimdi Tanrı olarak kullanılmaktadır ancak bir zamanlar gökyüzü manasını taşımaktaymış) derlermiş. Betling bu kelimeyi haklı olarak Moğolca "mungke"-"sonsuz" kelimesine yaklaştırmakta, ondan sonra da Pekarskiy bu kelimeyi kendi sözlüğüne almıştır. Ancak günümüz Yakutlarında "menge" kelimesi anlamını yitirmiş; "mengei hallaah" ise yüksek, yüce, erişilmez anlamını vermektedir. Eğer bir kuş çok yüksekte uçarsa ona "mengie hallaaangnga tagısta" yani "yüksek gökyüzüne uçtu (ulaştı)" diyorlar. Yakut mitolojik tasavvurları bu kelimenin "minge" -boğa, at vs gibi canlıların sırtında giden "miiner" ("üstünde giden") anlamına gelen kelimeden türetildiğini kabul etmeye zorlamaktadır. Bir zamanlar mavi gökyüzü bir aygır görünümündeymiş. Bütün hayvanlar Tanrının çift çocuklarını tasvir etmektedir; boğa-gökyüzü ve yeryüzü-inekler, daha geç dönemlerde ise bu figürler aygır ve kısrağa dönüşmüş. Biz burada eski hayvancıların totem dünya görüşleriyle karşılaşıyoruz. Bu kelime sığırın koruyucusu "Mongol-Toyon" Tanrısının adı olan "Mongol" kelimesinden değişime uğramış hali olmalıdır (Buryatlarda "Mongol" at ve boynuzlu sığırların koruyucusu olan Tanrı'nın adıdır). Efsanelerde anılan Tanrı'ya "Hasııtıır-Hara-Suorun, Uluutuyar-Uluu-Toyon" yani "Çığlık atan (öten) Kara Karga (Kargalar)" ve "Azamet gösteren efendi" (bir çoğu "toyon'u"-"efendi" diye çeviriyor) sıfatlarını taşımaktadır. "Menge" sıfatının daimi olarak kabul edilmesi sonucunda buradan "menge-suorun" yani "gökyüzü tanrısı" ve daha sonraları yeni tanrı -"Ayıı Toyon" (birincisinin küçük kardeşidir) ile yaklaştığı sonucuna varılıyor.

Günümüzde "Uluu Toyon" Tanrı ile antipod (taban tabana zıt) olan iblis rolünde vahşi gücü temsil etmektedir. Fakat bütün dini içerikli efsaneler ve hikâyelerde o evvelki Tanrı manasıyla görülmektedir. Yakutlarda çok yaygın olan efsanelere göre karga, Uluu-Toyon'un oğlu sayılmaktadır. Eski devirlerde ona Tanrı gibi tapınırlardı; kargayı öldürmenin cezası da şiddetli bir şekilde uygulanırdı. Ölen bir karganın leşini Yakut yerden kaldırarak bir ağaca koymak ve ona hürmet etmek zorunda idi. Soğuktan ölmüş bir kargaya ateş ve çakmaktaşı getirilirdi. Kuzey Yakutlarının hikâyelerine göre o süslendikten sonra yolda kendi kendini yaralayarak ölümden kurtarır.

21. Hikâyecinin açıklamasına göre iç elbisenin altında kısa kadın donu ("sıallıya") olduğu anlamı çıkıyor.

22. "Söbürgene" – Yakut çadırında (Yurta) duvara boylu boyunca uzunlamasına konulan iki kiriştir. Çünkü Yakut çadırının tavanı meyilli olur ve çadırın ortasında sağlam bir kirişin üzerinde kalın bir kütük yerleştirilir; "söbürgene" de çadırı, muhtelif eşyaların konulduğu iki bölmeye ayırır.

23. "Caanay" - Mıtah Naslegi ana boylarından birinin adı.

24. "Yöksöküleeh Yörgön" – Yakutların arasında, her yerde bilinen efsanevi Şaman'ın adıdır. Bu isim cins isim özelliği taşır. "Yöksökü" – kutsal Şaman kuşu olan kartalın adıdır, "Yörgön" ise sığır derisinden yapılan kamçının (ip) sesi anlamındadır.

25. Çiçek hastalığına sebep olan ruh Yakutlarda Rus kadını suretinde tasavvur edilir. Basitçe ona "hotun" (bayan, prenses) derler ve onu kendi adıyla anmaktan korkarlar. Kızamık ve çiçek hastalığı ile bağlantılı olarak Yakutlarda

"kiriesteter" (Haç-istavroz koymak) inanıcı vardır. Hastalığın tekrarından kişinin kolayca hastalanması olaylarını bu şekilde ifade ediyorlar. (Hastalık) Rus ileriki zamanlarda merhamet edilecek kişinin üzerine böyle bir işaret koyar. Haç korunma ve kurtarmayı temsil etmektedir. Zaten eski putperest Turan kabilelerinde salgın hastalıklarda da alna haç koymak gibi bir adet mevcut idi.

(Gerçekler ve sonuçlar)

Yazardan...

Bu sayıya dahil olan bütün materyaller, Buryatlara yaptığım seyahatim esnasında ölmüş Şaman'ın ruhuna (I. bölüm) yalvarmalar da dahil Yakutlar arasına 1921 yılı yaz mevsimi ve 1924-1925 yılı kış mevsiminde yapmış olduğum etnografik seyahatlarim esnasında derlenmiştir. 1921 yılı yazında Yakut şehrine yakın olan Batı-Kangal Ulusu Naslegine, 1924-1925 kışında da yine aynı ulusun diğer nasleglerini ve daha da batıya Vilüy nehrinden başlayarak yukarılara, Çona nehri boyunca olan bölgeleri araştırma imkanı buldum.

Araştırma saha çalışması esnasında köylü Yakut entellektüelleri arasındaki meslektaşlara her birinin hazırlığının derecesine göre, aynı zamanda da onları bilimsel derleme işinin ilk adım yöntemleriyle tanıştırmak maksadıyla küçük veya daha detaylı ve büyük hacimli görevler vererek bu alana onların ilgilerini çekmeye çalıştım. Sadece şu basit talep vardı- "kendiliğinden uydurmalar yapmadan ve sadece mülakat yapılan kişinin ana dilinde, abartı ve eklemeler olmayacak." Bu şartlarda kendi lisanında en alt seviyede eğitimli Yakut etnografya bilimine büyük ölçüde aracı/yardım hizmet sunabilir. Sunulan eserde bulunan iki Şaman hikâyesi Yakutça olarak benim yardımcıla-

rımca derlenmiş ve tarafımdan çevirisi yapılmıştır. Benim derlemelerim de Yakut dilinde teşekkül ettikten sonra yine tarafımdan çevirisi yapılmıştır. Techizat yetersizliği, yapılan çevirilerin doğruluğunu denetlemek için gerekli olan Yakutça metinlerin de aynı zamanda yayınlanmasına imkan vermemiştir. Yakut dili serbestçe anlatım için ilave edilen arkaik kelime ve deyimlerin bolluğu ile farklılık arz etmektedir. Rica etmek her zaman amaca ulaşmakta: genelde –"niye böyle konuşuyorlar, ben ne bileyim?" cümlesi gelir. Tarafımdan hazırlanan programa göre Verhoyan kazası Higan Ulusu sınırları dahil Kolım ve Olekmin kazaları Yakutça konuşan nüfusun yoğun olduğu Amgin-Lensk platosu araştırılamadan kalmıştır. Vilüysk kazasında araştırmacının seyahati çok kısa süreli olmuştur. Srednevilüy, Mastah ve Ugüdey Ulus (boy) larının araştırılmaları da yapılamamıştır. Son üç ulus "Kara Şamanizm" ocakları olarak bilinmelidir. *"Oçerki po izuçeniyu Yakutskovo Kraya"* ("Yakut Bölgesinin Öğrenilmesi Denemesi") kitabına ilave olan (vıp.2, İzd. Vost. Sib.Ot.R.G.Ob-va, İrkut, 1928) "Şamanlar Hakkında Hikâyeler ve Efsaneler" adlı ilk bölümün konusu hakkında bu yıla ait 14 numaralı "Bezbojnik" gazetesinde eleştiri yazısı çıkmıştır. Eleştiri yazısının yazarı T.Ursınoviç yayımlanan materyalin "Ölen ve yeniden dirilen Tanrı kültünün ortaya çıkışı gibi önemli bir meseleye" yönelik öneme haiz olduğunu yazmaktadır. Bununla birlikte Ursınoviç "Bizim anti dincilerimiz için detaylı ve ilginç materyallerle etnografların uğraşmaları" arzusunun varlığını da ifade ediyor. Antik dinciler cephesinde, merkezin aktif çalışanlarından birinin çıkardığı sonuç, bizi Sibirya kabilelerinin Şamanist dünya görüşlerinin kalıntılarına (mirasına) karşı daha ciddi olarak ilgi göstermemizi zorunlu kılmaktadır. T.Ursınoviç bizim etnografların bugüne kadar Şamanist inanışlar ile Srediezmnomorskih (Sredizemnomorskih Akdeniz, olabilir -ç.n.) halklarının dini kültürüyle birbirlerine olan benzeyişler üzerine çok az ilgi gösterdiklerinin tespiti oldukça yerinde ve doğrudur. Ancak

istisnasız kaide olmaz: 1926 yılında yayımlanan "Sibirskiye Ogni (Sibirya Ateşleri)"nin 4. sayısında G.N.Potanin'in *"Proishojdeniya Hrista – Hristo'nun Ortaya çıkışı"* başlığı altında 5 Aralık 1911 yılında Sibirya'yı Öğrenme Kurumu seminerinde şifahi olarak sunduğu, önceden hiç yayımlanmamış stenografik notlar yayımlanmıştır. Bizler, Türk-Moğol halkbilimi alanında otorite olan merhum Grigoriy Nikolayeviç Potanin'in böyle büyük öneme sahip ilginç bir eseri yayınlanması nedeniyle "Sibirskiye Ogni" redaksiyonuna minnettar olmalıyız. Biz ilgi duyanları adı geçen esere yönlendirerek burada Potanin'in sonuç olarak vardığı noktayı buraya taşıyoruz: ***"Bu şekilde bizler Hristos (İsa) hakkındaki Evangelist efsaneler hakkında, Evangelist efsanelerin temelinde Merkez Asya Şaman efsanesi olduğunu, Hristo örneğinin (figürünün) bir çok asırdır Asya'nın derinlikle-rinde var olduğunu görüyoruz. İşte söylemek istediklerim bu kadar" ("Sibirskiye Ogni", no: 4, 1926, s. 131).*** "Şamanlar Hakkında Hikâyeler ve Efsanler"in ikinci basımında, esere göçebe yaşam tarzının muhtelif ve ilkesel meselelerinin gözden geçirildiği kısa bir önsöz koymuşlar; ayrıca Hıristiyanlık ve Şamanizm'in benzeşen yönlerine kısa ve önemli tezler de sunmaktadırlar.

İrkut, 10 Mayıs 1929

ŞAMANİZM VE HIRİSTİYANLIK

(İlk tezler)

I

Sibirya yerlilerinin Şamanist dünya görüşlerinin özünü, Hıristiyanlık dünya görüşüyle benzerlik (aynılık) gösteren çizgilerini görmek için yeteri kadar malumat mevcuttur.[1] 1. Sibirya Şaman'ı her türlü hastalığı, büyücülük yöntemiyle tedavi eden bir halk hekimidir. Şaman tıbbının pratiğinin özünde, kendi halk felsefesi yatar. Bu da şundan ibarettir:

Bütün dünya çok sayıda görünmez kötü güçler, cinlerle veya "zarar veren ruhlarla" doludur. İnsana her türlü fenalığı yapmak için çağdaş etnoloji bilim terminolojisini yeteri kadar başarıyla kullanarak var oluyorlar: insanın ve sığırın hastalığına ve ölmesine, onun ekonomik faaliyetlerini yapamamasına neden olurlar; insanı her türlü yanlış yola çekerler ve her türlü aptalca harekete teşvik ederler, ayrıca insanın zararına olacak bir şekilde atmosfer (tabiat) olaylarını etkilerler, vs. İnsanlar arasında ezelden beri bu insanlık düşmanlarıyla başarılı bir şekilde mücadele edebilen büyük ve küçük Şamanlar olmamış olsaydı, o zaman yeryüzünde normal bir hayatın olması kesinlikle mümkün olamazdı. Onlar, Şamanistlerin dünya görüşlerine göre basit ölümlere sebebiyet veren akıl ermez sırları görmelerini sağlayan ve görünmeyen kötü ruhların lejyonerleriyle savaşma imkanı

veriyordu. Eğer Şamanlar olmasaydı, o zaman yerleşmiş olan felsefenin gücüyle Şamanlık yapan halklar düzelmez kötümserlere dönüşmüş olabilirlerdi.

Mucize gösteren velinimet- Şamanlar soyu mevcut olduğu sürece, biz insanlar yeryüzünde rahatça dolaşıp, çok uzun ömür yaşayıp, iktisadi faaliyetlerle uğraşabileceğiz. Şamanlar şu halde insanların kurtarıcıları, zararlı kötü ruhların kovucuları, ağır hastalıkların ve illetlerin iyileştiricileri, ölülerin tekrar diriltıcileri, körlerin gözlerini açan, topalları iyileştiren, cin çarpmışları sağaltan, geleceği gören ve faydalı öğütler verenlerdir (*"L.O.Ş.-ah"* (Legendı O Şamanah), ç. 2, bl. 3).

Şamanların kurtarıcı misyonu soy-aile özelliği sayesinde yakın ya da uzak Şaman-atalarının "ruhlarının" kendisine yerleşmesi (girmesi) sayesinde gerçekleşmektedir. Yaşayan Şaman'ın ağzından (ağzıyla) herkes hakkında kehanetlerde bulunan, insanların gizemli "kutsal koruyucuları" (Şamanlık ruhları) vardır. Onların gücü ve gizemli bilgilerinin gücüyle Şaman bütün kurtarıcı faaliyetlerini gerçekleştirir. Yeraltından yaşayan Şaman-insanlar değil, onun kutsal dedelerinin ruhları çıkarak gökyüzüne uçarlar. Yaşayan Şaman yukarı ve aşağı doğru karekteristik uçuşlar gerçekleştirir, dialoglar kurar, aynı anda ruhlar tarafından alametlere ilişkin kutsal marş (şarkı) lar söyler. Şaman'ın şarkı icralarındaki bazı açış kelimeleri Şaman'ın kendisine atfolunur, geri kalan bölümler ise yaşayan Şaman'ın kişiliğinde yeniden dirilerek kutsallık yapan ve konuşan vücutsuz (manevi) ruhlara ithaf olunur. Ruhlar, çok uzun zaman önce Şamanların veya normal insanların ölümlerinden sonra kötü ruhlara dönüşmüşlerdir. Ruhların insana girmesinin ilk işaretleri, ona hediye olarak kazandırdıkları irticalen şiir söyleme yeteneğidir. "Şiir Tanrıların konuşmaları" (daha

doğrusu Tanrılaşmış insanların) sadece Greklere değil, düşük bir derecede olsa Şaman'a özgüdür. Şaman şiirini anlayabilmek için, Şamanlık yapan halkların dillerini bilmek ve onların nesir şeklindeki konuşmalarını şiirsel konuşmalardan ayırt etmeyi bilmek lazım; zira Yakutlar: *"ınah mangırasan bilser, sılgı kistesen, kisi kepseten"- "yani sığırlar bögürerek, atlar kişneyerek, insanlar ise karşılıklı konuşarak tanırlar"* derler. Aksi halde bizim Şamanizm hakkındaki bilgilerimiz, kör birinin renkler hakkındaki düşüncelerinden pek de farklı olmayacak. Şamanistlerin dünya görüşlerine göre Şaman-kişi dinsel içerikli dramayı icra ederken hiçbir yere (ne yukarı ne de aşağı) uçmaz, o yerinde durur. Eğer sıradan insanlarca tersine bir açıklama sıkça veriliyorsa, bu ancak bu dilde olan normal bir "lapsus linguac-dil yanılması"dır veya söz ekonomisine bir sevdalanma (boş konuşma), veyahut da bizzat o insanların Şamanist dünya tasavvurunun çok kötü anlamlarından kaynaklanmaktadır. "Her şeyden önce kendini tanı" emri adilane bir ölçüde Şaman ilişkilerinde mevcuttur. Her halk katmanında kültür, her şeyi büyük yola katan el ve düşüncenin işidir. Hıristiyanlık felsefesinde Haç'ın anlamını, "Hrista" adını çağırarak, "kutsal yaratıcı bizi kurtar" diye yalvaran her yaşlıya veya hatta kimin yarattığını kendisinin dahi bilmediği, kabilenin köy papazına da sorsan komik durum olurdu. Dinde nerede hüküm sürdüklerinden daha çok taklit prensibi ve yüzyılların kutsallaştırdığı, şuursuzca basma kalıplar vardır. Daha sonrada yaratıcı halkları, taklitçilerinden (ardıllarından) ayırt etmeyi öğrenmek gerekir. Şu halde kutsal ruhun yaşayan bir insana girmesi ve ona kendi ağzıyla peygamberlik (kahinlik) yaptırması ideası, Şamanist dünya tasavvurundan uzak değildir. Bununla beraber şunu da bilmek gerekir ki, ölmüş Şamanların ruhunun ilahlaştırılıp ona kurban sunulması

(özellikle mezarlarda) bir zamanlar Şamanizm inancının belirleyici bir özelliği idi (*"L.O.Ş.-ah."*, ç.2, s.1-8) Bu inanç günümüze kadar İrkut Buryatları ve Altaylarda korunmuştur. Bir de Şaman ruhunun ilahlaştırılması sembolüyle olan benzeyiş-aynılık Latin haçının ikonudur (A.V.Anohin, *"Materialı Po Şamanstvu u Altaytsev",** Sbor. Muz. Antr. i. Etn. Pri. Ross. A. N., c.IV, 2, str.23 ve 14; yine bkz. bu esere ilave olan resimler, no: 119, 45, 47, 56, 59, 67, 68, 70, 71, 73, 88, 89, 92, 96, haç şeklinde tefler). Yakut ve Tunguslarda Şaman ruhunun bu sembolü eşit olmayan kollu metal haç şeklinde tef "bıarık" olarak muhafaza olmuştur.[2] Şimdi Hıristiyanlıkla olan paralelliklere geçelim.

2. İsus (İsa) – cin çıkarıcı, basit bir halk tabibi olduğu zaman hiç kimseye şüphe vermemiştir. Bazı tarihçi-bilimadamları onu "terapevit" (iç hastalıkları uzmanı) olarak bilinen eski Yahudi tarikatına dahil etmektedirler.

Evangelistlere göre o cinlerce zaptedilmiş hastaları iyileştiriyor, körleri, sağırları, cüzzamlıları sağaltıyor, ölmüşleri diriltiyordu. Onlara gösterilen muzcizeler efsanevi Şamanlara atfedilenler niteliklerden çok az farklılık göstermektedir; su üzerinde yürüme, mucizevi yiyeceklerle doyurma, hava şartlarına yaptığı etkiler vs.gibi. O gösterdiği büyücülük seanslarıyla etrafına sade halkı topluyordu. Bu bir san'attır ve ona aynen gökyüzündeki "ekip-biçmeyen" kuşlar gibi çabalamadan varolabilme imkanı vermektedir. Bundan dolayı da onlar Yakut Şamanları olarak evlilik ve gömü merasimlerinin şeref misafirleridirler. Haç sembolüne olan

---

Kitabın Türkçe çevirisi Kömen Yayınlarından yayımlanmıştır. A.V. Anohin; Altay Şamanlığına Ait Materyaller, Konya 2006. (Çevirenler: Zekeriya Karadavut-Jannet Mayermanova)

hürmetin Hıristiyanlıktan dolayı doğduğunun altını bir kez daha çizmek gerekmez mi?

3. Biz onun sadece kendi mucizeleri sayesinde mi, aristokrat konaklarında, kendilerine özel hekimler tutma imkanına sahip asilzadeler, eski Yunan Hipokrat'ın öğrencileri ve dostları arasında onlarla sık sık görüşme imkanına sahip olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Hrista olarak adlanan Tanrı-insan İsus (İsa)'un gerçek faaliyet arenası ise meydanlardaki sade halk kitleleri, saf ruhlu köylüler, dülgerler ve yoksul balıkçı kulübeleri idi. O, 5 tane balık ve birkaç tane somun ekmekle karınlarını doyurduğu, kendisine iman edip hürmet gösteren binlerce taraftar toplayabiliyordu. Kendisine yürekten inanan, çılgınca tapınarak alkışlarla siyah veya beyaz derili ayrımı olmadan onu bitmeyen şanın zirvelerine çıkarıp "Tanrı'nın Oğlu" payesini verdiler. Romalı kodamanların sağlam konaklarını vuran, onların İlahlarının statüsünü Pompey ve Gerkulen şehirlerinde yıkan, Vezüv üzerinde ateş topu olarak korkunç yer altı darbelerini kendi gözleriyle gören genç Pliniy gibi, aynen kutsal Ürdün suları (nehri) üzerinde yürüyen, gökyüzünden duyulan Tanrı sesini o dönemin eğitimli insanlarından bir tanesinin işittiğini, bize hiçkimse izah edemiyor. Pliniy tarafından tasvir edilen bütün bu vakalar eğer ki, geç dönemlerdeki kazılarla desteklenmiş olsaydı en küçük bir şüphe uyandırmazlardı. Ama İsus'un ölümünden –"yerin titrediği, kayaların dağıldığını" gösteren kanıtları, yine "mezarların yarıldığı, ölmüş çok sayıdaki kutsal vücutların yeniden canlandığını..., İsus'un tekrar diriltmesiyle mezarlardan çıkanların kutsal şehre girdikleri, çok sayıda olduklarının" hepsinin doğruluğunu nerede ve kimden bulacağız? (Matvey İncili, bab 27: 51-53). Bu tür mucizelere inanan ilahiyatçı bilimadamları tarafından insanlara böyle bilimsel

polemik getirmek, mantığın ilk kuralını unutarak "İsus'un tarihe uygun olup olmadığına" ait delillerin en küçük detayına kadar ilgilenmeleri, kendi doğası gereği isbatı yapılamayan delillerin bir sorgulama gerektirmemesi ve bunun bilimsel düşüncenin konusu olması gülünç değil mi? Bu durumda bilim, ancak kimi muhittlerde salyadan kirlenmiş kendi kitaplarında yazılan her kelime için temiz monetleri alan, akıllı "sefil ruhlu" gençlerin, yine aynı şekilde bu çocuk masallarına kendilerinin de oldum olası inanmadığı ve inanmayacağı, bu inançları sadece ve sadece toplumsal statüleri için şeref ve itibar görmek amacıyla, yani Rus Psikoposlarından birinin veciz sözüyle "İsus aşkına değil, bir lokma ekmek aşkına" desteklemek amacıyla teşekkül etmiş bir hiyerarşik yapının varlık sebebiyle sınırlanabilir ve bu gereklidir. Onlar hiç şüphesiz mevcut yapıya uygun bir halde, Yunan felsefesini özenle öğrenerek hassas konuları sadece halka aşılamaya; eksik bir etik felsefe ile Hrista'ya inananlar arasında utanç verici bir şekilde adlarının geçmemesi için süslemeye çabaladılar. Bunda da hâkim olan antik kültür ayna vazifesi görmüştür; Yunan felsefesi ise, özellikle Aleksandriye kolunda dindarlık yosmalığı ve yalancı sofuluk için bereketli kozmetik ürünler verdi. Dört İncil ve bütün geri kalan diğerleri "snoptik" olarak adlanan parçalar elbette bilinçli olarak basit halkın ruhunu yüceltmek ve "öğretici misyon" karekterinde, sevgi nasihatıyla daha önce bilinmeyen ahlaki sırları ve inanışları vermek amacıyla bir takım rötuşlara uğramışlardır. Bu sahtekarlıklar ispata özel bir delil gerektirmiyor; eşyanın tabiatına uygun olarak bu gayet sarihtir, zira Evangeliya'dan iki-üç kırılma çıkmıştır-cahil tabaka ve hikmetli sözler. Dokunulmamış "Halk Hıristiyanlığı", resmi "kilise aklıyla" sömürülen dinin yaşanan şekli değil de, eski felsefenin bir dalından başka bir şey

olmayan "Piskoposluk Hıristiyanlığını" birbirinden ayrı tutmak lüzumludur. Bütün Evangeliyalarda (İnciller) olduğu gibi eski Hıristiyanlık edebiyatında da, bütün antik kültürü taşıyan asrın altın akıllı ve büyük yeteneklerinin olduğunda şüphe yoktur. Eğer İncil günümüze kadar çok sayıda zayıf akıllıyı kendisine tabi kılarak kababildiyse, bu şüphesiz eski dünya halklarının binlerce yıllık yaşam tarzı ve kültürel haznesinden alınan şiirsel nümunelerin san'atsal bir şekilde kullanılmasındandır.İncil'in san'atsal nümunelerinin güzelliği, gücü, büyüleyiciliği ve kendine özgü canlılığı, toplumsal hayatın gelişmesiyle hangi dile olursa olsun yapılan çevirilerde hiç kaybolmuyor. Bu san'at ilk üç İncil'e şiirin özel bir türü olan ebedi kitap karekteri vermektedir; bu özelliğini kaybedeceğini sanmıyorum. İncil'in kutsal kitap olması Dante, Milton, Şekspir, Puşkin vd. gibi insanların yaratıcılıklarıyla edebi-san'atsal şiirlerin gizli arşivine dönüştü.Demek ki, İsus mucize gösteren, gökten (yukarıdan) gönderilmiş, kendi döneminin cahil kitlelerinin beyninde doğmuş bir figürdür; ama ne Pliniy Mladşi ve ne de Yofis Flavyev değildir. Bundan dolayıdır ki, biz Hıristiyanlığın, Şamanizm ile kıyasında-karşılaştırılmasında hiçbir yanlışlık ve çirkinlik görmüyoruz.

4. İsus sadece bir halk hekimi değil, ayrıca gelecekten haber veren bir peygamber, gerçek inancın yayıcısı ve yaşamın kurucusudur. O - Musa'nın yeniden dirilmişidir. Bir zamanlar görünüşe göre Yakut Şamanlarına atfedilen özellikler: kehanette bulunma ve önceden görme kabiliyeti – Sibirya'nın bütün Şamanlarının olmazsa olmaz bir vasfıdır; Şaman-peygamber paralelliği. Yakut ve Tungus Şamanları her ayini gelecek hakkında haber almak isteyenlerin katılımıyla gerçekleştirir. Hırsızın bilinmediği ve yitiklerin aranması gerektiği hallerde koşup onun kehanet bilgisine

başvururlar. Yakutların çok sayıdaki rivayetlerince meydan muharebelerinden zafer çıkartmak için Şamanlara savaş öncesinde Kamlık ayini yaptırılırdı. Şaman, bütün halkı tehdit eden gelecekteki musibetleri gören (kahin)dir.

Halk Şamanlık yaparak siyasi bakımdan müstakil olarak yaşadığı zamanlarda kendi liderlerini seçmişler; taarruz ve savunma harpleri yapmışlar ve Şamanlar iç ve dış siyaset meseleleri üzerinde hiç şüphesiz çok önemli roller icra etmişlerdir. Temuçin'in "Çingiz Han" ünvanını Şaman'ın katılımıyla aldığı hakkındaki mevcut olan yarı efsanevi bilgileri, göçebelerin geleneklerinin bir neticesi olarak değerlendirmek gerekmez mi? Göçebe geleneğinde Han'ın seçilmesi gibi önemli bir an, onlar tarafından saygı gösterilen ruhların izni (iradesi) olmadan gerçekleşmesi mümkün olamazdı. Moğolistan'da büyük Hanların seçilme geleneklerinin tasvir edildiği kısa elyazmalarını Şamanlık payesine atfedilen Buryat gelenekleriyle kıyaslayarak aralarındaki büyük benzerliği farketmek hiç de zor değildir. Buryatlarda Şaman'ı beyaz bir keçe üzerine oturturlar ve akağaç etrafında dolaştırırlar, güya onun Şamanlığını pekiştirmek için emirle birlikte gökten alınan kılıcı takdim ederler (Agapitov ve Hangalov *"Materialı dlya İrkutskovo Şamanstva vı Sibiri"; Şamanstvo u Buryat İrkutskoy Gubernii"* İzv. Vost. Sib. Otd. R. G. Obş.-va, no:1, s.50-51). Şaman'a makamının kutsal sıfatları simgesi olarak 2 tane at halatı(urgan) verirler ve onlar, onun Şaman-atalarının yani "Uhta"nın ruhlarını çağırmasında kullanılır. Bunun dışında Buryatlarda daha önemli bir an da, adayın, kurban edilmiş hayvanın (İbid, s.50) kanıyla iktidarının Şaman-rahip peygamberler tarafından yağlandığı (kutsandığı) bir İncil geleneğinden, böyle bir geleneğin ortaya çıkmış olabileceği hakkında biraz şüphelenmek gerekmez mi? Ya da eski dönemin büyük ve kültürlü halkları Aravey ağaçlarının

güzel kokulu yağını her zaman bulabiliyorlar mıydı? Ve acaba onlar ta eskiden beri bu kadar rayihalı mıydılar?

Bu şekilde eski devrin Şamanları sadece askeri bir önder olarak seçilen peygamberler değil, aynı zamanda "mukaddes /tanrısal yağ ile yağlanmış" Krallar idiler. Bu aynen Sümerlerin "Patesi" ve kadim Mısır'ın aynı anda rahip-kralları olan Firavunlar hakkındaki tarihsel verilerle tamamen örtüşmektedir. İşte bundan dolayı Sibirya'nın hayvancılık kültürüne sahip halklarında, ilk bakışta halk diniyle doğrudan bağlantıları olmayan dünyevi kahramanlar hakkındaki efsane ve hikâyelerinde Şamanist inanç ve geleneklerinin devamını arama hakkını kendimizde görüyoruz (Yayıma hazır hale gelen "Elleyada" adı altında *"Şamanlar Hakkında Hikâyeler ve Efsaneler"* bölümü 3. sayı olarak Yakutlarla ilgili bu materyallere dahil olmaktadır).

Göçebelerin büyük Şamanlar hakkındaki temel fikirleri, görünüşe göre Avrasya'nın engin steplerinde hareketli yaşam tarzı ve madencilik san'atındaki yeni kırılma noktasına ulaşan ve steplerin telaşlı hayatına barış ve sükunet getirerek, bütün küçük krallıklara şah-mat çeken büyük ateşli önderlerine geçmiştir. Böyle üstün kodamanların ortaya çıkışı tamamen istisnadır ve bu istisna halkı ebedi endişeleriyle ve normal iktisadi hayatını yürütebilmenin imkansızlığı ile yoran, rekabet ve mücadelenin ortaya çıktığı dönem itibarıyla sona ermiştir. Çağdaş Moğol halkları olan step halklarının ruh ve mesih beklentisi nedeniyle, şimdilerde onlar kendi inançlarına göre mavi gökyüzünü öz oğlu olan ve yukarıdan gönderilen, büyük Çingis Hanlarının ikinci doğumunu beklemektedirler. Her şeyi çevreleyen durumun ekonomik ve tarihi konjonktürüyle doğan bu birlikler, hayvanlarının otladığı ve halkın müreffeh olduğu geniş verimli stepleri zapt ederek ve buna ilave olarak da zapt et-

tikleri bölgelerin yerleşik halklarının vergileriyle sadece kendileri için güç kazanmakla kalmayıp halkı da zenginleştirmişlerdir. Demek ki, halk kitlelerinin kendi büyük yöneticilerine bağlanmaları pek de şahsi menfaatlerini gözardı etmelerini gerektirmiyor. Övünülen bu milli marşın özünde her zaman olduğu gibi <boğaz> meselesi vardır. Bununla beraber bir nokta sarih bir şekilde görülmektedir "Tanrı'nın oğlulları" ön şart olarak kötü kralalrın halkı ezmek ve katletmek gibi tutumlarının olması gerekir- yani "gece ne kadar kranlıksa, diğer rakiplerini gölgede bırakan yıldız daha parlak görünür." Yakut'un hezeyanlı saçma bakış açısında (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.2, s.30-35) Şamanlar hayatın yeniden kurucuları rolündedirler. Okuyup üflemeleri sayesinde günahın sonuçlarından hayatı temizlerler-kurtarırlar. Yakut halk inanışı genel bakış açısına göre büyük Şamanlar köhnemiş hayatın tazelenmesi döneminde, yani hastalık ve ölümün çoğalarak affettirici kurbanlar gerektiğinde yeniden doğarlar. Fakat ruhlar bütün ölülerin arasında büyük Şaman'a kıyamazlarmış. Yakutlar bu insani kurban(adak)ları, atalarının ruhlarının, güya insanları hastalıklardan ve ölümlerden kurtarmaları için kendi torunlarını bununla görevlendirildiklerini ifade eden "mucizevi" hediyeyi satın aldıkları bedel -"Toluk" olarak adlandırıyorlar. İşte halkın şuurunda Şaman aralıksız olarak atadan devam eder şekilde kutsanmış- aziz kabul edilmiştir. İşte bu şekilde acı ve sunuyla alınma ideası kurtarıcı olarak ikinci kez gelme ideası, genel olarak mesihlik inancına has olan bu inanç kompleksleri Şamanimle tamamıyla örtüşmektedir.

5. Yakutların büyük Şamanların ("Uluu Oyun") doğuşları hakkındaki mitolojik efsanelerine başvurarak, Evangelist inançlarla olan benzeyişlerini açığa çıkarabiliriz. Efsanevi Şamanlar gökyüzünden gelmiş ruh ile ("Uluu-

Toyon'un oğlu") bakirenin sevgiyle birlikteliğinden veya kocalık vazifesini yerine getiremeyen ihtiyar kadının ölmekte olan kocasını öpmesinden doğarlar (Buryatlarda ve daha eski Moğol step halklarında büyük krallar ve Şamanlar, bir kızdan veya kadından, dolu tanesinden, güneş ışığından, kadının gökten gönderilmiş kurtlarla olan aşk ilişkisinden doğarlar. Bütün bunlar – halklar tarafından kaba şekilde işlenmiş, fevkalade prmitiv şekillerde muhafaza olmuş olan aynı sujenin yeniden söylenmesi ve yazılmasıdır).

Nihayetinde Evangelist inançla Şamanist inancın örtüştüğü karakteristik bir an'ın altını çizmek gerekiyor, o da şudur: çocuk-Şaman'ın ineklerin arasında bulunuşu veya inek yemliğindeki durumu (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.2, s.18-20). Burada son haldeki eski Yakut ilahe-sığırtmaç ("inek bakıcısı") (Hikâyede "Tarbıyıah abaasıta" buzağaların hastalığına sebep olan kötü ruhtur. Bu herhalde sığırın koruyucusu ilahe "Inahsıt'ın" geç dönemde başkalaşmış suretidir. Yakut "İzida"sı "Inahsıt"-"ınah" ("inek") adından türetilmiştir. Sığır kültürünün baskın olduğu eski dönemde, hiç şüphesiz onların kutsal boğaları –("apisı") vardır. Şimdilerde ise onların aynen Mısırlılarda olduğu gibi göz rengi, dudak rengi vs. gibi bir takım taleplerin gözlendiği, kutsal aygırlar ve tayları ("ıtık sılgı"sı) vardır.) Şaman'ın anası olarak adlanmaktadır. Bu da Yakutların inancını eski Mısırlıların-kine yaklaştırıyor. (Gorus'un doğumu).

6. Yakutların inanışına göre büyük Şamanlar kendi payelerini henüz çocukluk ve erken gençlik yıllarında alırlar (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.2, s.24-26; bl.3, s.49-50). Yaşlı meşhur bir Şaman "Isıah" bayramı kutlaması esnasında Şamanlık davetini aldığı ilk hikâye Luka İncili Paskalya Bayramı sırasında kendisini tapınakta öğretmenler arasında bulan ve onları akıl dolu cevapları ile mağlup eden 12 yaşındaki İsus hakkın-

da anlattıklarını hatırlatmaktadır. Yakut "Isıah" bayramı kendi özünde Tanrılara kumıs sunulduğunda doğanın yaratıcı gücü gelişmesi ve canlanmasının kutlandığı ilkbahar bayramıdır, yani Paskalya. Burada "kabul eden-tanrı" ideasının kaynağını görüyoruz.

Yakutların efsanelerinden Şaman'ın ormanda sadece bir "kara suyu" kullanarak oruç tuttuğu ıssız bir yerde rahiplik misyonunun hemen öncesinde götürülmesini (uzaklaştırılmasını) buluyoruzz (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.1, s.12, 15, 17-18, 20-22, 43). Şamanlığa çağrılanın ruhlar tarafından ayartıldığı an Yakutlar tarafından unutulmamaktadır (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.1, s.39). Şamanların 3 günlük ölümleri (baygınlık hali) fikri eski göçebelere aittir. Şamanlık inanışında "3" rakamı hâkim rol oynamaktadır; genelde Şamanlar 3 defa doğarlar, 3 gün uykuya dalarlar, 3 günde ölürler, onları 3 gün ağaca bağlarlar, fasılasız olarak 3 defa öldürülürler vs. gibi. Nihayet tarafımızdan "Legendı O Şamanah //Şaman Efsaneleri", bölüm 2 (s. 35-36)'de verilen ve bir kadının yeniden dirilmesinin anlatıldığı hikâyede, her cesedin 3 gün boyunca bekletilmesi geleneğinin varlığını göstermektedir; zira inanışa göre onun yeniden dirilmesi ihtimal dışında değildir. Bu efsane Yakutlar arasında her yerde yayılmıştır. Gömü geleneğinin Şamanlara ait olarak geliştiğini, daha sonra diğer basit insanların ölülerine de uygulanmış olduğuna ait bazı öngörülerimiz vardır.

Buryatlarda ölen Şaman'ın cesedini çadır (yurta) içinde 3 gün boyunca bekletiyorlar (Agapitovi Hangalov, İbid 53). Bundan başka Buryatlarda Şamanlara ithaf olunan ve oruçla geçirilen ana geleneğin icrası esnasında Şaman adayı özel olarak hazırlanmış "Şalaş"a (alacık-otlarla üzeri kapatılan bir kulübe) konulur ve bu 3 gün boyunca kutlama yapılır (İbid, 48, 51, 52). Yakutların inanışına göre orman

içinde özel olarak inşa edilen "şalaş" ("alacık") da Şaman'ın 3 gün mühletince ölmesi ve vücudunun yarılması inanışıyla bağlantılıdır (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.1, s.21-22). Yakut inanış ideolojisi Evangelist inançla fevkalade çakışmaktadır, zira Şaman vücudunun yarılması, kutsal göreve hazırlık için onun kapının arkasında ölmesi ve yeniden dirilmesi gözlenmektedir. Onun cesedi kirli ve günahkardır. Şaman-ataları ("kutsal ruhlar") ona yaklaşamazlar ama onun ölümü ve vücudunun yarılması sayesinde eski vücudu kötü ruhlar tarafından yenilenerek yok edilir; geriye sadece temiz kemikleri ve "eğitimle" aydınlanan kafası kalır, bundan sonra da aday Şaman yeni bir vücutta yeniden canlanır. Bu andan itibaren de o azizleşmiş Şaman-atalarının ruhlarının kendisine girmeleri, kendi ağzından onların iradeleri ve bilgilerini ilan etmek ve kendi rahiplik- Şamanlık misyonunun temel özellik ve haklarını kazanır. Şaman kendi korkularından sonra vaz için yaşam faaliyetleri için yeniden dirilir. O gerçekten ölür ve dirilir –"ecelle ölümü düzelteme (temizleme)", "tabutlarda kuru(t)ma" (hastalık-tan ölenleri) ve "kurban edilen hayat", işte bundan sonra İsus (İsa) gibi mavi gökyüzüne uçmak için yeniden dirilir. Ta Davut'tan başlayarak kutsallaşmış rahip ataların gücüyle mucizeler gösteren kurtarıcı-rahip hakkındaki olağanüstü ideolojik halk inanınşlarını, kitabi yaratıcılığın tahrip ettiği anlaşılmaktadır. (Hatta hayatta iken bile bazı Hıristiyan Episkoposlar ve Metropolitler "Aziz" kabul edilmektedirler. Onların ölümünden sonra ise ruh "aziz" şahsiyetlere karışır ve gücü "mucize gösterenler tarafından" kabul görür. Acaba Mısırlı ve Gereko-Latin papazları o zaman halkın bilincinde kül gibi yanıp yok olduğu ve kurtcuklar tarafından yendiği sonucu ortada olmamakta mıdır?) Fakat Evangeliya'dan başlamayıp eski geleneksel hayvancılık kültürünün devam ettiği

Hıristiyanlık inancında, Hrista'nın başının kesilmesi hakkındaki tasavvur muhafaza olmuştur. Bu inanış da Hıristiyanlık mitini Şamanizm mitine daha da yaklaştırmaktadır. Yakut hikâyelerinde ruhlar devamlı olarak ilkönce Şaman adayının başını keserler ve onu kendi vücudunun ruhlar tarafından nasıl yarıldığını kendi gözleriyle izlemesi için uzun bir sırığın ucuna dikerler ya da yüksek bir yere koyduklarına atıf yapılır (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.1, s.23, 28, 36, 38, 40, 41 ve 43). Buryat Şamanistlerinde ise Şaman kesilmiş başını tasvir eden -"Börtö" hakkında özel bir "ongon" ("Ruhu tasvir eden ikon") vardır (Hangalov, *"Novıye Materialı o Şamanstve u Buryat"*, İrkut, 1890, s.74; G.N.Potanin'in eserleri).

7. Bütün Avrupa halklarında var olan koro halinde ilahi (şarkı) söyleyerek "çocuklar için Noel Bayramı'nda çam ağacı süsleme geleneğini, Hıristiyanlık'tan koparamayız. Buryat gelenekleri ve Yakut efsaneleri küçük yaştan itibaren ruhlar tarafından verilen "eğitim ve talimi" kutsal ağaç anlayışıyla ilişkilidir (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.1, s.9, 19, 27, 30, 37, 40, 56 ve 57). Yakut tasavvurları bu mitolojik ağacı, atalarının ruhlarının varlığı ve irticalen şiir söyleme yeteneğiyle dini ayin gerçekleştirme imkanı veren, Şamanların soyağacının bir temsili olarak görme imkanı vermektedir. (Yazar, Şamanlık ağacının hacılar (Şaman) yoluyla olan ilişkisini ayrı bir makalede incelemektedir. Evangeliya (İncil)'da yer alan Davut'un Zeburu'nun başında kurtarıcı soyağacı hakkındaki benzer tasavvurlar, Şamanist inancın Hıristiyanlıkla olan benzerliğini gözler önüne sermektedir.

8. İncillere göre İsus'un peygamberlik misyonu Ürdün nehrinde Yahya tarafından vaftiz edilmesiyle başlar. Acemi Şaman'ın yaşlı Şaman tarafından eğitilmesi veya sırların açılması ve "Usuyuu" olarak adlanan inanç hakkındaki tasavvurlarını Yakut manzumeleri muhafaza et-

mektedir (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.1, s.11, 15, 20, 22 ve 24). Bazı yaşlı Yakutlar bu geleneği yeniden canlanan Şaman'ın "vücudunun kaldırılması" diye adlandırmaktadırlar. Bu gelenek eski devirlerde masum kızlar ve delikanlılar korosunun iştirakiyle tören şeklinde gerçekleştirilmekteymiş (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.1, s.14; N. Şadrin'in beyanı, ç.2, s.28, K.İ.Ustınov). İncil'de "barış elçileri- kadınlar" hasta rahiplerin psikolojik olarak yeniden dirilmeleri fikriyle bağlantılı olan kaybolan bir takım eski putperestlik geleneklerini yansıtmaktadır. Yeniden dirilen Lazar'ın kız kardeşleri donuklaşan cılız hatıralar hakkında şahitlik eden ve pek belirgin olmayan bir rol oynarlar. Eğer bütün bunlara İştar'ın ağlamasını, İzida ve onun kız kardeşi Neftis'in ezilmiş Oziris hakkındaki inilti ve feryatlarını, ölmüş İlah'ı Adonis hakkında Biblos'un karısının sızlanmalarını eklersek, bu durumda önümüzde İlahların seçmiş oldukları "ölen ve dirilen rahipler" hakkındaki aynı türden inanışın tam bir panoroması görülmektedir. Yerleşik yaşam tarzı, serbest fantastik tertipleriyle ve eski sujetlerin çıplak iskeletini koruyarak bütün bunları tahrip edemezdi. Biz diğer verilerle beraber, bilimsel tarih alanında kaynak olarak, eski mitolojik sujetlerin en büyük tahrip edicilerinden biri olan Ovidiy'in şiirsel eserlerini de ("Adonis i Mirra") kabul ediyoruz (Onun, Yunan-Roma mitolojik destanında bütün bilinen kadın tiplerinin gerçekliği şüpheli (apokrif) mektuplar verdiği "Geroini" ("Kahramanları"). Eski yazarlar kasıtlı uydurmalarla veya halk dininin temellerini kavramaları sayesinde hayat faktörlerini tahrip etmediklerinin garantisi neredeydir? Ve ölümünden sonra tekrar yaratılan (dirilen) eski rahip tipinin, Tanrı'nın kendisi olduğu anlayışına yükselmesi çağdaş bilimadamlarını şüphelendirmesinde de şaşılacak bir nokta yoktur. Şaman seçilmesiyle ilgili Buryat gelenekleri, eski dönem hakkındaki gerçek

verilerden daha çok muhafaza olmuştur. Orada biz ruhani tasvir "baba-Şaman" ile de karşılaşıyoruz. "Suyla temizlenme" veya "arınma" diye adlandırılan kaynak (pınar) suyu ile yıkanma geleneğini icra ederek ruhlar uykudayken (Şaman) adayı belirler (Agapitov ve Hangalov, ibid, s.46-47). Yukarıda işaret edildiği gibi Buryatlar, esas bildirme (Şaman'a verilen bilme-haber alma yeteneği) geleneğinin gerçekleşmesinde kutsal hayvanın kanıyla Şamanların yağlanması hakkındaki bilgileri de korumuşlardır (İbid, s.51). Bu şekilde bizler, insanlarla ruhlar arasında aracılık yapması ve rahiplik vazifelerini icra etmesi için "temizleyici ıstırabı" getiren, saygı duyulan kutsal ruhlar adına "yağlanan" Şamanla ilgili bütün tasvirleri alıyoruz. Şamanların eski devirlerde uhrevi ve dünyevi yetkiyi beraber icra ettiklerinden hiç şüphe yoktur. Ortaya konan bilgiler, sadece İncil'in kurtarıcı peygamber-rahip tasvirini Şamanlarla değil, ayrıca Kitabı Mukaddes'in krallarıyla "Tanrı adına taç giyenlerle" olan yakınlığını göstermektedir. Kutsal kitabın ataerkil (pederşahi) gelenekleri, değişmeksizin pastoral (çobanlık) ve Hanaansk dünyasının küçük krallarıyla ilişkilidir. Orada sadece basit sesleri değil, bütün ekonomik hayatı, yani toplumsal hayatın sade yönlerini armonize etmektedirler. Göçebeler, göçebelerden fazla uzağa gidememişlerdir.

9. İncil ve Şamanizm'in paralellikleri hakkındaki teorik meseleleri çözmek için Hıristiyanlığın kutsal efsaneleri ve bütün apostol yazmalarında başlıca rol oynayan "Duhogovorenii" ("Ruhsal konuşma") üzerinde durmak gerekir. "Duhogovorenye" Şamanist tasavvurların bütün yönlerinin karakteristik çizgileridir. Ata-Şamanların "ruhları" olmadan Şamanizm inancı bir fikir ifade etmez. Şamanizm tasavvuruna göre Şaman: kutsal ölülerin adına (ağzıyla) konuşabilme yeteneğine sahip olmalıdır.

Şamanistlerin çıkardıkları sonuçlar: ölüler Şaman'ın ağzı(yla)ndan konuşurlar ve yaşayan Şaman dinsel içerikli ayini esnasında ölmüş Şamanların bildikleri veya bilmeleri mümkün bütün bilgileri tespit etmek zorundadır. Bundan dolayı Yakut ve Tungus Şamanlarına atalarının ruhları girer (genellikle ana tarafı ataları ve o zaman onlar daha önce hayatta bilmedikleri bir lehçede konuşmaya başlarlar. Elbette bu sırlı lisan bilgisi ezberlenmiş basmakalıp sözler ve ruhun ait olduğu halkın melodik şarkılarıdır. Rus ruhlarının girdikleri Yakut Şamanları "Nuuça abaasıta"- birkaç tane Rusça jargon cümleleri tekrar ederler. Bu şekilde Hıristiyan üçlemesinin ateş dilleri şeklinde apostollara akrabalığı olan "kutsal ruhun" san'atsal olarak, değişik dillerde konuşması bütünüyle eskinin göçebe dini inançlarından süzülmektedir.

Yakutların tasavvurlarına göre ölmüş Şamanların ruhlarının kendi torununun vücuduna bütünüyle yerleşmesi, onun ruhani olarak temizlendiği (kutsandığı) yani ıstırap ve ölümü anında; Buryatların dünya görüşlerine göre ise suyla yıkanma ve kanla yağlanma anında başlamaktadır. Hristos kurtarıcı vaizliğine Ürdün nehrinde vaftiz olması anında, gökyüzünden gelen

-"Söyle! Benim sevgili oğlum" sesi ile ve Tanrı'nın kendi ruhunun ona gelmesiyle başlamaktadır. "Beyaz Şamanlar" hakkındaki Yakut hikâyelerinde devamlı olarak kuğu adları ve ayrıca bilinemeyen beyaz kuşlar geçmektedir (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.3); "kara Şamanları" ise daha çok eskinin izlerini taşıyan kötü karakterli kara karga suretinde beliren ruhlar temsil eder (*"Leg.O.Ş-ah."*, bl.1, s. 23, 30, 32; bl. 2, a. 25, 78 ve 85); bunlar meziyet(üstünlük)lerine göre Şamanlık kuşlarıdırlar. Karganın eski dünyanın hemen bütün halklarının halkbilimindeki alameti(kehaneti)ni bir zamanlar Şamanlığın hüküm sürdüğü inancın mirası olarak görmek

gerekir. Yakut ve Tungus Şaman'ının her dinsel ayini hiç değişmeksizin "kötördüyür" yani değişik kuşların (karga, şahin, pupla: ördek) çığlıkları çıkartarak tekdüze bir esnemeden sonra başlamaktadır. Bu ölmüş Şamanların ruhları kendi torununa üşüşerek gelmektedir. Diğer taraftan ise biz Eski Ahit'te yeni-gizli güvercinin İlya Peygamberi besleyen karganın retuşlanmış ve pudralanmış halinden başka bir şey olmadığını biliyoruz.

II

Konuyu kapatmadan önce "Hıristos" adının linguistik çözümlenmesi üzerinde duracağız. Bu güne kaddar bir çok bilimadamı, ilahiyatçıların Yunanca "Hristos" kelimesinin Hıristiyanlık adına kutsallık -kutsanmış, vaftiz olmuş, allık sürülmüş, yağlanmış- vererek yağlamak, kutsamak "χϱιω" ("Hrio") fiilinden geldiğini tekrarlayıp durmaktadırlar (Prof. Gratsinskiy. *"Greko-Russkiy Slovar"*, St.Sinov tavsiyeli, s.1205). Ancak Yunan dili kendi bünyesinde "Hristo" adının, aşağıda verildiği üzere, daha doğruca açıklamaya sahiptir: "χϱηϛω" ("Hriso"): kehanette bulunmak, cevap vermek, geleceği haber vermek, kahinlik-pegamberlik yapmak, Tanrıların iradesiyle açıklamak; "χϱεω" ("Hreo") ("χϱαω") ("Hrao"): cevap vermek, kahinlik-peygamberlik yapmak, haber vermek; "χϱησμωδεω" ("Hrismodeo"): geleceği söylemek, kahinlik-peygamberlik yapmak, bildirmek; "χϱηστηζ" – "Hristiz": bildiren, haber veren demektir.

Yunan dilinde "Hristo" adının teşekkülü için "aziz kilise babaları" ve teologların getirdiği iki serbest açıklamadan başka, inancın özünü veren hiçbir şey yoktur. "Hristos" kelimesinin kendi özüne göre basit bir büyücü, kahin ve müneccim olmayıp, yağlanmış, kutsanmış anlamlarına da geldiği tartışılmaz. Son açıklamaya uygun olarak ilk

Hıristiyanlık eserlerinde (hatıralarında) yaygın isim olarak "Hristos" değil "Hrestus", "Hrestiane", "Hrestianos" isimlerine sıkça rastlanmaktadır. Romalı tarihçi Svetoniy'in "Jizn Klavdiya (imparator)" adlı eserinde, Hresto savunucuları alimler şöyle bir ifade üzerinde durmaktadırlar: "Cladius iudaeos impulsore chresto assidue turmultuantes Roma expulit Roma'da Hresta adına uzun süreli karışıklık (dalgalanma) çıkartan Yahudileri (İmparator) Roma'dan çıkardı." Ondan sonra Fl. Vopisk içerisinde imparator Adrian'ın şu düşüncelerinin yeraldığı mektubu ortaya koymaktadır: "Serapisu'ya tapınanlar, Hrestianlardır; kendilerine Hresta'nın rahipleri/papazları adını verenler ise Serapisu'nun bağlılarıdır. Yahudilerin bütün rahipleri/ papazları samaryan, Hresta inanlısı ve aynı zamanda matematikçi, falcı ve üfürükçüdürler. Biri Serapisu'ya, diğerleri Hresta'ya dua etmeye zorluyor..." (Her iki alıntıyı Ar. Drevs'den yapıyorum –*"Mif o Hriste"*, c.2, s.22, 49). İlk yazar İmparator Klavdiy zamanında (miladi 41-54 yılları) yaşamış ve "Yahudi" topluluğunun kışkırtıcısı olan gerçekten yaşamış Hresta hakkında konuşmaktadır. Burada güya çok daha önce Judea'da yaşamış ve acı çekmiş olan tek İsus'tan bahsedilmediği belirtilmektedir. Peki Roma'daki kalabalığın kışkırtıcısı kim olabilirdi? İmparatorluk dönemi Romalıları, altı sınıfların oluşturduğu her türlü teşekkül ve birliklerin bütün düzensizlik ve ifratın kaynağı olacaklarından korkarak çok kaçınırlardı. Örneğin Pliniy, Vifiniy'i sevk ve iadere ettiği dönemde, İmparator Trayan'dan yangın söndürmeye memur edilen dülgerleden 150 tanesinin Nikodemiya'ya girmelerine müsaade etmesini rica etmiştir. İmparator da ona yazdığı mektupta: "Benzer türdeki toplumdan dolayı o vilayette ne kadar düzensizlik yaşandığını biz unutmuyoruz. Onların ne amaçla düzensizlik yaptıklarının adını koy; onlar bir kere

toplandıklarında sükunete zarar verecek şeyleri yapmak için gecikmeyeceklerdir." (Pliniy Epist. X, 43). Roma kanunlarına göre izinsiz grup nümayişleri sert bir şekilde cezalandırılırdı. Örneğin Digestler'de (XI. VII, 22, 2) önemli bir hukukçu olan Ulpian'ın fikirleri ortaya çıkmaktadır: "Kim kanun karşıtı bir teşekkül oluşturursa, eline silahını alıp toplumsal mekan ve mabetlere hücum edenlerin senato emriyle aynı olarak değerlendirileceği bilinmektedir. Ancak Roma kanunları, cenaze defin grubu diye bilinen (adlandırılan), üyelerinin kendi cenazelerinin gömülmesi için gerekli malzeme tedariği için az miktarlarda ödeme yaptıkları dini birliklerin kurulmasına çok kolayca müsaade etmektedir. Onların ayda bir olmak üzere bir araya gelmelerine müsaade edilmiş. Tek bir kasaya sahiptiler ve kendi yönetimlerini belirlemişlerdir. Ayrıca kasaya büyük bağışlarda bulunarak saygı ve hürmet uyandıran zengin ve itibarlı kişi ve patronları cezbedip bütün dini cemiyetlerin geleneklerini kutla(an) mak gerekmektedir. Birlik üyeleri toplumsal bayram günlerinde müşterek olarak yemek organize eder, ölmüşlerin aziz hatıraları günü için özel kutlamalar yapmak maksadıyla bir araya gelirlerdi. Dini birlik üyeleri sanki ruhi(ruhani) bir akrabalık bağı içindeymişler gibi birbirlerine "biraderer ve kız kardeşler" diye hitap ederlerdi. Bu arada maahkemede onlar birbirlerine karşı şahit sıfatıyla bulunamazlardı. Gastona Buasse'nin (*"Rimskaya religiya ot vremeni Avgusta do Antoninov"* 7. Fransızca baskı, s.163) sözlerine göre, bizim defin birliği hakkındaki alıntı yaaptığımız bilgilere göre: "onlar üyeleri, kendilerini sevenleri(inanlıları) olarak adlandırdıkları Tanrı adına kabul ederler."-"Roma katakomblarının *(Katakomb:ilk Hıristiyanların kayaları oyarak veya yer altını kazarak yaptıkları uzun dehlizler biçiminde ölülerini gömdükleri veya tapınak olarak kullandıkalrı mezarlık.-ç.n.)* önemli bir araştırmacısı Rossi'nin

düşünccelerine göre –"Hıristiyanlar gömü birliği tarafından gösterilen, uygulamalardan mutlaka faydalanmak zorundaydılar." (ibid, s.636). Bilindiği gibi Hıristiyanlar kardeş yemekleri/şölenleri için kendi cefakarlarının mezarlarında sade bir tarzda toplanırlardı. Ortaya konanların hepsi belki yukarıda sunulan Svetoniy ve Fl. Vopiska'nın metinlerinden alınan kavramlar için yetereli bir kanıt görevi görebilir.

E.Renan'ın ifadelerine göre tasvir edilen devir, "Roma'daki Hıristiyan ve Yahudi dünyasının lisanı üç adır boyunca Yunanca idi... Yunanca Roma'da ortak dil idi..." Romalılar tarfından oluşturulan lisan, Yunancadan alıntılarla daha ziyadesiyle güzelleşmiş idi. Svetoniy'nin bilgilerinde kışkırtıcı Hresta veya Hrestus – kahin, falcı (ölüler – ruhlar adına konuşma) unsuruna göre sade halk kitlelerinin gömü birliklerinden birinde çıkan hayati dalgalanma daha basit olur idi. Peki ama "Roma'dan neden sadece Yahudiler kovuluyor (sürülüyor)lar?" sorusu sorulur. Bu soruya da başka bir soru ile cevap vermek gerekir: "Niçin Rus Çarlığı'nda bütün işçi dalgalanmasının kışkırtıcıları "Yahudiler" idi?" "Her zaman resmi olarak suçlandıklarında "Yahudiler" acaba gerçekten suçlu muydular?" Burada resmi belgelerin dili ile gerçekleri ayırt etmek gerekiyor. Başkentin ayak takımı arasında kargaşa çıkmışsa, suçlu konumunda Yahudiler olabilirdi. İktidarın suçlu Romalılara acımadığı kastedilmektedir, fakat infial uyandırmamak için de diplomatik dil kullanmak gerekiyordu. Bu şartların gerektirdiği de eşyanın tabiatına uygun bir düzendir. Tarihçiler tek bir ses olarak ifade ettiklerinde muhtemelen haklıdırlar. Roma doğu kültür dairesince istila edilip Mısırlı ve diğer doğulu rahipler orada çok farklı dini süreçler/uyglamalar icra ettiler mi? Eğer biz Romalıların kendilerini yöneten hâkim sınıfın Roma ve Yunan aristokrasisinin dini inançlarını çok iyi bildikleri ama

daha önceden köy belgeleri ve hayatın arka bahçelerinde sıkışan sıradan halk kitlelerini kendi inanışlarını çok kötü bir şekilde seçtiklerini söylemekle daha doğru söylemiş oluruz. Greko-Roma mitolojileri ve onların mermer Tanrıları zapt edilen şehirlerde ve edebiyatta var olan güzel yüzler tarafımızca bilinmektedir. Köy belgeleri, basit halkın inandığı şeyin daha geç dönemde iflas eden halk kitlelerinin kalifiyesiz işçiler ve zanaatkar sınıfları oluşturarak, şehre akın etmeye başladıklarında her şey su yüzüne çıktı. Birinciler muhtemeln beraberlerinde cahiliye kültürlerini kendi rahip-üfürükçülerini ve gelişim seviyelerine cevap veren falcılarını da şehirlere taşıdılar. Bundan dolayı Romalıların, onların şahsında kendi halkının olduğunu bilememeleri şaşırtıcı olmalalıdır, zira o zamana kadar eğitimli insanlardan hiç kimse sıradan halk yaşam tarzlarının etnolojik araştırılmasıyla ilgilenmemiştir. Cumhuriyetin sonuna doğru seyrü seferlerin ve doğu ve batıyla olan ticaret ilişkilerinin beklenmedik gelişmesi Roma'nın emperyalist politikasının, köleliğin açılması gibi olağandışı gelişmeler sayesinde, herhalde Roma'da ve büyük liman kentlerinde sıradan halkın dini inançlarının doğu kültleriyle harmanlanmasına imkan veren ahlak ve geleneklerde uluslar arası kargaşa ortaya çıktı. Buna göre dikkate değer derecede kültürlü Romalılar tarafından Venera (Zühre Yıldızı)'dan Finike Astart'ını, Dionis'ten Oziris'i, Tserera ve İzida'da Kibele'yi kötü bir şekilde ayıran Yunan terminolojisi benimsenmek zorunda kalınmıştır. Sezar (Kral)lık Partisinin, Cumhuriyetçiler üzerindeki nihayi başarısı, eski vatan-severlik geleneğinin ölümü anlamına gelen imparatorluk rejiminin kurulması, ancak aristokrasi kültleriyle ve sade halk kitlesiyle kutsal Sezar(cılar) birliğinin teşekkülü sayesinde olmuştur. İşte bundan dolayı Sezarcılar "Hresteanlık" baskısı karşısında gerilemek ve

onun devletin yeni dini olduğunu ilan etmek zorunda kalmışlardır. Hıristiyanlık kendi mitolojisine göre yeni bir din değildir ancak ve ancak Akdeniz halk kitlesinin yaygın olan eski putperestlik inancının restore edilmiş halidir. Şu halde İmparator Adrian'ın mektubunda bahsedilen Tanrı "Hresto" olarak özünde Tanrılaştırılmış rahipler "Hrestesler", "Hresto" olarak ise Svetoniy'de – halk tabanına büyük bir etki göstermeye muktedir olmayan, yaşayan rahip- büyücüler olduğunu sanıyoruz. Artur Drevs'de konu hakkında şöyle bir teyit buluyoruz: "Hresto olarak sadece Tanrı adlandırılmıyor, bu ismi onun rahibi taşır, bu da antik dinlerde sıkça olmaktadır." (G.V.K. *"Mit O Hriste"*, c. 2, s. 50). Drevs kendi kaynaklarını açıklamıyor, ama biz böyle büyük bir otorite ve antik dünya inançları bilgesini reddedebbilecek delilllere de sahip değiliz. Şimdi bizim için geriye anlaşılmayan bir nokta olarak "neden o, Hrestes'i görmezlikten gelerek Yunanca iyi ve hayırlı sıfatlarında Latince "Hrestos'u türeterek kendisiyle çelişkiye düşmektedir?" (ibid, s. 47). Bu arada yine A.Drevs'te biz mümtaz tarihçi Tatsit'in itina ile öğrenilmiş vekayinamelerinde ("Chretianos") isminin kullanıldığına dair işaretler buluyoruz (ibid, s. 47).

"Hrestos" dini topluluğu idare edenin taşıdığı dinsel bir ünvandır; sahtekarlıklkarı ve düzenbazlıkları ortaya çıkararak resmi kiliselerden daha doğru bir şekilde kadim Hristiyanlık gelenekeleri devam ettiren "Hlıstlar" *(Rusya'da bir Hıristiyan tarikatı. –ç.n.)* ve "Skopetsler" *(Hadım-bir tarikat. -ç.n.)* gibi çağdaş mistik tarikatlar da bunu doğrulamaktadır. Sırası gelmişken şunu da belirtelim: günümüze kadar "Korablyami (Gemiciler)" diye bilinen mezarkayık ve haç-gemi direği ve gönderin getirildiği Akdeniz bölgesiyle geleneksel ilişkilerini gösteren kendi toplulukları da vardır.

Verilen bilgilerde ve Şamanizmle olan paralelliklerinde, eski Yunan dili uzmanlarınca sorulan soruların açıklanması için yeter derecede ciddi deliller mevcuttur. Yine bu dilde acaba Hıristiyanlık öncesi devirlerde "Hristes" ("χριστος") "yağlanmış" anlamıyla mevcut muydu? Eski Yunan tarihiyle uzman seviyesinde ilgilenen bilimadamları, acaba Yunanlılarda aynen Yahudilerde olduğu gibi kendi Krallarını seçim töreninde yağlama geleneğinin varlığını biliyorlar mı? Eğer böyle bir gelenek yoksa, o halde onlarda yağlamak, kızıla boyamak gibi fiilerden teşekkül etmiş "yağlanmış" anlamı olması mümkün değildir. Eğer bütün bu sorulara olumsuz yanıtlar alınırsa o zaman Hritoloji uzmanlarının Greko-Latin ve şimdi aynen Buryatlarda olduğu şekliyle gömü yerlerinde ölmüş ata(dede)larının ruhlarının kendilerine gelip, onları bilgilendirdiği diğer doğulu rahiplerin ortak tipi olan çok sayıdaki "Hrestoslar", "Hrestolar" veya "Hristolar"ın tarihselliği hakkındaki problemleri hal etmeleri gerekmektedir. Tarihçi-Marksistlerin önünde iki büyük unsurun (vaka) çatışması vardır; kendi suç ortakları olan lejyonlarla sosyete, iktidar ve varlığını o dönemde mevcut olan çok sayıdaki gömü grupları ve dinsel birliklere dayandıran rahipler sınıfı, imparatorluk makamına karşı hatırı sayılır bir ağırlık oluşturabilirlerdi. "Hrestos" ismindeki iki ünlü sesin yazılış ve telaffuzundaki değişikliği, dilin gelişimiyle veya kilise babalarının kendi putperest geçmişlerinden, geç dönemlerde uzak durma arzularıyla kolayca açıklanabilir. Onlar için yeni etik öğretinin efsanevi liderinin isminin noktası noktasına, kendilerinin eski putperestlik inancını andırması hiç uygun olmazdı. Kilise babaları hemen küçük bir sahtekarlıkla iki tavşanı öldürdüler: ilk olarak kendilerini puteperestlerden ayırdılar; ikinci olarak da kendi öğretilerinin liderini Tanrılarca yağlanmış-kutsanmış kendi Çar(Kral)larıyla aynı se-

viyeye koydular. "Allık sürülmüş, güzelleştirilmiş, yağlanmış" anlamlarına sahip "Hrio"dan "Hristos" ismi doğmuş olabilir. Boyalanmak ve süslenmek – her insanın özelliğidir; ama Hıristiyan için ise kişinin devlet dini öğretisini kabul ettiğini beyan etmesinden sonraki safhaya has olan bir özelliktir. En güçlü Krallar kendi yandaşları olan putperest rahipler önünde tarihi haykırışı: "Galileyalı, sen beni yendin" der; cezalandırıcı kılıcı indirerek, güya yeni dini öğretinin efsanevi liderini Krallık makamına yükseltmiş olurlar. İncil'de "yeni, eski kürkleri etkilemez" diye söylenir. Fakat gördüğümüz gibi hem Hıristiyan kürkleri sonradan yapılmış açık yamalarla şüpheli bir dirilik gösteriyor, hem de dökülen şarap ziyadesiyle derin geçmişi yansıtıyor.

(Rahip-Şamanların 3 günlük ölümleri ve sonradan tekrar dirilmeleri inancının ortaya çıkışı hakkındaki meseleyi *"Kult Sumaşestviya vı Uralı-Altayskom Şamanizme//Ural-Altay Şamanlığı'nda Aklını Yitirme Kültü"* adlı ayrı bir makalede izah edilmiştir ("Ölen ve Yeniden dirilen Tanrı Meselesine") İrkut, 1929).

Hıristiyanlık ve Şamanist dünya görüşlerinde olan büyük benzerliklerin nedenleri hakkındaki sorun, farklı noktalardan kaynaklanıyor olabilir. Farklı eğilimlerin sosyal-vatansever kampından bilimadamları elbette büyük Hıristiyanlık dininin kirli Şamanizm ile mukayese edilmesinin olurluğu hakkındaki düşüncelere müsaade etmezler! O bilimadamları kendi bilimsel payelerine bakmaksızın özel bir dini düşünce yapısına sahip, özel insanlar grubuna aittirler, zira onların gerçekleri teorilerini yönlendirmiyor ve tam tersi bir durum oluyor. Bu tipler her şeyden önce gözleri kapalı olarak büyük bir ırka mensup olduklarını biliyorlar; geri kalan bütün halk için "küstahlar", "insan atıkları" gibi sıfatları, bilim-adamlarının eserlerinde sadece itibar kaygısıyla

kullanılmamaktadır. Onlar kendi kendilerini büyüklük kuruntusuna kaptırdılar.

Hıristiyanlığın Şamanizm ile mukayesesi konusunda, onlar ancak asil bir kutsal infial korkuya ulaşabilir. Sibirya'nın herkesçe bilinen "vahşi adamlarının" yaşam tarzlarını araştıranlar, genellikle: "Yakutlar..., sadece erdemli bir hayatı ve cennete götürebilecek gerçek bir inancı bilmemektedirler; hatta onlar erdemin ne olduğunu dahi bilmemektedirler. Onların dillerinde ahlaki bir tasavvuru ifade eden bir tek kelime dahi yoktur." (Troşanskiy, *"Evalutsiya Çernoy Verı u Yakutov"*, s.17). "Yakutların inançlarında etik hiçbir nokta bulunmammaktadır. Hayvancılığa dayalı bir yaşam tarzı, gelişmeye, ilerlemeye uygun değildir." (ibid, s.158).

"...Yakutlarda hiçbir ahlaki prensip yoktur. (ib. s. 161). "Onlarda şahsi esenliğin dar katmanından çıkan zihni ilgiler hiç yoktur. (ib. s.156). "Yakutlarda hiçbir zaman atalar kültü olmadı ve olamaz da, zira onlar kendi yaşlılarına saygısızca davranırlar." (s.93) Son alıntıyı yerden tasarruf olsun diye biz kısalttık. -G.V.K.). "Yakutlarn inançları... kendi özünde iblise tapanların inancına yaklaşmaktadır." (ibid, s.157). Vahşi adamların dinsel dünya görüşlerinin doğuşunu "ilmi" olarak anlamaya çalışırken, hayvanların psikolojik yaşamları üzerinde yapılan araştırmalardan hareket ediyorlar: "Ben hayatında ilk kez gökgürültüsü duyan küçük bir köpeği inceledim. Kalktı, kudurmşçasına havladı ve açık olan pencereden atladı." Bilimadamı Troşonskiy böyle gerçek bilgiden hareketle kendi büyük eserine başlıyor (ibid, 7, 1). Bu bilim değil, politik bir programdır. Çok sayıdaki benzer türde olan bilimsel çalışmalardan nakiller yapmaya devam etmek, okuyucuları beyhude yormak anlamına gelir. Eğer "Din – halk için afyondur" deniyorsa, o halde bu tarzda bilimsel önfikirler, daha kötü bir dinsel afyon olmaz mı? Zira

propagandacılar bilim adına veya bilimsel ünvanlarla kutsal örtü gibi kendilerini her zaman gizliyorlar. Otorite Türkolog olan dilmbilimci Doçent A.Samoyloviç (*"Karotkiy Russko-Yakutskiy Slovar" E. Pekarskiy. s. XV*) Yakut dilinin seslerini inceleyerek şunları yazıyor: "Yakut dilindeki "h" sesi kati şekilde karganın" ötmesindeki "karkat" fiilinini Rusça başlangıç sesi "k" sesini andırır. Biz dilbiliminde büyük otoritenin açıklamlarını çürütmeye çalışacak değiliz, zira düşük bir ırkın dilinde olan ses, tabiatta olan bir sese, halkın kültüründeki melek sesinden daha çok benzer. Ama Türkoloğun bu bilimsel çıkarımı, "Yabani Yakutların" ona insani duygular vererek aşağıdaki şekilde şarkı söylettikleri bir karga tasavvurunu istemeden canlandırmaktadır:

"Daah, daah, daah! (ses taklidi)
Min-ogom, min-ogom,
Saarı çarkılaah!
Daah, daah!

Dipnotlar:

1.Sibirya'ya gitmemiş ve Rusya Sibiryasına kadar tarihiyle az ilgilenilmiş olan Uralboyu sakinleri için, bizim Şamanizm ile Hıristiyanlığı mukayese etmemiz belki garip görünebilir; bu mukayesede esas olarak Yakut ve Buryat materyallerini kullanıyoruz, zira Yakut ve Buryatlar, Sibirya'nın bir çok diğer küçük sakinlerinin yanında istisna arz etmektedirler. Gilyaklar, Oroçenler, Çukçalar, Ostyaklar, Yakutlar, Buryatlar, Tunguslar gibi bir çok diğer küçük sıradan kabileler için elbette aynı şeyi ifade etmektedir. Ama onların ekonomik ve kültürel-tarihi yaşam tarzı ve gelenekleri noktasından bakınca, hayvancılık kültürü temsilcileri olan at yetiştiricisi Yakut ve Buryatları, balıkçılık, avcılık ve ilk geyikçilik yapan diğer küçük kabilelerle karıştırmak affedilemez bir yanılgı olurdu. Sibirya'nın geri kalan diğer kabileleri, bölgenin ilk yerli sakinleridirler ve kültürel bakımdan müstakil ve özgün olmaktan uzak değillerdir. Orta ve kuzey Avrupa halkları gibi, uzun süre Güney-Avrupa kültürü etkisinde yaşamaları gibi, Sibirya'nın çok sayıdaki kabileleri de, Rusların buralara gelişlerine kadar, zaman zaman göçmen dalgalarını durduran Güney Moğol step kültür hegomonyasını kabul etmişlerdir. Kadim Moğolistandan halkların bu çıkışları, Rusların Sibirya'yı istila etmesinden sonra da devam etmiştir. Örneğin, Aleksey Mihayloviç döneminde, Halhi'lerin Oyratlarla savaşı esnasında, İrkut vilayeti sınırına, zamanla Buryatlaşarak Alar Aymak'ının temel çekirdeğini oluşturan çok sayıda Moğol Hongodar boyları göç etmişlerdir. (Birinci bölüm, 1-8 sayyfada, Alar step sınırları içinde, ölmüş Şamanların ruhlarına tapındıkları tarafımızdan tasvir edilmiştir. Burada kadim savaşçı Moğolların dini gelenkleri, Çingiz-Han dönemi yankılarından bahsedilmektedir.) Yakutlar köken olarak, günümüzde Batıya oldukça uzak, Türkistan'da bulunan etnik ve tarihi merkez Türkleridirler. Ancak bir zamanlar, bu arkeolojik ve linguistik verilerle tespit edilmiştir, Türk halk ve kültürünün merkezi Kuzey

Moğolistan'da idi. Uygurların son devletinin düştüğü miladi 9. asır ortalarından itibaren, Türklerin son kolları da Moğolistan'dan göçmüşlerdir. Yakutlar, Moğol devrinin yükselişiyle beraber Moğol steplerinden Lena'nın uzak vadilerine itilen, Türk göç dalgasının kuzey kolunu teşkil etmektedirler. Bundan başka Yakutlar muhtemelen, Angara bölgesi sınırları içinde, yine daha erken dönemde Moğol steplerinden göç etmiş olanları özümsemişlerdir: Angara ovası, görünüşe göre, politik ve kültürel merkez Orhon ve Selenge vadilerine yakınlığı sayesinde, ezelden beridir Moğolistan'ın nefesliği/hava deliği olmuştur (Hayvancılık merkezini, suyun olduğu yerde aramak lazımdır.)

Daha sonraki Moğol emperyalizmi, güney Budizmini hikaye ve mitolojileriyle kabul ederek tam bir kültürel hakimiyet kurmuştur. Bundan başka Türkler kendi düşün dönemi öncesinde Hıristiyanlığı benimsemişlerdir, daha geç dönemde de Muhammediliği (İslamiyeti). Bundan dolayı Güney-Sibirya halklarının dini bakış açıları yabancı elementlerle fevkalade zenginleşmiştir. Buryat Şamanizminde, Budist dini-felsefik bakışı güçlü bir şekilde hissedilmektedir, Altay Türklerinde ise yeniden işlenmiş Hıristiyanlığın kosmogonik menkıbeleri takılıp kalmıştır.

Eğer Rus istilası dönemini ele alırsak, Güney Sibirya, iklim koşulları bakımından tamamen Slavyan toprak ağalarının taleplerine cevap verebilecek durumdaydı ve büyük Rus kolonileri tarafından dolduruldu. Ruslar, her yerde yerli halka kendi kültürel etkisini göstererek, nüfusun büyük kısmını oluşturmaktadır. Sibirya'nın yerlileri, daha yüksek toprak kültürü insanlarıyla çatışarak, kendi hiçliğinin şuuruna varamazdı. Burada onların büyük şehirlerinde Batı Avrupa kültüründen daha yüksektir.

Lena bölgesinden uzaklarda bu durum daha sonraki zamanlara kadar bir istisna olarak kalmıştır. Rusların, yerli halka karşı nüfus yoğunlu % 10 oranına bile ulaşamamaktadır. Orada toprak mülkiyeti daha geçen asrın ortalarından sonra, tahıl

ürünlerinde çeşitliliğin zenginleşmesiyle gelişmeye başlamıştır. Demek oluyor ki, ilk Rus sakinleri, kendi mülkiyet edinme alışkanlıklarını icra etme imkanı bulamayarak, yerli halk üzerinde kendi kültürel üstünlüğünü kuramadı. Tam tersi, hayvancılığı benimseyerek, bölgenin sert iklimine uyum sağlayarak, uzun zaman Yakut geleneklerini kullandılar. Kıyafet ve iktisadi edinimler bağlamında da yerli unsurlar etkin olmuş, zira bölgenin sert iklimi yerli halkı daha kullanışlı ve sıcak tutacak giysiler ve barınaklar yapmaya itmişttir. Lena nehri sahilinde yaşayan Yakut bölgesi sınırları halkı arasında, ne bir demirci, ne bir debbağ, ne kunduracı ne de baytar bulamadık. Köylüler uzun zaman önce ip eğirmeyi, dokumayı ve dikmeyi unutmuşlar, ne çorap örmekteler, ne dikiş dikmekteler, ne de Yakut "eterbesam" (ayakakabı). İhtiyaçları olan her şey için onların, komşu Yakut ustalarına başvurmaları gerekmektedir.

Onlar hayvanları iğdiş etmeyi becerememektedirler, hayvanlar hastalandıklarında da yine, sığırların sorunlu olan doğumlarında, diş dolgusu yapabilen Yakut baytarlarına başvurmaktadırlar. Tibet halk hekimliğinin bir kısım unsurlarını benimseyen Yakut "otosutı"- otacıları, "ilbisitı"- masajcılar ve çıkıkçılar köylüler araısnda daimi olarak bunu kullanırlar. Rus köylüleri iktisadi faaliyetlerde kültürsüz-dürler, Yakut etkisine tabi oldular: "arabacı hakimler", etnik karışıma rağmen, kendi ana dillerini yitirdiler ve Yakutça konuşmaya başladılar. Yekün olarak -Asya kültür merkezinden uzakta, az sayıdaki Rus kolonilerinin, çiftçilik yapabilmesi mümkün değildir–cemaen de Yakutlar, günümüze değin kendi kadim step kültür geleneğini bütün olarak muhafaza edebilmiştir. Bilim için büyük bir ilgi odağı oluşturmakta, Orta Avrupa steplerini istila etmiş olan kadim göçebelerin gelenekleri, dünya görüşleri ve yaşam şartlarının yeniden kurulması (restorasyon) görevi ortaya çıkmaktadır. Bizim "profesörlük" halkbilimi, büsbütün olarak büyük millet kuruntusu altına sokulmuş, iki ayağı

topallamaktadır. Bu sadece binlerce yıllık halk kültürü yaşam tarzının hesaba alınmaması değil, kendi primitif ruhları bataklığında, Şamanların hastalıkları tedavi etmelerini özü ve aynı şekilde dinsel oluşumların sosyal manaları doğru olarak anlaşılamamıştır.

Çok sayıdaki Yakut Şamanı, göz kamaştırıcı şair-irticcal sahibi olunca, halk dilinin zengin hazinesinden alınmış olan unsurlarla sanatsal eserlerin güzelliğine ilham kaynağı oldu, ruh halini etkiledi ve kendi dinleyicilerini, icra edilen artistik dinsel komedi ve trajediyle "yedinci kat göğe" kadar sürüklediler. Yakut Şamanlarının dramatik misterilerinde bulunarak, ben, çok defalar, ayine toplanmış olan halkın, aktör-Şaman'ın yetenekli oyununu icra etmeye teşvik eden canlı repliklerini derleme imkanı buldum. Sesli vasıtalarla olan modülasyon, artistik mimik ve jest, canlı oyunun coşkunluğu ve dertlerin canlılaştırılması, yani biz, bütün bunları ruhlardan yaratılmış tam bir teatral sanat olarak adlandırıyoruz. Bundan başka, zengin kronik-hastalarla ilgili olarak, Yakut Şamanları, onları tabiatın canlanması ("uluu tunah sagana") döneminde, daimi olarak birkaç yıl mühletince, oyunlarla, şarkılarla ve yakın ve uzak akraba ve dostların yarışmalarıyla, civardaki sıradan halkın da katılımıyla icra edilen sesli bayramlar düzenleyeme icbar ederek, çok acil hipnoz tedbirleri uygulamaktadırlar. Bu bayramlar bazen birkaç güne yayılırlar. Kurnaz Şamanlar, her zaman bir olumsuzluk/başarısızlık halinde, belirsiz veya çift yönlü cevaplar vererek kaçacak bir delik bırakırlar: "benim verdiğim bu talimatları uygularsan, bıçağın kalın ağzının hafifliğini hissedeceksin, benim güçsüz ruhlarımın iştirakini ve korkunç gökyüzünün sağlam alınyazısı demektir..." Kronikler ilişkilerinde Şamanın ihtiyatlı öngörüleri, çok sık olarak doğru çıkmaktadır, çünkü tabiatın donanması sahnesi, bayram öncesi telaşı, şuraya buraya gerçekleştirilen seyahatler, gençlerin oyunlar ve şarkıları, dostların ve akrabaların gelişleri, gençlerin dotstlarıyla sohbetleri, uzaklardan gelenlerin taziye ve birliktelikleri, akraba hatıralarının canlanması-bütün

bunların yanında sevilen ikramlar için büyük harcamaların yapılmış olması, daha iyi bir haleti ruhiye vermemesi, hayata daha afiyetli ve lezzetli bakmaması, hastanın karamsar ruh halini dağıtmaması mümkün değildir, zaman zaman da hüzünlü barışmalar doğurmaktadır.

Bütün bunları, Şamanlar tarafından yapılan, tabiatın modern tedavi yerleriyle, müzikle, mimari güzellikle, Yunan argonatlarının (Argonavtı: Yun. Argonautai < Argo (gemi adı) + nautai- denizde yüzen; eski Yunan mitolojisinde – "Argo" adlı gemide, Kolhidı sahillerinden (Batı Gürcistan'ın eski adı) altın yapağılı (yünlü) koyun için seyahat gerçekleştiren kahramanlar- ç.n.) *Puşkin'in, Lermantov'un seyahatleri hakkındaki hatıralarla, şuursuz bir önsezi/önceden görme olarak görmemek gerekir. Bu sırada Şaman'ın fasılasız olarak gösterdiği bazı mucizeler de organizma ve psikolojiinin karşılıklı etkileşim kanunun gereği olarak görünmektedir.*

2. *Eşit kollu haç, Yakut süsleme sanatının ve batıl itikadının özgün verilerine göre, güneş ışığının ve yaratıcı yaz sıcağının sembolüdür, ayrıca eski step güneş Tanrısı Sah'ın grafik tasviridir. (Bu meseleye gözden geçirilmesiyle yazar, Baykal Gölü çevresi orman kuşağında ezelden beri sakin olmuş, ziyadesiyle Türklerin kültürsüz bölümü olarak adlanan, çağdaş Yakut-Uranhay kültür çekirdeğinin özünü oluşturan ve bir bütün olarak incelenmesi gerekli olan Saha (Saka) tarihi çalışmasında, ayrı bir başlık altında açıklanmasını kastetmektedir. Uranhaylar arkeolojik Orhon anıtlarında, "Kurıkan" "K'urınkan" şeklinde tarnskripsiyonu yapılan ad altında bilinmektedir. Bu "Uranhay" adının eski şeklidir ve günümüze kadar Yakut folkloru içinde –"Urananıkaan – Ogonnor" (yaşlılarda) olarak, balıkçılıkla uğraşan, tayga sakinle-rinin ardılı "tip"tir. (Bakınız, Vehoyanskiy Sbornik. İ.Hudyakov. Hikaye de aynı başlık altında). Türkolog-bilimadamları, bu ismi beyhude olarak Moğolca –Yagnenok kelimesiyle karşılaştırıyorlar. (Bkz. P.M.Melioranskiy. Pamyatnik vı çest Kül-Tegina. // Zap. İm. R. Arh.Ob., t. XII, vıp. 2-3, str. 10.;*

V.V.Bartold. Novıye issledovaniye ob.Orh.nadpisyah. Jur. M.N.Pros. 1899, Ekim. Str.282.; ayrıca bkz. V. V. Radloff. Die Alt Türkischen Inschrfiten der mongolei. Dritte Lieferung, 428). "Saḥa", "Saka" ismi, oryantalistler için kadim doğu-nun ve aynı şekilde Budizm'in bir işareti olarak fevkalade popüler bir i-simdir. Yakutlar, bılinalarında ve dini şiirlerinde dünyayı "Yütügen" diye adlandırırlar.Orhon taş yazıtlarında da Türklerin dünyası aynı kelimeyle, "Yütügen" ile takdim edilmektedir (Bkz. Yukarıda adı geçen Türkologların eserleri: Melioranskiy-sayfa 84; Bartold -236; Radloff -432). Bilim adamları için, Yakutların kendilerini, Orhon Türklerinin genel kültürel-etnik özelliğinin adı olan, geniş "Oguzlar" (Öküzler) kabilelerinin bir bölümü olarak adlandırmaları, göze görünmez bir noktadır (bkz. L.o.Ş.-ah.; ç.I, str. 65-66). Şimdi Yakut bir arkadaşı-kardeşiyle karşılaştığı zaman ilk olarak şu soruyu soruyor: "Tördün, ogusung (uusung) kimiy" yani "senin atan kim, hangi boy başkanı-öküz" Bahadırlık bılinalarında ise, Yakutların ataları, Patrik Elley'in oğludur ve "Inah-Uola Aydaan Buhatıır"-"İnek Aydaan Bogatır'ın oğlu" adıyla bilinir. Eğer bu faktör, bilimadamı uzmanlar için bugüne kadar bir sır olarak kalmışsa, "Saharov"un Orhon teşekkülünü gözden geçirmek, hiç de zor bir problem teşkil etmez. Eğer bir çok bilimadamı-uzmanlar, Orhon "Kül-Tigin"lerinin, "Yolug-Tigin" lerinin, Yakutların kahramanlık destanlarının merkezinde duran "Tıgın" figürünü anlamıyor (fark edemiyorlar) sa, o zaman "Tegin" ve "Tıgın" tamamen aynılığını tespit etmemek, Amerika'yı yeniden keşfetmek demektir (Bkz. V.V.Radloff., Die lakutischesprache in ihrem Verhaltnisse zu den Türksprachen…, str. 73). Hiç şüphe yok ki, Yakut isimleri "Hangalas" ve "Elley"in özü, idari-politik Orhon Türklerinin "Kaganlıg" ve "Ellig" terimlerinin aynısıdır; birincisi, Meliorasnkiy' nin açıklama-larına göre, müstakil kabileler birliği (Hukuk diliyle söylersek, kendi-lerinin yüksek iktidar – kagana, batıl itikadına sahip) vardır, ikincisi- kendi müstakil "el-il"ine sahip Hanların varlığı (bkz. Melioranskiy'nin adı geçen eseri, str.160). Yazar, bu isimler üzerinde, "Legendı Rasskazı o Şamanah" adlı eserinin üçüncü baskı girişinde teferruatlıca durmaktadır.

I. BÖLÜM

Buryat ve Yakutlarda Şamanların İlahlaştırılması

Gavriil Vasilyeviç Ksenofontov
Rus Coğrafya Kurumu Doğu Sibirya Bölümü Üyesi,
14 Temmuz 1922, Alar.

"Alar Buryatlarında Ölmüş Şaman'ın Ruhuna Yakarış"

(Günlükten)

Her yaz mevsiminde, ot biçme öncesinde Alar ve çevresindeki yakın kabilelerin iştiraki ile bütün 'ulus' olarak, eski Şamanlarının ruhlarına yakarma için, onların gömülü oldukları dağa gezi düzenlerler. Bu Şamanların ruhlarını "ubugut" (Yaşlı)'lar veya 'dağlı yaşlılar' olarak adlandırıyorlar. Böyle "dağlı yaşlılar"ın sayıları çok değildir. Alar bölgesinde eski efsanevi Şaman Bogdan'ın ruhuna saygı gösterirler. Yakında bulunan bütün 'ulus'lar, onun gömülü olduğu yere gidiyorlar; her 'ulus' topluluğu sırayla Şamanın ruhuna, ondan korunma ve merhamet dileyerek kurbanlarını (hediyelerini) sunuyorlar, dua ediyorlar.

Bogdan'ın gömülü olduğu ormanlık tepeyi "İmat Tepesi // Imaatıng Yöndör" diye adlandırmaktadırlar; bu

tepe, Alar köyünden 10 verst kuzeyde yer almaktadır.

14 Temmuz 1922 tarihinde, Ulzetuy Ulusu Buryatları, Bogdan'a dua okuma (yakarış) ayini için toplandılar. P.P.Batorov'un (Kendisi "saygıdeğer yaşlılardan" entelektüel biri ve Buryat kültürü araştırmacısı olarak meşhur) Ulus'a yaptığı öneriye uyarak, Buryatlar, benim de yapılacak olan bu ayinde bulunmam için gitmeme izin verdiler.

Ulzetuy Ulusu sakinleri, resmi olarak Lamaittirler (vaftiz olanları da var) ama yine eski Şaman geleneklerini uygulamayı sürdürüyorlar. Ayine gitmek için 20 kadar evden erkek, kadın ve çocuklar toplandılar.

Yanlarında 'tarasun' (süt votkası), şişeyle süt 'sagan' (beyaz) ve kurban edilmek üzere koyunlar aldılar.

Buryatlarda sunularda her zaman koyun sütü kullanılır, kısrak sütü pek kullanılmıyor. (Yakutlarda ise tam tersi, Tanrılara ve azizlere sunularda kısrak sütünden yapılan 'Kumıs' sunuluyor.) Ayini Ulus'un Şamanı, 'Taylgan boo' ("Taylgan Şaman") diye adlandırılan Şaman Mahoşkeyev gerçekleştirecek. O, toplumsal yakarış icra ediyor-ölmüş Şamanların ruhlarına taleplerini ve taylganlarını sunuyor.

Taygayı, 1 verst geçtikten sonra, küçük bir tepe yer alıyor. "Barisa" geleneğinin gerçekleştirildiği yerde, yolun yakınında büyümüş olan üç tane akağacın yanında durduk. Ağaca mavi ve beyaz kurdele bağlıyorlar. Açıkça görülüyor ki, burası daimi konaklama yeri. Akağacın önünde küçük bir ateş yaktılar. Orada iki kaba sütten yapılan içecek "sagan' ve 'tarasun' doldurdular. Ağaçlara beyaz ve mavi kurdeleler bağladılar. Kenevir demeti koydular, onları 'saba' diye adlandırıyorlar. Ateşin önünde, kurban edilen yiyeceklerin yanında, toprağa akağaç dalı soktular (diktiler) ve bunu 'Tuurge' diye adlandırıyorlar: Onun önünde bir Buryat, iki ayaklarını büküp altına alarak oturuyor. Kişinin geleneksel

bu duruş pozu, bütün Ulus'u temsil etmektedir. Dua sırasında oturan kişi avuç içinin yan kısmı ileri doğru olacak şekilde dik olarak havaya kaldırıyor ve yüzünün hizasına getirerek hafif titrek hareketler yapıyor, (Eski Etrusklarda da ölüyü killi toprak üzerinde Tsere'den yapılmış plakalar üzerinde yakarken, aynı ayinsel hareketleri vardır). (G.Gelmolt yönetimindeki Dünya Tarihi Baskısı, cilt 4, sayfa 324 ve Ermitaj Müzesi'nde dua eden Yunanlı figürü) tüm Buryat Şamanistleri de her şart altında oturarak, ayakta durarak ya da tek dizleri üzerine çökerek dua ederler.

Şaman, ataşe bir demet ardıç dalı attı ve onların dumanıyla kurbanlık yiyecek ve tabağını tütsüledi. Bu onları kutsayıp temizliyor; daha sonra tahtadan yapılmış bir kap içerisine sütten yapılmış içeceği, diğerine de "tarasun" koyarlar. Birinci kâseyi kendisi alıyor, diğerini de yaşlılardan birine veriyor. Her ikisinin yüzleri de doğuya dönüktür. Şamanın sol elinde bir ardıç dalı olur, sağ elinde ise kâse ile süt içeceği olur. Şaman dua okur ve her bölümü bitirirken "seek!" diye haykırır, onun yardımcısı da aynı şekilde tekrarlıyor. Haykırışla beraber kurban öne doğru sunuluyor; sonra tekrar kâseye içecek dolduruyorlar; Şaman dua okur ve bu üç defa tekrarlanır. Şaman ve arkadaşı kendi adak kâselerini ileri doğru fırlatırlar ve "tuyörik!" diye haykırırlar. Kâsenin yere düşüşünde düz durmasını veya devrilmesini takip ederler. Birinci durum mutluluk (şans) alametidir. İyi bir belirti durumunda kâsenin düştüğü yerden yeşil otları koparırlar, bereket ve cezaların affı için sembolik olarak o otları getirirler ve "Tuurge"nin yanına koyarlar. (Bu arada şunu da belirtelim, Buryatların kendileri de "tuyörik" haykırışının manasını bilmiyorlar; Buryat dilinde bu kökten türetilmiş hiçbir kelime mevcut değildir. Görünüşe göre bu kelime onlar için yabancı bir kelimedir. Yabancı kabilelerden alınmıştır. Yakutlarda

"Tuyörets: talih, kader yazgısı; "Tuyörehtee": fal bakmak, kısmeti bırakmak (herhangi bir nesneyi fırlatarak). Yine Buryat dili kökenli olmayan "seek" her halde Altay-Sayan dağlarının bütün kabileleri arasında çok yaygındır.) Şaman ve yardımcısını takip ederek, kâseye adak içeceği dolduran "Tuurge Ubugun" (akağaç dalını yere diken ihtiyar)'a yaklaşıyorlar. Şaman bu içecekten bir şeyler mırıldanarak ataşe serpeliyor. Daha sonra bez bağlı dalı içeceğe bandırıyor. Onun yardımcısı da kendi kâsesindeki içecekten ağaca serpiştiriyor; sonra içmesi için "tuurge"nin yanında oturan Buryat'a verir; o da içtikten sonra başkalarına verir. (Orada hazır bulunan, daha ziyade saygıdeğer kişilerin ruhlarına yapılan bu içki sunma ayini, Şamanizm'in gelişmesinin ana prensiplerinden biridir. Bununla Tanrılara ve ruhlara içecek damlaları ulaşır. Odak yapılan içeceğin aslan payını, duaya katılanlar kendileri içerler; elbette ki ilk sırayı da rahip-Şaman alır. Bundan dolayı rahip sınıfının kronik alkolizmi ve onunla birlikte ruhsal hastalığın ortaya çıkması, muhtemelen Şamanizm dini yaşam tarzının tipik özelliği olsa gerek)

Tepenin zirvesinde Kuku-Nor'daki kışlıkların yanında ise ikinci duraklama yapılıyor. Orada Buryat kışlıkları ve göl manzarası çok güzel görünüyor. Akağaç ormanı kıyısında durakladılar. Yine burada da bir ateş yaktılar. Buryatlar, burada Şaman Bogdan'ın sağlığında konakladığını belirtiyorlar. Burada, Kuku-Nor yerleşkesinin ruhu "Ejina"ya sunu ve anma ayini yapılıyor. Şaman şapkasını çıkardıktan sonra, yüzünü doğuya dönerek dizleri üzerine çöküyor. Dua okuyor, daha sonra yukarıda tasvir edildiği gibi içecek serpiştirerek dualar mırıldanıyor. Genellikle Şaman ve Ulusun temsilcisi olarak, adak içkiyi serpiştiren bir şahısla dua ederler. Geri kalan Buryatlar, duaya iştirak etmeden duruyorlar; yüksek sesle gürültü ediyorlar ve duayı dinlemiyorlar bile. Bere-

ketin sembolü olarak içki kâsesini fırlatmak ve ot yolmak eylemi üç defa tekrarlanıyor. Ayin için gidenlerin arasında çok sayıda sarhoşun olduğu görülüyor, zira ruhlarla birlikte sabahın erken saatinde 'tarasun' içmeye başladılar. Daha yürüyüş başlamadan bir saat önce, bayram münasebetiyle Ulusta özel bir 'hato' ("İçecek") ikramı gerçekleştiriyorlar. Tanrılara yapılan her ikram, herkes için de neşeyle içmek için vesile oluşturuyor. Aslında içeceği serpiştirme fikri sadece tanrılara ikram değil, herkese de istediğini yapma anlamı taşımaktadır. Yolun daha ilerisi "İmat" (kışlık) Ulusu içerisinden geçiyor. Tepenin yamacından bakınca Rus stiline uygun dört bir yanı tahtalarla kaplı 25-30 tane ev görülüyor. Kışlıkların arkasında yüksek bir tepeye tırmanış mevcut; her yer iri gövdeli ağaçlarla kaplı. Burası Şaman Bogdan'ın hürmet gösterilen ruhu "Sudal"ın yaşadığı yer olan "İmatskaya Tepesi"dir. Buryatların söylediklerine göre, akşam Şamanın mezarında çok sayıda Ulustan insanlar toplanırlarmış. Bu esnada birçok Ulustan Bogdan'a gittikleri için bunu bir sıraya koymak gerekmiş. Bugün buraya kimileri arabayla, kimileri at ile her taraftan gelmektedirler. Biz yolda Şaman ormanından dönenlerle karşılaşıyoruz. Mezara, yüzyıllardır büyük Şaman için duaya gidenlerce iyice sıkıştırılmış düz, geniş bir yolla gidiliyor.

Dua etme yeri tepenin en yüksek yeridir. Uzun ağaçların arasında fazla büyük olmayan bir alan mevcuttur. Her tarafta ateş izleri ve kül yığınları görülmektedir. Dua etme yerinde 2 arşın yüksekliğinde bir direk mevcut. Bu "serge", "ubuguta" yani at bağlanan direktir. Daha sonra doğuya doğru birkaç adımda bir bütün olarak bir at derisi bir sırığa geçirilmiş olarak durmaktadır. Hayvanın başı doğuya çevrilmiş; derisi ayaklarından tırnaklarıyla beraber yüzülmüş durumdadır. Buryatların ifadesine göre, bu Bogdan'a geçen

yıl kurban edilmiş sunudur ve "(t)sagıl" diye adlandırılmaktadır. Şamanın ruhuna umumi olarak dua etme yeri de mevcuttur. Çok sayıda Buryat ileri geri gidip gelen, gürültü patırtı eden sarhoş bir kalabalık haline dönüşmüştür.

"Serge"nin yanına ulaşan yaşlı Buryatlar, şapkalarını çıkartarak sol dizleri üzerine çöküyorlar, sağ ayaklarını ileri doğru çıkarıyorlar ve dualarını yapıyorlar, yani sağ ellerini yüzlerinin seviyesine kadar kaldırıyorlar, onu kıpırdatıyorlar. Görünüşe göre fısıldıyor. Daha farklı bir ifadeyle, ölmüş bir Şaman, onlara çok uzak Tengri'lerin herhangi birinden daha gerçekçi ve anlaşılır bir tanrıdır. Diğer Buryatlar, Şamanın atının bağlandığı direğe yaklaşıyorlar; tütün alıyorlar ve Şamanın ruhuna ikram ediyorlar. Diğerleri de taze akağaç dallarını direğin yarıklarına sokuşturuyorlar. "Serge"nin tepesinde, ladin ağacı kabuğu parçaları 'hodo' ve ardıç dallarıyla konulmuş olan bakır monetler görülüyor. Herkes kendi kabuğu üzerine 'ata'sının ruhuna hürmeten ve saygısını belirten kelimeler yazıyorlar. Orada bulunanların büyük çoğunluğu ateşe de damlatarak "tarasun" içiyorlar.

1. Yakarma ve Adak Sunma.

Şaman'ın ruhuna sunulan en önemli kurban bir koç boğazlamaktır. Ama bundan önce süt ürünleri ve tarasun serpilerek iki ayrı yakarış gerçekleştirilir. Birinci yakarış ayini atın bağlandığı "Serge"nin yanındaki umumi alanda icra ediliyor. Burada kadınlar ve çocuklar hariç herkes bulunur. İkinci ayin ise bu meydandan güney cihetinde, fazla uzak olmayan gerçek "serge" olan dallı budaklı akağacın altında icra ediliyor. Buradaki ayine başta Şaman olmak üzere seçilen az sayıdaki insan katılır; kadınlar ve çocukların oraya girmeleri kati şekilde yasaklanmıştır. Burası saygıdeğer kutsal ruhun bulunduğu yere en yakın kutsal yerdir. Genel toplantı yerinden bu 30-40 sajen mesafede olan bu mabede dar

bir patikayla gidiliyor.

Buryatların söylediğine göre, akağaçta, saygı duyulan ölen Şaman'ın hayatta iken altında kullandığı demir üzenginin küçük bir modeli asılıymış ama ben maalesef bütün gücümle uğraşmama rağmen bu ağaçtaki Buryat kutsalını göremedim. Akağaca ve yanında büyümüş olanlara mavi ve beyaz parçaları bağlanmış. Eskiden Buryat Şamanları bir torbanın içine kemikleri doldururlar ve büyük bir ağacın dibinde kazdıkları derin bir çukura onları koyarak orada ateşle yakarlarmış. Bunun için ağacın kabuklarını kırmadan, dikkatli bir şekilde soyarlarmış. Şaman'ı çuvalın içine koyduktan sonra ağzını sıkıca kapatıp, ondan sonra soydukları kabukları da üstüne koyduktan sonra çivileyerek onu kapatıyorlar. Yakma yerinde büyümüş olan ağaçlara da Şaman'ın itibarına ait eşyaları asarlar (N.N.Agapitov ve M.N. Hangalov, *"Şamanstvo u Buryat İrkutskoy Gubernii"*, İzd. Vost. Sib. Otd. İmp.Rus.Geo.Obş.-va, c. 14, i 1-2, 1883, s.53-57).

Zaman sürecinde oraya asılan eşyalar çürüyüp parçalanıp dağılırlar. Şaman'ın küllerinin bırakıldığı ağaç ise yıkılır ve yok olur, elbette ki, bütün eski Şamanların eşya ve emarelerinin yok olup gittiği gibi. Buryatların naklettiği rivayetlere göre bundan 9 kuşak (yaklaşık 300 yıl) önce ölen Şaman Bogdan ile ilgili olarak: Şaman'ın mezarına ait, elle tutulur, gözle görülür hiçbir iz, belirti kalmamış ve Buryatlardan hiç kimse Bogdan'ın kemiklerinin konulduğu ağacı ve yerini göstermez. Sonuç olarak eski ve önemli kabul edilen Şamanların ruhuna saygı göstermede, çoğu hallerde akağaçları adres olarak göstermektedirler. Eski Buryatlar Şaman koruluğunda bulunmayan ağacın kesilmesini yasaklamışlardır. Bu şekilde de Şaman ruhuna yakarılması – saygı duyulmasıyla bağlantılı olarak kendiliğinden ağaca yakarma-saygı duyma kültü doğmuştur. Şamanist Buryat mezarda büyüyen ağacın

dalları vasıtasıyla kendi ruhuna ikramda bulunmaya alışmak zorundadır; daha sonra da eğer mezara gitme imkânı yoksa o halde her akağaç vasıtasıyla bunu icra eder. Muhtemelen bu geleneğin ortaya çıkması, Tanrılara ve ruhlara yapılan her yöneliş ayininde daimi olarak, kesilen akağaç ve onun dallarının kullanılmasından dolayı kökleşmiştir. Akağacın, çam ağacıyla değişimi her halde daha geç dönemde beyaz ruhlar kültünün gelişimine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Yakutlarda beyaz (gökyüzü) ve kara (yer altı) ruhları olarak iki kült mevcut olup, akağaç birincilerle, iğneli çam ağacı da – ikincilerle bağlantılıdır.

2. Ruha İlk Yöneliş

Meydanın arka kısmında et kaynatmak için 2 tane büyük demir tencerenin bulunduğu yerde 2 yere ateş yaktılar. Gelir gelmez onların içinde hemen su kaynatmaya başladılar. Bu icraatı erkekler yapıyor, kadınları kızarmış etin hazırlanmasına hiç katmıyorlar. 60 kişi kadar olan katılımcılar, yüzlerini güney yönüne çevirmiş oldukları halde, yarım daire şeklinde "serge"nin yanında oturdular. Erkekler ilk sıraya, kadınlar arka sırada yerleştiler. Ön tarafa serilmiş keçenin üzerinde – sunulmuş içkiler (süt ve tarasun) bulunan kaplar var. Serge'nin dalından kırıp, adak yiyeceklerin olduğu keçenin önüne soktukları (diktikleri) yontulmuş akağaç-"zalma" dikilmektedir. Hatırı sayılır bir ihtiyar "*tuurge ubugun*"-ulusun dua eden temsilcisi ve adak yiyeceğinin dağıtıcısı sıfatıyla keçenin gerisine oturuyor. Serge'nin yanında, keçenin ön tarafında küçük bir ateş yaktılar. Zalma'ya kumaş püsküller asmışlar. Oturanların önünde bir Buryat kurban edilmek için belirlenmiş bir koçun başını güney veya güneydoğu yönüne getirmiş ve o halde tutmaktadır.

Orada olan iki kâseye sütten yapılmış olan "sagan" üçüncüsüne ise – "tarasun" dolduruyorlar. Süt olan kâseyi

Şaman, diğer iki kâseyi de Şaman ile birlikte dua eden serpeleyen 2 Buryat alıyor. Ruhun "serge"si önünde Şaman şapkasını çıkarttı, dizleri üstüne çöküyor, bu sırada diğer 2 Buryat da onun arkasında aynı şeyleri yaptılar: dua ederek ellerindekini "serge"ye damlatıyorlar. Ondan sonra elinde adak sunulan içecek kâsesini tuttuğu halde yüzünü doğuya çeviriyor ve dua ediyor. Diğer 2 kişi de Şaman'ın sözlerini tekrarlıyorlar, ellerindeki içecekten genişçe bir alana serperek, sonunda "seek" diye tekrar ediyorlar. İçeceğin serpilmesi üç defa tekrar ediliyor. Ondan sonra şans-mutluluk dilenerek kâse "tuyörek" diyerek ileri doğru fırlatılıyor. Bu esnada Tuerge Ubugun sağ elini sallayarak dua ediyor. Duadan sonra şaman kâsesini tekrar doldurduktan sonra akağaç dalı "zalma" ve püsküllü dalın ucunu sıvı dolu kâsenin içine batırarak ateşe damlatıyor. Ondan sonra kâseye yaklaşan Tuerge Ubugun'a içmesi veriyor. Akabinde kâse elden ele verilerek herkesi dolaşıyor. Kâseden azar azar içiyorlar.

Sonra koçun kurban edilmesine iştirak ettiler. İlkönce Şaman, koçu dua okuyarak kutsayıp onu temizliyor. "Sagan"ı dudaklarına götürerek kâsenin içinden sırtına doğru püskürtüyor. 2 Buryat koçu ön ve arka ayaklarından tutarak sırtüstü yatırdılar, bu esnada güneye bakan başının pozisyonu hala korunmaktadır. Olağan şekilde onu öldürdüler; karnını kestikten sonra Buryat elini içine soktu ve ana atardamarı koparttı. Kemikleri kırmadan bıçakla ayırdılar. Kurban edilen hayvanın eti her zaman dilim dilim kesilir, ondan sonra da kazanın içinde kaynatılır, yine öğle yaptılar. Kafa derisini yüzmediler; boğazını, dilini, ciğerlerini ve kalbini kafadan ayırmadılar.

3. Ruha İkinci Yöneliş

Et kazanda kaynarken Şaman yanında 9 tane refakatçi kutsal akağaç ve mukaddesatı olan ölmüş Şaman'ın baş

"serge"sine gittiler. Refakatçilerden biri Tuurge Ubugu'nun sorumluluğunu yerine getiriyor, diğer 8 kişi de yüzlerini güney-doğuya çevirmiş oldukları halde yarım daire şeklinde oturdular. Şaman alışılagelmiş adet üzere üçüncü defa kısa dua ayini ve içecek serpelemeyi icra etti; bunu yaparken yüzü akağaca dönük idi. Kâseyle fal baktı. Akağaç dalının ucunu ıslattı, onunla ateşi karıştırıyor; tarasunu içiyor ve diğerlerine de ikram etmek için kâseyi onlara verdi. Dua ayini esnasında doğu tarafına geçmek yasaktır. Ayrı ayrı ruhlara karşı yapılan her yöneliş "seek" gizemli haykırışını da içermektedir. Bir ruhu anarak sunumda bulunurken onun mahiyetini unutmak elbette mümkün değildir. Bu ayinde Bogdan'a yapılan ikramla beraber onun ahfadı Şamanların –(Tangrana, Balihaya v. d.) adları da anılıyor.

Bizim ulusun temsilcileri kutsal akağacın yanında dua ederken, umumi alanda ise diğer ulus Bogdan'a yakarma ayinine başladı. Nedense bilemiyorum ama onlarda Şaman'ın yerine içecek serpiştirme eylemini 4 kişi icra ediyordu.

4. Ruha Et İkram Edilmesi

Ruha pişirilmiş et sunumuyla aynı zamanda Buryatlarda bütün ulus topluluğu toplu olarak yemek yiyorlar; ruhun payına kurban yerinde "şire" de yakılan kemikler, küçük et parçaları ve çorbadan serpiştirilen damlalar düşer, çünkü pişirilen etin tamamı orada toplanmış olanlar tarafından yenilmiştir. Bahse konu bu ayinde ruha hürmet yemeği olarak kesilen koçun kaynatılmış başı getirilir. İlk evvela onun alnından derisiyle beraber üçgen şeklinde bir et parçası kesilir. Bu başın özel bir adı vardır: "Tuuley"dir. 2 Buryat içinde et olduğu halde ateşin önünde bir tekne tutuyorlar. Şaman onlara yaklaştı ve dua sözlerini üç defa tekrar etti. Ondan sonrada tekneyi tutan 2 Buryat dönmeye başladı.

Şaman tahta kaşık içerisine küçük bir et parçası koydu ve ateşin olduğu eski yığının olduğu kurban yerine götürdü. Ruha et ikramıyla birlikte içecek de – kurban yeri serge ve zalma'ya tarasun serpilerek sunulmuş oldu. Koçun başı "tuuley"- nı ayrı bir merasimle getirdiler. Şaman şapkası olmadığı halde iki eliyle "tuuley"i yukarıda tutarak dua etti. Bu esnada diğer bir Buryat gelip koçun başını aldı ve onu ihtimamla kurban kesme yerine götürdü, yerleştirdi ve orada yaktı. İki teknedeki eti, ruha yapılan sunundan sonra, hafif şeyler atıştırmış olan ve aynı ulustan olan topluluğa götürdüler. Bu ortak ziyafette bol bol içki tüketildi. Buryatların ifadelerine göre Şaman'ın dua ederek ruha yönelmesi, kendilerine çocuklar ve hayvanlar hediye edilmesi ricasına, onlara olan ihtimama karşı bir şükran olarak icra edilirmiş.

5. Ölmüş Şaman Ruhunun Geçişi

Bu merasimin en önemli anı ayini yönetici-Şaman'ın icra ettiği eski Şaman'ın ruhunun kendisine girdiğini içeren bölümdür. Maalesef ki, Buryat dilini bilmemem ve açıklama yapabilecek bir tercüman olmaması nedeniyle ben ruh adına gerçekleşen diyalogun içeriği ve metnini hatırlamıyorum. Çünkü bütün tören neredeyse üç saat devam etti; bu zaman diliminde tabi bütün iştirakçiler sütten yapılan votkayla demlenmişlerdir. Şaman, merasimin bu sahnesini çok heyecan verici ve bütün herkesin coşkunluk içinde olduğu bir havada icra etmiştir.

Ayinin bütün katılımcıları yarım çember şeklinde oturdular ve getirilen "tarasun"un tamamım tükettiler. Bu arada ayini yapan Şaman da kalabalığın yanına geldi ve onlara duraksamadan ve heyecan uyandıracak bir tarzda hızlı hızlı konuşmaya başladı. Onun yüksek tondan yaptığı konuşmasına göre, öfke ve sinirli olduğunu düşünmek müm-

künüdür. Bütün herkesin bakışı Şaman'a çevrildi; herkes birbirinden kuşkulanır bir vaziyette onu dinlemektedirler. Bazı yaşlılar güya bazı sorularla ruha müracaat ediyorlar... Yüksek tondaki çığlıklara ve sert mimiklere göre Şaman'a girmiş olan ruhun kendi ahfadına kızdığı ve bağırdığı düşünülmektedir. Benim sorum, ruhun neler söylediğidir. İsteksiz cevap veriyorlar ve yuvarlak bir ifadeyle yetiniyorlar: "her şeyin iyi ve yolunda gittiğini" söylemiş. Kamptan ayrılıp geri dönüşe başladığımızda güneş batıya kaymıştı bile.

Yakutlarda Ölmüş Şaman Kültüne Ait İzler,

İvan Alekseyev, 42 yaşında Nurbin Ulusu, Sul Naslegi,12 Mart 925

1. "Menge" – Şaman Mezarı

Eskiden Yakutlar Şaman mezarını "Oyun mengete" diye adlandırıyorlardı. Sulsk Oymağı'nın atasının gömülü olduğu yere "Menge" diyorlar. Şaman Caarın hakkında böyle bir hikâye var. Şaman'ın cesedini bir yere gömmek istediklerinde, o zaman Ardah adlı Şaman: "mana mengekeemeng ("buraya mezar yapmayın"), çünkü o kişinin kötü, zararlı fikirleri vardı" diye ikaz etmiş. Ama bu söylenene kulak asmamışlar ve oraya gömmüşler. Şimdi bu yer "Menge" adıyla meşhurdur.

Kiril İvanoviç Yefremov,27 yaşında Batı-Kangal Ulusu, 3. Maljegar Naslegi 20 Aralık 1924, Yakut

2. Ölü Şaman Kültünün devamlı olarak varlığının gerekli oluşu

Bir vakit 4.Maljegar Naslegi Bagarah Boyuna mensup Timir-Çarapçılaah adında bir Şaman'ın yaşadığı anlatılır.

Onun Harıyalaah adasında "arangas"da gömülü olduğunu söylüyorlar. Lena nehrinde meydana gelen sel baskınında bu "arangas" suyla sürüklenerek Taragay adasının yanına gelişmiş. Şamanlar o Şaman'ın ruhu –"Yüyör" için

kutsal ayinlerini icra ederlerken, güya bu ruh onlara seslenmiş ve: "Burada ahvadım tarafından hürmet ve bakım görmeksizin yatıyorum. Bundan dolayı onların üzerlerinde değişik belalar yolluyorum ve onları mahvediyorum ("Itıktaabattarın isin aymahtarım ıççattarıi barııbın")" demiş.

Onun soyundan olanlar ölüyorlar. İnsanlar onun ölümünden sonra adalarında her türlü musibetlerin ve beklenmedik ölümlerin arttığını söylüyorlar.

Şaman <Kamlık> yaparken ona "Tangar" ("Tanrı"), özellikle de "yüyör" uzun zaman önce ölmüş Şaman'ın ruhu görünürmüş. Bu Şaman "Yüyör"ü Şaman'a yol göstererek onun yönlendiricisi olurmuş. Bundan dolayı her Kamlık ayini, ölmüş Şamanların ruhu –"Yüyör"ü çağırma ritüeliyle başlar.

Gavriil Tihonoviç Alekseyev,53 yaşında Batı-Kanagal Ulusu,1.Maljegar Naslegi, Toyon Arıı şehri,11 Ocak 1925

3.Şaman Timnir Çarapçılaah

Eski zamanlarda Börtünksk Yakutları arasında 52 yaşında iken beklenmedik bir şekilde Şaman olan bir adam yaşamış. Bir keresinde "taar" ("ekşi süt") dolu 2 heybesini taşıyarak ot biçmek amacıyla adaya gitmiş. Irmağın (Lena) kıyısına varınca, sırtındaki heybeyi yere bırakmış ve dinlenmeye çekilmiş. Orada otururken aniden baygınlık hali geçirmiş ve hareketsiz bir durumda orada 7 gün geçirmiş. Kendine gelmiş, olağan dışı güçlere sahip bir Şaman olduğunun farkına varmış. Ne zaman ki, gözlerini insanlara çevirmiş, o zaman onlar ölmüşler; hayvanlara bakmış – hayvanlar ölmüş. Bundan dolayı gözlerinin üstüne demir bir siperlik yapmış. Ancak bu Şaman hayatı boyunca hiç Kamlık ayini icra etmemiş. Kendisini bir hastaya bakması için çağırdıklarında, o üzerine atın yelesinden bir tutam kıl bağlanmış olduğu halde hastaya sepetçi söğüdü yollarmış. Bu sepetçi sö-

ğüdünün sadece ve sadece hastanın yorganı altına konulması gerekiyormuş. O öldüğü vakit cesedini oyulmuş bir tabuta koyduktan sonra tabutu bir akağacın gövdesine sıkıca bağlamışlar ("aragastaabıttar ulahan tiit samagar"); ölmeden önce Şaman kendi ailesine: "Benim tabutum düştüğü (devrildiği), zaman büyük Şaman'ı çağırarak beni (kalıntılarımı) kaldırma ayini yapın!" demiş. O ağaç uzun süre dikili kalmış ve tabutta yerinde kalmış. İşte bu Şaman'ın "abaası" ("yüyörruh") bir keresinde bir Tungus Şaman'ına doğru kuzeye uçup gitmiş. O vakit Jigansk Bölgesinin sakinleri yaz aylarında güneşin doğduğu ufuk hattının üstünde bir ateş görmüşler. Ateş 7 gün orada görülmüş; o zaman Tungus Şaman'ı da onu takip ederek gitmiş. Şaman, Çarapçılaah'ın tabutunun bağlı olduğu ağacın yanına varıncaya kadar ateş uçup gitmiş (kaybolmuş). Tungus Şaman'ı diğer Şaman'ın tabutunun bağlı olduğu o ağacın çatalına/iki dalının arasına oturmuş. Ağacın çatalı kuşun ağırlığını taşımamış ve tabutla beraber kırılarak düşmüş. İşte o zaman 3 oymaktan 3 tane Şaman davet etmişler; 3 tane at kurban ederek Şaman (kalıntıların)'ı kaldırma ayinini gerçekleştirmiş olduklarını anlatıyorlar. Şaman'ın kalıntılarını içi oyulmuş bir ağaç parçasının içine koymuşlar ve yeniden onu büyük bir ağaca sıkıca yerleştirip bağlamışlar.

Pyotr Daniloviç Danilov, 58 yaşında Batı-Kangal Ulusu,3.Maljegar Naslegi, Tiit-Arıı Adası, 30 Ocak 1925

4. Eski Şaman Gömü Geleneği

(Şaman Bigek-Caarın hakkındaki hikâyelerden...)

Eski zamanlara Börtnsk Boyu (2.Maljegarsk) dedeleri arasında Bigek-Caarın adında önemli bir Şaman varmış. Onun oğlu da yine Şaman ve adı da Bükes imiş.

Bir keresinde Bükes, Sellik-Mııkıra adında bir adamla nehirden (Lena) doğu yönüne, ayı avlamak için kendi keşfet-

tiği ayı inine ("olguydaah eseni") gitmiş. Onu inin içinden çağırmayı başarmışlar. İkisi de bir yerde dolanmaya başlamış. Sellik-Mııkıra durumun kötü bir hale dönüştüğünü görerek ayıya ateş etmiş. Atılan kurşun ayı ile boğuşan Bükes'in tam ciğerine isabet ederek ölümcül derecede bir yara açmış. Son olarak ruh orada bir çığlık atmış. Yapılabilecek hiç bir şey yokmuş. Sellik-Mııkıra tek başına eve dönmüş ve insanlara ayının arkadaşını çiğnediğini anlatmış. Yaşlı babası Bigek-Caarın bu arada Kamlık ayini icra etmiş. Ansızın ölen oğlunun ruhu –"yüyör" kendisine gelmiş ve demiş ki: "Beni tam orada Sellik-Mııkıra'nın kurşunu öldürdü!" Bu şekilde olayın cereyan edişine ait bilgiler aldıktan sonra kendi oğlunun akıbetini Mııkıra'dan sormuş: "Onu ayı ezdi!" demiş Mııkıra. O zaman yaşlı adam: "O zaman sen ormana git, cesedinden etini sıyır ve bütün kemiklerini topladıktan sonra benim ona hürmet göstermem ("ıtıgılıahpın") için buraya getir!" demiş. Mııkıra da öyle yapmış; oğlunun kemiklerini ihtiyara getirmiş. O zamanlar ölmüş sıradan bir kimsenin kemikleri büyük bir akağacın içine saklanırmış (Burada mevzu Şaman'ın gömülmesi eylemi açıktır). İhtiyar adam Mııkıra'dan oğlunun kemiklerini büyük bir akağaca koymasını istemiş. O geri döndüğünde ihtiyar adam mızrağını ona doğru yöneltmiş. Fakat orada bulunan bir kişi hemen onun elini tutmuş ve "Her ikisinden de kurtulmamız bizim için daha faydalı olmaz mı?" demiş. Bundan sonra Mııkıra Şaman'ın yanından kaçarak bizim Harıyalahsk boyuna gelip (3.Maljegar) gelip yerleşmiş.

İnnokentiy İvanoviç Danilov, 71 yaşında. Batı-Kangal Ulusu, 3.Maljegar Naslegi, Toyon-Arıı,17 Ocak 1925

5. Eskiden Şaman ailesinin gömülmesi

(Şaman Bigek-Caarın hakkında hikâyeler)

Börtüntsev'in atası olan (2.Maljegarsk Naslegi Yakutları) Bigek-Caarın adında meşhur bir Şaman varmış. Onun "Hongho-Okoyokoon adında bir kardeşi varmış. İkisinin de birer oğlu varmış. Şaman'ın oğlunun adı Bert-Kunnek (Namlı K.), diğer kardeşin oğlunun adı ise "Sellik-Mıkra" imiş. Bir keresinde iki kardeşin çocukları ormana gitmişler. Şaman'ın oğlu Bert-Kunnek bir ayı ile boğuşmaya başlamış. Bu sırada Mıkıra yetişmiş ve: "Ahh! Etakiy "sıptarang"! ("sıptarıyar" fiilinden türetilmiş bir küfür kelimesi – "dışkısını çıkartmak-sıçmak") Benim kardeşimi yemeye çalışıyorsun!

Bir ok yerleştirmiş ve fırlatmış. O ayı ve kardeşine ölümcül bir yara açmış. Ayının derisini yüzmüş, kardeşinini cesedini de yakmış. Bütün kemiklerini toplayıp çantasına doldurmuş. Bu sırada yaşlı-Şaman daimi hürmet için alaca donlu at "ıtıka" şeklinde gökyüzü ruhu tarafından yukarı alınmış. Yolda (gökyüzünde) aniden ölen oğlunun ruhu ("Yüyör") ile karşılaşmış. Ruh ağlayıp inleyerek:

-Benim saygıdeğer büyük kardeşim Mıkıra beni karanlık tayganın sakiniyle beraber avladı, okuyla benim ciğerimi deldi!" demiş.

Şaman o an:

-Yütügen yüreydin, Sah saraydın!-Tugu tugu tıllasan kebistim, haydah, haydah sıllar acaraydarıy?" demiş. Anlamı: "Ruh Yütügen toprağa tohum atsın, Tanrı Sah kendisi örtü olacak! Neden ben şaşırdım, söyle? Yani onlar orada ne yapıyorlar?" Birkaç gün sonra Mıkıra yalnız olarak dönmüş. Yaşlı Şaman ona: Senin kardeşin nerede? Neden o orada kaldı?" diye sorunca Mıkıra da:

-Kara tayganın sakinleri ona nezaketsizlik gösterdiler! Onun kutsal kemikleri –("kıramtatın") işte buradalar. Burada saklamak için onları beraberimde getirdim" demiş. Şaman hiddetlenmiş ve:

-Sen nasıl bu kadar kaba olabilirsin? Ben at şeklinde yukarı yükseldiğim günler onun ruhu uçarak geldi ve ağlayarak bana yakındı: "Kardeşim ok ile ciğerimi delerek beni öldürdü! Peki, öyle olduysa bu durumda ne yapacağız? Şimdi ilk iş olarak ağaca tırman, onun kemiklerini tabutun içine koyarak oraya sıkıca yerleştir!" demiş. Mıkıra kardeşinin kemiklerini ağaca sıkıca yerleştirdikten sonra aşağı inmeye başlamış. Aşağıda bekleyen ihtiyar mızrağını ona doğru fırlatmış. Bunu gören Şaman'ın büyük oğlu bir darbe ile onun mızrağına vurmuş ve şöyle demiş: "Ah bu ihtiyarın ne kadar da kara düşünceleri var. Bizim onların ikisinden de mahrum mu kalmamız gerek?"

Mıkıra yere inmiş, kaçarak ihtiyardan uzaklaşmış. Ama ihtiyar ona karşı düşmanlık duyguları beslemeyi bırakmamış. Ne zaman Kamlık yapması gerekse, öldürmek için onun ruhları Mıkıra'yı aramışlar ancak bunu başaramamışlar. Bir defasında Şaman'ın ruhu atmacaya dönüşmüş. Gökyüzü ruhu –"Ayıı aartıga"ya giden yolun geçidinde karakolluk yapmaya başlamış. Bu esnada Mıkıra'nın ruhu gökyüzü mavisi donunda bir aygıra -("Küyöh-kögölçör, tolbonnooh kurbusahtaah") binmiş, parlayan tüyleriyle, bu gökyüzü Ayıı'ın geçidine yükselmiş. Atmaca o zaman onun çok yükseğinde oturduğu için hemen o an inmiş ve: "Ah nihayet seni yakaladım! Bütün hayatım boyunca senin peşinden koştum durdum ("yöngnösö sataatım"). Zavallıcık mutluluğun uzun mu sürecek? Senin soyundan 9 kuşak veremden ölsün!" demiş.

Biz hepimiz Hosoy boyuna mensubuz; biz bu Sellik-

Mıkıra ("Çahotoçnıy-Mıkıra")'dan gelmekteyiz; bundan dolayı da "Sellik" diye çağırılmıştır ve onun ahfadından sık sık verem hastalığından ölümler olmaktadır.

Mihail Govorov, 61 yaşında, Boron Ulusu, 1.Oltek Naslegi
23 Aralık 1925

6. Torunların Koruyucusu Ölü Şaman'ın Ruhu

Bir zamanlar Borogonsk Ulusu, Kurbusah Naslegi'nde Basıllay adında bir Şaman yaşarmış. Onun, Nirgierdeeh ve Cendege adında iki erkek kardeşi varmış. Şaman'ın bu kardeşlerinin Meginsk Ulusu, Bahsıtsk Boyu sınırında kendi evleri varmış. Onların, Borogontslarda iyi bilinen Debilitte gölünün kıyısında da çayırlıkları varmış. Bu gölün çevresi yazın göçmen kuşlarla çevrilirmiş. Şaman Basıllay ölmüş.

Bütün gölün donduğu bir sonbahar vakti, 20 tane adamıyla Bahsıtsk Boyu Prensi Dellenge göle gelmiş ve gölün çevresinde büyüyen kamışları kemeye başlamış. Kesilen kamışlar 40 araba yükü olmuş, onları götürmeye niyetlenmiş.

O sırada kardeşlerden biri – Cendege ölmek üzereymiş. Bir ihtiyar Bahsıtsk Prensinin adamlarıyla beraber kamışları almaya geldiğini görmüş ve hemen gölün sahibine gitmiş ve: "Benim kuzum, Bahsıtsk Prensi Debilitte'deki kamışların hepsini kesiyor ve geri alınmaz bir şekilde onları sahipleniyor!" demiş. Bu sırada Nirgierdeeh elinde bir küskü ile dikiliyormuş. İhtiyarın sözlerini duyunca elindeki küsküyle beraber göle koşturmuş. Gerçekten de adamlar çalışıyorlarmış, kesilmiş kamışları 20 arabaya yüklemişler. Prens Dellengey ise kurt kürkü gocuk ve vaşak derisi şapkasıyla kendi adamlarına emirler vererek geziyormuş. Nirgierdeeh doğrudan ve hızla ona yönelmiş. Dellengey'in elinde ise palmiye dalı varmış. Koşarak kendisine doğru gelen adamı görünce kaçmak gibi bir düşüncesi olmadan, onu karşılamış.

Nirgierdeeh ona yaklamş ve:

"Börölüyü telleh! (Tam anlaşılmayan bir ifade, harfiyen- "kurt döşeği" Hikâyeci açıklamaya çalışıyor: "Nirgierdeeh kedisini kurt ile mukayese ediyor, "döşek" kelimesiyle de buraya devirmek için geldiğini söylemek istemektedir"). Bu sözler üzerine elindeki sivri küsküyü onun karaciğerine sokmuş. Dellengey elindeki palmiye dalı ile bir darbe vurarak küskünün sapını kırmış. Bu esnada da Dellengey'in adamları hemen gelmişler ve Nirgierdeeh'e saldırmışlar. Onu yere yıkmışlar, dövmüşler ve deri kayışlarla onu kızağa bağlamışlar.

Dellengey adamlarına: Ona yeteri kadar iyi bir ders verdiniz. Onu çözün ve kendi işinize devam edin!, diye emir vermiş. Onu çözmüşler. Her yeri kırılmış, yaralanmış olan zavallı, çürükler ve kanaması olduğu halde, sürünerek gölün batı kıyısına doğru yönelmiş. Orada ölü Şaman Basıllay'ın kemiklerinin bulunduğu tabutun olduğu yüksek bir tümsek üzerine tırmanmış. Arangas ("mezar tümseği") üzerine tırmanmış ve üzerine yatmış. Küskünün tahta çubuğunu yanında getirmiş. Bu tahta sopayla tabuta vurarak ölü Şaman'ın ruhuna seslenmiş:

-A benim büyük kardeşim! Duymak için kulağın, görmek için gözlerin var mı? Ondan dolayı sen ölü olarak yatıyorsun, işte ben bu belaya düştüm! Benim kızıl kanım aktı, bütün vücudum parçalandı. Bana gözünü dikip bak!"

Beni bu hale Bahsıtskı Prensi Dellengey getirdi. O kendi çıkarı için 20 adamı ve 40 arabayla, gölün bütün kamışlarını kesmek için geniş Debilitte'ye gelmişler. Koru, yardım et ve kurtar! Bu sözleriyle mezar tümseğine vurmaya koyulmuş. O bu sözlerle yakarınca, mezar tümseğinin ("aranga") altında bir kasırga kopmuş, tozları kaldırmış ve bir direk gibi yükselmiş. Kasırga korkunç gök gürültüsü sesi ve dehşet

verici bir güçle gölün kıyısına doğru gitmiş. Önce Prensi sıkıştırmış. Bu kasırgayı görünce elindeki palmiyeyi kaldırmış ve sanki ona (kasırgaya) vuracakmış gibi sopayı sallamış. Ama kasırga onu baş aşağı tepetaklak etmiş. Ondan sonra arabalara yüklenmiş olan kamışları ve insanları savurup atmış. Karanlık çökmüş, hepsi zifiri karanlık bir bulutun içinde kendisini bulmuş. O kasırganın yüklenmiş olan bütün kamış arabalarını ormanın üzerinden uzak yerlere savurduğunu anlatıyorlar. Prensin şapkasını ise oradan 20 verst mesafe uzaklıkta bulmuşlar. Kamış ve insanları savurduktan sonra kasırga dinmiş. Dellengey'in ayakta duracak takati kalmamış. Onu kızağa yerleştirerek evine götürmüşler. O zaman onun aklını delirdiğini ve bu hastalıktan da 9 yıl sonra öldüğünü anlatıyorlar. O zamandan beri aklını yitiren bu prensin ruhu Yakutlar arasında korkunç yüyör ("kötü ruh" veya etnografik edebiyatta kabul gördüğü şekliyle "yakıcı-ruh") olarak adlandırılmaktadır. Debilitte gölü ise Kurusah Nasleginin olarak kalmış, Bahsıtslar ise adım atamamışlar.

İşte böyle, o Şaman ölümünden sonra da kendi kabilesine yardım etmiş.

7.Şamanlar Heyeti/İdaresi

Bizde, Borogonts'ta Tabın-İbe gölü çevresinde 9 tane Şamanın kemikleri gömülüdür. Eskiden bu civarda çok sayıda Şaman varmış. Rivayetlere göre o zamanlar herhangi bir konuda Şamanlara karşı çıkmaya hiç kimse cesaret edemezmiş (harfiyen: "gözünün içine bakamazdı"), onların, kendisine, insanlara ve hayvanlara bir zarar ve ölüm vermesinden korkarlardı (harfiyen –"onların (Şamanların) yemelerinden")...Hikâyelere göre, ta eski dönelerde, bizim yakut-Sahalar olduğumuz zamanlarda, insanlar Şamanların başkanlıkları ve idaresi altında yaşarlarmış ("Bılır saha sagana oyun basılıktaan olororo yüsü"). Tabın Ebe gölü kenarındaki

otları biçme yetkisi de başkanlar ve prensler olarak onlardaymış (Nasleg'in ihtiyarları). Bizim Yakutlar bazen hastalıklar için Şamanlara başvurmak istediklerinde, o zaman onlar – "sahatıyaarı gınnıbıt" – yani "biz Yakutlaşmak, Yakut inancına girmek istiyoruz" diyorlar.

Pyotr Daniloviç Danilov, 53 yaşında, 3.Maljegar Naslegi, Batı-Kanagal Ulusu, Tiit Arıı. 30 Ocak 1925.

8.Kunnaas-Şaman

Eski Şaman Kunnaas için

"Ayıı Buodbut" ("Tanrı olan, koruyucu-ruh"), onun adının yerine kullanıldığını söylüyorlar. Yine "Sur-Cagıl-Atıırdaah" ("gök donlu kanatlı kısrağı olan", burada var olan fikir elbette –"kısrak talebidir"), ya da daha kısaltılmışı "Cagıl-Atıırdaah", ya da sadece "Atıırdaah" tır.

Nikolay Grigoryeviç Yefremov, 55 yaşında 2.Maljegar Naslegi, Batı-Kangal Ulusu, Cobulga, 17 Ocak 1925.

9.Gökyüzü Sakini Yüyölen-Kunnaas Şaman Hakkında Efsanelerden

Bir zamanlar Çömçöy adında bir prens yaşarmış. Onun oğlunun adı Yüyölen-Kunnaas imiş; Şamanmış.

Bir keresinde yaz mevsiminde "ısıah" bayramında Şaman Yüyölen-Kunnaas'a kumıs dolu ilk kâseyi vermişler (akabinde tanrılara ve ruhlara ikram). Onun kumısı içtiği anda yukarıda, kıpkırmızı bulutlarda yaşamakta olan kötü ruh "deva Irıa – Duyaak [(dişi) Şarkıcı-Duyaak] arkan inmiş. (Hikâyeci şöyle açıklamaya çalıştı: "eski dönemlerde insanlar kötü ruhların nefes alışverişlerini <arkan> diye adlandırmaktadırlar. Irıa-Duyaak – değişik donlu atların onlara adak yapılmasını talep ederek insanlara delilik veren 9 tane gökyüzünün bakire-Şamanlarından biridir.) O anda Şaman Yuyölen-Kunnaas kendi kanatlı gök donlu kısrağından atla-

mış ve fırlamış (Nereye olduğu hakkında hikayeci bir şey belirtmiyor -G.V.K.). Kendi kısrağından alacalı koşumunu sıyırıp çıkarmış (beyaz ve kara at kılından yapılmış), bir akağaca asılmış. İnsanlar onun cesedini bulduktan sonra gömmüşler.

Irıa-Dyuaak bu Şaman'ın ruhunu yukarı götürmüş ve orada kendine koca yapmış. O günden beridir de bu Şaman'ın ruhu insanlardan her ithaf gününde kanatlı, beyaz bir kısrağın sunu verilmesini talep edermiş. Eğer tarif edildiği gibi bir kısrak bulunamaz ise, o zaman, karnının yan kısmında özel bir işaret taşıyan ("emegetteh buuttaah") buna benzer kanatlı bir kısrak olabilirmiş. (Anlaşıldığı kadarıyla kısrak karnının yan kısmında özel bir işaret (iz) taşımak zorundadır. G.V.K.). Yüyölen-Kunnaas, sunu olarak at talep eden yukarı (yüksek) ruhlarının en korkuncu olarak kabul edilir (yani korkunç ve dehşetli). Ona kafa (beyin) hastalıkları olduğu zamanlar başvuruyorlar, bazen de boğaz ya da sırt (omurilik?).

II. BÖLÜM

Yakutlarda Şamanların Doğum Efsaneleri

Yegor Andreyev Marhin Ulusu, 8 Mart 1925

Şaman Doğuran Kız

Bir kız çocuk doğurmuş ve utancından, onu görmesinler diye dışarıdan sıvayarak hayvan gübresi yığınına saklamış. Üçüncü gün, çocuğun ağlamasını duyan birisi onu bulmuş, yetiştirmiş ve büyütmüş. Anlattıklarına göre bu çocuk, sonra Tarkay Naslegi'nde "Aaca" isminde ünlü bir Şaman olmuş. O sanki iki kez doğmuş. Derler ki, ilkönce Tunguslar arasında doğduğunu ve onlarda Şaman olduğunu ikinci kez olarak da biz Yakutlarda doğduğunu kendisi anlatmış. Sonra üçüncü kez doğduğunu söylerler. İlk doğumunda onu kamçıyla cezalandırmışlar ama bütün darbeler boşa gitmiş. Şaman ikinci doğumda daha küçük olmuş (yani Şaman gücü azalmış). (Anlatanın şahsi düşüncesidir)

Mihail İnnokentyeviç Borisov,66 yaşında Vasili Yegoroviç Borisov
1.Kangal Naslegi, Marhin Ulusu, 7 Mart 1925

İnek Ahırında Yetişen Şaman

Eskiden Hangalask Ulus'nda, günümüzde Eçik-Hangalas'ın eğitildiği yerde, rivayetlere göre "Abaası Oyun" adında bir Şaman (kötü ruhların Şaman'ı) doğmuş ve yaşamış. Onun kemikleri Tomtor'da durmaktaymış. Onun do-

ğumunu şöyle anlatırlar. O, doğar doğmaz annesi ve babası onun gözlerinin bozuk olduğunu fark etmişler. Gözlerinden biri alnının ortasında diğeri ise daha aşağıdaymış (yüörgü süyörgü). Çocuklarının görünüş olarak sıradan insanlara benzememesinden dolayı dehşete kapılmışlar. Onlar onu kışlıkta bulunan siyah renkteki yeni yüzülmüş inek derisine sarmışlar ve boş inek ahırının yemliğine koymuşlar. Kendileri yazlığa taşınmışlar. Bir süre sonra anne, ahırın önünden geçerken çocuğun ağlamasını duymuş. Ahıra girince onu canlı bulmuş. O etrafa göz gezdiriyormuş. Kadın o dakika kocasına koşmuş ve bunu söylemiş. O inanmayarak onunla beraber kontrol etmeye gitmiş. Çocuk oturuyormuş. Anne onu yanına almak istemiş ama kocası itiraz etmiş ve şöyle demiş:

-"Şüphesiz besbelliki bu kötü ruhtur. Eğer o insan olsaydı, burada yaşayabilir mi?" Bir süre daha geçmiş. Anne bir daha ahıra göz atmış. Çocuk oturuyormuş ve ağlıyormuş. O zaman kocasının karşı çıkmasına rağmen onu almaya karar vermiş. Çocuk büyümüş ve dile hâkim olmuş. Onda Şamanlık eğilimleri belirmeye başlamış (harfiyen –"Şaman olmuş"). Daha sonra büyük bir Şaman olmuş. (Yakut dilinde "Uluu" büyük demektir, ama ince ayrımla –"dehşetli, muazzam" anlamları da vardır). O hiç bir zaman diğerleri gibi sıradan bir Şaman olmamış. O üç kez şarkı (şiir) söylemiş üç kez tef çalmış ve bitirmiş. Buzağılara hastalık ve ölüm getiren ruha karşı Şamandan Kamlık yapmasını istedikleri zaman şöyle demiştir: "O beni eğiten annemdir, bu nedenle sadece rica edebilirim."Sonradan ahıra girmiş ve dudaklarının arasından bir şeyler fısıldamış. Ahırdan çıkarken şöyle demiş:

"Annem ricayı kabul ediyor."

O zaman buzağı ölümden kurtulmuş. Eğer o şöyle deseydi: "Annem beni sertçe azarladı ve kovdu." O zaman

bu evin sahibinin hayvanlarının ölümleri uzun yıllar durmayacaktı. Uzun yıllar boyunca bu ev sahibinin hayvanları ölmemiş. Rivayete göre, o Hoçinsk ulusunda ölmüş. Oraya gitmeden önce oğluna gizli sözcükleriyle şöyle demiş:

"Ölüm öncesi hastalığı beni yakalayınca, bunu haber vermesi için sana birini göndereceğim. O zaman Tomtor arazisinde benim için mezar hazırlarsın. Ama cesedimi almak için boşuna kendine zahmet verme, kendim geleceğim!"

O, Hoçintsler'de öldüğü zaman insanlar bizim Nasleg yolunda, iki yerde at üstünde Şaman görmüşler (oyulmuş kütükten cesedin konulduğu tabut) havada uçuyormuş. Bu sırada hüzünlü ve kesik kesik tef çalıyormuş. Uçarak gelip hazırlanan çukura inmiş, oğlu da onu gömmüş. Bu Şaman ölmeden önce oğluna şöyle demiş: "Senin oğlundan büyük Şaman doğacak." Ama bizim buralarda büyük Şaman hiç olmadı.

İvan Yakovlev, 68 yaşında, Elemte Naslegi, Vilüy Ulusu, 1 Mart 1925

İnekler Arasında Çocuk Şaman

Bizim Naslegin atası "ayıı oyuna" ("beyaz Şaman") Elemte adında birisiydi. Onun hakkında şunu anlatırlar: Bir nehirde büyük bir su taşkını olmuş, insanlar ve hayvanlar suya gömülmüş; onlardan bir çocuk ve altı inek kıyıya vurmuş. Çocuk ineklerin arasında kalmış. O bir ineğin kulağını kesmiş ve oturup onunla oynuyormuş. O, büyüyünce Yakut Bölgesini dolaşmış. Bir gün iki balık çiftliği görmüş. Orada yetişkinlerden hiç kimse yokmuş; havyar biriktirmesini söyledikleri bir çocuğu bırakıp gitmişler. Elemte, havyarları yaşlılardan satın aldığını söylerek çocuğa biraz para vererek, hile ile ondan almış. Havyarı yabancı birine verdiği için çayıra dönen balıkçılar çocuğu dövmeye başlamışlar. Çocuğun çığlıklarını duyan Elemte geri dönerek onu ellerinden kur-

tarmış. Yakut bölgesinde evlenmiş ve Vilüy'a dönmüş.

Onun Hıristiyan isimleri taşıyan üç oğlu olmuş Aleksandr, Pyotr ve İvan. İvan'dan Yakov, Yakov'dan Vasili ve Vasili'den ben doğmuşum.

İnnokenti Gogolev, 67 yaşında Kobelon Naslegi, Nams Ulusu, 1924 Mayıs

Bakir Şaman'ın Gebe Kalışı

15 veya 16 yıl kadar önce ben henüz anavatanım Namtsk'tayken yaşlı Kudaraas'ın annesi bana ataları Şamanlar hakkında bir öykü anlattı. O zamanlar o yüz yaşından biraz küçükmüş. Tamamen aklı yerindeydi ("hop kurduk"). Kendisi, Düpsünsk ulusuna mensup. Bu yaşlı kadının annesi de Şaman idi. Adı Tatyana'ydı. Sonraki ataları arasında birbirini takip eden dokuz kuşak boyunca Şamanlar doğmuş. O dokuzuncu göbek Şaman olmuş. Şaman olduğu zaman her yere koşturuyormuş (Anlatıcı bununla, diğer Şamanların, güya, oraya-buraya uçuşlar yaparak, aldattıklarının altını çiziyor). Kamlık ayinlerinde kendi kızını (anlatıcıyı) kulağından tutup beraberinde götürürmüş.

Dokuz kuşak önce onun soyundan olan ilk Şaman tanınmış "Dabayıı-Şaman"dır. Hikâyeye göre arası kil doldurulmuş, iki paralel duvarı olan sekiz köşeli bir evde yaşıyormuş. Onun dokuz karısı varmış. Bir gün bu Şaman gökten dokuz tane göksel ruh "abaası" (kötü ruhlar) inmiş. Onlar beyaz yüzlü, kara yağız atlara biniyorlarmış. Ruhlar kapıyı öyle şiddetli çalmışlar ki, bütün ev sarsılmış ve sıvaları dökülmüş. Şaman'a şöyle demişler:

"Çabuk hazırlan, seni almaya geldik!"

Şaman onlara at kurban ederek, geziyi (yani ölüm) bir yıl ertelemek için yalvarmış. Bir yıl sonra ruhlar tekrar gelmişler. Şaman, tekrar özgürlüğünü satın almış ve yaşamaya devam etmiş. Ruhlar üçüncü kez ortaya çıktıklarında

artık hiçbir yalvarma fayda etmemiş. Şaman yola çıkmak zorunda kalmış. Bu sırada adamın dokuz karısından sadece en sevdiği küçük karısı ortaya çıkmış. Ona şu sözlerle hitap etmiş:

"Bana yaklaş, en sevdiğim karım! Eğer soyumu bırakmadan gidersem, baba ocağım yabani otlarla kaplanır. Yaklaş, gitmeden önce alnına yüz süreyim. 90 yaşındaki kamburlaşmış en küçük karısı kocasına yaklaşmış. Onun alnına yüzünü sürmüş (Yakut sözü) ve şöyle demiş: "Ben sana yüz sürdüm, sen hamile kaldın. Senden bir Şaman-çocuk doğacak. Adı "Ilgın-Şaman" olsun. Onun da sadece bir oğlu olacak. O da Şaman olacak ve daha sonra her kuşak bir çocuk doğacak ve o Şaman olacak. Dokuzuncu kuşakta doğan Şaman-çocuk ben olacağım.

Şimdi beni canlı olarak göğe kaldırıyorlar. Benim yaratıldığım bu ülkede ("aydabıt sirber") vücudum ve kemiklerim kurban edilecek ve onu yiyecekler ("ısıahtıahtara"). Bütün Şamanlarından sadece ben, canlı olarak göğe çıkıyorum. Tefimi ve kıyafetimi Yölöngnöyök gölünün batı kıyısında yere atıyorlar. Onları bulun ve kemiklerimi mezardaki yerine "arangas" koyun! Gerçekten tef ve kıyafeti daha sonra bulmuşlar ve mezara koymuşlar (veya sadece ağaca astılar. Yakut sözü "arangastır" - "yüksek bir yere asmak, saygı göstermek" demektir.) Anlatılanlara göre bu Şaman, Düpsünsk Ulusu'nda eski bir soyun atasıymış (Çevirmen farkına varmadan "soyadı" ağzından kaçırdı.) duyduğuma göre onlardan biri Şamanın tef ve kıyafetini bulunca, onları toprağa gömmüş ve üzerinde bir anıt yapılmasını emretmiş.

Aleksey Konstantinoviç Atlasov, 58 yaşında Taastah Naslegi, Namsk Ulusu, Reçka Ebitiem, 27 Mart 1924

İki Kez Doğan Şaman Efsanesi

(Bu efsanenin ilk varyasyonu "Şamanlar Hakkında Efsaneler"bölümündedir)

Eskiden Taastahsk Naslegi, Namski Ulusu'nda beyaz Şaman ("ayıı oyuna") "Arbaança" yaşıyordu.

Onun hakkında aşağıdaki öyküyü duydum.

Güya o iki kere doğmuş ve yaşamış. İlk seferinde sıradan bir insan olarak yaşamış ve iki ağabeyi varmış. Onların sarı alaca donlu atları varmış. Müstakbel Şaman ilk gençlik yıllarına erişince aniden ölmüş. Ağabeyleri her zaman mezarı gözlerinin önünde olsun diye onu çadırlarına yakın yüksek bir yere, gözyaşları içinde gömmüşler. Ölünün bilinci yerindeymiş ama bir şeyler söyleyecek gücü yokmuş. Eski insanların ölüm zamanında "sadaga" -mezarda at boğazlama geleneği varmış. Atın eti toplananlar arasında paylaşılırmış. Burada da öyle olmuş, insanlar ağladıktan sonra dağılmışlar. Birden cenaze alayının kulağına büyük bir haykırış sesi gelmiş. Sesler kuzeyden bir yerden geliyormuş. Bir boğa mezara yaklaşmış, boynuzlarıyla toprağı kazmaya başlamış. Bir, iki, üç kez eşeledikten sonra, boynuzları tabuta isabet etmiş, onu çıkarmış ve tarlaya fırlatmış. Sonra boynuzlarında o ağırlığı yukarı kaldırmış. Ölüyü toprağa bırakan boğa böğürtüyle kuzeye geri gitmiş. Burada yatan kişi ağabeylerini görüyormuş ama kalkmaya veya bir şeyler söylemeye gücü yokmuş. Birden güney taraftan ansızın bir ağaçkakan gelmiş. Orada dolaşmış ve ölüyü sırtından tutarak yükseğe uçmuş. Onlar uçarak bir eve gitmişler ama bütün avlu buzla kaplıymış. Burada yatan ölü evin içinden gelen bir ses duymuş. Birisi şöyle diyormuş: "Onu getirin ve benim ellerime koyun! Belki bu kişi bize atanan kişidir?" O zaman buz gibi beyaz gözlü,

karanlık insan silüetleri belirmiş. Kalktıktan sonra onu eve götürmüşler ve bir yaşlının eline koymuşlar. Orada onu tutarak şöyle demiş: "Ey çocuklar, şimdi yiyeceğimiz yetersiz olmayacak (yani ondan iyi bir Şaman olur) onu üstteki yuvaya getirin ve atın!" Sonra kartala benzer, büyük bir kuş gelmiş ("yöksökü kurduk cüsüneeh") ve onu kuluçkaya yatırmışlar. Kuluçkaya yatan kuş, onunla kıyaslandığında günden güne küçülmüş ve sonunda büyük bir kuş çıkmış. O bir gün yuvada yatarken, bir kadın ağlaması duymuş. Sese göre bir bayan aşağıdan tırmanıyormuş. O yuvadan bakmaya ve çevredeki yerleri incelemeye karar vermiş. Burası, aşağısında bir yükselti, merdivenler olan yüksek bir ülkeymiş. Aşağıdan tef sesleri duyulmuş. Görünüşe göre Şaman Kamlık yaparak yukarı çıkıyormuş. Sonunda o ortaya çıkmış, elini alnına koyarak, yuvada eğitilen insanların olduğu tarafa doğru bakmış. Bu durum Şaman'ın hoşuna gitmemiş.

Şaman duayla Cılga Haan'a yönelmiş:

"Sizin orta yuvanızda uyudum. Aldığınız kadını bana verin!" O zaman bir ses duyulmuş: "Bu ucubeyi ona verin!"Kadını (ruhunu) alan Şaman geri inmiş. Kadın (hasta) iyileşmiş. Delikanlı yuvasında yatmaya devam etmiş, henüz büyük Şaman olamamış, ama o sırada evin içinde söylenen her şey iyice duyuluyormuş. Sonunda orada yüksek bir ses duyulmuş:

"Delikanlı için süre doldu, onu alın ve aşağıya indirin!" O zaman, onu yükseğe çıkartan ağaçkakanın çıktığı yerden koşarak insanlar çıkmışlar. Onu ağaçkakanın sırtına yerleştirmişler ve aşağıya taşımış. Bir gün delikanlı yaşlı bir kadının ormanda odun kestiğini görmüş. Yüklü ağaçkakan üç kere etrafta dolaşmış. "Kuş geldi" diye haykıran yaşlı kadın baltayı kaldırıp sallamış. Ağaçkakan yaşlı kadının üstünden geçtiği zaman delikanlı düşmüş ve onun başına isabet

etmiş. O an delikanlı bilincini yitirmiş ve daha sonra ona ne olduğunu hatırlamamış.

Yaşlı kadın hamile kalmış. Kocası çok dermansız bir ihtiyarmış ("küyükkülle kırcagâs ogonn or"). Hamileliğini fark edince eşine şöyle demiş: "Görülüyor ki, karnımda bir hastalık var. Orada sanki çocuk sesi var. Ama sana söylemeye korkuyorum."Bir ay dolmuş ve yaşlı kadın çocuk doğurmuş. Yaşlı adam çok mutlu olmuş ve demiş ki: "Ben zaman zaman dokundum, bu nedenle sen hamile kaldın."

Çok iyi bir erkek çocuk doğmuş. O büyümüş ve on yaşına gelmiş. Onun erkek kardeşleri varmış ve çok uzaklarda yaşıyorlarmış. Çocuk onları ziyaret etmiş ve kardeşleriyle tanışmış. O, onlara öldükten sonra dirildiğini anlatmayı düşünmüş ama bir karar verememiş. Kardeşleri çocuğu çok sevmişler ve şöyle demişler: "Bizim eskiden erkek kardeşimiz vardı, eğer o yaşasaydı biz şimdi zengin olurduk!"Birgün çocuğun ailesine, mezarda "sadaga" olarak kesilen alacalı sarı donlu kısrağa benzeyen, tay satan yaşlı bir adam gelmiş. Tayı merak eden çocuk avluya çıkmış ve demiş ki:

"Evet. O aynı benim eski atıma benziyor!"

O, ailesine bu tayı almaları için yalvarmış. Onlar memnuniyetle almışlar. Çocuk ata binmeye başlamış ve onu çok sevmiş. O, büyümüş ve 16 yaşında delikanlı olmuş. O sıralarda "ısıahlar" düzenlenirmiş. Bir gün bu delikanlı Vilüyler (üç Vilüyev'de harfiyen "Yüs Belüyüge") arasında "ısıah" düzenlendiğini duymuş. Oraya gitmek istemiş ve atını eyerleyerek çadıra girmiş ve kararlı bir şekilde anne ve babasına şöyle demiş: "Vilüy'da ("üç Vilüy" olarak kullanılan) büyük "ısıahlar" olduğunu söylüyorlar. Ben oraya gidiyorum. Beni hemen beklemeyin." Anne babasının iznini beklemeden çıkmış ve gitmiş. Oraya varmış. "Isıah" (kumıs) serpilen eve komşu olan beyaz çadırın civarında atını durdur-

muş ve içeri girmiş. Ev sahibi şöyle sormuş: "Delikanlı nereden geliyorsun?

"Burada "ısıah" düzenlendiğini duyunca bakmaya geldim. Ben Namsk Ulusu'ndanım." Bu insanlarda atını bırakan delikanlı (harfiyen "ditya") bayrama koşmuş. İnsanlar orman yakınında oturuyorlarmış. Birden oradakiler arasında Cılga Han'da eğitim gören Şaman'ın kendisini görmüş. Ona büyük hürmet göstermiş. Delikanlıya hiç kimse önem vermemiş; bir kaşık yemek dahi ikram edecek biri yokmuş. Köpeğe, ondan daha fazla dikkat gösteriyorlarmış. Ama birden oradaki Şaman, Şaman adetlerine göre elini alnına koyarak bakışlarını ona çevirmiş. Şamanın hareketi nedense delikanlıyı gücendirmiş. O kendisi hakkında şöyle düşünmüş: "O,ünlü bir Şaman, bana da nasıl bakıyor?"

Ama delikanlıyı inceleyen Şaman onu tanımış ve şöyle demiş: "İşte benim ağabeyim, o üç yuvanın en üst katında "Cılga Haan'da" ("Vıladıki Sudbı") eğitildi. Ona gereken hürmeti gösterin!" O saat delikanlının etrafında insanlar birden toplamış, onu alıp yaşlı Şamanın yanına oturtmuşlar.

Eski insanlarda en saygın misafire içki kâsesini ilk sırada sunma geleneği varmış. Kâseyi ona getirdikleri zaman, delikanlı üç kez karga sesi çıkarmış ("suorduur, oyun kurduk"). Bundan orada bulunanlar dehşete kapılmışlar.

Şamanla yan yana oturan delikanlı onunla sohbet etmeye başlamış. O şöyle demiş: "(Meziyet olarak) Senden daha yaşlı olmama rağmen üç yuvadan en üsttekinde eğitildim ama sen benden daha önce doğdun ve daha yaşlısın ve bu nedenle ağabeyim sayılırsın. Bu yiyeceği yarıya bölmek zorundayız: sen, yetişkin birisi olarak üstten, saygın kısmı içmelisin!" Bu sözler yaşlı Şamanı mutlu etmiş ve ilk kâseyi almaya razı olmuş. Ama ağız ve burnundan kan gider vaziyette güçlükle bir yudum içebilmiş. Burada yüzü üstüne top-

rağa düşmüş ve orada ölmüş. Orada bulunanlar, Şaman'ı öldürdüğünü düşünerek delikanlıyı hemen yakalamışlar. Ayaklarından başına kadar iple sıkıca bağlamışlar. Ama delikanlı yaptığı büyüyle insanların görüşünü bulandırmış. Onlar başka bir insanı yakalamışlar ve bağlamışlarmış. Delikanlı atını bıraktığı çadıra gelmiş ve ev sahibine şöyle demiş: "Sizin bu güzel toprağınıza gelerek, daha önce çok arzuladığım yiyeceklerden yedim, şimdi evime dönüyorum."

Oyun-Usovsk Naslegini geçerek, büyük yolun sol tarafında bulunan Hançılı nehrine ulaşmış. Bu nehrin daha aşağısında Çakıya adında başka bir ırmak akıyormuş. Delikanlı geçerken bu nehrin sol kıyısındaki bütün orman baştanbaşa devrilmiş. O ebeveynlerine gelmiş. O günden itibaren insanca yaşamış, evlenmiş ve büyük bir Şaman olmuş.

Cılga Han'ın oğulları, kaderlerine razı olarak hasta olan "kut" ve "sür" (ruhunu) insanlarına hâkim olmuşlar; evinden çıkmadan Kamlık yapan ve ruhları geri vermeleri için yalvaran Şaman'ı yakalamışlar. Hastanın (kaderin belirlediğine göre) ölmesi gerekirmiş. O istemeyi bırakmış. Eskiden temiz ve güvenilir insanlar, büyük hürmet görürmüş ("bılır kenen sagana"). O karısına kötü davrandığı ve kızdığında sokakları kış soğukları doldurmuştu; ininden çıkan bir ayı gibi sokağa fırlamış, tabuta girmiş ve orada yatmış.

O, yüksek ruhlara kamlık yaptığı zaman geri inmiş; anlatılanlara göre onun sakalı kar adamının sakalı gibi tamamen buz tutmuş ve kulakları soğuk kesmiş: "Neden bana şapka giydirmediniz ve kafama örtü sağlamadınız. Kulaklarım dondu!" diyerek evdekileri azarlamış.

O benim atamdır. Öldüğünde çok yaşlıymış. Benim babamın iki erkek kardeşi varmış. Onların hepsi demirciymiş, ben ise gençliğimde doğramacılık yapıyordum. Onların hepsi ölmüş. Baba ve kardeşleri yaşamıyormuş, ölmeden

önce atlara binip giderken yüksek ruhlarla karşılaşmışlar. Hemen yakalanmışlar ve ölmüşler. Benim amcam yüksek ruhlarla ("abaası") karşılaştıktan sonra dokuz gün hasta yatmış ve ölmüş. Küçük kardeşi onlarla (ruhlarla) karşılaştığını söylemiş ve o da altı gün yaşamış. Ölmeden önce babam da onlarla karşılaştığını söylemiş ve kısa süre sonra hastalanıp ölmüş. Şaman Arbaança büyük bir ağaç yakınındaki Tuora Sısıı yöresindeki büyük çam ağacının oradaki yüksek buruna gömülmesini istemiş. Şaman adetlerine göre "arangas" mezara gömülmesini istemiş. Bu "arangas" şimdi çürüyüp gitmiş ve yıkılmış. O yaklaşık 75 yıl önce ölmüş. Onun hakkındaki öyküyü babamdan duydum.

Nikifor Danilov,59 yaşında, 3.Maljegar Nalegia, Ocak 1925

Şamanların Ruhsal Doğuşu

1. Şaman'ın Delirmesi ve Vücudunu Yenilenmesi

Şaman olacak insanın ruhunu ("sürün, kutun") alırlar ve yeraltı dünyasına götürürlermiş; orada, bu ruhların tutulduğu (kaçırıldığı) özel bir ev olduğunu anlatırlar. İyi Şamanın ruhu üç yıl, kötününki ise bir yıl orada tutulurmuş. Bu sırada o aklını kaybediyor ve bilinçsizce şarkılar (şiirler) okuyor, bu sırada ruh hapsi de devam eder. Onun evde bulunuşu rüya halindedir. Bu kötü ruhlar ("abasılar") Şamanların doğuş kaynaklarına sahiptir ("oyun tördö"). Anılan ev onlara aittir. Orada eğitilirler ve insanların ruhunu çalmayı öğrenirler. Belirlenen süre dolduktan sonra (Şamanın niteliğine göre) Şaman olacak adayın vücudu kesilip parçalara ayırmalıdır. Vücudun yarılması şöyle olur: önce onun başını keserler ve onu çadırının tepesine koyarlar ki, vücudun yarılmasını izlesin diye. Şaman'ın bütün vücudunu küçük parçalara keserler ve üçlü-dokuzlu "yoryamlar" ("hastalığa sebep olan ruhları") aralarında pay ederler. İyi bir Şamanın

vücudu bütün kötü ruhlara yetmelidir. O zaman bu Şaman hastalıklara sebep olan bütün ruhların yolunu öğrenecek ve her hastalığa bakabilecektir. Eğer vücut eksik kalırsa, o durumda eksik olan organlara musallat olan hastalığı tedavi edemez. Şaman olacak kişi, vücudunun yarılması sırasında, evinde ölü gibi ağır hasta olarak yatar. Eti kesip paylaşan ruhlar, kemikleri yeniden etle kaplarlar ve kafayı da eski yerine koyarlar. Semen Danilov'un Yakutça olarak anlattıklarına göre kaydedilmiş ve tarafımdan çevirisi yapılmıştır.

Kuzma Sleptsov, 62 yaşında 4.Manjegar Naslegi, Kangal Ulusu, Ocak 1925

2. Adayın Şamanlığa Davet Öncesi Üç Gün Donakalması

Nemüginsk Naslegi'nde Şaman Bürtürüü'nün yaşamış. Onun hakkında şunları anlatırlar: o Şaman olmadan önce ruhlar onu Turaahtaah-Aana yerleşim yeri civarındaki dağa götürmüşler ve orada onun vücudunu yarmışlar. Başını bedeninden ayırarak bir ağacın dalına, el ve ayaklarını ise başka bir yere asmışlar. Bütün bunları o rüya (gibi) olarak yaşamış. Bu sırada üç gün boyunca baygın olarak evde yatmış. Anlatanlara göre, vücudu yarılan Şaman'ın kanını biriktirmişler, onu yeni soyulmuş akağaç kabuğuna sarmışlar, ondan sonra da cesedini büyük bir akağaca asılması için, hiçbir kadınla birlikte olmamış bir yaşlıyı görevlendirmişler.

Konstantin Prokofyeviç Ustinov, 82 yaşında 5.Maljegar Naslegi, Kangal Ulusu Hatın Arıı Adası, 27 Ocak 1925

3. Adayın Şamanlığa Davet Öncesi Üç Günlük Ölümü ve Dirilişi

Şaman olan kişi ilk önce 3-4 yıl boyunca aklını yitirirmiş, bu nedenle onu ambara kilitlerlermiş. Onun soyundan (kanından) büyük Şaman olurken onun kemiklerinin sayısına göre (akrabalarından) insanlar ölürmüş. Bu ölüler de

ona Şaman olma olanağı verirmiş. Sanki sadece kendi akrabaları olan Şaman (aday)lar vücut yarılmasına maruz kalırlar ("cie abaasılaah oyun ettener"). Anlatılanlara göre, hayvanları beslemek için sepetçi söğüdü kesmeye gidenler üç gün gözden kaybolurlarmış. O da kaybolmuş, onu da kana bulanmış halde, karda yatar vaziyette bulmuşlar. Onların vücut parçalarını gittikleri yollara kesilip atıldığını söylerler (Kamlık yapılması esnasında). Naslegi'mizde Şaman olmaya hazırlanırken ölen bir kadın vardı (Ustnov'un karısı). O, kendisi hakkında güya şunları anlatmış: "(Ruhların) Vücudumu kesme vakti geldi, üç gün öleceğim, sonra dirileceğim. O zaman vücudumu yeni toplanmış akağaç yaprağına koyun, sonra da yedi tane bakire bulun, ağzıma üç tane meyva koysunlar!"

Akrabaları ona altı kız bulmuşlar, ama yedinci olarak bir oğlan davet etmişler. Bu nedenle ölü olarak sadece 24 saat kalmış ve canlanmış. Hastalığı sırasında o tefini hazırlamalarını istemiş. Onun Şaman olmasına, ölüm suyuna bent çeken Şaman engel olmuş ("Yölüyütün uutun boban").

İnnokenti İvanoviç Danilov, 71 yaşında 3.Marjegar Naslegi, Kangal Ulusu, Cabulga, 17 Ocak 1925

4. Adayın Şamanlığa Davet Öncesi Ölümü ve Dirilişi

Rivayete göre, eskiden Şamanların vücutlarının yarılması, açık şekilde gerçekleşirmiş.

Prens Bukes-Yülleyeen kendisinin nasıl Şaman olduğunu şöyle anlatır: Onun babası, efsanevi Şaman Bigek-Caarın imiş. Bukes Yulleyen'den başka onun bir oğlu Bagarah daha varmış. Her iki oğlu da Tiit-Arıı adasında yaşıyormuş. O zamana kadar sıradan bir insan olan Bukes-Yulleyeen, bir gün bir arkadaşıyla Toy on-Anı adasına ot biçmeye gitmiş. Ulahan-Aan (Yelenski ve Toyun-Armsk köy-

leri arasından Lena'ya dökülür) ırmağı ağzına yüzerek vardığı zaman batıdan gök gürültüsü ve şimşek çakarak kara bir bulut belirmiş. Bulut bütün gökyüzünü kaplamış ve doluyla beraber sağanak yağmur başlamış. Onlar dalları Barçah kıyısında bir yerleşim yerine sürüklemişler, orada havayı beklemeye başlamışlar. Ama bu sırada şiddetli bir gök gürültüsü duyulmuş ve Bukes-Yulleyeen yıldırım çarpmısıyla parçalanmış. Onun başı gövdesinden ayrılmış ama bütünmüş. Sağlam kalan arkadaşı, onun dağılan vücut parçalarını bir yerde toplamış. Başı da koyduktan sonra onları yaprakla kapatmış. Ölen arkadaşının vücudunu Arangasa koymak için bir dalla yüzerek, insanları çağırmaya gitmiş. Bir süre sonra, bir arkadaşıyla, yıldırım çarpmasıyla ölen arkadaşının vücudunun parçalarını koyduğu yere geri gelirken ateşten yükselen dumanı fark etmiş. Kıyıya çıkmışlar ve ölen arkadaşının tamamen sağlıklı olduğunu görmüşler. Ateşe kazanı koymuş ve ateşi karıştırıyormuş. Gelenler şaşkınlık ve korkudan belki de ölüme sebep olan kötü ruh sebebiyle gözlerini ona dikerek bakmaya başlamışlar, sonra geri dönmüşler. Ama ateşin yanında kalan şöyle demiş: "Neden duruyorsun, yaklaş! Yukes gerçekten benim arkadaşım değil misin?" Diğeri şöyle cevap vermiş: "Ölünün vücudunu toplamak ve korumak için geldim! Hayır, ben diriyim! Suule-Haan (S.H.) gökyüzünden indi (derler ki, S.H. "Gök gürültüsü ve şimşek tanrısı"ymış, görünüşe göre gök tanrısı "Yurdaah Cösögeya"nın diğer adıdır - at tanrısının atasıdır) ve vücudumu yarılmaya maruz bıraktı. Şimdi ben artık Şaman oldum ve çevremde 30 verst mesafedeki her şeyi görüyorum. Benim kardeşim Bagarah'ın da vücudu Kuogal'da yarılmaya maruz kaldı ve biz her ikimiz Şaman olduk."

O zamandan beri her iki kardeş Şaman oldu. Şaman Bagarah'a "Timir Çarapçılaah"("gözleri önünde demir siper-

lik taşıyıcı") derler. O siperlik giyiyormuş, çünkü ne insanlar ne hayvanlar onun bakışlarına dayanamıyormuş (ölüyor1armış). Bükes Yulleyeen Börtunsk Naslegi'ne (2. Maljeg) geçmiş ve Caaras boyunun, Bagarah ise Tiit-Arinski (4. Maljek köyü)'de Arkadievler boyunun atası olarak kabul edilmektedir. Her iki Şaman ve onların babası Caarın, Arangaslara gömülmüş. Arangasları, biri 9 direk üstünde, Bukes Yulleyen'inki ise altısı ağaçtan, altısı kazılarak yapılmış 12 sütun üstünde yükselmiştir. Bukes Yulleyeen'in arangası ağaç kaplıymış ve aksesuarlarla süslenmiş. Bu arangas iki kez kaldırılmış (yani yenilenmiş). Sonradan bir kez daha kaldırılmak zorundadır. Dördüncü kez mezar çürüyüp yıkıldığı zaman Şaman'ın kemikleri toprağa gömülecektir.

Semen Alekşeyeviç Yegorov, 1.Çoçuy Naslegi, Verhne-Vilüy Ulusu 28 Şubat 1925, Vilüy.

5. Ölümden Sonra Dirilen Şaman

Düllükünski Naslegi'nde, mevcut öykülere göre, bir zamanlar Yüktüççü adında bir Şaman yaşıyormuş. Onun öldüğünü ve dirildiğini söylerler. Onun hakkındaki anlatılanların detaylarını hafızamda tutamadım. Muhtemelen, orada vatanında bu konudaki detayları anlatırlar. Kulağıma çalındı. Hatırladığım kadarıyla Şaman'ın "etteni"si olayı sıradan öykülere benzemiyormuş. Düllükünski Naslegi, Udügey ulusundandır. Orada birçok Şaman varmış.

Nikolay Vasilyeviç Makarov, 59 yaşında 1.Maljegar Naslegi, Kangal Ulusu 12 Ocak 1925, Cobıılga

6. Şamanlık Hastalığı

("Şaman ruhlarına" tutulan hastanın hikâyesi)

Benim soyumda Şaman yok. Hastalığım böyle başladı. Bir ay önce odun kesip getirmek için ırmağı geçerek or-

mana (Lena'nın) doğu kıyısına gittim. Dönüş yolunda çok üşüdüm ve güçlükle eve ulaştım. O andan itibaren hastalandım ve yatağa yattım. İlk başta hummaya tutuldum. Sonra 5-6 gün kuvvetli ateş devam etti. Bu günlerde, bana öyle geldi ki, sanki bir yöne tekerlek çeviriyorum, sonra durup ters yöne çevirmeye başlıyorum. Görülüyor ki, başım dönüyordu. Sonradan şunu hatırlıyorum: Lena'nın (kışın buzda) doğu kolunda duruyorum. Eskiden bizim Cobulginsk Naslegi'nde Şaman Suyoderke yaşıyormuş. Bir gün onun "menepeeçki" adlı bir ihtiyarın refakatinde olduğunu görüyorum (ruhlar adına histerik dualar okuyan). Onların uzunlamasına testeresi vardı. Beni yakaladılar. Şaman Suyoderke şöyle der: "Biz alttaki (yeraltındaki) yolu temizliyoruz. Sen bize bu çalışmada yardım edeceksin!"

Ben reddediyorum ve ona şöyle diyorum: "Ben Tanrımı sürekli aklımda tutuyorum ("Iyıbın, tangarabın samı sıllabın") ve Şaman olmak istemiyorum!"Ama onlar benim iradem olmaksızın testere sapını ısrarla sundular ve çalışmaya zorladılar. Biz sanki buzu kesip (dik duran buz tümseği), buzda kuzeye bir yol açtık. Bizden 8 verst kuzeyde, Lena'nın sağ kıyısında "Esporüyün aartıga" adlı geçiş yolunun başı vardı. Buz tümseğini temizlerken biz buraya ulaştık.

Burada Şaman Süyoderke şöyle dedi: "Şimdi biz Tagaray adasına gideceğiz." (Anlatıcının ikametgâhına yakın komşu ada) O adaya gittik. Orada Şaman'la beraber bir akçama tırmandık. Önümde, üzerinde Kamlık kıyafeti, ellerinde tefi olduğu halde Şaman duruyor; yüzü doğuya dönüktü. Ben gerisinde duruyorum. Şaman bana şöyle diyor: "Seni Şaman yapacağım, üç kere dokuz kızılağaç mesafesinde yukarı götüreceğim (Şaman geçişleri ve durak yerleri).

Bu sırada başımızın üstünde bir gürültü ve tumturaklı sözler duyuldu. Başımı kaldırdım ve "çolbon yıldızının

düştüğünü (hareket eden yıldızlar) gördüm. Şaman'a soruyorum: “Ne düşüyor?”O cevap veriyor: "Şaman Küsteh düşüyor!" Onu hatırlıyorum, Bögtünsk Naslegi'ndendi ve öleli çok olmuştu. Şaman Küsteh, bizim durduğumuz akçama indi. Öyle görünüyor ki, önceden hayvan tırnağı haline gelen dağ keçisinin (“çubuku”) üzerindeydi. Aşağı inen Şaman Küsteh, Süyoderke'yi yanına çağırdı ve ona şöyle dedi: "Ben, Çolbon yıldızı ve bütün yüksektekilere dönüşmüş olarak dokuz asırdır bekliyorum. Benim için ayrılan bu kişiyi almakta haksızsın. Ben onun doğuşuna katıldım, onu küçüklükten beri yetiştirdim!" Biz her ikimiz akağaçtan indik. Küsteh diğer Şamana şöyle dedi: "Yol arkadaşına Kamlık giysini ve tefini ver!"

Süyoderke itiraz etmeden giysisini çıkardı ve bana verdi. Ben onun giysisini giydim. Bundan sonra Küsteh bana şöyle dedi: "Eey! Şimdi bu hayvanın sağrısına çık!" Hayvanın sırtında siyah ve yumuşak bir ur vardı. Bu urun gerisine oturdum. Sonradan şunu hatırlıyorum: Şaman Küsteh'le biz Lena'nın batı kıyısında bulunan kayalık yamacın üstüne indik. Şaman da kendi Kamlık kıyafeti ve tefini edindi. Bana seslenerek şöyle dedi: “Şimdi biz yukarı, üç dokuz kızılağaç yükseğe çıkıyoruz!” Geriye bakınca önümüzde Totto Şaman'ın kamlık giysisi içinde durduğunu farkettim. (Semyön Mitrafanov-Şaman, an1atıcıyla aynı köylü).

Küsteh ona şu soruyu sordu: “Sen, Şaman Semen üç kere dokuz kızılağaç geçebildin mi? Geçme niyetin var mı? Ama Şaman cevap vermedi (Harfiyen "ne beyaz ne siyah dedi").” Bundan sonra Küsteh kayaya yaklaştı ve Lena'yı geçerek doğu kıyısındaki dağa gitti. Orada Öspörüün-Aartıga dağında oynamaya başladığını fark ettim. Daha sonra Şaman'ın izini takip ederek Lensk yarımadasını geçip Küsteh'in yanında kendimi buldum. Her ikimiz sanki yerde

yürüyor gibi yukarıya çıkmaya başladık. Sağdan sola dönerek Şaman'ın önüne geçmeye çalıştım. Ona soruyorum: "Gerçekten bundan daha hızlı gidecek gücün var mı?"

Bana öyle geliyor ki, o, benim yapabileceğimden daha yavaş gidiyordu. Şaman şöyle cevap verdi: "Ben daha fazla koşamıyorum. İstersen ileri git ve benim görebilmem için ateş yak!" Şaman'ı geçtim. Daha sonra ileride iki ateş yaktım. Yemek yiyoruz, dans ediyoruz (Şaman sembolüne göre dansa gitme anlamına gelir). Sanki uçuyoruz. İşte dokuzuncu kızılağaça ("oloh") ulaştım. Karanlık ülkeyi geçip aydınlık ülke cennetine vardık. Çeşitli taraflardan insanlar yaklaştılar ve sorular sordular: "Nereye gidiyorsun?"

Ben onlara şöyle diyorum: "Şaman Küsteh, kendi yerine Şaman yapmak için beni üç kere dokuz kızılağaca götürüyor. Orada kendi halkının rızasını almak istiyor."

Bu insanlar beni övüyorlar ve şöyle diyorlar: "Gidiyorsun sen mükemmel birisin!" Geriye dönünce, Şaman Küsteh'in yaklaştığını, gözlerinin bir ateş gibi parladığını ve ışıldadığını görüyorum. O yaklaştı ve yanıma oturdu. Sonra toplananlara dönerek şöyle dedi: "İşte tarafımdan uzun süredir eğitilen çocuk. Onu, Şaman Suyörderke almak istiyordu ama ben aldım. Benimle olmasına razı mısınız?"

Oradakiler şöyle dediler: "Senden daha iyi olacak (bu işi iyi yapacak) birini, bizler nasıl onaylamayalım? Daha ileri geçin!" Dansla yola devam ediyoruz. Dokuz "kızılağaç" geçtik ve aydınlık ve kutsal ülkeye vardık. Bizim dünyamıza benziyordu, etrafta kar ve yollar vardı. Her yönden sanki seçilmiş gibi uzun boylu insanlar yaklaştı. Bize tekrar nereye gittiğimizi sordular. Şaman: "Ey, bu orta dünyada doğan kişi! Onu kendi yerime bırakmak istiyorum!" dedi. İnsanlar da: "Doğduğun yere onunla varman gerekir! ("Turu doyduger tiiy")!" dediler. Bir kez daha dokuz "kızılağaca"

çıkmaya başladık. Son noktaya yaklaştığımızda, ağacın yapraklarında yığınla atlar olan genişçe bir çit belirdi. Onlardan bir kısmı genç, bir kısmı ise günümüze sanki 9 asır öncesinden gelmişler gibi köhneydiler. Şamana şöyle sordum: "Atlar burada neden duruyor?" Küsteh şöyle cevap verdi: "Sen, yukarıdaki ülkede (gökyüzünde) yıllardır ak saçlı yaşlı Künnes Şaman'ın yaşadığını duymadın mı? Bu, Şamanların buraya getirdikleri onun kutsal atı – "ıtıka" dır."

Her hayvanın sırtı kanat şeklinde benekli koyu mavi tüylerle kaplıydı. ("Sur-cagıl": "Sur"-mavi, koyu mavi renkte grimsi belirsiz tüyler). Bu çiti geçince sonunda Şaman Küsteh'in ikametgâhı 3. kere dokuzuncu kızılağaca vardık. Ülke oldukça aydınlıktı. Orada toplanmış büyük bir kitap yığını vardı. İnsanlar gölge gibi belirsiz çoğunluk halinde bize yaklaştılar ve benimle iligili olarak şunu sordular: "Bu nasıl bir insan?" Küsteh onlara: "Sizin olurunuzu almak için onu getirdim (yani, halefim olarak onu Şaman yapmak için), dedi."

Toplananlar bize şöyle dediler: "Günahlar ve suçlar dünyada korkunç dereceye ulaştı. Orada, aşağıdaki dokuzuncu kızılağaca kadar koyu bir karanlık hüküm sürmektedir. Orta dünya tanınmayacak kadar kötüleşti, bozuldu ("orto doydu cüyülütten cüsünütten asan turar")." -Siz geri dönün ve dokuz kızılağaç seviyesinde kalın, dediler. Biz çok büyük Şaman'ı geçiyoruz. Onlar dokuzuncu katta durarak onu (orta dünyayı) dualarla suçlardan ve günahlardan temizliyorlar ve toprağı tazeliyorlar. Çünkü onun normal düzeni değişmiş ve orada güneş ve ay doğmuyor!

İkimiz döndük, çitin önünden geçerken Küsteh bana şöyle dedi: "Bu çitin kapısını aç, bırak bu at sürüsü aşağıya, orta dünyaya insin!" Kapıyı açtım ve büyük at sürüsü çitten çıktı. Bunu yapınca Şaman'a şöyle dedim: "Onları bıraktın.

İhtiyar sen büyük bir felakete sebep olmadın mı?" O şöyle cevap verdi: "Bir şey olmaz. Onlar seni orta dünyaya indirecekler." Biz Şamanla en alt kısma indik ve orta dünyada durduk. Orası koyu bir karanlık içindeydi, sanki Dımakurov'dan gelen duman bulutu içinde bulunuyordu. Yukarıya göz attığım zaman birçok büyük Şaman gördüm. Onlar hepsi şöyle diyorlardı: "Biz yalvarıyoruz ve orta dünyayı dualarımızla kutsuyor ve bozulmaktan koruyoruz ("Cayın Calbarıtabıt"), onun kötülüklerini temizliyoruz ("kirin, hagın ıraastııbıt")"

Bundan sonra orta dünyanın görünüm ve rengi sanki aydınlandı. O zaman indik. Bütün anılan Şamanlar orta dünyada hastalıkların doktoru-Şamanlar oldular. Onlar şöyle dediler: "Sıkıntılarımıza ödül olarak bir dirhem yağ veya bir parça et verilmelidir. Eğer bunlar yoksa bir yaşında buzağanın başını da verebilirler. Genelde biz memnuniyetsizlik belirtmeden her tür hediyeyi kabul etmekteyiz. Hastaları bize bırakın, bize yün parçası bile getirebilirler." Onlar ancak üzerlerine ölüm tayin edilmemiş hastalara Şamanlık yapıp iyileştirebilirler. Sonradan şunu hatırlıyorum: yere indiğim zaman, beni bütün orta dünyayı dolaşmaya zorladılar (Şamanların ruhları). Uçuyordum.

Bir gün kendime geldiğim zaman Pyotr İvanov'u (iyi okuma yazma bilen ve entelektüel bir Yakut) davet ettim ve ona bütün bunları anlattım. Ailemin anlattıklarına göre, hastalık sırasında yatarken sanki birisiyle konuşurmuş gibi mırıldanıyormuşum.

(Pyotr İvanov'un söylediklerine göre hasta, onu tanıdıktan sonra kendi gördüklerini anlattı ve orta dünyada günahların çoğaldığını ve onları temizlemesi gereken ancak çok eskiden ölmüş ünlü Şaman Küsteh yerine Şaman olması gerektiğini söyledi. Sonradan gökyüzünde onun için altın aksesuarlı Şaman giysisi ve tefi hazırlandığını söyledi. Genel gö-

rünüşü normal değildi, gözbebekleri büyümüştü.

Hastayı yatıştırmak için oğluna Şaman giysisi bulmasını tavsiye etti. Sonra hasta, Şaman giysileri için gökyüzüne yükselmek için Şamanlık yapmaya çalıştı. Ama evdekiler onu yatağa yatırdılar ve Şamanı, hastaya Kamlık yapması için çağırdılar. Bugün (bir ay sonra) musallat olan fikirler geçmiş ve sağlıklı bir insan olduğunu ifade ediyor.)

Luka Noyev, 74 yaşında l.Maljegar Naslegi, Kangal Ulusu, Cobulga. Temmuz 1921

Dirilen Kadın Efsanesi

(Üç günlük Ölüm fikri)

Kaçikatlar'da eskiden, rivayete göre zengin bir adam yaşıyormuş. Bir gün karısı ölmüş. Onun tabutuna dört bezmen ("bezmen" - ağırlık ölçüsü) yağ koymuş ve ölümünden bir gün sonra gömmüş. Eskiden Yakutlarda ölümden bir gün sonra gömme âdeti varmış. Bu zenginin fakir bir komşusu varmış. Zengin karısını gömdüğü zaman fakir oraya konan yağı almak için onun mezarını kazmaya başlamış. Mezarı kazan adam son gücüyle tabuta erişmiş ve yağı almak için elini uzatır uzatmaz, ölü (kadın) birden paltosunun eteğine yapışmış. Dehşetle korkan fakir kaçmaya başlamış. Öyle görünüyor ki, tabuttaki kadın canlanmış başucuna konan yağı yemiş. Tabuttan çıkan kadın suya gitmiş, yıkanmış, kendine çekidüzen vermiş. O kocasını ürküteceğinden korkarak ona görünmemeye karar vermiş ve çocuklarıyla karşılaşmayı beklemeye başlamış. Gerçekten, kısa bir süre sonra çocukları gelmişler. O, onlara şöyle demiş: "Babanıza gidin ve annemiz dirildi, onun mezarını birisi açtı, deyin" demiş. Ama kocası düşüncesiz ve eli çabuk birisiymiş. Adam, bunun ancak karısının ölüme sebep olan cinin kendisi olduğunu düşünmüş. Hemen yayını ve okunu alarak gitmiş. Onların önünde karı-

sının dikildiğini görmüş. Mutlu olmuş, öpüşmüşler. Koca şöyle sormuş: "Senin mezarını açmaya çalışan kim? Onun kim olduğuna dair bir belirti fark etmedin mi?"

Karısı şöyle cevap vermiş:

"O paltoluydu, ben yağlı ellerimle onun eteğinden yakaladım. Muhtemelen, paltonun eteğinde parmaklarımın izi kaldı!"

Karısının anlattıklarını dinleyen koca komşusuna gitmiş ve şöyle sormuş: "Karımın mezarını kazdın mı?" Komşusu inkâr etmeye çalışınca, adam komşusunun yağlı parmak izi olan paltosunu bulmuş. Adam, ölen karısını dirilttiği için fakir komşusuna teşekkür etmiş ve servetinin yarısını vermiş. O zaman fakir adam suçunu itiraf etmiş ve şöyle demiş: "Bunu yaptım, çünkü ben canlı bir insanım ve tek parça yağım yok, o ise ölüydü ve çok yağı vardı. Bunun çok incitici olduğunu düşündüm!"

O zamandan beri, Yakutların bir geleneği olduğunu söylerler. Her ölü ancak ölümünden üç gün sonra gömülürmüş (Çünkü bu zamana kadar dirilme olasılığı olabilir diye).

Dini Babalık Fikri

Nikolay İlin, 73 yaşında, 2.Odunin Naglegi, Kangal Ulusu
Ağustos 1921

1. Tanrı Ulu Toyon'un (Yüce Efendi) Oğlu

Çok eski zamanlarda Atamaytlar'da (Namski Ulusu) Lukapıar adında kocaman boylu ve cüsseli bir pehlivan kişi yaşarmış. Bir gün o atıyla giderken, birden batıdan koyu bir bulut yükselmiş ve oradan şarkı sözleri duyulmuş. Sese göre, söyleyen bir kadınmış:

"İççileeh kıınnaah,

İdemerdeeh bısahtaah,

Sıalaah et sımısahtaah,
Haannaah et belennikteeh –
Lukapıar oburtu!
Aybıt agang,
Uluutuyar Uluu Toyon,
Anallaah-minelleeh,
Asılık ongostor bıagın
Agan ıttta!"

Çevirisi:

"Dev yapılı Lukopıar!
Sen ulvi kınlara sahipsin
Ve kana susamış bıçak!
Ağzında bir parça yağlı et tutan,
Hep kanlı ellerinle!
Seni yaratan babanı,
Yüce ve korkunç efendi.
Sana yiyecek verecek,
Bir tane senin için saklanmış
Bu ipi veriyor!"

Lukapıar gözlerini yukarı kaldırmış ve parlak-kırmızı dizginleriyle bir at yularının göklerde kıvrılarak uçtuğunu görmüş. Lukapıar elini uzatıp yuları avucuna almış. Verilen hediyeyi sıkıca tutunarak daha ileri gitmiş.

Bahar gelmiş ve buzla kaplı ırmaklar erimeye başlamış, ilk sular akmış. İşte o bir ırmağa yaklaşır ve kıyıda bir tay topluluğu olduğunu görmüş. O sırada atından atlamış ve ipi havada sallamış ve haykırmış. "Horuu, horuu, horuu"! (Yakutlar at sürüsünü böyle çağırırlar).

Onun bağırtısını duyan sürü birden silkinip canlanmış ve bir yere toplanmış, sonra nehri geçmeye başlamış. Hepsi ona koşmuş. O zaman o gökyüzünden aldığı yularla

dizgini kısrağın sağrısına bağlamış. O kendisine yular geçirmesine uysalca izin vermiş. Onu atının yedeğine alarak getirmiş. Bütün sürü de onu izlemiş. Lukapıar'ın o zamandan beri yanında bu dizginle dolaştığını ve at hırsızlığıyla uğraştığını söylerler. Hiç kimsenin haberi olmamış ve onu yakalamayı başaramamışlar, ama onun neslinden şimdi kimse kalmamış.

Vasili Kozlov, 34 yaşında 1.Maltan Naslegi, Kanga Ulusu, Maltantslar. Temmuz 1921

2. Ak ve Kara Tanrı'nın Oğulları

Eskiden Namsk ulusunda, anlattıklarına göre Yüyödey Ugaalaah adında çok zengin yaşlı bir adam yaşıyormuş. Sekizi evli, dokuz oğlu varmış. Sonunculardan biri babasından ayrı oalrak yaşıyormuş, diğerleri onun yanındalarmış. Onların küçüğü annesinin son meyvesi en sevdiği oğluymuş. O bekârmış.

Namsk ulusunda bu zengin adamdan başka, kendi ulusunun beyi ve aynı zamanda da at hırsızı olarak tanınan başka bir zengin ihtiyar daha varmış. Bir oğlu ve bir kızı varmış. Yuyödey Ugaalaah büyük bir servet ve hediyeler karşılığında, küçük oğluna bu ihtiyar adamın kızını istemeyi uygun bulmuş. Bütün başlık tamamen ödenmesine rağmen ihtiyar kayınpeder düğünü geciktiriyor ve daha başka hediye talebinde bulunuyormuş. Bir gün baharda Yüyödey Ugaalaah gence ilk doğan kısrağı vermiş. Erkek tay beyaz karışık tüylü ve kuyruğuna kadar yelesi varmış. Erkek tay o kadar zayıfmış ki ayağa bile kalkamıyormuş. Ev sahibi ihtiyar adam böyle özel bir tayın doğduğu haberini alınca, şöyle demiş: "Yürüng-Ayıı-Toyon'un belirlemesi üzerine doğdum ve onu oğlum sayılırım. ("Yürüng-Ayıı Toyon ıyan, kerden bierbit uola etim"). Bunu bizim geline hediye olarak vermemiz için bana verdi. Geline canlı bir sürü verildi. Bu zayıf

("okurant") tay sonbahara kadar henüz yapraklar sararmadan ve otlar kurumadan ayağa kalkamaz. Gayretle ona bakın, onu annesinin yanına kucağınızda taşıyın!" Uşaklar emredildiği gibi yapmışlar, bütün yaz taya bakıcılık yapmışlar ve onu kucaklarında taşımışlar. İhtiyarın ön gördüğü gibi sonbaharın sonunda ayağa kalkmış ve mükemmel bir "ubasa" (akran) olmuş. Tay büyümüş ve sürünün aygırı olmuş. Muazzam gösterişli ve döllü tay "Müllü-Boshong" adıyla bütün civarda tanınmış. O kendine altı tane kısrak almış. Kişnediği zaman, sanki yeryüzü titrermiş, gökyüzü ise gürültüyle yankılanırmış. Yüyödey Ugaalaah oğluna gelini uygun bulduğu zaman bu tay artık onun olmuş.

Bir gün yaşlı adam, gelininin kendi evine gelmesini konuşmak için oğluyla dünürüne gitmiş. İki yaşlı şundan bundan konuşmuşlar. Ama birden yaşlı ev sahibi şöyle bir konuşma yapmış: "Biz seninle her ikimiz de zengin ve soylu insanlarız! Bana göre, bizim geleneklerimize göre gelinin kocasına taşınması için son hediyenin durumumuza uygun olması lazım. Soylu aygır "Müllü Boshong"un sende olduğunu duydum. Kızımın son hediyesi olarak sizden bu tayın yarısını bekliyorum. Onu kesin, yarısı sende, diğer yarısı da bende olsun!" Dünürün sözleri Yüyödey Ugaalaah'ı o kadar şaşırtmış ki, o birden susmuş ve sohbeti kesmiş. Onun hakkında şöyle düşünmüş:

"Bu nasıl bir adam böyle! Ak yüzlü kızıyla oğlumu ayartarak, zenginliğimi sürüyüp götürmeye zorladı. Bu da yetmedi, beni "Müllü Boshong"dan mahrum etmeye çalışıyor. Hayır, bu olmaz!" Yaşlı adam tek kelime etmemiş, bu konuda konuşmayı keserek evine dönmüş, oğlu ise daha gelinin yanında kalmış.

Dünür gittikten sonra ev sahibi damada şöyle demiş: "Baban teklifim konusunda kesin bir cevap vermeden gitti.

Bu onun meselesi ama sen rüzgârlı havadan istifade ederek bana aygır Müllü-Boshong'u getirebilirsin. Bu şartlarda senin, karından gereksiz yere ayrı kalmana sebep olmayacağım. Soylu birisi olarak ünlü atın etinin tadına bakmak isterim!" Damat olan delikanlı kayınpederinin sözlerini kesmek istememiş (Yakutların eski geleneklerine göre, kızın akrabalarının en yüksek otoritesi - baba otoritesiydi). Gerçekten de çok fırtınalı bir günde o, altı kısrakla beraber kendisinden istenen aygırı getirmiş. Yedisi de o saat öldürülmüş. Öyle görünüyor ki, kayınpederin çadırının altına büyük bir mahzen açılmış. Bütün etleri bu mahzene yığmış.

Bu yaşlı adamın eli ayağı olan çok sevdiği yardımcısı, bir delikanlı varmış. O bütün görevini uçan kuş gibi hemen yaparmış. Bir gün yaşlı adam Megintslerde (Lena'nın sağ tarafında başka bir millet) ünlü bir at olduğu söylentisini duymuş. O bu delikanlıya gitmesini ve bu atı getirmesini emretmiş (Harfiyen "dizginleri getirmek veya rüzgârdan kanat takmak" Yakutların hızlı gitmeyi karakterize eden genel tavrıdır). Delikanlı vakit kaybetmeden atı getirmiş. Onu bağlamış. İhtiyarın öz oğlu baltayla çıkmış ve atın alnına nişan alarak bir darbe indirmiş. Ama darbe hedefini bulmamış ve dizgini tutan delikanlıya isabet etmiş. Balta başına gelmiş ve delikanlının kafatasını paramparça etmiş. Felaketi gören yaşlı kadın hızla çadıra koşmuş ve kocasına şöyle demiş: "İhtiyar, korkunç bir şey oldu. Oğlan birisini öldürdü!" Ama yaşlı adam oldukça sakinmiş ve ona: "Bir şey olmaz, sakin ol! Bu olaydan yakamızı sıyırma yolunu buluruz! Demiş. Sonra avluya çıkarak oğlana doğru gitmiş.

-Delikanlı, bu atın koruyucu, tanrısal ruhu var! ("Ayılaah, tangara laah"). Tekrar onu öldürme girişimi başka bir felakete yol açar. Atın kuyruğunu bağla ("çuyörçeleeh"), ölen delikanlıyı atın terkisine kayışla bağla, götürsün!

İhtiyarın tavsiye ettiği gibi atı serbest bırakmış. Ölünün bedeni de beraberinde olduğu halde at dörtnala eve gitmiş. Onun, herhangi bir at hırsızı tarafından atı çalmaya çalışırken öldürüldüğüne karar vermişler. Bu düşünceyle küçük bir soruşturma yapmışlar ve cesedi toprağa vermişler. Mesele de kapanmış. Şimdi Yüyödey Ugaalaah'a dönelim. Müllü Boshong'un kısraklarıyla beraber kayıp olduğu ortaya çıktığı zaman dokuz oğlu araştırmaya başlamışlar. Sonunda babaları onlara daha fazla aramayı kesmelerini emretmiş ve şöyle demiş: "On parmağı olan birinin benim iyiliklerime el uzatacağına, beş parmağı olanın da benden bir şey almaya yelteneceğini düşünemiyorum. Yüce Yürüng Ayıı bana bu atı hediye etti, herhalde kendisi onlara toplanma emri vermiştir."Bahar gelmiş, sıcak olmuş, günler uzamış. Bu arada Yüyödey Ugaalaah'ın akrabalarından bir dilenci ihtiyar, dünürün yaşadığı yere dilenmeye gitmiş. Avluda, işçiler için yapılan çadırda gecelemiş ama nedense bir süre uykusu kaçmış. Ama rüyadaymış gibi bir halde yatıyormuş. Bu sırada gelen bir kadın orada kalan başka bir kadınla sohbete başlamış. Evhanımı konuşmanın arasında birden sitemle misafire şöyle demiş:

-Bereketle geçen yılları neden benimle paylaşmadın, yoksa beni unuttun mu?" Diğer kadın itiraz ederek: -Ne söylemeye çalışıyorsun? Ben bir kısrak etini kovaya koymaya çalıştım ve bunu buzağı yemliğine sakladım. Benim ev sahibim ise bunu bulunca, mutlu olmadım diye beni azarladı! Böyle ufacık bir şey için mi? Kadınlar sohbete devam etmişler.

-Sürünüzün ünlü aygırı Müllü Boshong ve altı kısrağı şimdi öldürdünüz. Muhtemelen, sizde yiyecek bolluğu var?

-Eee, hayvanlar öldürüldü, bu önemsiz bir şey! Bugün burada onlar insan öldürdüler. Biliyorsun, delikanlıya

Magintsler'den at getirmesini emrettiler. Ata vurmaya çalışırken balta delikanlının alnına isabet etmiş. Cesedi atın terkisine bağlayıp onu serbest bıraktılar. Bak ne işler oluyor!

-Ee, yiyeceklerin pek çoğu sizden temin edildi, muhtemelen duruyordur.

-Her şeyi yediler, hiç bırakırlar mı? Müllü Boshong'un bir kısmını yaz için ayırmışlar. Tar ile beraber hollogosa koydular ("hollogos"-akağaç kabuğundan yapılmış büyük kova;"tar" ekşimiş sütten yapılan yiyecek) ve yazlığa götürdüler. Kadınların konuşmasını dinleyen yaşlı dilenci, sabah olunca eve gitmiş ve bütün duyduklarını Yüyödey Ugaalaah'a anlatmış. Sonra adamın her iki gözü kör olmuş. Hemen kılavuz olarak şehre gitmiş. Giderken oğullarına şöyle sormuş: "Şehirden müdürü getireceğim bu zamana kadar evi düzene sokun!" Birkaç gün sonra, şehirden araştırma yapma yetkisi olan yönetimin temsilcisi ile dönmüş. Bir gece kaldıktan sonra doğrudan dünüre gitmişler. Çadırın altındaki boş bodrumu tespit etmişler. Yazlığa gidince içinde tar olan Hollogos'u görmüşler. Müllü Boshong'un kamçısını bulmuşlar. Delikanlının öldürüldüğüne şahit olan kadını getirmelerini emretmiş ve sertçe sorguya çekimişler. Kadın da bir şey gizlemeden her şeyi anlatmış. Oğlanı tutuklamışlar ve şehre yargılamaya götürmüşler. Yaşlı baba mahkemede ve komutanlık arasında mekik dokumaya başlamış. Mahkeme masraflarını ve tazminatları ödeyebilmek için, adam hemen hemen bütün varını yoğunu tüketmiş. Sonunda oğlanı kürek cezasına yollamışlar, baba ve anne evde yalnız kalmışlar.

Bir gün yaşlı adam karısına şöyle demiş: "Ben Hara-Suorun'un iradesiyle yaratılmış biriyim ("Kara-Kargaların"-Yakutların en eski Tanrıları). Kaderi önceden tayin edilmiş olarak doğdum; bu orta dünyada herhangi bir başarısızlık bilmeden, herhangi bir mutsuzluğa maruz kalmadan yaşıyo-

rum. Yüyödey Ugaalaah ise bizzat Yürüng Ayıı'nın ("Beyaz, kutsal yaratıcı") iradesiyle doğdu ve kadere uygun şekilde üstün tutuldu; onun üstünlükleri olduğu görülmektedir." Yaşlı kadın ona şöyle itiraz etmiş: "Olanlara inanamıyorsun ve öç alacak hiçbir gücümüz yoktur. Şarkımız söylenmiş!" Yaşlı adam silkinip canlanmış ve söylediklerine ilaveten: "Hayır, biraz bekle, elbette henüz bitmedi! Ruhunun gücüyle iğne deliğinden geçebilen Kutuyah-Şaman adlı bir komşum var. ("İnne bürges yüyütünen kıırar" -atasözü) Kamlık yapmasını ve Yüyödey Ugalaah'ın bütün ailesini yemesini (yok etmesini) isteyeceğim. Onların canı cehenneme!. Bizi bu mutsuzluğa düşüren beyaz yüzlü doğan kızdır!"

O Şamanı davet etmiş ve Kamlık yapmasını istemiş. Üç gün üç gece, ısrarla ruhlarına yalvarmış. Ancak Yüyödey Ugaalaah'ı öldürmeyi başaramamış. Uçuştan dönen Şaman şöyle demiş:

-Onun koruyucu ruhu, onun Tanrısı yolu kesti ve onu yanına sokmadı!

-Eğer öyleyse, onlar güçlü koruyucuları olanlardır ve hiçbir güç onları yenemez. Ama en azından bir kez daha denemeyi reddetme! Beni, yaratıcım Horo-Suorun'a yükselt. Hayatım boyunca bu orta dünyada bela ile karşılaşmamak için sert bir tabiatla yaratıldım. Şaman kabul etmiş ve bir gece Kamlık yapmış, Hara Suorun'a gitmiş. Varınca şöyle demiş:

-Yürong Ayıı tarafından yaratılmış, oğlu Yüyödey Ugaalaah bizzat kendisi "mutsuzluğa yol açmıştır.

Hara Suorun şöyle cevap vermiş:

-Gerçekten de o, tarafımdan dünyayı felaketlerden koruma maksadıyla yaratıldı. Eğer o şimdi çeşitli başarısızlıklara sabrederse bu gerçekleşir, çünkü onun karşıtları ben-

den daha güçlü olan Yürüng-Ayıı-Toyon tarafından yaratılmıştır. Bu ipi yanına al ve onu Yüyödey Ugaalaah'ın çitinin yanına fırlat! Eğer onlardan birisi bu ipi bulursa o zaman hepsi at hırsızı olacaklar ve zindandan çıkmayacaktır.

Bu sözlerle Hara Suorun katmerli dokuz sajen uzunluğunda kanlı ipi ona vermiş. Şaman ip ile birlikte dünyaya inmiş ve o ipi Yüyödey Ugaalaah'ın yaşadığı yerin civarına atmış. İp orada çok uzun kalmış. Y.Ugaalaah'ın adamları sık sık oralardan geçerlermiş ama çıplak gözle onu görmemişler. Pek çok yıl sonra ihtiyarın torunu (ipin atılması ricasıyla), kızının oğlu ipi görmüş ve eve getirmiş. O günden itibaren o at hırsızı olmuş, gece gündüz evde oturmadan, hırsızlıkla uğraşıyormuş. Sık sık zindana düşmüş ve oradan çıkamamış. Her seferinde akrabaları (büyük harcamalar yaparak) onu serbest bıraktırmışlar, ama o tekrar düşmüş. Bundan dolayı ailesi tüm sığırlarını kaybetmiş. Yüyödey Ugaalaah yaşlılıktan ölmüş, oğulları yoksullaşmış ve hepsi yavaş yavaş at hırsızına dönmüş. Diğer yaşlı ise daha uzun süre yaşamış ve düşmanının mutsuzluğu hakkında her yeni haber aldığında mutlu olmuş ve şöyle demiş:

-Demek ki, onlar benim yolumda gittiler ve benim kaderimi paylaşıyorlar! İşte Namsk Yakutlarının yolu böyleymiş. Anlattıklarına göre at hırsızı olmuşlar.

Bu öyküyü Afanasiy Koryakin' den dinledim. O, bundan altı-yedi yıl kadar önce öldü.

III. BÖLÜM

Şaman "Mucizeleri"

Pyotr Stepanoviç İvanov, 62 yaşında 1.Maljegar Naslegi, Batı Kangal Ulusu 21 Aralık 1924, Yakut

Küüsteh Şaman

1. Karanlıkta Yol Bulma

İkinci Maljegar Naslegi'nde "Küsteh-Oyun" lakaplı Şaman İvan İvanov yaşarmış.

Bir gün Şaman olur olmaz ölmüş Grigori Atıısıt ve genç bir delikanlıyla gidiyormuş. Onlar Lena'nın sol tarafından Tiit-Arı adasında Atıısıt'ın yaşadığı yere gidiyormuş. Mevsim kışmış. Gece bastırmış ve onlar karanlıkta yollarını şaşırmışlar. Evi nasıl bulacaklarını bilmiyorlarmış. Şiddetli bir ayaz varmış, herkes çok üşümüş. Yorgun at güçlükle hareket ediyormuş. Yaşlı Atıısıt Şamana demiş ki: "Eee, görüldüğü gibi soğuktan öleceğiz! Sen Şaman olarak sahip olduğun büyücülük yeteneklerini kullansana?"

O zaman Şaman diğer yol arkadaşına yönelmiş: "Ey delikanlı işte oraya! Orada, adada yan yana yetişen üç söğüt bulursun; ortada bulunandan bir dal kopar ve bana getir!"

demiş. Delikanlı kızakla kayarak karda yavaş yavaş gidip dalı getirmiş. Şaman ondan bu dalı kesmesini rica etmiş.

Şaman dalı alarak şöyle demiş: "Ee, geri gidin!"Sonra elindeki dalla bir yerde durarak bir şeyler fısıldamış, üç kez hızlı bir şekilde dönmüş ve dalla kara vurmaya başlamış. O anda büyük kil kapla parlayarak mavi bir ateş önünde beliri-vermiş. Şaman şöyle demiş: "Şimdi onun izinden gidin, kaç-masın ve kaybolmasın!" Ateş onların önünde giderek onlara yolu göstermiş. Bir süre sonra yoldan Atısıt'ın evini görmüş-ler. Ateş burada iz bırakmadan kaybolmuş.

2. Hayvanların Ölümlerinin Olması

Küüsteh bir gün Terbeet-Mihail'in evine gelmiş. Onun karısı cimriliğ ile tanınırmış. Şaman et pişirmesini ve ikram etmesini istemiş. Kadın et olmadığını bahane etmiş. Şaman buna itiraz etmiş: "Eee, o zaman birazcık yaklaşın, sizin etiniz olacak!" Bu sözlerle o çıkmış ve ileri gitmiş. O gittikten sonra boğa ve inekleri ölmüş.

3. Cinliye Şifa Bulma

Maltantslarda eksiden birisi delirmiş. Beş yıl boyunca akrabaları çeşitli şamanlara gitmişler, ama sonuçsuz kalmış. Sonunda Küüsteh Şaman'ı çağırmışlar. Şaman çadıra gelip oturduğu zaman bir sarhoş adam gelmiş ve Şaman'a bakarak şöyle demiş: "Ünlü Küüsteh Şaman oturuyor, öyle mi? Onun görünüşü ve kıyafeti böyle mi? Tuh pis herif!" Bütün bunları duyan Küüsteh susmuş. Ev sahibi çok mahcup olmuş ve ça-bucak yollamak için sarhoş misafire votka ikram etmeye ça-lışmış. Ama birkaç dakika geçmeden o tekrar gelmiş. Tekrar göndermişler ama o ikinci kez belirmiş. Onun gitmesi için tekrar yalvarmışlar. Ancak bu sefer iki kişi gelmiş, onların bindikleri atlar, o kadar uzaktan gelince gebermişler. Sarhoş kişi Şaman'a dönerek şöyle demiş: "O, parlayan ateştir, her

seferinde beni geri getirir!" Sonunda Şaman kamlığa hazırlanmış ve ev sahiplerine önceden bildirmiş: "Benim en güçlü Tanrım indiği zaman ("Küüsteeh Tangaram"), hastayı hemen karanlıktan çıkarın!" İşte Tanrı, Küüsteh'e girdi. O zaman evdekiler delinin kapatıldığı hücrenin kapısının anahtarlarını bırakmışlar. O büyük bir çığlıkla fırlamış ve Şaman'a atılmış. Göğsünü şişirdikten sonra geri çekilmiş ve onun yüzüne üflemiş. Deli burada kendinden geçmiş. Şaman ona yaklaşmış ve birkaç kez tefin tokmağıyla hafifçe alnına vurup şöyle demiş: "Kalkma zamanın geçti, kalk!" Hasta kalkmış. Şaman ona şöyle demiş: "Eee, çay içmek istersen gidip oturalım mı?" Çay içmeye başlamışlar. Hasta artık sağlığına kavuşmuş.

4. Göğe Yükselme

Şaman Küüsteh, göksel ruh olduğunda kamlık yaparak kutsal atıyla gökyüzüne çekilmiş ("ıtık dabatar"), insanlar onun gökyüzüne çekilişini alenen görmüşler.

Kuzma Cleptsov, 65 yaşında 4.Maljegar Naslegi, Kangal Ulusu Ağustos 1922. Tiit Arıı.

Şaman Mucizeleri Hikâyeleri

1. Karada Yürür Gibi Suda Yürüme

Uzun süredir Kaçikatsk Naslegi'nde "Kaçikaat-Oyun" adında ünlü bir Şaman yaşıyormuş. Onun hakkında çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır.

Bir gün o Nemüginsk Naslegi'ne gelmiş ve oradaki Şaman Solkolooh'tan yol arkadaşı olmasını istemiş, o da razı olmuş. Her iki Şaman çeşitli yerlere gitmişler.

Kaçikatsk Şamanı ayağına alacalı söğüt bağlayarak adeta karada (toprakta) gibi Lena'yı yürüyerek geçmiş. Solkolooh Şaman bir kıyıda durarak, karşı taraftan "dil çatla-

tarak" ("ıslık çalmak") boş sandal getirmiş ve onunla ırmağı geçmiş.

2. Yemek Bulma Mucizesi

Her iki Şaman Tattintslerde bulunmuşlar. Orada bir evde düğün varmış. Şamanlar fakir bir ihtiyarın çadırına uğramışlar. O kişinin misafirlerine ikram edebileceği bir şey yokmuş. Kaçikatsk Şaman dil çatlatmış, düğünde ziyafete katılanların stoklarından masadakilerin önüne iki şişe votka ve dört parça et koymuş. Şaman Solkolooh yine dil çatlatmış (fakir ihtiyarın çitinde) bir at arabası ortaya çıkmış. Şamanlar burada gecelemişler.

3. Cin Çarpmışın Şifa Bulması

Bu sırada yaşlı kadının çadırına düğünden iki kişi gelmiş ve orada olanlardan 25 kişinin akıllarını kaybettikleri-ni-delirdiklerini; onlara kötü ruhların girdiklerini ve şarkı söylediklerini anlatmışlar ("uygur menernk buollular"). Yaşlı kadın onlara Şamanların paralı barınakta kaldıklarını söylemiş. Kısa bir süre sonra Şamanları çağırmak için düğünün yapıldığı evden gelmişler. Diğerleri reddederek şöyle demişler: "Eğer bize süt gibi akdonlu atlarla üstünde dokuz adam gönderirseniz, biz de yarın oraya geliriz (bununla onlara özel bir saygı göstererek)." Ertesi gün akdonlu atlar üstünde dokuz kişi, Şamanları çağırmaya gelmişler. Onlar da gitmişler.

Kaçikatsk Şaman sıcak su isteyip, ağzına doldurmuş ve ruhların musallat olduğu hastaların üzerlerine püskürtmüş. Bir anda iyileşmişler. Şamanlara cömertçe hediye vermişler ve onları uğurlamışlar.

Mariya Semerovna Nikitina,61 yaşında, 1.Maljegar Naslegi, Kangal Ulusu. 12 Ocak 1925. Cobulga

Şaman'ın Irmağı Mucizevî Geçişi

Eski Şamanlar hakkında böyle hikâyeler anlatırlar. Onların bir nehri veya dereyi karşıya geçecek sandalları olmadığı zaman, karşı kıyıdan sandal çağırırlarmış. Bunun için söğüt dalı alarak, alacalı bir şekilde (helezon olarak siyah ve beyaz şeritler birbirini takip eder biçimde) kabuğunu soyarlarmış. Bu söğüdü üç defa kendi çevresinde döndürürmüş. Üç kez bağırarak onları havada sallayıp, sonra bu dalı sandal yönüne doğru uzatınca sandal gevşemiş ve yanına gelmiş. Bu şekilde onu kendilerine çekmişler.

Rivayete göre, bunu ünlü Börtünsk Şaman'ı Bortürü yapmış. Eski Şamanlar hakkında şu hikâyeyi de anlatırlar. Onlar kutsal at sürüsüyle gökyüzüne yükselmişler, sonra geri inmişler, saçları kırağlar görülmüş (gökyüzündeki korkunç ayazdan). Şimdiki Şamanların gökyüzüne üç "kızılağaç" öteye çıktıkları şüphelidir?

Yuda İnnokentiyeviç Zaharov, Bırakan Naslegi,
Verhne-Vilüy Ulusu 4 Mart 1925

Şaman Çuuçugus

Eskiden bizde Vilüysk civarında "Sısıl-Oyun" ("Şaman-Lisa/Tilki") adında ünlü bir Şaman varmış. Yakut ilinde zengin bir adamın karısı hastalanmış. Kadının kocası, iki uşağını görevlendirerek, yanlarında üç tane de at olduğu halde Viluy'e göndererek ünlü "Sısıl-Oyun"u getirmelerini istemiş. Sısıl-Oyun gitmeyi reddetmiş ve kendi yerine Çuuçugus adındaki diğer Şamanı göndermiş ve şöyle demiş: "Bu benim için fark etmez, oğul (yani "öğrenci") benim yapabileceğim her şeyi gerçekleştirir ve yapar!"

Çuuçugus razı olmuş, hazırlanmış ve yanma bir kişiyi alarak gitmiş.

1.Ağaç Kabuklarının Balığa Dönüşmesi

Yakut bölgesinden gelen insanlar, Şamanın sade görünüşüne bakınca onunla alay etmişler ve aralarında şöyle konuşmuşlar: "Böyle zavallı birinin ne faydası olabilir ve neden bizimle gelecek?" Şamanın yol arkadaşı, bu olayları duyunca onlara kalben çok darılmış. Çok karlı bir gün ormanda bir ağacın altında gecelemiş. Ateş yakmış. İki Yakut otlamaları için atların ipini biraz uzunca bırakmışlar. Bu anı kollayan Şamanın yol arkadaşı ona şöyle demiş: "Sen mucize gösterebilen biri değil misin? Bu Yakutların neden seninle alay etmelerine müsaade ediyorsun, senin hiç bir ruhun yok mu?" Şaman şöyle cevap vermiş: "Sen kalın bir ağaç kabuğundan 'Şaman balığı' yap, sonra onu yanı başına, yatağa koy. Yatağını da karların altında kalmamak için bu ağaçtan ileri ser. Ben başımı ağacın gövdesine koyarım. Onlar soyunarak kısa bir süre sonra gelecekler ve her zamanki gibi bizimle alay edecekler. O zaman sen bu balığı yakala ve şunu söyleyerek benim tarafıma at: "Ey canavar, bu şeyi neden koydun, onu sakla!" Şamanın dediği gibi yapmış. Balığı Şamanın yatağına fırlattığı zaman, beklenmedik bir şekilde irkilmiş ve ağaca doğru gelen balığa ayağı ile vurmuş. Ağaca başını çarpan balık donmuş. Kuyruğunu oynatarak kökünden sarstığı ağacın gövdesine şiddetlice vurmaya başlamış. Ağacın yapraklarındaki bütün karlar dökülmüş bir halı gibi insanları ve yanan ateşi kapatmış. Üzerlerine dökülen karlardan silkinerek kurtulan Yakutlar tekrar ateş yakmışlar. O andan sonra Şamanlarla alay etmeyi bırakmışlar ve sessizce uykuya yatmışlar.

2. Kaçan Atların Dönüşü

Şamanın canlı balığı gösterdiği o gece çok kar yağmış. Bağladıkları dört at sabah yerlerinde yokmuş. İzlere göre atların Vilüy tarafına geri gittikleri görülüyormuş. İki Yakut izleri takip etmişler. Bütün gün izlerinden gitmişler ancak atları bulamamışlar. Gün batımına doğru yoruldukları için geri dönmeye karar vermişler. Gece geç vakitte yol arkadaşlarının geceleyecekleri yere gelmişler. Şaman şöyle sormuş: "Atlarınız nerede, neden getirmediniz?" Onlar şöyle cevap vermişler: "Atlar durmadı, biz de geri döndük (Bu şekilde onlara yetişmek mümkün değil)." Bunu duyduktan sonra Şaman yol arkadaşına dönmüş: "Hey delikanlı! Çürümüş şeyden kurt figürü yapsana! Acaba burada yaya olarak mı kalmalıyız?" O da kurt figürü yapmış ve Şamana vermiş. Şaman sepetçi söğüdü kesmiş, alacalı bir şekilde kabuğunu soymuş, onu eline almış, kurt figürünün üzerinde tutarak şöyle demiş: "Haydi, hızla oraya git ve geri gel!"

Bu sözlerle o üç kez kurt figürüne elindeki dal ile vurmuş. Bu sırada kurt ortadan kaybolmuş. Gece yarısında dört at terlemiş ve solukları kesilmiş olarak geri gelmişler. Atları eyerleyip yollarına devam etmişler.

3. Ölü Kadının Dirilişi

Sonunda hasta kadının yaşadığı eve varmışlar. Kadının kocası, Şamanı şu sözlerle karşılamış: "Bu kadar uzaktan gelerek boşuna zaman ve emek kaybettiniz. Hasta iki gün önce öldü." Şaman şöyle cevap vermiş: "Yapacak bir şey yok. Olanlara katlanmak lazım!" Bir gece geçirmiş. Ertesi gün ev sahibine şöyle demiş: "Çok uzaktan gelince hiçbir şey yapmadan geri dönmek istemem. Kamlık yapmama izin ver!" Şamanın sözlerini duyan ev sahibinin kızı öfkeyle şöyle demiş: "Ölü bir insanı Kamlıkla dirilten bir Şaman olduğunu

gözleriyle gören veya kulaklarıyla duyan var mı, bilmiyorum? O öleli üç gün oldu. Bana öyle geliyor ki, sen delirdin ya da sadece aptalsın?"

Ama babası kamlığa karşı değilmiş.

Şaman kamlığa başlamış. Kamlaniye bütün gece sürmüş. Sıcak ocağın alevlerine elini tutarak ölü kadını sıvazlamaya başlamış, bunu üç kez tekrarlamış. Daha sonra onun hastalığını kendisine çekmiş ("Bohsuruyar"). Ölü o sırada nefes almaya başlamış ve gözlerini açmış. Şaman Kamlığı kesmiş ve şöyle demiş: "Eğer o fark edilir derecede canlanırsa, belki bir şeyler ortaya çıkabilir!" Ertesi gece yine kamlık yapmaya başlamış. Hasta kendini daha da iyi hissetmiş. Kamlık sırasında Şaman onu şu sözlerle azarlayacağı tutan sinirli kıza dönmüş: "Çocuğum haydi ocağın alevlerine elini tut! Yavaşça ellerini alevlere uzatmış. Eskiden zengin kadınların (dekolte) açık giysileri çeşitli boncuklar ve metal aksesuarlarla süslüymüş: "çopçu, tierbes, kımırdagas vb." Ama birden bu zarif kıyafetler kapının kulpuna takılmışlar. Onların nasıl oraya gittiklerini kız anlayamamış."

Hasta o kadar iyileşmiş ki, kendi başına ocağın önünde oturabiliyormuş. Şamanlar geri dönmüş.

Bu hikâye bizim tarafta çok anlatılır. Orgetsk'de, Kentiks'de ve diğer Nasleglerde anlatırlar.

İvan Stepanov, 55 yaşında Horin Naslegi Verhne-Vilüy Ulusu

9 Mart 1925

Şaman Mucizeleri

(Ölünün Dirilmesi)

Eski zamanlarda, atalarımız devrinde ("bılır yöbüge sagana"), rivayete göre Mastahski Ulusu'nda yaşlı bir balıkçı yaşıyormuş. Onun yedi yaşında, komşuya gidip sütlü yiyecek ("yürüngneen") dilenen, ailesini geçindiren bir oğlu var-

mış. Kısa bir süre sonra bu delikanlının danaların hastalık ve ölümüne sebep olan "abaası"ya (kötü ruh) karşı kamlık yaptığı söylentisi duyulmuş. Bir gün bu delikanlı bir zengine giderken bir çadıra uğramış. Orada soldaki ranzada el ve ayakları ocağın çıkıntısına bağlı olan ağır hasta bir kadın yatıyormuş. Bu kadın delikanlıyla sohbet etmiş ve ondan kendisine kamlık yapmasını istemiş. Delikanlı kabul etmiş, tavayı almış (tef yerine) ve Şamanlık yapmaya başlamış. Bu kadında karın şişmesi varmış. Kamlıktan sonra şişlik geçmiş ve hasta tamamen sağlıklı olarak ayağa kalkmış. O zamandan beri bu delikanlı gerçek bir Şamana dönüşmüş ve onunla ilgili rivayet uzak diyarlarda duyulmuş.

O sıralar Yakut diyarında Tuttuk Kuluba adında, sekiz Yakut ulusunun başı olan ünlü birisi hastalanmış. Zira O artık ölümün eşiğindeymiş, oğlu bir Şamanın tavsiyesi üzerine bu delikanlı Şaman için Vilüy'e gitmiş.

Atla, kışlık Şaman kıyafetiyle gelmiş. Delikanlı kabul etmiş, gitmişler. Hastanın evine 20 verst kala Şaman kılavuzuna aşağıdaki sözleri söylemiş: "En ufak aksaklık olmaksızın benim beş emrimi gerçekleştirmelisin:

1. Kısa bir süre sonra senin önüne geçeceğim;

2. Atının başının benimkine değmesinden kaçın;

3. Benim atım dövüşmeye başladığı zaman kımıldama ve buna önem verme;

4. Sonra, eğer yoldan dönersem ve karda gezinmeye gidersem beni durdurmayı düşünme;

5. Sonunda, eğer insan sesi duyarsan, buna hiç karşılık verme!"

Daha sonra Şaman ona, yaşlı babasının öldüğü kehanetinde bulunmuş. Sonra onun ikametgâhını, evini ve civarını etraflıca anlatmış, geçmeleri gereken tepeyi, çıkıntıyı da

önceden görmüş. Kehanet edilen çıkıntıya ulaştıkları zaman Şaman durmalarını emretmiş ve ileri gitmiş. Yoldan dönerek karda yavaş yavaş yürümüş ve bir kütüğe yaklaşarak birisiyle sohbet etmeye başlamış. Şunları söyleyen bir ses duyulmuş: "Aynı yuvada (Şaman ruhlarının terbiye edildiği yer) eğitim gördüğüm arkadaşım, meğer sen gelmişsin, senin varlığından şüpheye düşmeden yaşlı adamın hayatını durdurmaya geldim. (Harfiyen -"nefes alma") ama ne de olsa bir üçüncü hayat onda kaldı. Kandık (soğanlı bir bitki –ç.n.) yapmayı dene ama bana ödül vermeyi unutma. Çünkü ben üç yıldır hiçbir şey kazanmadım!" Ölen hastanın ikametgâhına gelmişler. Ev insanlarla doluymuş. Toplananların arasında bir Şaman ve zarif genç bir bayan varmış. Vilüysklü delikanlı Şaman geldiğinde, her iki kişi de ona nefretle bakmışlar.

Delikanlı ölünün üzerinde Şamanlık yapmaya başlamış. Oyun sırasında üç kez karşı tarafa dönmeye başlamış. Bu sırada onun Şaman gücünü küçümsemeyi aklına koyan diğer Şaman bayılmış. Daha sonra Şaman aşağıdaki çağrıyı yapmış: "Dostluk yapan sekiz kızın ("daha yakın olun") bana gelmesiyle ilgili!"

Dokuz delikanlı, dişisi olmayan turna misali!

Bu sırada gelen Şamana dikkat etmeyen en zarif bayan bu şekilde tamamen apaçık kalmış, hayvan ahırına yönelerek, eski eşiğin oraya düşmüş. O, öyle görünüyor ki, ölen Başkanın yaşlı oğlunun kızıymış. Babası Şamana şöyle yalvarmış: "Eğer değişiklik yapmak ve hayat satın almak gerekiyorsa beni al, kızımı bırak! ("Meyii mengiete, tın toluga"; daha doğru deyişle "beye mennite, tın toluga" "Menni" muhtemelen "manna"nın değişimi, ödül, değer, "toluk" ise satın alma, kurban bağışlayandır")."

Onun yalvarmasını duyduktan sonra güneşin hareke-

tine karşı daire yapmış ve şöyle demiş: "Yardıma ve doktorluk yapmaya gelen bende mutsuzluk oluşturma konusunda iyi olmayacak ("büdüsü")!"Sonradan hayata (geri dönen) karşılık olarak ne alınacağı konusunda soru sorarak (ruhlara) o çadırın orta kirişi yönünde tefe vurmaya başlamış. Onun tefine birden kan pıhtısı düşmüş. Genç kadının babasına dönen Şaman şöyle demiş: "Kızının hayatına karşılık turna sürüsü ve seçkin bir kısrak aldım. . . . Onlar öldüler!"

Sonradan ölü Şaman hakkında şöyle demişler: "Gece yarısı civarında şef gözlerini açıyor, şafakta nefes almaya başlıyor ve ranzada oturuyor, güneşin doğuşunda ev halkıyla konuşur durumda olacak. Yedi gün sonra tamamen sağlıklı olacak. Önceleri veliaht prens olarak görev yapan birisi buradan 150 vest uzaklıkta yaşıyordu. Üç yıl sonra ölmeliydi. Şimdi veya üç yıl sonra ölmek arasında büyük bir fark yok. Bu kralın hayatına(hastanın) girdim. Sonra buradan 15 vest uzakta daha önce seçilmiş olarak görev yapan, yakın gelecekte ölmesİ zorunlu hasta bir adam yaşıyordu. Ondan da hayat aldım (hastaya hayat vermek için)... İyileşen şef ise 23 yıldır yaşıyor"

Mihail İnnokentyeviç Borisov,66 yaşında Kangal Naslegi,
Marhin Ulusu 5 Mart 1925

Ölünün Dirilişi

Eskiden" Bergese-Oyun" adlı ünlü bir Şaman yaşıyormuş. Hoçinsk ulusunda ise aynı zamanda "Hamnaççit-Oyun" adında başka bir Şaman yaşıyormuş. Birinci Şamanın, Yakut bölgesinde tek oğlu verem olan bir arkadaşı varmış. O, Vilüy'e gelmesi ve hasta oğlu için Kamlık yapması özel ricasıyla Bergese Şamana birini yollamış. Bergese Şaman davetiye alınca gönderilen adama şöyle demiş: "Ben hastayım (gidemiyorum) ama işte Hoçintsler'de benden daha kötü olmayan Hamnaççit adında başka bir Şaman daha var, onu getir-

sene?" Gönderilen adam bu tavsiyeye göre geziye rıza gösteren Hamnaççit'e gitmiş. Gitmişler. Yolda bir geceleme sırasında Şaman kılavuzuna şu sözleri yöneltmiş: "Görünüşe göre boşuna gidiyorum. Hastanın artık kötü olduğunu tahmin etmek gerek. Şimdi orada(hastada) beş Şaman toplandı. Hasta öleceği zaman biz geleceğiz. Şamanlık yapmaya geldiğim zaman çadırın ortasına benim eyerimin altından bir keçe koy, (anlatan şöyle ekliyor: "eskiden, rivayete göre, Şamanlar keçeye oturarak kamlık yaparlardı") sonra bana susuzluğumu gidermek için süt ver!" Sonunda onlar "Inahsıt"ın (hastanın babasına böyle derlerdi) evine varmışlar. Oğlan ölmüş. Pek çok kişi toplanmış ve onların arasında beş Şaman varmış. Pek çokları ağlamışlar ve üzülmüşler. Şamanı boşuna getirdikleri konusunda teessüflerini belirtmişler.

Ama Hamnaççit Şaman kamlığa başlamış. İlk önce o, süt kaynatmalarını istemiş. Kamlık sırasında süt isteyen ölü canlıymış ve tadına bakmış. Sonra şöyle demiş: "Öldüm mü? yoksa bayıldım mı? bilmiyorum ve anlayamıyorum."

Hamnaççit şöyle demiş: "Ben daha dün kendimi biliyordum ve hayattaydım. Onun bayıldığını düşünmek gerek..." Sonra hastanın babasına dönerek şöyle demiş: "Senin oğlun üç yıla kadar ölecek."Üç at yükleyerek cömertçe, Şamana çeşitli iyi şeyler vermişler ve geri dönmüşler.

İvan Alekseyeviç Alekseyev, 42 yaşında Sülsk Naslegi, Nürbin Ulusu, 13 Mart 1925

Şamanların Çocuk (Olmasını) Dilemeleri

"Sielleh-Yösürgü" yaşlanmış, eşi 60 yaşındaymış ve karısı hiç doğurmamış. Bir gün ona Yakut'tan Kaçikatlar denen iki Şaman gelmiş (Doğu Kangal Ulusu'nda bu adla bir Nasleg vardır). Şamanlar gecelemek için kalmışlar. Laf arasında ev sahipleri yaşları ilerlediği halde çocuklarının olmadığından bahsetmişler. Uyumak için yatmışlar. Sabah şaman-

lardan biri şöyle söylemiş: "Çocuğunuzun doğacağını bildiren bir rüya gördüm." Ev sahibi, onların Şaman olduklarını anladıktan sonra, çocuk vermesi için tanrılara dua etmelerini istemiş. Onlar da: "Evet, önce çocuk duamız kabul edilsin." Dilekleriyle kabul etmişler. Duayı ederek Ayısıt'a başvurmuşlar ("Doğum Tanrıçası") ama red cevabı almışlar. Ayin sırasında baş Şaman dua okurken hüzünlenmiş, laf arasında şöyle demiş: "Buluta telkinde bulunan ruha, normal duamı gerçekleştirdim." Ev sahibi bu ruha tekrar dua etmelerini rica etmiş. Şamanlar kabul etmiş ve bütün gece, gündüz -Süüler, Bılıt, Tördüger'e seyahat gerçekeleştirerek Kamlık yapmışlar ("Süyüle-Haan" pek çok adı olan "fırtına ve yağmur Tanrısıdır" Anlaşıldğına göre, bu Yakutlarda, ikiye ayrılmış olan eski step Tanrısının unutulmuş şeklidir: birisi talih-kader Tanrısı - Cılga-Han, diğeri ise hayvanların (sığırların) koruyucusu ve veren-Uordaahh-Cösögöy'dür.) Tanrı, Şamanların duasını kabul etmiş ve iki oğlan vermeye söz vermiş. Birinciye -"Çohuh", ikinciye sağanak yağmurdan gelen -"Süüle-Bogdarın" adını vermelerini söylemiş.

Bizim küçük oğlana, ne saman çöpüyle ne söğüt dalıyla dokunulmasın!" Tanrı, Şamanların ağzıyla böyle söylemiş. Hediye edilen çocuğun ruhunu almak için Şamanlar, ihtiyarın başının üstünde "brrr..." *(bu "brrr..." ifadesinin ne olduğu anlaşılamamaktadır; anlamsız bir ses yansıması veya ünlem olabilir – ç.n.)* okumuşlar. Bu sırada ihtiyar bayılmış. Şamanlar, anılan hediye ile gitmişler ve üç yıl sonra döneceklerine söz vermişler. Gerçekten de üç yıl sonra tekrar gelmişler, ihtiyar ve yaşlı karısını iki oğlunu bulmuşlar. Tekrar iki heybe doldurarak ona hediye vermişler.

Vasiliy Kozlov, 34 yaşında1.Maltan Naslegi, Batı Kangal Ulusu 31 Temmuz 1921

Şamanların Çocuk (Olmasını) Dilemeleri

Prens Künnet'in iki karısı varmış ama onların uzun süre çocukları yokmuş. Bu nedenle o, çocuk sahibi olabilmesi için, dua etmeleri - kamlık yapmaları için Vilüy'den, pis mi? temiz mi? olduğu belli olmayan, ("ayıı oyun") bir gökyüzü sakini Şaman davet etmiş. Namtslar'dan "ayıısıt tartarar" ("Kadınların doğumlarını gerçekleştirme adeti") gerçekleştirmede, "kuturukusta" (Eskiden Şamanın at üstünde tasvir ettiği ve baş Şamanın yardımcısı rolünü icra eden) başka bir gökyüzü sakini Şamanı davet etmişler.

Ayini, Beyaz Yaratıcı ("Yürüng Ayıga") onuruna kumıs bayramı düzenleyerek, yazın Petrov gününe kadar devam ettirmişler. Dini ayin icra eden her iki Şaman, Beyaz Yaratıcı'ya yükselmişler. (Şaman'ın kamlık ayini, ruhlardan diğer Tanrılara yaptığı sembolik yolculuğundan ibarettir. Çadırda duran Şaman, dramatik hareketlerden yararlanarak, bahsekonu bu seyahatin bütün anlarını, sözleri ve mimikleriyle gösterir. Şiir ve nesirlerde, diyalog ve monologlar eşliğinde oyun/gösteri icra edilir.). Onlar Yürüng-Ayıı'ya varmışlar. Ona: "İradenizle orta dünyaya gönderilen Prens Künnet'in çocuğu yok. Onun iki karısının doğurma yeteneği yoktu. O, kendisine çocuk hediye edilmesi için bizi ricacı olarak gönderdi!" demişler. Yürüng-Ayıı, buna (anlatıcı ekliyor -"Şaman, onun yerine söylüyor") şöyle cevap vermiş: "Onun ünlü dedesi (yani Tıgın -Yakut çarı) sürekli onları aşağılayarak tamamen yok ederek asil ve soylu insanların çoğalmasına, iyi cins at sürülerinin çoğalmasına engel oldu. Bu nedenle ona (Onun konuşmalarına) hiç hoşgörülü bakmıyorum (Aslen -"halıyan olorobun", yani harfiyen -"ona yüz çevirerek yaşıyorum").

Şaman ısrarla Tanrı'ya yalvarmayı bırakmamış. Sonunda şöyle cevap vermiş: "Peki öyle olsun: ona Ayannıt-Istırıan" ve ikincisi "Aygaan-Kürüyükü" adlarını alacak oğlanlar veriyorum" (Harfiyen -"körüyolüyü, hasaalıı" -"çit ve at ahırı kurmak." Bu ifade konuşmada düşünceyi düzene sokmak, tam ifade etmek olarak kullanılır).

Şamanlar geri dönmüşler, aşağı inmeye başlamışlar. Bu sırada arkada kalan Şaman (sanki bir şey duymuş gibi) bir yöne üstünkörü bir bakış atmış. Dünyaya dönen Şaman şöyle demiş: "Size iki çocuk ruhu getirdim, isimleri şöyle olmalı."

Bu sözlerle o, yaşlı kadına canlılık/hayat vermiş. Yaşlı Prens Künnet, küçük Şamana: "Sen, bize nasıl güzel bir müjde vereceğin hakkında bir şeyler biliyor muydun?"

O da şöyle cevap vermiş: "Aşağıda yaşayan, (aile, evlilik ve neslin devamının koruyucu-Tanrısı) Ayıısıt'ın konuşmasını duydum. O şöyle diyordu: "Bir zamanlar ona seçilmiş, boylu poslu at sürüsü ve bereketli ve soylu bir ahvad hediye verdim! Şimdi kötü ruhlara, kürküyle kurban edilmiş sunu gibi, neden etrafımda dolanıyorsunuz? Korkunç ruhlarla doldurulmuş tepe gibi yığın halinde neden önümde, arkamda dolaşıyorsunuz? Şimdi benim hediye veren elim henüz daralmadı/ kısırlaşmadı!" Ertesi gün küçük Şamandan Ayıısıt'a dua ederek, ayin gerçekleştirmesini rica etmişler O, Tanrıça'ya yalvarmış, başvurmuş ve rica etmiş. Ayıısıt şöyle demiş: "Ben ona, "Mogoy Sıraan" adında bir oğul, onun ardından gücü ve sağlamlığıyla melez ağacına benzeyen "Kiilleeyni Sabarça", onan başka "Hara-Batık Ketuyunep" ("Kara sakal Ketuyunep") adında bir oğlan ve dördüncü olarak da "Tasıççı-Bert" adında oğul veriyorum. (anlamı "aşırı derecede, en iyi, mükemmel"). O, kabiledaşlarının kendisine düğün için gelmeyeceklerine üzülmemesi, mutluluğunun azalmaması için, kendisine iki tane de kız çocuğu

hediye etmiş ("Omuk"-başka bir kabiledir ama genellikle bu ifade, başka milletlerden, uzak nasleglerden insanları belirtmek için kullanılır). Verdiğim çocuklar mutlu olacaklar.

İlahe bu sözlerle Şamana, çocukların yollarına saklanması için "Küterçin" ve "Tagıalay" adlarında, iki tane "Sata" (Eski Yakutların inanışına göre, bazı canlıların iç kısımlarında, insan şeklini andıran, hava koşullarını etkileyen taş bulunurmuş) taşı vermiş. (Son cümlenin fikri tam olarak anlaşılamamaktadır. --G.V.K.) O (Tanrıça), bu taşları annenin çadırının kıyısına koymasını söylemiş, daha sonra onları kendisinin alacağına söz vermiş. Şaman Tanrıça'dan döndüğü zaman ertesi gün, her yeri örtü gibi kaplayan kar yağmış ("Harıs" elin büyük ve orta parmakların uçları arasındaki mesafe). Bu karın ağırlığı altında ağaç dalları yere eğilmiş. Bir gün sonra bütün kar erimiş.

Şamanların söylediği gibi altı oğlan ve iki kız doğmuş. Prens K. oğlu Aygaan Kürüyükü'yü, ağabeyi Baay Baabıkıyu'ya evlatlık olarak vermiş.

Sabarça-Kiilleeyi babasının en sevdiği oğlu olmuş. O, ağladığı zaman boy atarmış, iki yaşına gelince, onun melez ağacından yapılmış beşiği çatlamış. Onu yedi ineğin sütüyle beslemişler ama süt hiçbir zaman onu doyurmamış. Büyüdüğü zaman olağanüstü güçlü ve kuvvetli bir insan olmuş.

İvan Nikolayeviç Popov, 30 yaşında 1.Bordon Naslegi,
Nürbin Ulusu, 11 Mart 1925

Şaman Mucizeleri

(Bergeseleeh, Bütey-Itıs, Hadaar ve Ayalga Şamanlar hakkında menkıbeler)

Vilüy Şamanı Bergeseleeh hakkında şu hikâyeler anlatılır. O bir gün Yakut bölgesinde yüksek ruha, kımızla dolu

kâse -"mataar" sunduğu zaman, kase hemen boşalmış. Şaman bu konuda şöyle demiş ki:

-Kel kafayla, içmesi için at sürüsü sahibi yüksek ruha “mataar“ sundum ("Mangaas- Sılgılaahha"). Buna kanıt olarak da, bu ruhların atlarının kuyruğundan koparıp aldığı üç tel at kılını göstermiş. Tüyler üç yüzlüymüş. Bu tüylerin şimdilerde Yakut pazarında bulunan at bağlama direğinde asılı oldukları anlatılır. Bergeseleeh, bir Tungus Şamanıyla dost olmuş. (*"Omuk Oyuna"* Vilüylü ve kuzey Yakutları, Tunguslar "Omuklar" diye adlandırırlar. Yakut kasabasında olağanüstü bir şey değildir: Tunguslar kendi kabile ismiyle bilinmektedirler).

Her iki Şamanın, koyu sincap derisi pardösülerinin kuyruğuna bağlayarak birbirine fırlattıklarını anlatırlar (Görünüşe göre yaydan). Yakut diyarında o zamanlar Bütey-Itıs (“Büyüyen el ayası“) adında ünlü bir Şaman yaşıyormuş. O Şaman, aç ayıya dönüşerek Vilüy’e gelmiş ve Bergeseleeh Şamana bir takım engeller çıkartmış. Aç ayıya dönüşen Şaman, büyük bir daire oluşturmuş (hasmının izini bulmak için) ama onu bulamamış. O zaman arkadaşı Tungus Şamanını yardıma çağırmış. Zayıflamış bir kurda dönüşen her iki Şaman ("torgon börö") çevresi 900 verst genişliğinde bir daire oluşturmuşlar ve aç ayının izlerini bulmuşlar; (Şaman Bütey-Itıs'ın tersine). Sonra onu bularak, öldürüp yemişler. Sonra zengin bir kişinin ricası üzerine Bergeseleeh Kamlık yaparak yüce ruhtan işçi istemiş. Bu kişi, bir gün geniş bir ovanın bütün otunu biçmiş. Bu otlarla hayvanlarını besleyen zengin adam bütün hayvanlarını kaybetmiş.

Hadaar Şaman hakkında bir tükürükle yedi iğne deliğinden geçtiğini anlatırlar. Ayalga Şaman bir vuruşta ipliği yedi iğneye geçirmiştir.

Yine Şamanlar hakkında, ruhlarca onların vücutlarının yarılması/kesilme esnasında dağlara – "Solntse ("Güneş)-Dağı", "Mesyats ("Ay") – Dağı"na gittikleri ve orada doğurdukları anlatılır.

İvan Alekseyeviç Alekseyev,42 yaşında Sülsk Naslegi,
Nübin Ulusu 13 Mart 1925

Caarın

(Prens Şaman)

Caarın tanınmış bir Şamanmış. Ondan, Megecek gölü civarında yaşayan, onun adını taşıyan bir boy türemiş. Şimdi onlar l.Bordongski Naslegini teşkil etmektedirler; Nürbinski Ulusu'nda da Nakaski Naslegi'nde Caarıntsler de varmış. Caarın'ın yedi oğlu varmış. Onun, Müllü Boshong adındaki atıyla tanınan, Nelekey-Kılaa adında zengin bir komşusu varmış. O atın alnından kuyruğuna kadar yeleleri ve kuyruğundan tırnağına kadar da yine uzun tüyleri varmış. Caarın bütün hayatı boyunca bu atı istemeyi bırakmamış ama ev sahibi ondan ayrılmayı istememiş.

Bir keresinde Nelekey-Kılaa "ısıah" düzenlemiş ve Caarın Şamanı ilk kımızı takdis etmeye davet etmiş ("Kımız yürdün algata" – harfiyen "yüce kımız üzerine duayı gerçekleştirmiş"). Caarın gelmiş. Anılan atı, çift yular, çift dizginle melez ağacına bağlamışlar. Caarın, tam güneşin doğuşu sırasında kımız serpmiş ve muhtemelen dualar da okumuş. Bayram başlamış. İçmişler ve dans etmişler. Akşam halk dağılmış. Caarın tekrar ev sahibine attan vazgeçmesi için ısrarcı olmuş. Her zamanki red cevabını almış.

O zaman Şaman kabuğu alacalı bulacalı soyulmuş bir çubuk almış, ("erinni kısar" - kabuğu bir birini izleyen beyaz ve siyah şeritler olarak, spiral şeklinde soymaktır) ve ruhları çağırarak sihirli sözler söylemiş:

-Bana tabi ruhlar, bu Müllü-Boshong adlı atı bana getirin! Nelekey-Kılaa bana onu vermeye söz verdi, şimdi ise reddediyor...Ağız kavgası kesilmiş. Şaman öfkeyle şöyle demiş:

-Vermek istesen de istemesen de onu alacağım!

Bu sözlerle ata binmiş ve gitmiş. Nurba Gölü'nün karşı kıyısında "Börö-Tumula" burnunda yaşıyormuş. Şaman gider gitmez bağlı olan at hırçınlaşmış ve bağlarını koparmış. Sopalı 7 kişi gelmiş, onu durdurmaya çalışmışlar ama o, Nurba gölüne atlayarak, Caarın'ın yaşadığı yere – karşı kıyıya yüzmüş. Kısrağa giden bir at gibi, Şaman'a gitmiş. Anlattıklarına göre eskiden, memleketimizde "Hara yölüyü" -"Kara ölüm" adında bir hastalık ortalığı kırıp geçiriyormuş. Hatıı adındaki birinin kızı da bu hastalığa yakalanmış. Caarın'ı, hastanın iyileşmesi için Kamlık yapsın diye çağırmışlar. O, bu hastalığı iki ineğe vermek, uzak kuzeye, örümceğin bile yok olduğu bataklık bölgeye (harfiyen "Baygalga okyanusuna") kovmak istemiş. Şaman, bu hastalığın ruhuyla Nculu gölü (Nejeli gölü) üzerinde birlikte uçarken, cıvaya dönen ruh onun elinden kaymış ve bu göle düşmüş. Anlattıklarına göre Şaman, bu hastalığın bizim diyara gelmemesi için bir sınır çizmiş.

Pavel Grigoryeviç Çepalov, 72 yaşında 1.Maljegar Naslegi, Batı-Kangal Ulusu, Cobulga, 17 Ocak 1925

Hastanın Ruhu İçin, Şamanın, Aşağı Ruhlarına Seyahati

İnsanın ruhunu, kötü kuzey ruhları götürdüğünde, Şaman, kamlık yapar ve çeşitli armağanlarla onların ülkesine gidermiş. Bir zamanlar önce, "Nuçça" (Ruslar)'dan eklem çürümüş kemikleriyle, kambur yaşlı kadınlar kuzeye gitmişler. Kayıkla (Lena'da) yüzerek gidip, Cokuo adındaki dağına yerleşmişler. Şamanlar, hasta kimselerden iki yaşlı kadını

"Tanahtaah Laabıralaan" (Bastonlu Laabıralaan) ve Toruoskalah Soluonnay-Hotun'u (Bastonlu Soluonnay) üstünlüğünü anıyor ve kabul ediyorlar. Hikâyeci, Soluonnay'ı kuzey ruhlarına ait sayarak yanılıyor. O, genellikle at sürüleri ve deliliği talep eden dokuz gökyüzü kızlarından sayılmaktadır.-G.V.K.) Bu ruhlara hediye olarak dokuz tane börek hazırlayıp ve tahta kadehlere votka koyuyorlar. Tahtadan domuz figürü, hint horozu ("Yöndöy bötüyük") yapmışlar. Bunlardan başka kokarca postu, beyaz ve siyah kıldan örülü halat ve iki ağızlı (tahtadan) çatal gerekiyormuş. Bu kadınlar kuzeye taşındıklarında, bütün bu mallara sahip olmuşlar. Bu ruhların eğri yüzlü (ya da tek gözlü) bir kızı varmış. O nöbetçilik yaparmış. Şaman'ın gelişinde, o, orada şöyle bir ses duyulmuş (yani bütün bunlar, yere yatan ve "Ölüm okyanusuna dalış" adındaki çeşitli ruhlar adına diyalogu yürüten Şaman tarafından, oynanmak/icra edilmektedir.): "O (Şaman) pahalı hediyeler ve ağır yük ile (hayvanı) ileri sürüyor, arkasında da ipleri var (kurbanlık hayvan kastedilmektedir!)."

"Hey, muhtemelen, bizim büyük oğlumuz geçiyor (Şaman, oğulları çünkü onun ruhunu eğittiler!). . Çabuk onu karşılayın!" Daha sonra "suu", "saa" çığlığı duyulur. (Hayvan yakalama çığlıkları) Daha sonra yakalanan hayvan çitten içeri sürülüyor.

Şaman, onların önünde bu hediyeleri hastalanan bir Prens gönderdi diyerek bir konuşma yapar...Bana onun ruhunu verin! Onlar, getirilen hediyelerden memnun olmuşlar ve serbest bırkılması emrini vermişler. Şöyle demişler: "Ey! Gidin ve zindanın (hastanın ruhun olduğu) kapılarını açın!" Bazen ruhlar, adamın ruhunu vermek istemezmiş. O zamanda Şaman can sıkıntısını ve umutsuzluğunu ifade edermiş... Ağaç kökünün çevresinde yuvarlanarak yabanarısına düşür ve inek ahırına uçuyormuş. Orada mavi alacalı bir boğa yatı-

yormuş. Balarısı boğayı burnundan sokmuş. Boğa burnundan soluyormuş ve hapsedilen ruh, bu sırada boğanın burun deliklerinden çıkarak kurtuluyormuş. Şaman bu sırada ruhu yakalıyor ve aceleyle uçup gidiyor. Yaşlı adam (ruh veya Tanrı) onun peşine düşüyor ve ona kil parçaları fırlatarak şöyle diyormuş:

-İşte büyük sıkıntı, o, daha dün eğitilirken, benden hırsızlık yapmaya kalkıştı! Bu sözlerden sonra yaşlı adam (cesur) Şaman'ın 12 yaşındaki oğlunun ruhunu çalıyormuş. Yaşlı adam ve yaşlı kadın aralarında küfürleşmişler. Yaşlı kadın kocasına demiş ki: -Onu 12.yuvada (budakta) bu kadar güçlü bir Şaman olarak eğitmekle sen suçlusun. İşte onun karşılığı olan ceza. (Hikâyeci şöyle açıklıyor: onların çadırında müstakbel Şamanların ruhlarının eğitildiği bir beşik varmış. Şimdiki yeraltı ruhlarına bağlı Şamanlar bu çadırda eğitilirlermiş). Yaşlı kadın, Şamanın anılan suçundan sonra, çocuk dışkısıyla, eğitilen Şamanların ruhlarının gözlerini sıvamış. Bu sebepten dolayı Şamanların güçlerinin azaldığı söylenir. Bu aşağı (yer altı dünyasının) ruhları, Yünüges, Hardas, Bekir adında köpeklere sahiplermiş.

Mihail Govorov, 61 yaşında, 2.Oltek Naslegi,
Borogon Ulusu, 21 Aralık 1924

Şamanın Gökyüzüne, Uluu-Toyona Yükselişi
(Borogonski Şamanı Hagıstaay hakkında Efsanelerden)

Hagıstaay, Şaman hediyesini alana kadar Uluu-Toyon (yani onun ruhu) yanında eğitimde bulunmuş. Orada bulunduğu bir gün Uluu-Toyon'a, bir Şamanın geldiğine şahit olmuş. Olay şöyle olmuş. Hagıstaay'ın ruhu (Uluu-Toyon'un çadırında) yuvada duruyormuş. Bu ruhu getirdikleri zaman Ulu Toyon'un oğlu orada yokmuş. Ama aniden çadırın ortasından, aşağıdan peyda olmuş. O, her nedense

çok kızgınmış. Ne annesiyle ne babasıyla konuşmamış. "Billirik" yuvasına uzanmış. Sonra uzakta bir yerden Şaman tefinin sesleri duyulmuş, tefe üç kez vurulmuş. Sesler öyle şiddetliymiş ki, Uluu-Toyon'un bütün evi sarsılmış. Sonra Şaman ağır ağır esnemiş... Bu esnemeden çadır havalanmış ve daha da şiddetli sarsılmaya başlamış. Sonunda onun ilahileri açık seçik bir şekilde duyulmuş:

"Bu terillen.
Uluu-Toyon yürdük mocogotun
Atıllaan, yüs hara külüger
Yünger sükter künüm buolla!"

Çevirisi:

"İşte, yolculuk hazırlığı yapan (Ben ortaya çıktım).
Büyük hükümdar Ulluu-Toyon'un
Yüksek eşiği,
Geçmek için diz çökerek
Onun karanlık gölgesi önünde
Dua etmek ve istemek zamanı!.

Daha sonra Şaman, kendi ruhlarını ("sirin tangaratın"- harfiyen "yer ve gök" yani "yerin ve göğün ruhu") almış ve ilahi/dua okumaya başlamış. Hagıstaay'ı bundan dolayı bir korku sarmış. . Ama çadırın ortasını geçerek yukarı çıkmış. Gözleri dolunay kadar parlakmış... Şaman dansıyla Uluu-Toyon'a yaklaşmış, önünde diz çökerek ilahi/şarkı/dua okuyarak ona yönelmiş:

-Sizin oğlunuz orada (orta dünyadan), Kuoçulangnaah Kuo Çemeyet adındaki tek ve en sevgili kızın ruhunu ve yaşam gücünü aldı... Bu ruhu geri vermesi için onu zorlamanızı istiyorum! Uluu Toyon cevaben şöyle demiş:

-Ey, biz burada yaşayarak ihtiyarladık ve öyle bir şeyden haberimiz yok!. ." Daha sonra o ("Uluu-Toyon") oğlunu azarlamaya ve ayıplamaya başlamış:

- O, gerçekten hilesiz bir yoldan gidebilir mi?

Şaman dansla Uluu-Toyon'un oğluna gitmiş ve ona yalvarmış:

-Senin, orta dünyadan almaya hakkın var mıydı?
Ama cevaben hiçbir ses vermemiş (harfiyen "ne ağzı ne de burnuyla nefes aldı"). Şaman, o anda kocaman bir yabanarısına dönüşmüş ve bütün çadırı dolaşarak aramaya başlamış. Çadırın içinden korkunç bir kasırga patlamış. Sonunda yabanarısı çadırın başköşesine gelmiş ve bir şeyleri karıştırmaya başlamış. Uluu Toyon'un oğlu iki diziyle burun deliklerini kapatarak orada oturuyormuş. Yabanarısı ansızın onu kalçasından sokmuş. "Oy, çok acıdı!" –diye bir çığlıkla doğrulmuş. Yabanarısı o sırada onun burnuna girmiş. Uluu-Toyon'un oğlunun burnundan yere, kürklü kadın şapkasına –tuosahta ait parlak gümüş yaprak(plaka)lar dökülmüş. Yabanarısı plakayı yakalamış ve aşağı dünyaya uçup gitmiş.

Bütün bu olup biteni izleyen Hargıstaay, çekip giden Şamanın arkasından yoluna bakmış ama hiçbir şey görmemiş, çünkü arkasından yolu yoğun bir duman örtüsü kaplamış. Sadece uzakta bir yerde toprağın derinlerinden, dünyanın kuzeyinde bir köşeden onun tefinin sesi duyulmuş...O zaman Hargıstaay, bunun Vilüysk veya Tungus bölgesi Şamanı olması gerketiğini düşünmüş. Vilüçan (Vilüylüler) arasından, her zaman büyük Şamanlar doğmuştur.

Mihail Govorov, 61 yaşında, Oltek Naslegi, Borogon Ulusu Yakut şehri, 25 Aralık 1924

Cinsel Arzulanmaya Davet Geleneği

("Calın Ilıita")

Anlatılanlara göre, eskiden Şamanlar, kadınlara "calın" ("cinsi arzulanma gücü") hediye edilmesine atfedilen, yerin ruhuna özel bir ayin gerçekleştirirlermiş. Ayin, yazlıkta yaşayan birkaç ev sahibiyle gerçekleştirilmiş. Bu törene hazırlıkları başlamadan haberi yayılmış ve (Halka ikram etmek için gerekli) yemekler tedarik etmişler ve özel hazırlıklar yapmışlar. Büyük dalları olan bir ağacın altını ayin yeri olarak seçmişler. Burada toprağın anasının ruhunun onuruna, kımız kâsesi şeklinde, üst kısmı törpülenerek oyulmuş, yan yana üç direk dikmişler. Direklerin etrafına ağaç filizleri dikmişler; arasına beyaz ve siyah bükülü ip germişler. Toprak ananın ruhu için, ipe hediyeler -at kılı demetleri ve küçük dana ağızlığı asmışlar. Direklerin çevresine "Urasu" (akağaç kabuğuyla kaplı koni biçiminde çadır) dikmişler, bunlar da çitle çevrilmiş. Belirlenen zamanda halk toplanmış ve davet edilen Şaman gelmiş. Kana susamış ve kötü ruhlara sahip olan Şaman bu töreni gerçekleştirememiş. Şaman'a, toprağın anasının ruhuna yaptığı seyahatte üç - dokuz tane kızlar ve delikanlılardan oluşan dansçılar eşlik etmiş. Bu kızlar ve delikanlılar, ellerinde ağaç sopalar tutarak, Şamanla beraber dans etmişler. Şaman kendi cübbesini giymiş ve tefini almış. Şaman, kamlık (dans) yaparak toprağın anasının ruhuna gitmiş ve "calın"'ı hediye etmesi için yalvarmış.

Şaman, ilahe'den "calın"'ı aldığında tokmakla tefi elinde tutarak, at gibi kişneyerek dönmeye başlamış ve "horru, horru!" diye çığlıklar atmış ("Horuutur" - kısrak veya at sürülerinin kişneme sesleridir). Bu sırada toplanan kadınlar birden gürültülü bir kahkaha atarak at gibi kişnemeye

başlamışlar -"inne-sasah!" Kadınlar, at gibi kişneyerek Şamana saldırmışlar ve onun üzerinde ihtiraslı vücut hareketleri yapmışlar. ("Oyunu kibingneen barallara yusu"). Onu toprağa devirmişler. Burada duran erkekler Şamanı kadınlardan ayırmışlar. Ayağa kalkan Şaman ıslık çalmış ve tokmakla daire yapmış. O zaman kadınlar hemen kendilerine gelmişler, yatışmışlar ve yerlerine oturmuşlar ("Suu dien uoskuyan olorollor yusu"). Bu olayda kadınların kan ter içinde kaldıkları, yüzlerine kan hücumundan bakır gibi kızardıklarını anlatılır. Bu "calın" almayı, Şaman, onlarla üç kere tekrar etmiş. Anlatılanlara göre, (kızışmış) kadınlar soyunmuş, çıplak olarak Şamana saldırmışlar.

Bu insan veya sürü için toprağın ruhundan, cinsel ihtirasın veya diğer bir deyişle üreme gücünün alınmasıdır ("Ol aata daydı iççititten calın ılar, imeng ogustarar").

Anlatılanlara göre, saygıdeğer ve onurlu kadınlar böyle bir törene katılmamışlar. Bazı kocalar da karılarını dövmüşler (Şaman törenindeki davranışları yüzünden).

At derisinden şapkası olan Şaman sırtını şömineye dönerek sedire uzanmış. İçeri girenler sağdaki sedire oturmuşlar. Babam, Şamanın yaşlı karısıyla sohbet ediyormuş, onun çoğalan ihtiyaçlarını karşılamış. Yaşlı kadın cevaben şöyle demiş: "İşte onun genel durumuna kendiniz bakın!" Yaşlı Şaman yatar halde, oradakileri önemsemeden kısık sesle konuşmuş. Dedem yüksek sesle şöyle demiş: "İhtiyarı uyandırın, tüccar dostunun oğlu geldi!"

Yaşlı kadın uyandırmaya çalışmış, birkaç kez yüksek sesle seslenmiş. Sonunda yaşlı adam kendisine gelmiş ve şu sözlerle sedire otururken "Cuo, Caa? "(Tam karşılığı değil, ama "Ne, Ne? Ne söylediklerini duyuyorum" demektir.) çığlık atmış. Sedirde otururken bir atı andırıyormuş (Yakutlar, insanın önemini, sahip olduğu at veya sığır sürülerinin bü-

yüklüğü ile kıyaslarlar).

Birden o, ocaktan çıplak elleriyle kızgın ökseotunu almış ve şu duayı okuyarak, onu çadırın tavanına vurmaya başlamış:

"Bili min
Suon beeley oyohpun
Körsüyüleser
Bahsi suruksuta
Suon Bayusap
Kelle diyetigit duu?

Bili Sah kusa
Saru Tangalay
Yölüyü kusa
Yösöh-Bergese
Nalbaan-Tuosahta
Sarasın-Sıray?...
İirer İlbis-a Han tördö
Bu yus nileeh, sagalaah
Kieng Duulaga Hotungna
Hollogos saga kutaalaah uotunan
İlgistieh buolbukkut?
Ol hanna tüyde?"

Çevirisi:
Şişman Baişev,
Benim şişman ve
Bodur hanımla
Zina ilişkisine girdi mi?

Ey gür ve dolgun sesli

Sahova kızı neredesin,
Başına şapka yerine
Kan pıhtısı,
Gümüş güneş diski
yerine bakır maşrapa
geçiren şeytan kızı
Sarı benizli neredesin?
Sen ki, insanların aklından
Gözlerini alamayan İlbis-Han
Çeşitli kıyılarla kuşatılmış
Saygıdeğer Duulaga yangının alevini söndürmek
İçin bana gerçekten
Söz vermedin mi?"

Bahsıtskiy yazıcısı geldi demediler mi? Herkes nereye kayboldu? Şamanın, kamlık ayini akşamdan güneşin doğuşuna kadar, bütün gece devam etmiş. Dedem benzer dualarda bulunmuş, ama daha sonraları çok nadiren gerçekleşmiş. Daha çocukluğumda–Kurbusahsk Naslegi'nde Şaman Muoçay'ın "Habıgal" adındaki bir yazlıkta yetişen çam ağacının altında ayin gerçekleştirdiği duymuştum.

Toprak ananın ruhuna, sığırların döllü olması için, yaz mevsiminde özel bir ayin icra edilir.

Mihail Govorov, 61 yaşında 2.Oltek Naslegi, Borogon Ulusu 21 Şubat 1924

Şaman'ın Prensle Savaşı

(Borogon Şamanı Hagıstaayı hakkındaki rivayetten)

Çok eskiden bizim Borogonts'larda Hagıstaayı adında bir Şaman yaşıyormuş. Aynı zamanda onunla beraber yedi ulus(boy)un başı, nişan ve madalyalara sahip, soylu bir Yakut olan "Usuktaah-Semyön" ("Sert Semyön") yaşıyormuş. Adı Marbıyan olan karısına, Çar, papaz cübbesi yollamış. Bu

yönetici, Hagıstaayı'ya düşman olmuş ve onu yaşadıkları yerden 30 verst uzataki Kersie-Oruogo'ya göçürtmüş.

Şaman'ı yüzü geriye bakacak şekilde zorla kızağa yerleştirmişler, kara tüylü, ak yüzlü boğayı kızağa koşmuşlar ve oradan götürmüşler. Yeni yerine varan Şaman çıldırmış ve üç gün boyunca, "İlbis Haan"ı anarak/yönelerek, (harfiyen - "İlbis Haan tördö", yani "İlbis Haan"ın atası veya köküdür; inanışa göre "İ.H." savaşta himayesi altına aldığı, askere coşkunluk veren ve düşmanlarını yenmesine yardım eden eski Han'ın ruhudur) rakibi "Usuktaah Semyön"ü yenmesine yardım etmesini istemiş Anlatılanlara göre bu kamlık ayininden sonra yedi kişi delirmiş, (bunun akrabaları olduklarını tahmin etmek lazım) ve onların arasında onun (Usuktaah Semyön'ün) sevimli oğlu da varmış. Adı geçen çırılçıplak olarak, kışın, karlara dalarak, 30 verst koşarak gitmiş ve donmuş. Hagıstaay bir tüccarla tanışmış (Yakut'tan) ve çeşitli hayvanlardan beslemek için 20 baş hayvan almış. Tüccar ölmüş, bütün mal varlığını oğluna bırakmış. Oğlan, babasının verdiği hayvanları Şaman'dan almak için şehirden ayrılmış. O, yöneticiliğe vekâlet ettiği zaman benim (anlatıcının) dedeme gelmiş ve onunla birlikte Şaman'a gitmeyi rica etmiş, birlikte gitmişler. Bütün yurt (çadır) parıltılı kıvılcımlarla dolmuş. Rus avluya fırlamış, onun ardından da dedem çıkmış. Rus şöyle demiş:

"20 baş hayvan da onunla yok olsun!"

Ve evinin yolunu tutmuşlar.

Usuktaah-Semyön, Şamandan aldığı yere, oğlu Roman'ı yerleştirmiş. Şaman'ın, yaptığı hareket elbette sonuçsuz kalmamış. Aynı gece, adı geçen Roman'ın çeşitli mallarla dolu ambarı tamamen yanmış. Ambarda 30 at yükünü dolduracak kadar olan malın tamamının yandığını söylerler. Bu arada 20 tilki postu, bir kunduz ve karısının gümüşten ya-

pılmış gelinliği de yanmış. Eriyen gümüş avlunun merkezinde bulunan at bağlama direğine kadar yayılmış, dökülen yağ ise çukura dolmuş. Hem bu hem diğeri böyle bir bolluk içindeymiş. Bu olaydan sonra Usuktaah oğlunu eski yerine göçürtmüş/taşımış. Sonra o başka birini, barışması ricasıyla Şaman'a göndermiş, zira ona haksızca davranmıştı. Şaman ona gitmeyi kesin olarak reddetmiş ve şöyle demiş: "İlbis-Haan'dan af dilesin!" Ukustaah, çeyrek kova votka temin ederek, veliaht prensi ikinci kez Şaman'a göndermiş ve şunu söylemesini rica etmiş:

"Emeğinin karşılığı için bana gelsin ("atagın sobolongun", harfiyen "çektiği zahmeti için mükâfat") onu ağırlayacağım!"

O zaman Şaman gitmiş. Rakibine gelerek, İlbis Haan'a, onu felaketlerden koruması için yalvararak Kamlık ayini yapmış. Ruhu yatıştırmak için, ona bir kurban sunmuş. (Hikâyeci, hayvanın cinsini -"kepeh" , kurbanın ölü olarak -"ıtık" veya canlı olarak sunulmasını belirtmemiştir.) Böylece ruhu teskin ederek, delirenleri tedavi etmiş.

Şaman için, anlatılanlara göre, Usuktaah, tam koşumla rahvan olarak at, üç pud yağ ve boz tilki vermiş. Böylece bütün hesabı kapatarak barışmışlar.

Hristina Koryakina1.Maltan Naslegi, Kangal Ulusu
Temmuz 1921

Şamanın Halk Önderi İle Husumeti

Eskiden, yaklaşık dört kuşak önce, bizim köyün Maganinsk Naslegi'nde, anlatılanlara göre, kötü ruhların Şamanı Bütey-İlii yaşıyormuş ("Yapışık parmaklar"). Ona, tırnakları ayrı ama parmakları yapışık olarak doğduğu için böyle diyorlarmış. Her iki eli de ördek ayakalarına benziyormuş.

Aynı zamanda Moltantslarda bütün Kangal Ulusu

başkanı olan, Kozlov-Golova diye çok zengin biri yaşıyormuş. Golova ve Şaman devamlı birbirlerine düşmanlık ederlermiş. Bir gün Kozlov "ısıah" düzenlemiş. Şaman'ın ruhu yükseğe çıkmış, orada bulutun kenarında oturarak, kutlamaları gözetlemeye başlamış. Avlunun ortasında, bayram için toplanan halk için, kumız dolu iki büyük kap -"siri isit" görünüyormuş. Şaman'a, bu kaplar, "ısıah"ı düzenleyenin mutluluğu ve başarısını tasvir eden temiz iki süt gölü (adeta-"kaymaksız") gibi görünmüş. Şaman, düşmanının mutluluğunu engellemeye karar vermiş ve büyük bir kuşa dönüşmüş, yukarıdan rüzgâr hızıyla kalardan birine dalmış ama onun dibine ulaşamadan, sıvının içinde boğulur gibi olmuş, ölmekten güç bela kurtulmuş.

Sabah, kumıs içme zamanı geldiğinde, kumısı kepçe ile karıştıran kadın kapta yüzen büyük bir böcek -"kul kuta" görmüş. Onu kumısın içinden alarak yere atmış. Bu sayede Şaman canlı kalmış ve kaçınılmaz beladan sıvışmış.

Şaman'ın kendisi şunları anlatmış:

"Eğer bu kadın böceği alarak ezseydi, kumısı karıştırsaydı, o zaman ben ölürdüm!" Şaman, Kozlov'un mutluluğunu engellemeyi başaramamış. Bu hikâyeyi bizim 1. Maltansk Naslegi'nden 70 yaşındaki Filipp'ten duymuştum.

Mihail İnnokentiyeviç Borisov, 66 yaşındaKangali Naslegi, Marhin Ulusu, 7 Mart 1925

Kötü Ruhlara İnsan Kurban Etme

(Bağışlatıcı Ruh fikri)

Babam anlatırdı, bizde bir zamanlar Cangsay adında birisi yaşıyormuş. 70 yaşını doldurduğu zaman hastalanmış, ölüm döşeğinde yatarak bir Şaman çağırtmış; Şaman'ın ismini hatırlamıyorum, -"Suor Ohhon" olabilir. O zaman Şaman, bir ihtiyarı ("at bağladığı") direğe bağlayarak hasta için Kam-

lık yapmış. Şaman, Kamlık sırasında bunun "kendi hayatını satın almak için yerine" ("insan kurban") olduğunu, yani hastanın hayatının kurtarmak karşılığında kötü ruhların emrine verildiğini söylemiş. Şaman, ayin sonunda söylediği duada şöyle demiş:

-Bu adam (yani "kurban" olarak sunulan), öyle görünüyor ki, güçlü "koruyucu-tanrılarının ruhlarının" gücüne sahip, bu nedenle (onun ruhu) çayır kuşuna dönüştü, gökyüzüne uçup gitti: yaşlı Cangsay için ölüm vakti geldiği anlaşılıyor! Şaman devamla:

-Ben, bu adamı (kurban edilen) akılsız insanlara etki eden ruhlara sundum (kurban olan), o, delirerek ölecek, diye eklemiş. Bunlar, anlatılanlara göre, putperestlik dönemlerinde olmuş. Direğe bağlanan kişi yaşlılığında vaftiz edilmiş ve Filipp adını almış. Anılan kişi 90 yaşında ölmüş.

IV. BÖLÜM

Ak ve Kara Şamanizm (At ve Sığır Kültü)

Nikolay Ustinoviç Pavlov, 76 yaşında 2.Marjegar Naslegi, Batı-Kangal Ulusu16 Ocak 1925

Yukarı Ve Aşağı Ruhların Şamanları

("Aklar" ve "Karalar")

Şamanlar yukarı (dünya) ruhlarına seyahat yapanlar ve sadece aşağı (yer altı) ruhlarına Kamlık yapabilenler olarak ayrılırlar. Birinciler, yukarı dünyada, diğer Şamanlar ise – aşağıda, dokuz *"yüyör"* (tabii ecelinden önce ölen ve etnografık literatürde "yanmış ruhlar" olarak adlandırılan kötü ruhlara dönüşen insanların ruhları) kökünde eğitim görürler. Kutsal ruhların ("ayıı oyuna") Şamanları, ölü hayvan ("kereh") kurban sunamazlar; insanlar kötü hastalıklara yakalandıkları hallerde görev (kamlık) yapmazlar. Anlatılanlara göre, "Ayıı oyun"ların Şaman kıyafetleri yoktur. Onlar sadece Ayıısıt'a (çocuksuzlara çocuk vermesi) ve İeyehsit'e (sığırların üremesini veren "Inahsıt" –zira onun adı "ınah"- "inek" dan türeme) dua ederler. Şamanlar ilk dualarını "Calbıyıı" (hastalık sebebinin öğrenilmesi) gerçekleştirirken, genellikle ellerinde beyaz at kılı veya benzeri kıldan demeti taşırlar.

Trofim Baratov, 68 yaşında Kentik Naslegi, Verhne-Vilüy 4 Mart 1925.Vilüy.

At Rehberi Olan Şaman

Bizim Kentiksk Naslegi'nin atası "Sasıl-Oyun" (Tilki-Şaman)dur. Buralara ilk olarak o gelip yerleşmiş. O rüyasında Kentik gölünü görmüş ve onu bulmaya gelmiş. Bu gölü onun atı bulmuş. O buraya taşınmış. Anlatılanlara göre, o tanınmış bir Şamanmış ve aynı zamanda da iyi bir koşucuymuş. O tay yakalayabilirmiş. Onun oğlu "Kelegey"miş, kendi halkının idarecisidir.

Fedor Şepelev, 27 yaşında, Bogarat Naslegi, Batı-Kangal Ulusu, 7 Ocak 1928.

Kamlık Yaparken At Taklidi Yapan Şaman

Orsüdsk Naslegi'nde nispeten yakın zamanda "Bötürüyünke" ("Pyötr" isminden türeme) adında bir Şaman yaşıyormuş. O 7-8 yıl önce ölmüş. Onun anne veya ninesi Horinsk Naslegi'ndenmiş. Bu nedenle o, eski Horinsk Şamanı "Tiitep"i Tanrı ("tangarata") edinmiş. O, Şamanlık yapmaya başlarken ilk önce o Şamanın ruhuna yönelerek yardım etmesini istermiş. Şaman olmadan önce o iki, üç yıl akli yeteneklerini kaybederek hastalık çekmiş. Bu Şaman, Kamlık ayini sırasında at dizgini takar ve avluya çıkarak at gibi kişnermiş. Emekleyerek çadıra girmiş; dört kişi sürekli atın dizginlerini tutarmış.

Vasiliy Fedoroviç Popov,45 yaşında 2.Bordon Naslegi,•Hoçin Ulusu, 23 Mart 1925, Hadaṇ Naslegi

Kutsal Gökyüzü Sakinlerinin Şamanı -"Ayıı"

*"Ayıı Oyun"*un yaratıcı ve eğiticisi, beyaz tüylü at sürüsüne sahip gök ruhlarıdır ("kııs kere sılgılaah aymagıttah"). *"Ayıı Oyun"* parlak gökyüzü sakinlerinin Şamanı, bütün mutsuzluk, hastalık ve ölümün neşet ettiği yeraltı dünyasına

inemez. Kutsal gökyüzü sakinlerine sadece temiz, günahsız Şaman varabilir. Bizde eskiden, ben henüz küçükken, ölülerin mezarlarına "kisi mengete" ("Mengete kişi") denirdi.

İnnokenti Yegoroviç Popov, 57 Hodan Naslegi, Hoçin Ulusu, 23 Mart 1925

"Caarın" adı hakkında

Bana göre, "Caarın" eski dönemlerin bütün büyük Şamanlarının ortak adıdır, onlardan birinin özel adı değildir.

Mihail Govorov, 61 yaşında Oltek Naslegi, Borogon Ulusu, Yakut, 25 Aralık 1924,

Beyaz Şamanlar

Eski kutsal ruhların (gökzüyüzü sakinleri) Şamanları -"Ayıı Oyun", hiçbir zaman kötü ruhlar -"Abaaslara" Kamlık yapmamışlardır. Sadece son Şaman Muoçay Grigori'nin "Ayıı"ya - iyi ruhlara yaptığı gibi, kötü ruhlara -"Abaaslar" da Kamlık yaptığını anlatırlar. O, kana susamış değildi ("Suemege suoh" – yani kanlı kurbanlar sunmamış, sığırlara ve insanlara zarar vermemiştir.). Kötü ruhlara Kamlık yaparken ilk önce bütün yaratıcı ruhlara - "Ayna" dua ederek yönelir ve şöyle derdi:

-Tarafından vücuda getirilen insanlar ve hayvanların, kötü ruhları -"Acaray" incitiyor olmalarından dolayı, onların korunması için ben yakarışla ona başvuruyorum!

Nikolay Ustinoviç Pavlov,76 yaşında 2.Maljegar Naslegi, Batı-Kangal Ulusu 16 Ocak 1925

Şaman Cüsegeya

(Beyaz Şaman)

Lakabı "Happahçılaah" olan Şaman Büges-Caarın'ı bizim köyün atası sayarlarmış ("Happahçı" - "gözleri üzerinde siperliktir"). İnsanlar onun bakışlarına dayanamazlarmış,

bu nedenle de o, gözlerini siperlikle kapatıp insanlara bakmazmış. Onun oğlunun adı "Yüyölep-Bükes" idi, o, kutsal, göksel ruhların Şamanıydı.Komşu Harıyalahsk Naslegi (3.Maljegar Naslegi'nin yerel adı) bizim Şaman'ın kızı tarafından olan ve kısaca "Batıyalaah" dedikleri "Eskel-Dıdıya Batıyalaah-Çıngıydaah" adındaki torunu varmış. ("Batıya" – "palmiye avcısıdır"- manası "palmiyesi olan"). Onun, tam adı, yukarı dünyada "abaasılar" -kötü ruhlar arasında lakap olarak kullanılırmış. Bir keresinde onun akraba-kabiledaşları, at sürülerinin vericisi Cüsegey'e, yalvarması için amcası-Şaman'ı çağırmasını rica etmişler, zira bizim Cüsegey Şamanı ("Cüsegey Oyun") sayılır, Tanrı, Batıyalaah'ın kendisine yaklaşmasına izin vermezmiş. Yüyöleh-Bükes davet etmek için gitmiş. Her iki Şaman Cüsegey'e Kamlık yapmışlar, ona yükselmişler; bizim Börtünsk Şaman öndeymiş. Cüsegey'in ikametgâhına varmışlar. Ama Tanrı yanında onların her ikisi akağaç kazık(kütük)larıyla karşılaşmışlar ve onları yoldan çekmeye/atmaya başlamışlar. Bizim Şamana şöyle demişler:

-Sen, neden bu ağzı kanlı (yani geleneği icra ederken, yukarı at ruhlarının hiç de tasvip etmediği halde, yeraltının kötü ruhlarına kurban sunarak ev hayvanlarını öldürmektedir), böyle kötü, suçlu ve günahkârı (Baytıyaalah'a) getirirsin? Bu görüşmeden sonra Batıyalaah'ın geri dönmesi gerekmiş, Yüyölen-Bükes biraz daha beklemiş. Ansızın havada uzun bir ip görünmüş ve kaybolmuş. O, atkuyruğu kıllarını koparmış ve onunla aşağı inmiş. Eve dönen Şaman yol arkadaşı Batıyalaah'a gitmiş:

-Senin günahın yüzünden onların yüzünü göremedim, ama kısraklardan bir tutam kıl almayı başardım. Şimdi orada beni kabul etmeyecekler, kovacaklar. Bu kıllar at sürüsü ruhlarını ve bolluğu temsil etmektedir ("Sılgı kutun, bıyangın ıllaga buolo").

Aleksey İvanoviç Petrov, 67 yaşında 2.Odunin Naslegi, Kangal Ulusu, Ağustos 1921. Odunin şehri

İki Şaman –Ak ve Kara

Biz, Oduninsk Naslegi'nde "Horo" adında özel bir "inye uusa" (Boy kolu) oluşturuyoruz. Bizim atamız, Şaman Horo-Bükteen'in, hepsi de Şaman olan dokuz oğlu ve sekiz kızı (Şamanka) varmış. O zamanlar bu Şamanın soyuna "Nıımaacı Horoto" (ilk kelime – yerleşim yeri adıdır) derlermiş ve Oduninsk Naslegi'ne yeni taşınmışlar. Horintsler, "Kuraanah-Küyol" gölü yakınına yerleşmişler ve balıkçılıkla geçiniyorlarmış. O zamanlar Oduninsk Yakutları arasında "İireleeh" adında tanınmış bir zengin varmış. Onun at yılkısı yolda giderken "satıı kös" boyunca hiç boşluk kalmazmış (Uzaklık ölçüsü, yaklaşık on verste eşittir). O kadar çokmuş.

Bu zengin adamın, "Arca-Oyun" adında, kutsal gökyüzü sakinlerinin ("ayıı oyuna" – "beyaz Şaman") Şamanı olan bir kardeşi varmış. İireleeh, yazın dokuz gün süren "ısıah" (kumıs bayramı) düzenlemiş. İireleeh yine böyle bir "ısıah" düzenlemiş. Şaman Horo-Bükteen de bayrama katılanlar arasındaymış. Arca Şaman, "Yürüng Ayıı"ya (Beyaz Yaratıcı) ve "Ayıı Buolbuttarga"ya (Gökyüzü sakini-"ayıı") ya dua-"algıs" okumaya hazırlandığında, Şaman Horo-Bükteyeen demiş ki:

-İnsanlar ve evcil hayvanlar önünde günahkâr mıyım? ("Min kisige süyösüge anıılaahpın" yani Tanrıların verdiği hayvanları kanlı kurban ederek ruhlara sundum.)

Bu sözlerle hayvan ahırına gitmiş, devrilmiş üç tane "hollogosla" (akağaç kabuklarından bağlanmış büyük kovalar) kendisini oraya kapatmalarını istemiş ve Beyaz Şaman'ın "Ayıı"'ı överken hep orada oturmuş. Şamanın gizlendiği yere yaklaşan yaramaz yeniyetme çocuklar, kahkahalarla hollogoslara tekme atarak:

-Bakın bakın, küçük buzağıların hastalıklarına sebebiyet veren, küçük cine benzeyen Şaman Horo-Bükteen işte burada saklandı! ("Tarbıyıah abaasıta") Daha sonra dağılmışlar. "Ayıı"yı övme ayini bittiğinde Horo-Bükteen saklandığı yerden çıkmış ve yüzünü kuzeye dönerek işemiş (Güneye ve doğuya dönme günah sayılır, özellikle de bu iki yönden, gökyüzü sakinlerinin ortaya çıktığı anlarda). Orada dikilen Şaman dudaklarının arasından şöyle diyormuş:

-Bütün insanların ruhları aynı, beden ve kanları da aynı, tek fark zengin olmaları! Kendilerini beğenerek insanlarla alay etmek istemektedirler! Ancak "Abaasılar"ın (kötü ruhların- cinlerin) önünde insan, insan oluyor! (Harfiyen– "insan insandır, cin cindir", yani onlar diğerleriyle kıyaslanamaz). Delikanlılar Şaman'ı duydukları zaman, haber vermek için İireleeh'e gitmişler. Şaman'ın yakınmalarını dinledikten sonra İireleeh ve Arca Şaman şöyle demiş:

-Ondan, Hollogosların altına gizlenmesini kim istedi? Bizi azarlamayı mı istiyordu? Bu surat onu kırbaçlamaya mani mi oldu?! Horo-Bükteen halkın arasına saklanarak, ev sahiplerine görünmemeye çalışıyormuş. Oyunlar başlamış. Arca Şaman'ın, bütün oyunlarda çevikliği ve becerikliliği ile fark edilen Kürcyüges adında yeniyetme bir oğlu varmış. Onu gözü gibi sakınan babası, gündüzleri dizlerinin dibinden ayırmaz, kendi elleriyle besler ve geceleri de onun yanında yatarmış. Ona şöyle demiş:

-Canım, sen oynama! Ben kötü ruhların ("abası") çok gayrete geldiklerini hissediyorum. Biraz sabret ve bu yılın oyunlarına katılma! Babanın yasağı çocuğu çok üzmüş, ağlamış, kapris yapmaya ve kızmaya başlamış. Öğleyin süt sağımı "tüyörtü-yür" zamanıymış. (*"Tüyörtü-yür"*- harfiyen "dördüncü sağım zamanı" olan 12'den 2'ye kadar olan za-

man). Sonunda, baba oğlunun isteğine razı olmuş ve şöyle demiş:

-Tamam, oyna! Gün ortasından sonraki süt sağımı zamanına kadar (en sıcak saatler) "abası" genellikle görünmezler! Çocuk oynamaya gitmiş. O, on iki metre sayarak tek ayak üzerinde zıplamaya başlamış. (*"Kılıı"* -Yakutların, yeniyetme ve yetişkinlerin en sevdiği oyundur.) Son sıçramayı yaparken aşağı, kalın ağaç dallarının üstüne, belkemiği üzerine düşmüş ve damarları kesilmiş. Yaradan oluk gibi kan fışkırıyormuş. Yarayı bağlayarak kanı durdurmaya çalışmışlar ama bütün yapılanlar boşuna: delikanlı kan kaybından ölmüş. İnsanlar hemen toplanmış, telaşlı koşuşmalar başlamış. Şaman Horo-Bükteen bu şanssızlığın ona bir hediye olmadığını anladıktan sonra korkuyla, İrileeh'in yaşadığı yerden 10 verst uzakta bulunan evine gitmiş. Yurta girince, kapıyı kayış iple direğe sıkıca bağlamış.

Şaman Horo-Bükteen'i bütün ahvadıyla beraber yok etmek için İireleeh'in silahlı insanları gelmişler. Kapıyı zorlamışlar ama açılmamış. O zaman Şamana demişler ki:

-Kapını kapatınca ellerimizden kurtulacağını mı sanıyorsun? Şaman buna karşılık şu cevabı vermiş:

-Hayır, sizin elinizden kaçmak için değil, ama sizin hakkınızdan gelene kadar kendi sözümü söylemek için kapattım! Söyleyin bakalım, gölün kıyısına bizim 18 cesedi bırakarak ne fayda elde etmeye çalışıyorsunuz? Bu şanssızlık belki basit bir tesadüf olarak, kendiliğinden oldu, belki de buna kötü ruhlar -"abasılar" sebep oldu? Sizden kim, benim bıçak veya başka bir silahla bu yaraya sebep olduğumu açıkça gördü? Bu musibetin sebebini neden bana yüklüyorsun bilmiyorum, ama eğer istiyorsanız suçun tazmini için, dokuz oğlumdan birini seçin, alın! Gelenler, bu sözleri duyduk-

tan sonra birbirlerine bakışmışlar ve aralarında şöyle konuşmuşlar:

- Şaman doğruyu söylüyor!

Onun oğullarından birini seçmeye karar vermişler. O zaman Şaman, oğullarına şunları söylemiş:

-Ey delikanlılar! Sizden kim bu zengine gitmeyi, onu emirlerine uyarak oraya buraya koşturmayı, beslenmeyi ve giyinmeyi ister? Beni, bu yangın yerinde öldürmelerine izin vermeyin!'En küçük oğlu zengine gitmeyi istemiş. Oraya gelmiş olan insanlar, onu gördükten sonra, Şamana "Oğluna ne ad verdin?" diye sormuşlar. Şaman da: "Şaman Küürkeh-Sergeh olarak tanınacak!" demiş. Bizim "İne uusa" işte bu Şaman'dan gelir. Arca Şaman bu çocuğu alarak, sincap yapmak için "Sinyu" ırmağına gitmiş, bir süre sonra kendini asmış. Ertesi yaz İireleeh'in oğlu göle düşüp boğulmuş. Anlattıklarına göre şöyle olmuş. O zamanlar "ısıah" bayramında, Tanrılara ve ruhlara sunulan, kumısdan özel bir kap - *"kerien ımıya"* içine az miktarda koyup, onu da ocağın önündeki rafa koyma âdeti varmış. (Tanrılara ayrılan bu kutsal kumıs, muhtemelen özel ihtiyaçlar için saklanır). Bu yeniyetme oğlan, boynuzdan yapılmış bir kaşıkla, anılan kutsal yemeğin kalanını yemiş. Yaşlı anası, ona şöyle demiş:

"Sana ne oldu: Bu yemeği yiyip bitirme birdenbire mi aklına geldi? Bizim başka yiyeceğimiz de kaldı mı?" Oğlan itiraz etmiş:

-Bu yemeği yemek için benden daha iyi kim bulunacak? Bunu söyleyen delikanlı avluya çıkmış ve doğuya koşmuş, gitmiş. Anne kocasına şöyle demiş: "İhtiyar, oğlanı izle ve onu takip et! Anlaşılan aklı başında değil?" İhtiyar, onun ardından gitmiş ve onu ağaçtan at kafası yapıp, iki göz çukurlarına yeşil ot tıkayıp, bacaklarının arasında tutarak

sanki at sürer gibi at taklidi yaparak, at gibi kişneyerek gittiğini görmüş. Sonra ormandaki derin Seng Bastaah gölüne girmiş ve boğulmuş. İireleeh ailesinden normal şekilde ölmeyen 3 kişinin ölümüne, bütün hastalıkların müsebbibi olan ruhlar, yüryömlermiş. ("İireleeh" soyundan olan) (*Yüryöm: Soyut bir varlığa işaret etmektedir. Yerel bir ifade olsa gerek. ÇN.*) Hastalar için, Şamanlar, farklı renk donlu atlar -"ımıki" sunmuşlar.

Filip Gololev, 65 yaşında Jemkon Naslegi, Sredne-Vilüy Ulusu, 23 Şubat 1925. Tanara

Beyaz Şaman Hakkındaki Rivayet

Benim uzak atam ("Yöbyügem") Maksim, beyaz Şamanmış ("ayıı oyun"). Onun babası Lengke Ogonnor ("İhtiyar Lengke") anlattılanlara göre, yedi tavşan derisinden dikili şapka giyermiş. Bu ihtiyar savaş zamanında ("kırgıs sagana") Yakut bölgesinden Vilü'ye gelmiş. O, çocuğunu (geleceğin Şamanı Maksim) Tanara nehri kıyısında bırakmış ve kendisi, onlardan yerleşim yeri istemek için Tısıkaççı Gölü'ne, Tunguslara gelmiş. Tanara'da kalan çocuğun ağlaması ta Tısıkaççı Gölü kıyısında rahatlıkla duyuluyormuş. Çocuğun ağlama sesi bu kadar gürmüş. Bu noktalar arasındaki mesafe on versttir. İhtiyar adam, geyiklerin boynuz seslerini duyduktan sonra Tunguslara gelmiş.

Eskiden, dövüşen erkelerin ("turuulasar kisi") çıplak elle yemeğe dokunmama âdeti varmış, parmakları ıslanmasın diye çatal veya bıçakla alırlarmış. Yoksa ıslak parmaklar kirişten kayarmış. Bu nedenle tanımadıkları kişilerin hangi niyetlerle geldiklerini öğrenmek için, yerel sakinler akağaçtan yapılmış kap içine kaynamış balığı koyarlar ve uzaktan onların nasıl yediklerini gözlerlermiş. Eğer balığı çıplak elle yerlerse barışçıl niyetlerle geldiklerine karar verilirmiş. Tunguslar yaşlı Lengke'yi, şimdi kendi adını taşıyan bir gölü

göstermiş (ya da götürmüş)ler. O da buraya yerleşmiş.

Onun, Şaman oğlu Maksim, özel işaret -"maamık" (*"maamıktah sucuya"*) sahibi bir hâkimmiş. Yedi karısı varmış. Karılarının, onun yokluğunda dövüştüklerini, ama kocası geldiği zaman barış içinde yaşadıklarını ve birbirlerinin kılına dahi dokunduklarını anlatırlar. Maksim'den Pren- İlya doğmuş. İlya'dan Prens-Pyotr doğmuş. Prens Pyotr'un hayvanlarının sayısı 700 başa ulaşmıştır. Prens Petr'ün –kendisi benim dedem- oğlu da benim babam, adı Dmitridir. O da Prens idi.

V. BÖLÜM

Şaman Ruhlarının Sanatı

Mitrofon Gorohov, 39 yaşında Çiriktey Naslegi, Cünsin Ulusu
Aralık 1924. Yakut.

Eski Şaman Yüryüng-Bas

Eskiden biz "Saha" iken (yani "Yakutken"- kaynak kişimiz "biz daha Rus inançlarını kabul etmemişken" diye bu cümleyi açıklıyor), Çirikteysk Naslegi'nde (Düpsünsk Ulusu) "Yüryüng-Bas" ("Beyaz Baş") adında bir Şaman yaşarmış. Onun ikametgâhı Tabın-Ebe gölü kıyısındaymış. Onun karısı ve kızı varmış. O ihtiyarladığında ağır bir hastalık geçirmiş. Ölmeden önce ailesine şöyle söylemiş:

-Ölüm günüm geldi, akrabalarım ("aymahtarım agam uusa") son kez beni görmeye gelsinler! Her Şaman ölümden sonra ruha - ("yüyör") dönüşür. Bu nedenle, öldüğüm halde bile tamamen yok olmayacağım ve küçük cinlere -"abaası" geçit vermeden var olacağım!

Ancak buna (ısrara) rağmen akrabalarından hiç biri onu görmeye gelmemiş. Onun bütün malvarlığı olarak bir ineği, bozkurt tüylü -("timir küyört ıt") bir köpeği ve bir ağı varmış. Bu ağla balık tutarak geçimini temin etmiş.

(Akrabalarının ilgisizliğnden) Müteessir olan Şaman ölmeden önce şöyle bir vasiyetle yaşlı kadına demiş ki:

-Çadırın ortasına bir çukur kaz ve benim cesedimi oraya koy. Başucuma ağımı koy; sonra kurt tüylü köpeği öldür ve benim ayakucuma göm. Orada yatarak akrabalarımı ağa düşüreceğim, köpek de izlerini takip edecek.

Yaşlı kadın onun söylediği gibi yapmış.

Onun, öldükten sonra bir kasırga gibi akrabalarının evlerine girdiğini, onu ağının da pencerelerden uzandığını kendi gözleriyle gördüklerini anlatırlar. Bazen sırtında alelade bir giysi ve balık ağıyla, köpeğini gezdirirken, yoldaki yolculara görünüyormuş.

Eskiden patika yol onun avlusunun önündeymiş. Zira bu Şamanın ruhu geçenleri ürkütürmüş, daha sonraları yolu "Tabın Ebe" gölünün doğu kıyısından geçirmişler. Yakutlar arasında Hıristiyanlık inancı yayıldığında, orada "Troitsa" adına bir tapınak inşa edilmiş ve çan sesleri duyulmaya başlanmış; bu Şamanın ruhu da insanlara görünmeyi bırakmış ve tamamen yok olmuş. Anlatılanlara göre, hassas kişiler -ruhaniler (*"İçeen con"*) önceleri sık sık onun tefinin sesini duyarlarmış. Daha sonra diğer Şamanlar tarafından yenilmiş ve kovulmuş Şamanın "Vahşi-Ana"sı gelip adı geçen Şaman Yürüng-Bas'ın mezarına saklandığını anlatırlar. Onun mezarına hiç bir Şaman yaklaşamazmış.

Vasili Borisov1.Kangal Naslegi, Marhin Ulusu 7 Mart 1925

Kunnaas-Şaman

(Onlar tarafından İnsanlara histeri getirme)

Benim dayım Yegor Mihailov Yakut, Sata boyundandır, gençlik yıllarında şarkı söyleme histerisine-("menerik ete") yakalanmış. Şarkı söylerken, Yakut Bölgesi'nden "Kün-Kunnaas-Oyun"-(Güneş-Kunnaas-Şaman) adındaki göksel

Şaman ("ayıı oyuna" "beyaz Şaman") ona (vücuduna) girmiş. Onun (Yegor Mihaylov) kutsal aygırı-"sur-cagıl" (omuzlarında gri kanat görünümlü çıkıntılar) varmış. 90 yaşına erişince ölmüş. Hastalığının başladığını dayım şöyle anlatmış. Bir gün ev malzemesi için (görünüşe göre, ev inşâ etmek için) o kurban edilen hayvanların kemiklerinin konulduğu ağacı kesmiş. Birisi bu ağacın, "Yüryörler" tarafından belirlenmiş, ölmüş insanların ruhlarının en sevdikleri toplanma yerini temsil ettiğini belirterek onu uyarmış. Ondan sonra o hastalanmış. Yatakta yatarken şarkı söyleme histerisine tutulmuş, -("menik buolbut"); Şaman Kunnaas ona yerleşmiş ve onun ağzıyla konuşmaya (şarkı söylemeye) başlamış:

-Bu benim arkadaşım ("Naacı" direkt anlamı çocuğun vaftiz babası, vaftiz babası çocuğun eğitim dostu; mitolojik isimlerde "aile hamisi"). Onu ve sürüsünü bütün marazlardan koruyacağım! Bu histeri nöbetinden sonra hastalık kesilmiş. Ondan başka o (Yegor Mihaylov) aynı evde eskiden Kunnaas adına, onun küçük kız kardeşleri de histeriye yakalanmışlar. Kunnaas'a kutsal at sürüsü sunulmasından sonra, ikisi de şarkı söylemeyi bırakmışlar. Bizde atasözü gibi bir ifade vardır: "ayııta, tangarata ergiybit" -("Onun koruyucuruhu, Tanrı'ya yöneldi/döndü veya yerleşti"). İnsan iyi ruh halinde olduğu zaman ve iyilikler yaptığında, örneğin borç verme vs. gibi haller böyle ifade edilir.

Nikolay Ippolitoviç Pudov, 62 yaşında 2.Maljegar Naslegi, Kangal Ulusu, 17 Ocak 1925

Şaman Ruhun Cin Çarpması

Çocukken, ulusun idaresine yakın Oktemsk okulunda eğitim aldım. Öğretmen N.P.Pripuzov idi. (Daha sonra Yakutların inanç ve gelenekleri hakkında makaleler yazan etnograf olarak tanınmıştır. -G.V.K). Bir bayram günü, bay-

rama katılan bütün Yakutlar 2-3 verst batıda bulunan dağa gitmişler. Olay baharda, Nikolin günleri sırasında olmuş. Dağda eski mezarlar varmış. Onların arasında bir Şamanın mezarının olduğu konuşulurmuş.

Bizim çocuklardan ikisi, birisi Harıyalahski Naslegi'nden Şadrin'in oğlu, diğerinin soyadını şimdi hatırlamıyorum, 5.Maljegarsk'tan, bu mezarların arasında tahta bir tasvir bulmuşlar, karga tasviri ("Şaman kuşları") ve bir sırık üzerine takarak karga taklidi yaparak taşımışlar. Sonra şöyle diyerek sepetçi söğüdüyle mezara vurmuşlar:

-Ey, uyan, uyan!

Ovaya inip uzun süre top oynadık. Bu sırada çocuklardan biri şöyle bağırdı:

-Hey! Şaman tefi çalmayı bırakın!

Kulak kabarttık ve korkudan herkes tef sesi duyar gibi oldu (Bu ses sanrısı, muhtemelen, alacakaranlık anında duyulmuş). . . Hepimiz kaldığımız pansiyona kaçtık. Nöbetçilik yapan Lesengke adındaki ihtiyar Yakut, çocukların dağda Şaman heykeliyle oynadıklarını duyunca, bizi azarladı ve şöyle dedi:

-Bağırıp çağırarak rahatsız ettiğiniz Şamanın mezarıdır! Ertesi gün beş veya altı genç düpedüz akıllarını kaçırmışlar, -"meneriçit" olmuşlar (Ruhların isimlerinin bilinçsizce, isterik olarak söylenmesi). Yetişkin gençleri bağlamak gerekti. Onlardan ikisi özellikle Harıyalahṣk ve Oduninsk'li olanı evlerine gönderdiler.

Nikolay Ustinoviç Pavlov, 2.Maljegar Naslegi, Batı Kangal Ulu su 17 Ocak 1925

Korkunç Şaman

(Efsanevi Şaman Kunnaas hakkında anlatılanlardan)

Ağabeyimin uzun yıllar önce karısı hastalandı. Ağabeyim, Şamanı davet etmiş ve onun emri doğrultusunda, "Ayıı" olmuş Şaman Kunnaas'ın ruhuna daimi hürmet göstermek için, sırtında karga kanatlı -"ıtık" kısrağı hasretmiş. Bu adanan/kutsanan kısrak yaşlanınca ağabeyim onu satmaya karar verdi ve beraber şehre (Yakut'a) götürdük. Zira bizim yaşadığımız yerden şehre 140 verst mesafe vardır, bundan dolayı da Bestehsk Naslegi'nde, tanıdık bir Yakut yurtunda gecelemek için kaldık. Herkes yatmıştı, ortalığa sessizlik çöktü. Her nedense uzun süre uyumadım, şimdi hatırlamıyorum, belki de gece uyanmıştım. Birden gecenin o sessizliği içinde, avluda net olarak bir ses duyuldu:

-İşte duyulmamış olay! Bakın, kutsal vücudunu kesip ve hepsini dağıtmak için kısrağımı satmayı kararlaştırmışlar!.. Çıkıyor ve dişlerini gösteriyorlar.

Akşam yemeğine kadar genç bir Yakut avluya çıktı ve kısrağı satmaya götürdüğümüzü öğrendi, mutad bir şekilde orasını burasını yokladı. Ben önceden de ağabeyimin bu kutsal kısrağı satması niyetini tasvip etmedim ama açıkça karşı çıkmaya karar vermedim... Bu sert sözleri duyunca gayri ihtiyari ("ayaz derime yürüdü" - Yakutlar <bütün deriyi değil, kıllarla kaplı deriye> *"kunaham küyüre tüste"* derler.) tüylerim diken diken oldu. Önce şehre gitmeyi düşünüyordum ama bu geceki sözler, beni hoş olmayan bir şekilde etkiledi ve burada kalıp, ağabeyimin dönüşünü bekleme ve üstelik kendime bir eş bulmak maksadıyla Maltantslar'a gitme niyetim vardı. Öyle yaptım; tayga içinde, Lena nehrinin sol kıyısında bulunan Nasleg'e Maltantslar'a, gittim. Orada müs-

takbel eşimle (gelin) konuşup anlaştıktan sonra bir iki gün kayınpederimde geçirdim. Şimdi hangi gece olduğunu hatırlamıyorum, ama yine bir gece yatıyordum; herkes uyuyordu, çadır karanlıktı, ocakta kor olmuş kömürün kızılı parlıyordu. Birden avluda insanların gürültülüleri duyuldu. Söylediklerini anlamıyordum. Ardından yurtun kapısı ardına kadar açıldı. Bütün kostümü ve aksesuarları içinde Şaman şiddetle uçtu; onun şu sesi duyuldu:

-Gür dizginlerimden beni yakala!

(Çor tesiimmitten tut)

Ocağın önünde üç kere döndü ve onun kuyruk demiri havada görünüp kayboldu. Şaman uçar uçmaz ben "muhtemelen bu, o" diye düşündüm. (Anlatıcı, Şaman Kunnaas'ın ruhunu kastediyor ama onun ismini açıkça söylemeyemiyor). Yattığım yerden dua ettim ve şöyle fısıldadım:

-Benim hâkim dedem, benimle alay etti, benim bir suçum yok (yani kutsal kısrak satışında) kurtar, affet!

Şamanla birlikte girenlerin sayısı çoktu; anlamaya çalıştım, ama anlaşılmaz yoğun bir ses vardı, onların arasında bir kadın sesi duyuluyordu. Şimdi tahayyül ettiğim onların (ruhların) konuşmalarının özü, yabancı insanlar etini bölüşsün diye kutsal kısrağı elden çıkarmaya niyetli ağabeyime yönelik tehditlerden ibaretti. Ruha dua etmeye devam ederek şöyle dedim:

-Benim hâkim dedem, işte ikinci defa evlendim. Söyle bana, kaderim nasıl tayin olmuş?

Buna cevaben Şaman kısaca şöyle dedi:

-Oğlan ve kız! (yani kadından doğacaklar).

Daha sonra Şaman, bana öyle geliyor ki, hayvan ahırının kapısına yöneldi ve ansızın yok oldu, sesler kesildi...

Sonra uzun süre uyuyamadım, birisini uyandırdım

ve ateşe yiyecek (kurban) sunmasını istedim. Eve gittim..Tek başıma giderken ansızın yine Şaman tefinin seslerini duyuyorum. Tef başımın üstünde çalıyordu ama sonra sesler uzaklaştı; tefin gürültüsüyle aralıksız ve belirsiz sesler birbirine karıştı. Bana öyle geliyor ki, onlar başımın üstünde ileri geri uçuşuyorlardı. İçimden yer ruhlarına dua etmeye başladım. (*"Doydu iççititten"*) Sanki şöyle diyen bir kadın sesi duydum:

-Bırakın, ona dokunmayın!... (Bkz. 1. dipnot)

(Yakutlar toprağın ruhunu daima kadın biçiminde tasvir ederler). Bundan sonra üç gün boyunca tefin sesi ve anlaşılmaz konuşmalar kulaklarda çınladı (Bkz. 2. dipnot).

Eğer bu kısrağı satmasaydık muhtemelen büyük oğlum (muhtemelen burada "büyük oğlum" ifadesi yanlışlıkla yazılmış olmalıdır, doğrusu "büyük ağabeyim" ifadesidir. – ç.n.) ağabeyim ölmezdi. Kunnaas'ın ruhuyla beraber iki (kadın) Şaman'ın –"Irıa-Duyaak" ve "Kırbıydaan" ruhlarına saygı duyulur. Bu (kadın) Şamanlardan biri Prens Omuruya'nın gelini, diğeri ise Prens Çıngırıya'nın kızıdır. Bu ruhlar daima övülür ve Kunnaas'la beraber saygı duyulur ve onlara kanatlı at sunulur. Genellikle tarif edilen renkte aygır - "ıtık" konulur, eğer öylesi bulunamazsa kısrak konur. Bu "ıtıklar" iç organlarda ciddi hastalıklar olduğu durumda sunulur ("Kögüs ıarııta" –"göğüs boşluğu, sırt, omurilik, belde bilinmeyen kronik hastalık türü).

"Itık" sunumunda, üç yıl aralıksız olarak toplumsal olarak kumıs ikramıyla kutlanan"ısıah" düzenlenir. "Isıah" açılışında Şaman yukarıya ithaf olan hayvan ruha methiye icra eder. Sadece üç kamlık ayininde hayvanın ruhu tahsis edilen yere ulaşır. Son duada, Şamanın diktiği direğin– "bagah" kutsanması amacıyla kan akıtmak için beyaz tüylü, omuzlarında kanatları ("kınat cagılaah") olan aygırı boğaz-

lamak gerekir. Kutsal hayvan her yaz Şamanla dokuz "oloh"a yükselir *("Oloh"- Şamanın "yukarı" veya "aşağı" seyahatleri sırasında dinlenme yeridir-ç.n.).* Demek ki, kutsal hayvan son noktaya kadar, üç seferde 27 "oloh"a yükselmektedir.

Nikolay Ustinoviç Pavlov,76 yaşında Batı Kangal Ulusu,
2.Maljegar Naslegi, 16 Ocak 1925.

Gökgürültüsü, Yıldırım ve Yağmurla Şaman Ruhunun Gelişi

Çok eskiden Harıyalaah Şamanı Batıyalaah çiçek salgını olduğu zaman, çiçek hastalığı ile toslaşmış ve onu yenmiş. Çiçek, Harıyalaah adasında kalmasına müsaade etmemiş. Şaman ölmüş. Önceki Şamandan çok sonra, bizde Küsteh adında bir Şaman vardı; o da aynı Harıyalaah adasında yaşamış. Onun zamanında çiçek salgını başlamış. İnsanlar bunu Küsteh'e söylemişler:

-Sen kamlık yap ve bizim ölü Şaman Batıyalah'ın Yüyor'unu (ruhunu) çağır, onun eski düşmanı-çiçek yine geldi! (ölü Şamanın ruhunun çiçeği defetmesini istiyorlar).

Bu konuşmayı epeyce içerek yapmışlar. Şaman şöyle cevap vermiş:

-Neden olmasın, onu çağırabilirim! Eğer Kırı-Han'a (bu ismin ne olduğunu tespit edemedim, ne bir yer adı, ne de herhangi birinin ruhunun adı) çıkılır ve çağrılırsa, o muhtemelen gelecektir! Şamanlık yapmaya başlamış- Batıyalaah'ın ruhunu çağırarak, avaz avaz haykırmış. Şamanın ruhu cevap vermiş (kamlık yapana giren):

-Tam yedi gün sonra benimkiler ("aymagım") Bulgunnah yerleşim yerinde toplansınlar, atların (yavrularını) taylarını ("Sılgı uruutuna"; "uruu" –burada-yavruları, ürün, mahsül- manasının eski anlamında kullanılmıştır.) boğazladıktan sonra ateş yaksınlar, onun kalp ve karaciğerini

sivri, uzun bir direğe geçirsinler. Ben o zaman geleceğim ve neslimi koruyacağım. Ama kamlık ayinine gelenler sarhoş oldukları için, onlardan ancak az bir kısmı Şaman'ın sözlerine ve duasına dikkat gösterebilmiş; diğerleri ayakta bile duramayıp onu takip edememişler. Bu nedenle de yüksek (yüce) Şaman ruhunun taleplerini akıllarında tutamamışlar. Kararlaştırılan vakit gelip çatmış ancak hiçkimse hiç bir hazırlık yapmamış (yani aygır bulup, belirtilen yerde toplamamışlar). Bu nedenle ruh çağıran Şaman, dehşetle korkmuş ve üç gün yabancı evin bodrumuna girerek yatmış (ruhun hiddetinden korkarak). Batıyalaalı'ın ruhunun gök gürültüsü ve yıldırımla inmeye söz verdiği yedinci gün işte o an yaklaşmış. Bu sırada Labıca adlı yüksek dik kayalar tarafından (Kayalar, Lena nehrinin sağ tarafında ve Yakut şehrinin 200 verst yukarısındadır), kapkara bir bulut, kocabaşlı ve pençeli bir ayı postu gibi bulut yükselmiş ve anılan yerin üzerinde çökmüş. Dehşetli gökgürültüsü ve yıldırımın akabinde doluyla karışık şiddetli bir yağmur yağmış. Gürültüler öyle şiddetliymiş ki, sanki insanların ayağında sopalar varmış. Yıldırım, ruhun ineceğini söylediği büyük kurgana düşmüş ("Bulgunnah, Yakutça -kurgan). Kadınlar korkudan neredeyse kendilerini kaybedeceklermiş. Bu olaydan sonra Küsteh, ruha özel kamlık yapmış ve ondan ricada bulunmuş:

-Ey, saygıdeğer dedeciğim senin önünde suçlu ve günahkâr ben değilim! Bu iki ayaklı, başlarını fıldır fıldır dönen Uraanghaaylar, ("Uraanghay" – çağdaş Yakut dilinde "eğitilmemiş, yabani, hiçbir şey anlamayan" demektir) benim sözlerime (senin ortaya çıkacağın hakkındaki) inanmadılar ve bundan dolayı seni karşılamak için hiçbir hazırlık yapmadılar! Küsteh çok uzun yaşamış. Çiçek hastalığı Harıyalaask adasında kalarak, en iyi insanları tehdit etmiş. Eğer Şaman Batıyalaah'ın ruhu, onları korumayı kabul etseymiş, o zaman

çiçek hastalığı onları tehdit edemezmiş.

Küsteh kendisi bu olayı bana anlatırken şunları söyledi:

-İşte, Şaman'ın sözlerine inanmayan Hanyalaahlılar yok oldular!

Vasili Kozlov, 34 yaşında 1.Maltan Naslegi, Batı-Kangal Ulusu, 31 Temmuz 1921

Gökyüzünden Gelen Ses

Vekil Sıranov bütün Yakutların başıymış. Onunla Yakutlar'dan hiçkimse boy ölçüşemezmiş; ona yan bakan, ağır bedeni cezaya uğrarmış. Hatta onun, Avram Koryakin adında, onun emriyle insanları cezalandıran bir adamı varmış. Sıranov'un yaşam yeri, Büppüt Masarı'daymış, onun ahvadı ve vekili Sıranov'un kendisi de bizim Maltansk Naslegi'ndenmiş. Vekil, oğlu Simit-Yegor'u, Tattinsk zengini ve Şaman Yakov-Kıpçıkın'ın kızıyla evlendirerek dünür olmaya karar vermiş. Gelin için "kalım" ("başlık parası") olarak, "haramıı" diye adlandırılan 100 tane at vermeyi taahhüt etmiş. Eski geleneklere göre at sürüsünü özel bir çit içine sokmuşlar. Gelinin tarafından seçilmiş becerikli bir kişi çıplak elle, sürü içinden bir aygır veya kısrak yakalayıp durdurmak zorundaymış. Bu şekilde yakalamayı başaranlar seçilmiş. At yakalamak için seçilenlerin bir hayvana sadeec 3 defa hamle etme hakkı varmış; eğer atı üçüncü seferinden de durdurmayı başarmazsa, o at evsahibine kalırmış.

Gelin tarafı olanlar Küyüle yerinde kamp kurmuşlar. Orada at sürüsünü sokmak için direklerde yeni bir çit kurmuşlar. İlk önce vekilin oğlu Çüppüüyü'ye ait sürüyü çite sokmuşlar. Onun aygırının bütün sırtı, ta kuyruğuna değin yeleliymiş. Yakalayacak olan Haramnıı, bu kısrağa üç kez saldırmış ama her seferinde yere yuvarlanmış.

Vekilin oğlu Çüppüyü, gelin için, bu kadar çok seçkin

atları veren babasını tasvip etmiyormuş. Dünürün at yakalayıcı adamı, onun en sevdiği aygırı yakalandığını görünce, tepesi atmış ve babasına sitem etmiş:

-Sayın vekil, sen Tattinsk Şamanı Yakov Kıpçıkıın'ın oğlu veya kızını çaldın, bunun karşılığı cezasını pahalı şekilde mi ödeyeceksin? Bu sözlerle ve büyük bir hiddetle çiti devirmiş ve yakalanan sürüyü salıvermiş. Şaman dünür, Çüppüyü'ye, bu hareketi için şöyle demiş:

-Şanlı Çüppüyü, sen ve vekilin oğlu bekleyin bakalım, gelecek yıl sonbaharda, toprak donduğu zaman, sana değerli bir misafir olarak geleceğim (Mecazi olarak, öç almaktan bahsediyor). Düğünden sonra akrabalık ilişkileri de pekiştirildikten sonra misafirler gitmişler. Çüppüyü oldukça iriyarıymış, 12 pud geldiğini söylerler. Vekilin çok sayıdaki atları arasından biri tanesinin gövdesi koyu tüylü, beyaz başlı ve ayaklarında şeritler varmış. Bu bahadır atının dizgini dört parmak genişliğinde, sağlam mus (geyik) derisinden yapılmış. Ertesi yıl sonbaharın bitiminde Çüppüyü, bu atıyla yılkıyı kontrol etmeye gitmiş.

"Tangara ıyaabıt"a varınca (çevirisi, -Tanrıyı tasvir eden ikonun asılı olduğu yer), birden gün batımı tarafında gökyüzünde koyu bir bulut peyda olmuş, şimşek çakmış, birden ağaçlara yıldırım düşmüş... Korkmuş at sürüsü vahşi bir kişnemeyle çılgın gibi çırpınmaya başlamış. Birden gökyüzünden bir ses duyulmuş:

-Çüppüyü, çabuk attan uzaklaş!

Çüppüyü kuduran hayvana tutunmuş ama ansızın sağlam dizgini kopmuş ve at onu yere fırlatmış. Düşerken ensesi, omuriliği zedelenmiş. Hastalanmış ve ölmüş. (Daha sonra anlatıcı, vekilin bütün ahvadını, şimdi hayatta olanlar dâhil hepsini detaylıca saydı). (Kangal Yakutları arasında "Vekil" lakabıyla ünlü Sofron Sıranov Yakut "Toyon" (hü-

kümdar-başkan) Tıgın'ın ahfadı sayılırlar. Bundan dolayı bu sülalenin bütün bireyleri, soylu kabul edilirler, Yakut tasavvuruna göre de hepsi, aile-nesil Tanrısı, atalarının ruhlarının himayesinde bulunurlar. Bu ailenin üyeleri için Yakutlar, *"ayıılaah, tangaralaah kişi"* yani koruyucu ruha, kendi tanrısına sahip insan derler. Korkunç tehlikeyi haber veren gökyüzünden gelen sesi "ayıı" ve "tangara"ya atfedilir. -G.V.K.)

Nikifor Afanasyeviç Danilov 4.Maljegar Naslegi, Batı-Kangal Ulusu Tüt-Arıı Adası, 16 Aralık 1921

Üçüncü Varyasyon

Şaman Bükes Caarın Hakkında Anlatılanlardan

Börtünsk Yakutları arasında eskiden iki kardeş yaşarmış. Onlardan biri Bükes Caarın adında bir Şamanmış. Her ikisinin de birkaç oğlu varmış. Bir keresinde oğulları avlanmak için Lena'nın doğusuna doğru gitmişler. Olay sonbaharda olmuş. Tayga' da bir ayı ini bulmuşlar. İkinci çocuk, ayı ininin çıkış deliğini kapatmadan telaşla dışarı çıkmış. Şaman'ın oğlu ayıyı palmiyeye doğru çekmiş ama altedememiş. Her ikisi çırpınmaya ve boğuşmaya başlamışlar. Mııkıra ayıya nişan alıp ok atmış, ama ok kardeşine isabet etmiş ve onu öldürüp yere sermiş. Cesedini oraya gömmüş. Bu sırada Şaman evinde otururken ansızın oğlunun ruhu – "yüyör" içine girmiş ve (babasının ağzından) konuşmaya başlamış:

"Ben ayıyla boğuşurken, ağabeyim karaciğerimden okla vurarak beni öldürdü!" Mııkıra eve dönmüş. Yaşlı Şaman ona oğlunu sormuş. O da şöyle demiş:

-Ayı, onu yaraladı ve öldürdü! Şaman onu azarlamaya başlamış:

-Neden onun kemiklerini hiçbir insan dahi bulunmayan nehrin kıyısında bıraktın? İçini (organlarını) çıkartmak,

etini (sıyırıp) kesmek ve kemikleri ise getirmek gerekirdi! Bu vazifeye memur olarak geri gitmiş. Mıkıra, cesedi çıkartmış, bütün etini keserek (sıyırmış), kemikleri deri çuvala koymuş ve eve getirmiş. Şaman, ona yüksek yerde *"arangas"* (direkler üstüne yer) hazırlamasını söylemiş, kemikleri, ağaç bir kutuya koyarak yapacağı bu yere yerleştirmesini istemiş. Mıkara geri döndüğü zaman Şaman mızrağını dayamış. Bu sırada bir akrabası, yaşlı adamın elini tutmuş ve demiş ki:

-Acaba her ikisini de demi kaybetmek lazım?

Mıkıra uzağa bir tarafa fırlamış. Akabinde, Şamanla karşılaşmamak için, Kubalaah'a yerleşen Harlıyalahsk Naslegi toprağına gitmiş. Orada çok uzun bir hayat sürmüş. Ama Bükes-Caarın Şaman'ın ruhu ("abaasıtlar-kötü ruh") onu yok etmek için 27 yıl boyunca onu izlememiş. Ancak bu başarılı olmamış. Bir gün Mıkara sırtında akağaç dalları taşıyarak Malıgır-Hallaayıta yerleşim bölgesine gitmiş. Bu sırada beyaz başlı siyah kargaya dönüşen Şaman'ın ruhu, onun üzerinde uçmuş ve dala beyazlık damlatmış. Dalı bu şekilde kıran karga, onu iki pencesi arasına almış. Mıkara bundan ince hastalığa tutulmuş ve kısa süre sonra ölmüş.

Şaman Bükes-Carın, güya ölürken şöyle demiş:

-Onlar üç kuşak boyunca ince hastalığa yakalanacaklar. Gerçekten de, onun ahfadı ince hastalığa tutulmuş. Üçüncü kuşakta da Sofron ince hastalıktan ölmüş.

K.V.Ksenofontov tarafından Yakutça yazılmıştır. Çevirisi tarafımdan yapılmıştır (G.V.K.).

İvan Nikolayeviç Popov, 30 yaşında 2.Bordon Naslegi, Nübin Ulusu 12 Mart 1925

Şamanlar Arasında Yamyamlık

Yakut bölgesinde Bütey-İlii adında bir ünlü Şaman yaşıyormuş. İki Vilüsk Şaman'ın, özellikle Bergeseleeh ve

Tungus Şaman'ın ruhları -"Abaaslar", Bütey-İlii Şamanı yemek için Yakut bölgesine gitmişler. Bu Şamanlardan biri kurt'a, diğeri de ayıya dönüşmüş. Onlar gelene kadar Bütey-İlii, kulaklarını karıştırarak karısına şöyle demiş:

-Bana öyle geliyor ki, Şamanların ruhları gelecekler ve beni yiyecekler. Ben ölünce, sen kalbimden ve karaciğerimden küçük bir parça ve ayrıca biraz da kan pıhtısı al, onları tatması için oğluma ver. O, işte o zaman iyi (güçlü) bir Şaman olur. Kısa bir süre sonra kurt ve ayı gelmiş ve onu öldürmüşler. Oğlu bize, Vilüy'e geldiğinde, o iki Şaman artık yaşamıyorlardı.

Mihail Govorov, 61 yaşında 2.Oltek Naslegi, Borogon Ulusu, 21 Şubat 1924

Şaman Ruhların Savaşı

(Borogon Şaman Hagıstay hakkındaki rivayetten)

Borogon Şamanı Hagıstaay'ın hayatının en parlak döneminde olmuş. Son olarak Bayagantaysk ulusunda, yamyamlıkla tanınmış büyük bir Şaman Haas-Atah'ın ("Kaz ayağı") yaşadığını duydum. Tanışmak için onun ikametgâhına gitmeye karar verdim.

Hagıstay'ın kötü ruhu (Yakutların, koruyucu Şamanlık ruhları bazen "oyun tangarata" –ŞamanTanrısı diye adlanır, ama kara Şamanlarla ilgili olarak "oyun abaasıta" – "Şamanın kötü ruhu" ifadesi kullanılır.) Aladoğan donuna girmiş ve doğu cihetine uçmuş. Sabah gökyüzü henüz aydınlandığı zaman, aladoğan, Şaman Haas-Atah'ın yaşadığı yere varmış. Eski küçük çadırı görüyormuş. Sağdan, güney tarafından iki penceresi varmış. Kapıyı güçlükle fark etmiş. Oldukça fakir bir insanmış. Avlunun ortasında üç tane at bağlama direği varmış. ("Satanah-serge" "Satanah" kelimesi, çağdaş Yakutlarca hemen hemen hiç kullanılmamaktadır;

anlaşılan, eskiden, hem atı bağladıkları, hem de yayı ve ok torbasını astıkları ağaç direğe böyle diyorlarmış.) Uçup gelen kuş bu at bağlama direğinin tepesine konmuş.

Bu sırada gıcırtıyla yurdun kapısı açılmış ve kar gibi ak saçlı bir ihtiyar avluya çıkmış; yüzü kırmızıymış ve bakır kızılı gözleri güçlükle görülüyormuş. Gömleği yokmuş, omuzlarında at derisinden yünlü bir palto atılıymış. Yalın ayaklarında bağcıksız, kısa-deri çarık ("tullay eterbes"), üstünde kısa paçalı bir deri pantolon varmış. Avluya çıkan ihtiyar kaymağın yanında dikilmiş ve güçlükle nefes alabiliyormuş ve işemeye başlamış. Sonra iki büklüm bir halde yurta geri gitmiş. Yaşlı Şaman çadırın kapısının arkasında kaybolduğu an, Hagıstaay (Aladoğan şeklinde at bağlama direğinin tepesine konmuş olan), yukardan gelen şiddetli bir ses duymuş. Doğrudan ona kocaman ve korkunç bir kuş gelmiş, kanatlarını gererek, pençelerini düzelterek, uzun gagasını ileri uzatmış. Hagıstaayı aniden büyük bir şaşkınlıkla irkilmiş, nereye ve nasıl saklanacağını bilememiş. Birden şunu farketmiş: kuşun sağ kanat tüyleri arasındaki iki küçük delikten sonra gökyüzü görünmüş. Bunu farkeden aladoğan, direğin tepesinden uçarak uzaklaşmış, olanca bütün takatiyle bu kuşun kanat tüyleri arasından yukarı doğru geçip doğruca batı yönüne uçmuş.

O kuş gerektiği şekilde duramamış, inerken direği paramparça etmiş ve gagasıyla yerde bir çukur oluşturmuş. Sonra, tekrar yükselmiş ve aladoğanın peşinden uçmuş. Yaşlı Şaman aladoğana yetişmiş. Diğeri, "Tüyökün-Tıımpıta" adındaki tayga gölüne varıp aşağı inmiş; gölün buzunu kırarak büyük bir delik -"çardaat" (buzun altına balık ağı atıp tekrar çekmek için açılan büyük delik) açmış, oradan su ruhuna ("dalay iççite") inmek için bir çıkış aramış, o derinleşmiş. Sonradan, büyük bir kuş (Şaman Haas-Atah) küçük gö-

lün büyük buzunu kırdıktan sonra göle nüfuz etmiş.

Hagıstaayı, daha önce suyun derin ruhlarına ulaşmış ve şöyle yalvarmış:

-Hâkim -babamız, hâkim -anamız! Size yalvarıyorum-beni koruyun, kurtarın! Hilekâr Haas-Atah beni yemek istiyor!

-Acaba oğlumuz gerçeği mi söyledi?

Böyle söyleyen ruhlar, onu kendine saklamışlar. Sonra korkunç bir çığlıkla Şamana yönelmişler:

-Ah, zalim cani, senin ağzın hep kana bulandı. İşte biz, sırtındaki kan damarlarını, demir mızrakla parçalayacağız! Ve gerçekten atmışlar. Kötü ruh Haas-Atah orada ölmüş. Hagıstaay kendine gelmiş. Bir süre sonra Haas-Atah da ölmüş. Onun ruhu düşerken üççatallı çubuğu kırmış, karısı da ölmüş, zira onun yaşam gücü ve ruhu bu direkteymiş. İki oğlu da ölmüş, çünkü onların hayatı da, aladoğanın – Hagıstaayı uçuşu sırasında parçaladığı iki kanat tüyüne bağlıymış. Bu şekilde o, bütün soyuyla beraber karşıtını yok etmiş. Şamanların birbirlerini yaktıklarını anlatırlar.

Matvey Alekseyeviç Dyakanov, 83 yaşında Mıtah Naslegi, Kangal Ulusu Başkanı 16 Şubat 1925

Şaman Ruhların Savaşı

Şamanların av silahları olarak dipçikli yayları ("aya") olduğunu söylerler. İyi bir Şamanın üç tane, orta Şaman'ın iki, en kötünün de bir tane dipçikli yayı olurmuş. Dipçikli yaylar, güya birbirlerine kulak kabartırlarmış.

Bizde, Mıtahtsahlar'da uzun zaman önce Mongkurdaah adında bir Şaman yaşamış. O zamanlar Vilüy'de aynı zamanda Şaman da olan bir şef (ulusun idarecisi) yaşarmış. Bu şef, bilinmiş Vilüy Şamanıyla, Mongkurdaah Şaman'ın kendisinden çok daha güçlü olduğu ve onu öldü-

remeyeceği hakkında tartışmaya başlamış. Vilüy Şaman'ı şöyle demiş:

-Hayır, ben onu yeneceğim ve yiyeceğim!

Bir at üstüne bahse girmişler. Vilüy Şaman'ın kötü ruhu, şiddetli bir rüzgâr ve kasırgayla Mıtahtslar üzerine gitmiş. Bu sırada Mongkurdaah Şaman'ın kızı da evinin yanında işiyle meşgulmüş. Rüzgâr onu alıp göle fırlatmış. Ondan sonra Şaman ruhu, Mongkurdaah'ın vahşi anası–geyiğin üstesinden gelmiş ve peşinden gitmiş. Her iki geyik de Toyon Arıı adası civarında Lena üzerindeki geçide geçmişler. Su, Mongkurdaah geyiğinin bacağının ortasına kadar, Vilüy Şaman'ın ise dizine kadar çıkıyormuş.

Doğuda, Cugcuur sıradağlarında, anlatılanlara göre, Şaman ruhlarının savaşmak için buluştukları kayalık yer varmış ("Oyun kürser"). Orada iki geyik toslaşmışlar, kapışmışlar. Mongkurdaah'ın geyiği rakibine öldüresiye tos vurmuş. Bu nedenle Vilüy Şamanı sanki vatanında gibi ölmüş.

Anlatılanlara göre Mongkurdaah bir Vilüy (kadın) Şamanından çok korkarmış. Bir gün Vilüy'e gelen Oduninsk Şaman'ı Akdaka (yani, onun ruhu) o (kadın) Şamanın geyiğinin hakkından gelmiş. Geyikler kapışmışlar; (kadın) Şaman'ın geyiği hasmını yenmeye ve onu yemeye hazırmış. Bu nedenle Akdaka Şaman'ın geyiği Tanrı'ya başvurmuş. Sinyu ırmağına gelmişler.

Haçanghaay'ın yerleşim yerinde Şamanların eski yayı varmış. Akdaka geyiği, kısa boylu hale dönüştükten sonra bekçilik yapan kıl yayın altından geçmiş, o (kadın) Şaman'ın vurulan geyiği, vahşi-ana ise orada ölmüş.

Nikolay Ustinoviç Pavlov, 76 yaşında 2.Maljegar Naslegi, Batı-Kangal Ulusu 16 Ocak 1925

Şaman Ruhların Savaşı

Şaman Bükes-Caarın, Cüsegey Şamanıymış. (At sürüsünün atası ve hamisi Tanrının hizmetkârı "Beyaz Şaman"). O elli yaşlarından başlayarak 20 yıl boyunca kamlık yapmış. Bir Vilüy Şamanıyla ("Kürsen yölbüt") savaştıktan sonra ölmüş.

Onun, Kursumar-Bokuydaan adında Şaman bir ablası varmış. Bir gün kardeşine demiş ki: "Vilüy Şaman'ı Naaça, en güçlü Şamanlardan birisidir, o, Lena boyunca Olekma'nın aşağısını Şamanları yok etmiş ve yemiş: onun suratı kızarmış ("sımsa kıtarbıt"), karnı şişmiş. O, muhtemelen seninle başa çıkar. Yırtıcı bir kurda dönüşerek, onu kıllı ensesinden yakalamaya çalışırım, sen de yırtıcı bir ayıya dönüşüp ona arkadan saldırırsın. Eğer onunla başa çıkamayacak duruma düşersem, senin kaçıp kurtulman için bağıracağım. Sen gökmavisi, beyaz parlak çizgili kır aygıra binip kaç ve Uordaah Cüsegey'e yukarı gidip orada saklanarak korun! Ben ne yapacağımı kendim bulacağım." Vilüy Şaman gerçekten onunla savaşmaya gelmiş. Konuşulduğu gibi yapmış. Kurda dönüşen kadın Şaman, onu ensesinden yakalamış. Ayıya dönüşen Şaman ise onu arka ayaklarından yakalamaya çalışmış. Vilüy Şaman'ı geyiğe dönüşerek saldırmış. Yelesini silkelediği zaman kadın Şaman, daha fazla dayanamayacağını anlamış ve kardeşine şöyle bağırmış:

-Güneş ve gökyüzü (benim için) sönüyor!
Eğer yapabilirsen kaçarak kurtul!
"Kün haan kıarata!
Kuotooh buollahhma kuot!"

Şaman, o anda aygıra dönüşmüş ve patikadan yukarı Cüsegey'e gitmiş. Şanssızlık bu işte, ayıya dönüşen Hatamah adında bir Tungus Şamanı da maalesef bu sırada aynı pati-

kadan aşağı iniyormuş. Bu ayı, koşan aygırın nal seslerini duyunca aniden irkilmiş ve arka ayakları üstüne kalkmış. Ayıdan korkan aygır bir kenara sıçrayarak patikadan çıkıp aşağı yuvarlanmış ve örümceğin battığı bataklığa düşmüş.

Aladoğan'a dönüşen kadın Şaman bulutun kıyısına çıkmış ve oturmuş. Vilüy Şamanı, hasımlarını arayarak etrafına bakınmaya başlamış ve gözlerini yukarı kaldırmış. Bu sırada bulutlarda oturan aladoğan onun her iki gözünü de kirletmiş. Bundan dolayı Şaman görmesini kaybetmiş. Sonra kadın Şaman, ağabeyinin (ruhunu) aşağı inmesi için kamlık yapmaya niyetlenmiş, ama oradan kadın Şaman şöyle demiş:

-Boşuna uğraşma! Bana ulaşamazsın ve buradan çıkaramazsın, zira sesin burada sivrisinek vızıltısından daha zor duyuluyor. Elbette Şaman ölmüş.

Mihail Fedodoviç Govorov, 61 yaşında 2.Oltek Naslegi, Borogon Ulusu 23 Aralık 1924

Şaman Ruhlarının Savaşı

(Borogon Şamanı Yölkön Bıraayı hakkında menkıbelerden)

Eskiden, biz henüz Yakutken -"bılır saha sagana" Benim "Yakutlar ne zamandan beri böyle olmayı bıraktılar?" soruma, anlatıcı şöyle açıklama getirmiştir: "Eski insanların dediği gibi, Yakutların atalarının inancını değiştirmediklerini zaman. Şamanı davet etmek istedikleri zaman, tam olarak şu ifadeyi kullanırlar -"sahatıyaarı gınnıbıt" - "Yakutlaşmak istiyoruz." (Bu sözcüğün kullanılmasıyla "Saha" dini düşüncesi kast edilmektedir.) Bizim Olteksk Naslegi'nin atası sayılan Yölkön-Bıraayı adında bir Şaman yaşarmış. Anlatılanlara göre o, kana susamış ("siemeh") ve pek çok Şamanı öldürmüş (yemiş). Bu, onlar hakkında hep kötülük düşünürmüş. Bu nedenle o dönemin bütün Şamanları ona düşmanca davranmışlar. Birgün dokuz Şamanın ruhları -("abaası") birleşmişler ve ona saldırmışlar. Farklı biçimlere bürünmüşler: ayı, kurt,

köpek olmuşlar, bazen boğa şeklinde ona karşı savaşmışlar. O kadar çoklarmış ki, Şamanın hakkından gelmeye başlamışlar. Bu nedenle o (yani Şamanın ruhu) Tanrı'ya başvurmak zorunda kalmış. Büyük bir kuşa dönen ruhu, Lena'ya ve daha aşağılarına uçmuş. Hasım dokuz Şamanın kötü ruhları da kuşa dönüşerek onu takip etmişler.

Lena'nın aşağılarına giden birinci Şaman, birden Şamanın en az ay kadar parlak gözlerinin ateşini farketmiş. O bölgede, kızı korkunç ve çok güçlü bir Şaman olan Baahınga adında bir Tungus Şaman yaşıyormuş. Onun (kadın Şaman) adı "Sangaar-Udagan"mış. O ateş, onun bakışlarından çıkıyormuş. Uçarak bu (kadın) Şamana gelen Yölkön-Bıarayı'nın ruhu gözyaşları içinde yalvararak şöyle demiş:

-Dokuz Şaman'ın kötü ruhları peşime takıldılar. Kurtar, en genişliğe çek ve dar çukura hapset! Udaganka bu ricayı yerine getirmiş ve onu saklamış, onu izleyen Şaman cinlerini ise yok etmiş (harfiyen -yemiş).

Yölkön Bıraayı'nın eve gitmek zorunda kaldığı an gelmiş. Şaman ona demiş ki:

-Bana teşekkür etmeyi düşündüğün, kaçınılmaz ölümden seni kurtardım mı? aman ona ödül almak istediğini sormuş.

O (kadın) şöyle cevap vermiş:

-Üç kere dokuz kişi ve bilinen renkte sığır kafası.

Şaman da "Peki bütün bunları nerede hazırlamalıyım?" - diye sormuş. Udaganka şöyle demiş:

-Senin yurdunda olmak isterim, oraları görmek için içimde güçlü bir istek var. Fakat oralarda, ben üzerine otur(kon)duğum zaman, benim ağırlığımı taşıyacak ağaç var mıdır?

-Evet vardır! Harbacaayı ve Batıgıççım gölleri arasında, "Saygıdeğer melez" ("Itık-Tiit") adıyla bilinen büyük

ağaçların yetiştiği yüksek bir burun var. Bu ağaç senin ağırlığını taşıyabilir. Fakat bütün gerekli hazırlıkları yapmam için, ne zaman geleceğini bildirmelisin? demiş.

-Bu çok iyi, dokuzuncu ayda kızıl dolunayda geleceğim! (Yani Ocak ayında, dolunayın küçülmeye başladığı son gün, Yakut tasavvuruna göre ay, ufukta her zaman büyük kızıl disk biçiminde görünür. Bu dönem kötü ruhlar için uygunsuz dönemler olarak sayılır.)

Anlaştıktan sonra ayrılmışlar.

Tespit edilen tarihe kadar Şaman, söz verdiği her şeyi -üç tane dokuz kişi ve ruhların en beğendiği renkteki hayvanları hazırlamış ("Şaman insanları nasıl hazırladı sorusuna" -anlatıcı şu cevabı verir: "şüphesiz (kadın) Şamanın ruhu için tahsis edilen insanlar öldüler" veya daha doğrusu onları, Şaman'ın kendisi öldürdü). Dokuzuncu ayın kızıllığında, Ugadanka Sangaar belirledikleri yere gelmiş, Şaman ise orada onu karşılamamış. Güneşi ve gökyüzünü kendine siper eden kocaman bir kuş uçup gelmiş. Uçup gelen bu kuş bir ayak darbesiyle, melez ağacının büyük bir parçasını koparmış ve ağacın kalın kısmına otur(kon)muş. O, burada hazırlanan her şeyi - üç tane dokuz kişi ve sığırları yemiş. Sunulan armağanlardan memnun kalmış ve çok mutlu olarak, vedalaşmış ve geri dönmeye koyulmuş. Ağaçtan kalkarak (havalanarak) inanılmaz bir hızla ağaçtan uzaklaşınca, ağacın kökü sökülmüş. Bu gücü sayesinde, öyle bir kanat çarpmış ki, o (kuş) ansızın toprağa düşmüş. Onun kanatları burada akan nehrin sağ ve sol yamaçlarına çarpmış. Bu yamaçlara dayanarak o (kuş), yerden havalanmış ve uçup uzaklaşmış. Yaşlı kadın (Şaman-kuş) Bıtıgıççım gölü üstünden geçerken, iğnesi sıyrılmış ve göle düşmüş. Onun iğnesinin düştüğü yer, bu zamana kadar kışları hiç donmamış, sadece çok şiddetli ayaz-

larda üzeri ince bir buz tabakasıyla örtülürmüş.

Ben bu öyküyü dedemden dinlemiştim.

VI. BÖLÜM

Şaman Dünya Görüşünde Astral (Yıldız) Efsanelerinin Kalıntıları

İvan Pavloviç Taraşov,30'lu yıllar, akut, Matah Naslegi, Batı Kangal Ulusu 7 Şubat 1925

Avcı ve Köpek Takımyıldızı

(Orion ve Köpek)

Göyüzünde, bizim Tongus-Arangas-Sulus (harfiyen "Tungus Büyük Ayı" veya "Tungus-Labaz Yıldızı") dediğimiz takımyıldızı vardır. Hikâyecimiz avluya çıkarak, Orion takım yıldızında bulunan altı tane yıldızı gösterdi- üçü kuşağında, üç küçük yıldız da bıçağını oluşturan. (Akşam 9, 10 gibi anlattı.) Yirmi yıl önce 50 yaşlarında ölen babası anlatmış:

-Eskiden, geyik kovalayan bir Tungus avcı yorgun düşmüş ve yiyeceğini koyduğu ambara ulaşamadan, köpeğiyle beraber açlıktan ölmüş. İşte bu Tungus avcının ruhu (anlaşıldığı kadarıyla, köpeğiyle beraber) yıldızlara dönüşmüş ve gökyüzünde duruyormuş. Babam ayrıca, gökyüzünde, kuşağın yanında, sanki avcının ambarını da gösteren yıldızlar görünürmüş. abam yabancı topraklarda bulunmadı, hiçbir yere gitmedi.

Nikolay Tatarinov, Yakut Oyun-Usovi Naslegi Nam Ulusu, 17 Şubat 1925

Kolçan Takımyıldızı

(Orion kuşak mı?, bıçak mı?)

Kuşak civarında üç yıldız vardır ve biraz aşağısında da üç yıldız. Bu gruptaki yıldızlara biz Namtslarda *"kolçan takımyıldızı"* -(*"keseh-sulus"*)denir. Onlar arasında (yakında) çok parlak, çakmak çakmak ve kırmızı bir kuyruklu yıldız daha vardır.

Aleksandr Alekseyeviç Lukin, 66 yaşında, Mıtah Naslegi, Batı Kangal Ulusu Yakut, 11 Şubat 1925

Gezegenin Bağını Koparan Şaman

Yötüyüleeh-Yörgön-Oyun adında, bütün Mıtah Naslegi'nin atası olan bir Şaman yaşadığını söylerler. (Harfiyen – ses çıkarak deri ipe sahip Yörgön-Şaman). O, Uluu-Toyon'a kutsal ayin icra ederken, güya bu ipe tutunurmuş.

Onunla ilgili şunları da anlatırlar. Bir keresinde, toprağın bereketinin, veriminin azalmasına sebep olan bir gezegen gökyüzünde belirmiş; ağaçlar ve bitkiler büyümez olmuş, dünyada kıtlık baş göstermiş. Kışın batıdan buz ve soğuk gelmiş. O zaman anılan Şaman, bu gezegeni yollayana (yani kamlık yapmış) çıkmış (Harfiyen gezegenin "köküne, kaynağına, atasma"). Burada o, kurt donuna bürünmüş ve geniş ağızlı baltasıyla kuşağa vurmuş. Onun kamlığı dokuz gün sürmüş (gündüz ve gece); anılan ipi tutarak kamlık yapmış. Yedi gün ve gece baltasıyla kesmiş. Bu sırada baltanın darbeleri sonucunda gökyüzünden, orta dünyaya buz döküldüğünü söylerler. Bir gece o, gökyüzünden şu sözlerle inmiş:

-Ben gezegeni bağladım (sanki gezegen bir şeye iliştirilmiş gibi) ve orta dünyadaki hayatı da doğru yola koydum.

Bu kamlık sırasında, güya o, buz tutmuş ve parçalanmış. Gerçekten de dünyada hayatın daha iyiye gittiğini anlatırlar. Bunun türlerin (insan) henüz ayrılmadığı zamanda olduğunu söylerler.

Nikolay İlin,73 yaşında 2.Odunin Naslegi, Batı Kangal Ulusu, Ağustos 1921 -Oduninler

Şamanın Soğuk Getiren Yıldızla Savaşı

Anlatılanlara göre, eski zamanlarda Tüktün adında bir Şaman yaşarmış. O, Horinsk boyuna mensupmuş. Ondan, Şaman Arca tarafından evlatlık alınan Şaman Sergeh-Küyürkeh olmuş. Şaman Sergeh-Küyürkeh'in, Emergene adında oğlu varmış. Emergene'den İegeeni olmuş. Bu sonuncudan Şaman Agdaga olmuş. Bu tanınmış ve korkunç bir Şamanmış. O, Şaman müsabakalarında ("kürsüyü") yenilmezmiş ve onların çoğunu da yok etmiş. O dönemde gökyüzünde Çolbon yıldızı (dipnota bakınız) ortaya çıkmış. "Çolbon" gökyüzünde ortaya çıktığı zaman kış, soğuk dönem uzar, fırtına şiddetlenir, kar çoğalır ve rüzgârlar artarmış. Bu "çolbon" bundan başka "yürgel" kuşağını da etkisi altına alırmış. Bundan da, onların fırtınaları -"yürgüyör" şiddetlenmiş. (Yakutlar, kış soğuklarını, kış döneminde yıldız kuşağının yüksek durumuyla ilişkilendirirler. Görünüşe göre, onların "yürgel" adı da "yürgüyör"- “ayaz fırtınası”ndan gelmektedir.) Gelecek yaz soğuk olacağa benziyor.

Hayvanların felaketlerinin artmasından dolayı, insanlar, “çolbon”un zararlarını yoketmesi isteğiyle Agdaga Şaman'a başvurmuşlar. Şaman onlara şöyle demiş:

-Göğün mavi yükseklerine çıkmayı başaracağımı kim bilir? Ama insanlar, onu ikna etmeye çalışmışlar. Sonunda da o, kamlık yapmaya karar vermiş. Kışlıklarını giyinmiş, kemerine baltasını takmış ve ayinini icra etmeye başlamış.

Çolbonları gönderen gökyüzü ruhu-"Çolbontoy -Toyon"na yükselmiş. O, gökyüzüne şu dua ile yakarmış:

"Suostaah, Suodallaah Çolbon tördö,
Ço1bontoy - Toyon!
Suoskon suodalgın ugarıt,
Muus çıngkırıın tıngngın
Beyeng diekki yügürüy!
Aan doydubut muusunan tınna
Ilgın uolgun Çolbonu
Min diekki uçugasatan kulu!"

Çevirisi:

Korku ve dehşet uyandıran,
Çolbon kaynağı – Hâkim-Çolbontoy!
Yalvarıyorum, hiddetli öfkeni zaptet,
Soğuk ve buz gibi dondurucu nefesini,
İçinde tutarak, durdur!
Toprağın başı sona dondu.
Çolbon'un-senin en sevdiği oğlu…
Bana yaklaş!

Bundan sonra, Şaman yurtta durarak, baltasıyla bir şeyler kesmeye başlamış. Herkes avluya çıkmış ve çakmaktaşı kıvılcımları gibi Çolbon'dan parıltılar saçılmış. Kamlık yapan Şaman kapanış olarak şu şarkıyı (ilahiyi) söylemiş:

Uluutuyar Uluu-Toyon,
Suoksun Suodalgın
Beyeger ugarıttmg!
Orto doyduğa
Muusunan tına turar,
Ilgın uolgun

Miehe uçugasatan bieren
Suoh gınnardıng!

Çevirisi:

O, Büyük korkunç Hâkim,
Yanan hiddetini zaptettin,
Sakinleş.
En sevdiğin oğlunu
Buz ve fırtınayla kuşanmış,
Orta dünyaya,
Sen, bana yaklaştıktan sonra,
Onu yoketme fırsatı verdin!

Kötü yürekli Çolbon o anda yok olmuş. Şaman buz tutmuş karla kaplı yere inmiş.

Pavel Grigoryeviç Çepalov, 72 yaşında 1.Maljegar Naslegi, Kangal Ulusu Başkanı. 17 Ocak 1925

Gökyüzü Kızları

Anlatılanlara göre, ilk önce Yakutların atası Omogon'un büyük kızı kötü ruha- "yüyör" dönüşmüş (Nişanlısı Elleye). Onun babası Omogon (kızının ölümünden sonra) evine alacalı bir kıl sicim/ip getirmiş ve (bu alacalı iple Tanrısına taparak) çadırın direğine bağlamış. (İpe, kızın ruhuna mı? olduğu hakkında anlatıcı bir açıklama yapmadı.) Omogon'un kızına "Kıs Çıbıydaan" derlermiş. Ruhların gökyüzü kızları birkaç tanedir. Onlar, kronik hale gelen şarkı söyleme histerisine sebep olarak, insanları delirtirler. Bu kızlara, alaca-donlu ("saacagay-buuluur"), mavi-alaca donlu ("cergelgen elemes") sarı benekli ("kısıl çuogur") at kurban ederler.

Platon Sevıç Semerov, 41 yaşında 2.Maljegar Naslegi, Batı-Kangal Ulusu

Şamanlık Vahşi-Anası

(Geyikler)

Vilüy Şaman Suolta'nın vahşi-anası, buluta yükselmiş, beyaz yüzlü, alaca renkli geyiktir. Diğer Şaman Balgıya'nın, buluta yükselmiş, soluk tüylü (harfiyen- dalga renginde) vahşi-anası, ilk geyiği korkutmuş, hasmı tarafından gözdağı verilen de telaşla yere inmiş. O da arkasından gitmiş. Bu sırada üçüncü Şaman Yütümehteeh-Uocalba'nın vahşi-anası geyik, Yürdük Bıraan ("Yüksek tepe") zirvesinde kendisine in yapmış ve orada yatıyormuş. Şaman Balgıya'nın geyiği, takip edenden kurtularak, aniden anılan Şaman geyiğinin inine gitmiş. Diğeri korkudan irkilmiş ve bir sıçramayla, oraya 60 verst mesafede Naaçabıl gölü yakınına inmiş.

Bu konuda Yütümehteeh Uocalba güya, şunları söylemiş:

-Benim vahşi-anam karnı tok yatarken, Balgıy Şaman, Vilüy Şamanıyla mücadeleye girişerek onu ürküttü ve büyük bir sürgüne sebep oldu!

Yütümehteeh Uocalba'nın vahşi-anası, Suolta Şaman'ın (Vilüy'lü) vahşi-anası boynuzlayıp onu yendikten sonra geri dönmüş. O, eski Şaman Çarapçılaah'ın naaşının olduğu melez ağaçlarının üstünden uçması gerekmiş. Diğerinin ruhu (uçan Şamanı gören), onu yakalamak için elini kaldırmış, ama o (alenen) geçerken Şaman melezağacından bir dal koparmış.

Mihail Fedotoviç Govorov, 61 yaşında 2.Oltek Naslegi, Borogon Ulusu 23 Şubat 1924. Yakut.

Şaman'ın Çiçek (hastalığı) Ruhuyla Savaşı

Eskiden, çiçek hastalığı, bizim memleketimizde çok sayıda insanın ölümüne sebep olmuş ve ıssız, uzak yerlere (Harfiyen "nehrin yukarılarına", genelde uzak ülkeler böyle adlandırılır), Verhoyansk Bölgesine gitmiş. Aileler tamamen ölmüşler, evde tek kuru duvarlar kalmış. Anlatılanlara göre, çiçek salgınının baş gösterdiğinde, havlama ve böğürtüleri eve çiçeği (hastalığı) çekmesin diye, bütün köpekleri ve sığırları öldürmişler. Sonra insanlar uzak, ıssız taygaya çıktılar ve orada yaşadılar. Verhoyan Bölgesine giden çiçek, insanları ateşiyle peş peşe yakmış. Bu durum, Tungus Şamanına ulaşmış. Tungus çok zenginmiş, aynı yerde beraber yaşayan pek çok oğulları, kızları ve damatları varmış. Şaman'ın kendisi mide şişkinliğinden ("tot yölüyü") ağır hastaymış ve ölümün eşiğindeymiş. Çiçeğin yaklaştığını duyunca o, fazladan bir günışığının bile insan için önemli ve gerekli olduğunu düşünerek, bütün ailesini çiçeğin yolundan uzak bir yere yollamış ve kendisini, çiçek tarafından yakılmaya adayarak evde yalnız kalmış. O zamanlar, anlatılanlara göre, çiçek geldiğinde, nehrin soğukluğundan dolayı bir ayağı donmuş ve geri dönmek zorunda kalmış.

Çiçek hasta Şamana, aslı suretinde gelmiş ve şöyle demiş:

-Ben çiçek, abaası (cin, kötü ruh) ve kendi irademle değil, Tanrı'nın emriyle, onun yazılı emriyle dolaşıyorum. Bu ormanlık bölgeye ve ırmağın yukarılarına sizi yakmak için geldim. Aile üyelerin nereye gittiler, bana bunu söylemelisin?

Şaman şöyle cevap vermiş:

-Senden korkan ailem başka yerlere kaçtılar. Sen en

iyisi beni yak, onları canlı bırak! Onları neden arıyorsun? Başka yerlere git! Çiçek de demiş ki:

-Bana sen gerekli değilsin, ev halkına yetiştiğim zaman başka yerlere gideceğim. Şaman, ona, onların gittikleri yolu göstermiş. Çiçek onların ardından gitmiş. O, (Çiçek), ırmak boyunca, yüksek iki kayalık yamaç arasından geçmiş. Ansızın her iki yamaçtan, gökgürültüsüne benzer korkunç bir gürültü duyulmuş. Bu sırada onun (çiçeğin) böğrüne, böbreklere doğru, oklar saplanmış ve diğer tarafından çıkmışlar. Oklar ters dikenliymiş. O, oyuncak pervane dönmeye başlamış. Çiçek, bunun Şaman'ın bir kurnazlığı ve oyunu olduğu anlamış. Büyük güçlük ve izdırapla Şaman'ın yurtuna varmış ve şöyle demiş:

- Başıma felaket geldi. Bu şüphesiz, senin marifetin, oklarını yerinde tut ve bana saplanmış oku çıkar!

Şaman şöyle cevap vermiş:

-Evet, benim okum olduğunu inkâr etmiyorum! Senin de hastalığı ve ölümü, acı ve tehlikeyi kendin tecrübe edip anlayasın diye, bile bile yoluna çıktım. Oku yaradan çıkarmayacağım, hastalığın ıstırabını tecrübe et! Beni yakabilirsin, zira ben bu yatar halde ölümden korkmuyorum. Bu daha iyi bile olacak çünkü daha erken dinleneceğim. Sen, gerçekten oku çıkaramayacak kadar kötü bir cin misin?

Çiçek demiş ki:

-Sen boşuna engel oluyorsun, kendi isteğimle gitmiyorum, Tanrı'nın emriyle gidiyorum. Eğer okunu çıkarırsan, seni iyileştiririm!

-Peki seninle anlaşma yapalım: beni iyileştirmeni, daha sonra da gelecek asırlarda bir daha dönmemeni, benim ahfadıma hastalık ve ölüm getirmemeni talep ediyorum!

Çiçek buna razı olmuş ve taahhüt vermiş. O zaman Şaman, onun yaklaşmasını istemiş ve yaranın etrafını ard arda, par-

mağıyla üç daire şeklinde çizmiş. Sonra, okları çıkararak dudaklarını şapırdatmış. İki ok ucu yere düşmüş. Sonra üç kez avucuna tükürmüş ve onu yaraya sürmüş. Sihirli sözler mırıldanıp üç kez üflemiş. Yaralar iyileşmiş.

-Şimdi de senin, beni iyileştirme sıran!

-Elbiseni kes ve sırtüstü yat! demiş çiçek.

Şaman yatıp soyunduğunda çiçek, bir masör gibi ("ilbisit") onu tedavi etmeye, karnını sıvazlayıp ovalamaya başlamış. Donmuş çadırın içinde buzlu su gibi sümüksü, çamurlu bir sıvı akmaya başlamış. Karnı karın olmuş ve Şaman hemen ayağa kalkmış. Çiçek geri dönmüş, Şaman da ev halkını çağırmış ve onlara artık çiçekten korkmamalarını söylemiş. O zamandan itibaren sıhhatli yaşamışlar.

Bu hikâyeyi dedemden dinledim.

Şaman ruhlarının birbirlerini yaraladıklarını ve öldürdüklerini anlatırlar. Şaman'ın, çiçeği kuşkulandırdığı acaba gerçek mi, yoksa olabilir mi?

Platon Saviç Semyenov, 41 yaşında 2.Maljegar Naslegi, Kangal Ulusu16 Ocak 1925

Yötülyüleeh-Yörgöntöy

(Şaman'ın çiçekle savaşı)

Yötülyüleeh-Yörgöntöy -Mıtah Şaman'ı Boruoçan 'ın dedesidir. Onun erkek kardeşi (Yö-Yö.) Kırçıt da Şaman'mış. Bu sonraki, çiçekle toslaşmış ve ondan, taygaya Mıtah Naslegi'ne kaçmış. O göç ettiğinde yanında iki tayı olan bir kısrağı varmış. Şaman geri dönmüş ama bu sırada çiçek onu pusuda bekliyormuş ve onu yakmış. O zaman ağabeyi Yötülyüleeh-Yörgöntöy gitmiş ve çiçekle toslaşarak, dövüşmeye başlamış. Onu yenmiş ve onun soyu arasında bir daha (çiçek) olmayacağına dair söz almış. Anlaşmayı, anlatılanlara göre Sini Irmağı kayalarına yazmışlar.

Notlar:

1. Bölüm:

"Yütügen yüreydin, Sah saraydın" cümlesi bir felaket geldiği zaman söylenen eski bir atasözüdür. Manası bu gerçekleşmesin ve Tanrı, izin vermesin. Anlaşıldığına göre, bir zamanlar "Yütügen" ve "Sah"ın Yakutlar'ın baş Tanrılarıymış. Bu atasözü yaşlılar tarafından daha sık kullanılır. Günümüzde Yakutlarda "Sah"ın Tanrı olduğu anlayışı kaybolmuştur. Amginsk-Lensk yaylası Yakutları arasında Sah'ın – iblis/cin'in oğlu olduğuna dair öyküler vardır. Ama dilin muhafazakârlığı sayesinde, özellikle atasözlerinin, Yakut kültürünün baş taşıyıcıları olan step halkının baş Tanrısı "Sah'a"'nın eski anlamını yeniden oluşturulabilir.

Çok sık olarak Yakutların ağzından çok yaygın ve herkesçe bilinen "Sah biler" – atasözü duyulur. Burada Yakut, cevap veremediği, zorlandığı bir soruya cevap olarak söyler: "Sah"bilir. Burada "Sah" adı tamamen bilinçsiz bir şekilde "Tanrı" anlamına kullanılmıştır, bütün atasözü Ruslar'ın "Allah bilir" atasözüyle aynıdır. Diğer taraftan dini anlayışın evrimiyle, eski "Tanrı" anlamı "iblis"e dönüştürür. Diğer yaygın atasözü "Sah ıllın", "Şeytan alsın" demektir. Burada da "Sah" adı yine bilinçsizce "şeytan/iblis" anlamında kullanılır.

Burada işaret edilen atasözü "Sah" ı "Yütügen" le birleştirir/bağdaştırır. Son adın anlamı açıktır: bu toprak ananın ve onun ruhunun adıdır ("Yütügen içite"). Açıkça, Tanrı çiftten söz konusudur -toprağın anası ve göğün babası.

Moğol ve Türk dili lehçelerinde, ezcümle Yakutçada da "sah" ("çak", şak", "tsah") kelimesi -"zaman" anlamıyla muhafaza olmuştur. "Tsahi-ho" dışında Moğolca -çıkarmak (çakmaktaşıyla ateş), Yakutçada "sagar"dır... "tsahigur"-"çakmaktaşı", "tsahilgan"-"yıldırım" Moğolca; "çokuur-çakmaktaşı", "çagılgan-

yıldırım"Yakutçadır. Bu şekilde "Sah" göksel ateşiyle yakın bağa sahiptir.

"Sah" kelimesinin baş sesi "s"nin düşmesiyle "Ah", "Ak", pekçok Türk lehçelerinde "beyaz" anlamıyla var olmuştur. Moğol lehçelerinde de "tsahan", "sağan" – beyaz,"tsaga", "tsayan" olarak süt ürünü gıdanın genel ismidir.

"Saga-ho"-Moğolca "sağmak"tır, "saaha" sağmaktır. Aynı "kökü", Dağlık Sayano-Altay Türk lehçelerinde de buluyoruz: "sag" –"sağmak", diğer Türk lehçelerinde ise - "sau"

"Saumal"-Kırgızca "sütle karşıtırılmış taze kumıs, kumıs' ın şiirsel adıdır" Kumıs'ın bu sıfatı bilinçsiz olarak, Yakutlarda şiir dilinde muhafaza olmuştur -"saamal kımıs" olarak korunmaktadır, ama "sag" - onlarda "ıa","ıır" –"sağmak" dönüşmüştür.

İncelenen bütün kelimeler –"sağmak", "beyaz, sütlü yiyecek" tasavvurunu, "gök ateşi" ve "yaz sıcağıyla" yakınlaştırmaktadır.

Yaz sıcağı ve sütün bereketinin, Güneş Tanrısı'nın mitolojik adı "Sah" değil miydi? Step günü saatlerini kısrak ve ineklerin sağımına göre tespit ederler ama onların normal saatleri güneş ve aydır. "Saka", "Saha" isminin açıklamasına bağlı olarak "Sah'a"-"güneşe tapınan insanlar" olarak anlaşılabilir.

4.bölüm:

"Ayıı Buolbut"- "olmuş Ayıı" demektir. Bu ifade, ölmüş bazı bilinmiş kimselerin ruhlarının genel (cins) ismi olarak kullanılır, herkesçe bilinen yerel ruhla olan ilişikide, özel isim yerine geçiyor, zira korkunç varlığı rahatsız etmekten korkarak telaffuz etmek tercih edilmez. Anlaşılıdığına göre, eskiden, bir emareyle ruha dönüştüğüne hükmedilen, tanınmış (önemli) ölmüş insanlar için kullanılan genel ifadedir. (Yakut anlayışına göre her insan ruha dönüşemez). Bu nedenle bu ifadenin en doğru çevirisi, ilkel insanın tarihiyle bir mukayeseye olursa,- "kutsallaşmış, kutsal olmuş"

olurdu. "Konuşma ve dualarda "ayıı" kelimesi sık sık "tangara" kelimesiyle aynı anlamda kullanılır, örneğin: "ayıılaah, tangaralaah kisi"- "kendi Tanrısına, koruyucu-ruha sahip kişidir"; "ayııbıt, tangarabıt ergiyde" – "kutsal ruhumuz, Tanrımız bize döndü"; "agıs ayıng artıallastın, togus, tangarang dogusuollastın" – "sekiz koruyucu ruh yanında olsun, dokuz Tanrılar ise senin kılavuzun/muhafızın olacak.

5.bölüm:

1. Hikâyeci (kaynak kişi) bu sanrıların oluş zamanını gündüz veya gece, ormanda veya açık yerde mi olduğunu tespit etmiyor. Bütün Maltanski Naslegi hikâyeci'nin de yaşadığı 70-80 verstte Lena vadisinin açıklarına kadar uzanan sık tayga içinde yaşıyor; büyük ihtimalle, onun yeni görüş alanı alacakaranlık ve orman kuşağı bölgesindedir, bu halin kendisi, tek başına olan bir yolcuda, kendi kendine telkin ile her türden düşünce ve duygu değişimi oluşturuyordu.

2.Ustin Pavlov tanınmış bir soya mensup, çok uzun süre ulus görevlerine seçilerek çalışmış, ulusun pek çok köşesinde bulunmuş ve tarih erbaplarıyla görüşmeler yapma imkânı bulmuş. Ulus'un ileri gelenleri ve önderleriyle daimi olarak yaptığı sohbetler, onun ilginç ve hoş sohbetler yapma yeteneğini geliştirmiş. Gençliğinde, kendi söylediğine göre, bılina (kahramanlı şarkıları) söyleme becerisi varmış ve ünlü bir şarkıcı olarak tanınmış. Şarkıları rüyasında görür gibi olduktan sonra, bilina söylemeyi bırakmış. Yakutlar arasında, seçilmiş yetenekli şarkıcının, şarkıcı-ruhu kendisi ile yarışmaya çağırması gibi batıl inanış yayılmıştır. Ruhla olan bu sınav, güya, mutsuzluğa yol açarmış. Pavlov, uzak atalarından özellikle saygıyla bahsediyor; saygı kültü, isimlerin doğasına özgüdür. Onun babası Ustin Pavlov, ulusun idarecisiymiş.

6.bölüm:

1. Yakut anlayışına göre kurt kürkü en sıcak tutan kışlık

giysidir. Varlıklı kişiler çok şiddetli ayazlarda kurt derisinden yapılan kıyafeti giyerler.

Bunun dışında, eskiden varlıklı Şamanları, zengin ve tanınmış kişileri kurt (dersinden yapılan) kıyafetiy1e gömerlermiş. Oturulan yerin altına serilen kurt derisinden şilte, kişiye göstrerilen yüksek ve derin saygı göstergesidir. Anlaşılan bu tanınmış ve resmi şahısların ayrıcalıklarıydı.

2. Yakutlar, "yıldız" anlamına gelen iki kelime - "sulus" ve "çolbon" kullanırlar. İlk kelime sadece "yıldız" demektir, ikinci ise gökyüzünde durumunu değiştiren, kâh belirip, kâh kaybolan yıldızlar için kullanılın addır. Ama şimdi gezegenin genel anlamı hemen hemen yok oldu ve "çolbon" kelimesi "çoban yıldızı"nın özel adı olarak kaldı. Ancak efsanelerde gördüğümüz gibi, diğer "çolbon"ların varlığına da tesadüf edilmektedir (yani "gezegen").

URAL-ALTAY ŞAMANİZM'İNDE DELİLİK KÜLTÜ

("Ölen ve Dirilen Tanrı" sorununa yönelik")

Oklodnikov'un Önsözüyle

Önsöz

G.V.Ksenofontov'un, birkaç tuhaf başlıklı çalışması, ilk bakışta sadece etnolog-uzmanların değil, bizim dinkarşıtı-topluluğun da ciddi olarak dikkatini çekmektedir. Arkadaşımız Ksenofontov, Yakutlar, Tunguslar ve Buryat-Moğollar arasında, Şamanlık konusu hakkında bilgilere, çok değerli etnolojik materyallere ve derlenmiş bilgilere maliktir. Bu materyaller, dinler tarihinin doğru şekilde öğreninilmesiyle meşgul olan her din-karşıtı için çok büyük bir değer taşımaktadır, çünkü Kunovo-Stepanovski şemaları, din karşıtları arasında genel kabul görmekte, yerel materyallerle eksik noktaların tamamlamaya, geçmişin kurulmasına bazı düzeltmeler yapılmasına imkân sağlamaktadır. Derlenen materyallerin, Sibirya yerlilerinin dini inançlarına göre işlenmesi ve sistematikleştirilmesi, kısmi olarak *"Ural-Altay Şamanizm'inde Delilik Kültü"* hakkında makale olarak yazılmış ve yayımlanmıştır.

Yazar, özgünlüğe ve orijinalliğe sahiptir. Makalede "göçebe hayatının" evrim dönemlerinin bütün şeması, esasta iş gücü temelinde koşum hayvanlarının muhtelif görünüşle-

rindeki değişimin tespit edilmesiyle ortaya konmaktadır. Şema köpekten başlar, geyikle devam eder, boğaya geçer, sonra ata, en son noktada ise köle-insan kültüyle değişir. Makalenin yazarı, eski dünyanın köle kültürüne neolitik dönemi avcısından köprücük kurarak, doğrudan ideolojiyle tekniği birleştirmektedir. O, canlının "ıstırabının" boyunduruğu altında, "acı çeken Tanrı" ideasının teşekkülü için asıl temeli oluşturduğunu savunur. Bu da makalenin özüdür.

Daha sonra, yazar, canlı(hayvan)-ilahını temsil eden, Yakutların "ettenii" diye tasvir edilen, ruhlar tarafından vücudu yarılan ve yenen, kurban edilerek ölümü tasvir edilen Şaman'ın, ilahlaşmış-canlı taklidinden Şaman ritüeli ortaya çıkarmaktadır. Yazar, muhtelif imalarla da, daha geç dönem göçleri esnasında, eski dünyanın diğer halklarının içine, ilk gelenek ve inanç kaynaklarını getiren "Ural-Altay kabilelerinin" kadim dönemin acı çeken ilahları (Attis, Oziris ve diğer) kültünün ortaya çıkışına dair sonuçlar çıkarmamamıza imkân vermektedir. Fazla detaylar üzerinde durmadan, makalenin yazarı ile prensip ve metodolojik açıdan hemfikir olmayacağım, birkaç temel noktanın altını çizmeyi gerekli sayıyorum. Onun çizdiği, göçebe hayatının gelişim şeması bir takım temelsiz karaktere sahip ve bütün dünyaya uygulanamaz tarzdadır, zira, insan yerkürenin muhtelif fiziki-coğrafik şartlarında pek çok diğer hayvandan yararlanmıştır. Şema içinde farklı kültürel dönem değişimlerini öğrenmemiz için gerekli tarihi-arkeolojik materyal mevcut değildir.

Hayvan kültü, kendi çeşitliliğinde (örneğin, ayı, yılan ve diğerlerine tapınılması/hürmet gösterilmesi) köpekten at'a kadar işaret edilen 4 unsurlu formulün sınırları karışıklık göstermez. Hayvan totem kültünü tetkik ederek, onların minnet ve vicdan azabı (kölelik durumunda) ortaya çıkışının izahı için psikolojik motife, yanlış motodolojiye düşüyor.

Yazar için, onların sosyal organizasyonunda ve göçebe avcı ekonomisinde totemizmin özünü açığa çıkaran delillerinin dış görünüşleri, köpek yerine kurdun, boğa yerine yaban sığırı ve yak *(Yak: Tibet'te, Asya'nın bazı yörelerinde yabani veya evcil olarak yaşayan, kılları uzun öküz türü – ç.n.)* -vahşi hayvanın ilahlaştırılması bir tezat oluşturmaktadır. Totemizme, ilkel toplumda hayvanların üremesi amacıyla yapılan dini dramalar ve belirli sosyo-ekonomik etkileşimin sonucu olarak bakarak, şemanın yazarı, Şaman "deliliği"nin açıklanmasında fevkalade derin bir psikolojiye kapılmaktadır, o halde hayvan taklidi yapan Şaman misterisinin geleneksel şekli, kendi açıklamasını yüksek paleolit dönemdeki ilk totemizmde bulur. Hatta makalede açık bir ifade ile Şaman kamlığı misterisinin şimdiki totemik dramı tasvir edilmesine rağmen, "Papazların Tanrı gibi olma hevesi" yardımıyla, şemanın temeline olan Marksist etki, onu baş aşağı çevirmiştir.

Ural-Altay kabilelerinin dini inançlarından Doğu'nun mitlerini çıkarma teşebbüsü "benzer sebepler benzer sonuçları doğurur" kuralına karşı yanılgıdır, aynı sosyo-ekonomik temelde ve kültürel özümseme rolü oynayan dağınık sınırlar içindeki ideolojik oluşumların paralel gelişmesi, toplamdan hiç şüphesiz, kültür öğreticisi rolü ve "hayata geçirme" için ve "tanrısal ateşi" ilktaşıyıcı-ırklar ve seçilmiş halklar hakkındaki düşünceye varır (Vilke, Morgan vd. çalışmaları).

K. Marks'ın otoritesine atfen, bütün kültürü Atlas Okyanusu sahillerinden çıkarma hevesleri, Arilerin kültürel üstünlüğünü savunan yanlılarının eserlerini anımsatmaktadır. Hatta mevcut durumda Pan-Asya tezleri, bilim adamlarının ve olmayanların ve eski yönetimlerin uygulamalarındaki Ruslaştırma düşüncesi geleneğindeki yegane reaksiyona bağlanmıştır, fakat Marksistler için Pan-Asya tezi Pan-Ari tezi ile aynı ölçüde kabul edilemezdir.Temelde incelenen teo-

rik yapılar diyalektik değil, ideolojik üst yapıyla endüstriyel-ekonomik temellerin karşılıklı etkileşimine mekanik bir bakış açısına sahiptir, bununla beraber muhtelif faktörlerin kendine özgülüğü, bir merkez düşünceye- emekçi hayvan kültü dininin varlığına kurban edilmektedir. Böyle yöntemler, diyalektik materyalizmden uzak olarak kabul edilmiştir.

Altı çizilen noktalar, Ksenofontov'un çalışmalarında gerçekçi materyalin bütünlüğünü küçültmez ve bu bilgiler ladini çalışmada, hususiyetle de çağdaş Şamanizm'deki totemik gelenekler ve geçmişin izlerini öğrenme alanına hizmet etmektedirler. Şamanın "bizim için meçhul gücüyle" verdiği din karşıtı talimata cevaben, benzeri etnograflık çalışmalarla mukayeseye göre, bu çalışma Sibirya Şamanlığının doğuş ve özü hakkında meselelere materyalist yorumlar getirme deneyimi olan güzel bir değer arz etmektedir.

Yazardan...

Bu makale "Yakutlar, Buryatlar ve Tunguslar'da Şaman Efsane ve Hikâyeleri" başlığı altında Şamanlık materyalleri kitabına teorik giriş niteliğinde hazırlanmıştır ("Bkz. vıp. II "Oçerki po izuçeniyu Yakutskovo Kraya// Yakut Bölgesinin Öğrenilmesi Notlar", Osob. Priloj. İzd. Yakutskoy Sektsii VSORGO. İrkut, 1928), fakat yazarın zorunlu durumundan dolayı kitapta yayımlanmamıştır.Şimdi, bu makaleyi yayımlama fırsatı bulduktan sonra, onu müstakil bir şekilde tashih edemedim ve 1928 Ağustosunda hazırladığım, anılan kitaba ek bir bölüm şeklinde yayımlıyorum. Makale, 1928 yılı No: 1-2 "Buryatievedeniye'de" yayımlanan kısa tezlerle oldukça detaylandırılarak geliştirilmiştir.

26 Ocak 1929, İrkut.

Sibirya Şamanlığının gerçekleri genelde din karşıtı propagandalara ve ayrıca Hıristiyanlığa karşı oldukça belagatli ve örnek materyal olarak hizmet edebilirler.

Buna göre, SSCB'deki din karşıtı hareketin yönetici organı –ilk sıraya Sibirya yerlilerinin Şamanizmini öğrenmeyi koyan Tanrıtanımazlar Merkez Komitesi'nin genel kararını alkışlamamak mümkün değil. Bu yılın Şubat'ında Tanrıtanımazlar Konferansında, merkezin ileri gelen mensuplarından T.Ursınoviç, Sibirya Şamanizm'i hakkında ayrıntılı rapor sundu. Toplantıya Başkanlık eden kişi toplantıyı aşağıdaki sözlerle açtı: "Bilimsel-metodoloj Meclisi, bizim milli azınlıklarımızın, en başta da Kuzey bölgelerimiz ve Sibirya halklarının dini inançlarını aydınlatacak bir yığın raporların sunulacağını tahmin ediyorum. Bu zamana kadar raporlar tashih ederek, Avustralya ve Afrika haklarının neye ve nasıl inandıklarına dair materyallerden yararlanmak durumunda kaldık. Bunu yapmamız gerekti, zira Sibirya ve bizim kuzey bölgelerimizin ilk insanlarının inançları hakkında yeterli materyal yoktu... Yayımlanan bütün materyallerin içeriğinin detaylı analizlerine girmeden, kısmen Şaman kültünün bütün geleneksel noktalarında ve muhafaza olmuş bölük pörçük menkıbelerin temelinde özenle resmedilen kadim Şama-

nizm'in özüne dair toplu tezlerin formüle edilmesiyle yetiniyorum.

1-Eski Sibirya'nın kadim insanının yegane Şamanist dünya görüşünün bütün çerçevesi, hayvancılık ekonomisine dayalı, çevresindeki tabiatın ideolojik yansımasıdır. Doğanın üretici güçleri ve toplumsal-iktisadın temeli ev hayvanı, fevkalade karışık dini ideolojinin büyümesinde daima temel taşı olmuştur. Buradan da aşağıdaki sonuç da kendiliğinden ortaya çıkar: halkların yeni yerlere göç etmesi, ekonominin hâkim biçimlerinin değişimleri ve insanın dini inanıçlarının değişimi kaçınılmaz sonuçtur. Balıkçılık ve yaya av değişiminde oluşmuş göçebe hayatının en önemli tarihi dönemleri, göçebe iktisadi sistemi, temel evcil hayvanın değişimi ve yeni coğrafi çevrenin etkisi altında (insanın bilgi ve pratik yatkınlığının çoğalması) olan gelişmenin sonucu olarak binlerce yıllık süreçte şekillenmiştir. Evcilleştirilmiş kutup kurtları (köpekler) göçebe hayatının ilk temelidir; geniş orman bölgesinde kuzey geyiği onların yerini aldı; ikinciler de güney steplerinde yerlerini, güçlü boğaya terk etti. Uzun egemenliğinde sonra sonunda, artık tan kızıllığı gibi bilinen Asya tarihinin güçlü boğası iktisadi hayattaki önceliğini kaybederek, yerini ayağına hızlı Ahilles'in bindiği ata verdi. Sonunda, son iki etap, büyük ihtimalle kölelik-ekonomik sisteminin yavaş yavaş gelişimine refakat etmiştir. Ekonomik alanda yetenekli, akıllı insan bilincinde bütün diğer ev hizmetkârları ve dostlarını geri plana itmesi gerekti. Ekonomik formların evrimleşme zincirinde, ben koyunu bir kenara koyuyorum, zira onun Şaman ideolojisindeki yansıması pek anlaşılır ve net değildir. Minusin Bölgesi'nde koyuna saygı gösterdiklerinin izlerini taşıyan, çok sayıda heykeller muhafaza olmuştur. Bu heykeller Buryat bezeğini yansıtmakta, onları inceleyenlerin düşüncelerine göre, güya koyun boynuzu motifi etkindir, ancak

anlaşıldığı kadarıyla Şaman ideolojisinde koyunun rolü ikinci derecededir. Bu durum da, koyun yetiştiriciliği ekonomisi döneminde var olan "çalışan hayvan" tipinin diğer çeşitlerine bağlı olsa gerek, güçsüz olan koyun, dinde egemenlik almamıştır. Koyun kültü sadece yerleşik düzende gelişebilirdi, zira göçebe, her zaman üstüne bindiği veya kızak ve telegasını (dört tekerlekli araba-ç.n.) çeken hayvana üstün tutacaktır. Koyunun ekonomik rolünde biz, öz anlamıyla emek kelimesinin tezahürünü göremiyoruz. İşte bu nedenle koyun kültü eğer yer edinebilmişse de, göçebeler arasında fevkalade bir gelişme gösterememiştir.

2- Kutup, orman ve bozkır olarak üç merhaleye ayrılan temiz Nomadizm döneminde, çalışan şu veya bu hayvana saygı duyma/tapınma, ilk Tanrılar ve ölmüşleri, kutsal atalarının ruhlarının insanlara, onların ev hayvanlarının veya onların vahşi cinslerinin suretinde görünmesinde yansımasını buluyordu. Asya totemizminin bu kendine özgü biçimleri, görünüşe göre, o zamanın insanının bütün dünya görüşlerine geçmiştir. Çevrelerinde "yaya insan varlığının" zorluğunu gören veya tecrübe eden hayvan yetiştiricisi ilk insanlar, hiç şüphesiz ağır yük altında canlı yükle acı çekme üzerine çeşitli mitler oluşturmuştur, ya da "Tanrının oğlu" ağır hayvanlar hakkında. Bu ağır emek veren hayvanlara karşı duyulan müteşekkirlik duygusu sadece efsaneler ve menkıbeler oluşturmasına değil, ayrıca onların kurtarıcı - kahramanlıklarını işleyen zengin bir poeziyanın da oluşmasını sağlamıştır. O dönemin dini bayramları, haliyle bu hayvanların apofez formunda olması gerekiyordu ki, bunlar başlarda insana ilk yol gösterici-hayvanlar şeklinde kahramanlık göstermişlerdir. O dönemin basit aklı, elbette bu hayvanları kendi iktisadi hizmetinde kullanmak için kendisinin yakaladığını ve onu bu şekilde eğittiğini düşünmüyordu. İnsanlar yararlı ev hay-

vanlarının varlığı gerçeğini, ilk özelliklerinin etkisiyle veya insan neslinin onlarla olan anormal ilşkilerinin işlendiği ya da insan topluluğu arasında kurt, geyik, öküz vb. hayvanların doğumunu vurgulayan romantik motiflerle yorumlayabildiler. Bu motif sadece Asya göçebelerinin folklorunda değil, aynı şekilde Güney Avrupa ve Asya'nın kadim halklarında hüküm sürmüştür (Greklerde Apollon'la bağlantılı kurt kültü vardır; Roma'nın kurttan doğdukları herkesçe bilinen Romul'u ve Rem'i, aynı şekilde dişi Kritski Öküz-Tanrıyla bağlantılı ve boğa-Zeus, boğa-Dionis vb. gibi çok sayıda romantik motif var olmuştur.). Bu şekilde, ekonomi sisteminde, onun üretim güçlerinde acı çeken "Tanrı-insan"ın kaynağı ideasını aramak gerekliydi.

3- Görünüşe göre, bu Tanrı insanların (vücudundun üst tarafı insan yarı-kurt, yarı-boğa, yar- at) tasvirler, Şaman-rahiplerin ilk ataları sayıldılar. Bu noktadan da Şamanların, geyik ve boğa boynuzlu kökleriyle veya doğal boynuz tabakasıyla (bkz. Yakut Şamanlarının İşaretleri, s. 12)- Tunguslarda yak saçaklarıyla süslenmiş cüpbeleri, ellerinde iki tane geyik tırnağından sopası, Buryat Şamanlarında at tırnağından sopası ve atkuyruğu, Yakutlarda dizgün ve at eğeri vs. olmasıyla bir ayrım yapılmıştır. Ben şimdi burada Sibirya Şamanizminde etnograflarca uzun zamandan beridir bilinen ev hayvanlarına saygıyı ifade eden küçük noktaları burada saymayacağım. Kurdun (köpek) eski dünya halklarının mitolojilerindeki rolü de gayet iyi bilinmektedir.

Bu gerçekleri, kutup bölgesinde Küzey Yakut Şamanları üzerinde tarafımdan yürütülen gözlemler neticesinde altı çizilen bazı yeni veriyle tamamlıyorum. Geyikçilik ekonomisiyle uğraşan aşağı Lena ve Yana'nın Olenek havzası sakinleri, günümüze kadar bir dönemde benimsedikleri kadim step Şamanlığının biçim ve geleneklerini bütün saflığıyla muhafa-

za etmişlerdir. Şamanlar dini ayinde burnundan soluması, kişnemesi, gem gibi ağzına demir nesneler alması ve Şamanın ense ve koltukaltına dizgin takılması görülür. Onların oyunları, hızlı at akınlarının bir taklidinden farklı bir şey değildir. Aşağı Tungus'ta (Yazar 1925 baharında seyahat etmiştir), Tungus Şamanlarının dans(oyun)ları bende, (kızağa/arabaya) koşulan geyik taklidi etkisi uyandırmıştır.

4- Acı çeken, çalışan hayvan kültü sonraki merhalesinde ölen ve dirilen Şaman "Tanrı-insan" mitolojisi halini aldı. Koşum hayvanı kültüyle bağlantılı bu mitoloji Buryat ve Yakut Şamanlığında olduğu gibi, aynı şekilde Şaman'ın hayvansal sanında da olduğu açıktır ki, buna ikizler kültü denir. Koşum hayvanları ilk olarak kurtlar ve geyiklerle başlayıp boğalarla biten (göçebeler sadece atlara binmişlerdir) her zaman çift koşumlu olmuştur. Öküzlerin tek olarak koşumu görünüşe göre, daha da geç dönemde gelişmiştir. Eğer öküzlerden biri ölürse, diğeri de satılırdı, zira göçebeliğin başlangıç merhalesinde tek hayvan iktisat için faydalı değildi. Buradan, ikiz Tanrı-çocukları kardeşlere saygı/ tapınma başladığını düşünmek gerekir. Emek ve kurtarıcı acı kültü, bu şekilde çiftlik fikrinden ayrılmaz. Batı Avrupanın bilim adamları, ikizler kültünün kaynakları araştırmalarında, boşuna gökyüzüne bakarlar, güneş ve ayı, akşam ve sabah alacasını vd. incelerler. Evcil hayvanlar ekonomi ve emek rejiminde, kutu oldukça basit şekilde açılmaktadır. Başka bir deyişle K.Markas'ın önerisince, bilimadamlarının gözlerini gökyüzü fantazilerinden yeryüzüne, ekonomi ve tekniğe çevirmeleri gerekmektedir.

5- Şimdi temel meseleye - Şaman inançlarında ölen ve yeniden dirilen "Tanrı-insan" mitolojisinin ortaya çıkışına gelirsek, biz büyük bir şaşkınlıkla, bu mesele üzerinde derin düşüncelere dalan bilimadamlarını, sıradan Yakutların çok

önceden ikaz ettikleri tesbitini yapmak zorundayız. Ben muhtelif tezleri şekilledirmeye çalışmak yerine, Vilüy'den uzak, 80 yaşındaki Yakut İvan Dogoyükov'dan kısa deliller aktarmayı yeğliyorum. İşte onun söyledikleri: **"Şamanlık yapmadan önce, insanlar uzun süre hastalanıyorlar, ıstırap çekiyorlar, zayıflıyorlar, "bir deri bir kemik" kalıyorlar, akıllarını yitiriyorlar, çıldırıyorlar. . . . Bu halde sanki gözleri kör olmuş, vücutları kesilmiş, parçanlanmış ve yenmiş, kanlarını akıtmışlar gibi saçmalıyorlar, vb."** İşte bu, sağlıklı düşünceye sahip halk arasında anlatılan, Şamanlar hakkında efsanevi rivayetlerle ilgili Yakutların pratik gözlem ve düşüncelerinin genel yekünüdür. Bu konuyu konuşabildiğim diğer birçok Yakut da hep aynı şeyleri tekrarlamışlardır. Ancak biçimlendirme konusunda, söylenenlere ilave edeceğimiz bir şey yoktur. Demek ki, Şamanlar eski dönemlerde, rahiplik misyonlarına ruhsal hastalıkla başlamışlar, görsel ve işitsel sanrılarla acı çekmişler, ruhlar tarafından takip edildiği muhayyilesine düşmüşlerdir. İşte burada Asya'nın "Tanrıoğlunun" ölüm ve diriliş sırrı vardır. Şaman soyu genel bir kural olarak, kuşaktan kuşağa, eksik fiziksel organizasyona sahip olarak psikolojik-fiziksel organizma gibi miras kalmış ve bozuk sinirlerle, özel "sui generis" ruhsal hastalığına maruz kalmışlardır.

6- Şamanların psikolojik anormalliğiyle ilgili önceki sonucu, göçebe ekonomisinin geliştiği zoomorfık Tanrıların egemenliği dönemine dayandırmak lazım. Uygun nakil araçlarının olmadığı ve fabrika ürünlerinin çok az ulaşabildiği, çok geri kalmış ve ıssız bölgelerdeki çağdaş yerli hayatında, heyecan verici bir tarzda ruhsal-hasta Şamanlar var olmaktadırlar. Yakut ve Buryatlâr arasında yoğun nüfuslu ve zengin bölgelerde, kadim Şamanlık, geçim vasıtalarını kolay elde etmek amacıyla yozlaştı ve halk yığınlarının karanlığında bir

oyuna dönüştü. Tarafımdan güney bölgelerinde dinlenen Yakut Şamanları kamlayinleri, muhteşem sayılabilecek artistlerin ve oldukça iyi şair-irtical sahiplerinin, atalarının-ruhlarına giderek ve hastalıklara sebebiyet veren kötü ruhlarla savaşlar yaparak bütün trajedi ve komedileri icra edebilen olağanüstü düzeyde şarlatanlık yapanların var olduğunu göstermektedirler. Rahiplik görevi icra edecekleri dönemde kendilerinin ölümleri ve yeniden dirilmeleri hakkında kendileri tarafından yayılan hikâyelere olduğu kadar halkın hafızasında muhafaza olmuş kadim mitolojik menkıbelerin basitçe tekrarlanan diğer menkıbelerine de bakmak lazım. Eğer misterilerinde, onların herhangi bir psikolojik özelliklerinin altını çizmek gerkirse, bu özelikler, her zaman halkın anlatıları için karekteristik özellik taşıyan bir takım duygusal çıkışları ve kendine özgü yüksek ruh halidir. Ayin pratiği yapan Şamanların bazıları nadiren, etraftakilerin ifadelerine göre, henüz ayinin başında, kendisine musallat olan ruhsal bozukluğun hafif şekliyle acı çeker, sanrılar görür ve bunu diğer haller takip eder. Bu hastalık mühletince, nöbetler gelir, müstakbel Şaman yeni mesleğinin kendisine getirdiği hatırı sayılır değerdeki kazançları fark eder, elbette o, düşünsel açıdan, güya onu etkileyen, hastalıkların tedavisinde ona yardım eden Şaman ruhlarının eski versiyonunu devam ettirmektedir Elbette içinde halk inancı olmayan ve kendisini, hastalıkların tedavilerinin okuyup üfleme, büyü, dua, kurban kesme vb. yöntemlerle yapıldığı, eski batıl halk tıbbının kalıntıları olarak sunan çağdaş Yakut Şamanlığının durumunu tartışmasız kabul etmek gerekmektedir. Hıristiyanlığa kadar hâkim sınıf, beyaz Şamanlar ve onların kutsal ruhlarını –"ayı" kültünü destekliyorlardı.

7- Ölen ve yeniden dirilen Şaman hakkındaki Yakut menkıbelerinde sıkça "üç" rakamı geçer -üç kez ölürler, diğer

sürümlere göre üç kez uyurlar, üç kez onları ağaca bağlarlar, üç kez vücutlarını keserler, üç kez doğarlar, üç kez Şaman cesedini kaldırırlar. Peki, halk dikkati neden "üçlü"ye yöneliyor sorusu akla geliyor. Yeteri kadar bilimsel materyallerin yokluğunda bu soruya kesin ve tatmin edici bir cevap vermek elbette zor. "Üç" şifresinin genel olarak insan hayatının genel şifresi olduğunu söylemek mümkün. Bilim adamları "üç, yedi, dokuz, oniki vb." gibi kutsal sayılar hakkındaki soruları genellikle astral olaylarla ilintilendirirler. Mevcut durumda, biz insanın ruhsal hastalığı süreciyle alakalı bir meseleyle karşı karşıyayız, bu meseleyi sıkça ayın evreleriyle bağlantılandırmaktadırlar, bu hastalık belki de eski zamanlardan aktarılan, aylar arasında üç gün krize yol açması muhtemeldir. Göçebeler, aya, güneşin gece istirahatine çekildiğinde, gökyüzü ve dünyanın ebedi bekçisi olarak bakmaktadırlar. Ay daima gökyüzünde devir yapar ve insanların huzuru için bekçilik yapar. Aylar arası (geçiş) döneminde, gökyüzü ve dünyanın üç gün boyunca uyanık bekçisinden yoksun kaldığı söylenir. Göçebeler bu aradan daima korkarlar, zira o dönemde, hastalık ve felaketlere sebep olan kötü ruhlar, güya dünyaya inerlermiş. İnsanlar daima ışığa saygı duyarlar ve tapınırlar, çünkü gecenin karanlığıyla beraber çeşitli korkuları dağıtmaktadır (Ural-Altay dini inancında eşit kollu haç, gün ve güneş ışığını temsil eden, daima kötü ruhların saldırılarından korunmaya vasıta hiyoeroglif semboldür). Aylı bir gecede avluya çıkmak, aylar arası dönemde veya kapalı, karanlık bir gecede çıkmaktan daha az korkutucudur. Hasta Şamanların psikolojik bozukluğu krizini, eski step insanları üç günlük ay ışığının kaybolmasıyla ilişkilendirebilirlerdi. Muhtemelen insan vücudu üzerindeki karmaşık operasyonlar ideası – vücudun yarılması, küçük parçalara bölünmesi, kızartılması, ruhlar arasında paylaşılması ve bu

parçaların yenilmesi, Şaman kemiklerinin yeni bir bedende toplanması, işte bütün bunlar en basit bir düşünceye göre bir geceden daha fazla bir süreyi gerektirmektedir. Kamlık sırasında Şaman ruhları en ziyadesiyle parlak ışıktan korkarlar, bu nedenle Yakut Şamanlarında bütün misterileri geceleri, pek parlak olmayan ateş eşliğinde icra edilirler. Çöken gece karanlığı bütün izleyiciler üzerinde, meydana gelecek her türlü ses ve görüntü yanılmasını, her türlü mucizeyi algılamaya uygun bir ekti oluşturur. Buradan şu sonuç çıkar: ruhların kalabalık güruhu ve onlar tarafından halk bilincinde yapılan operasyonlar, ışık açısından daha uygun olan, aylar arası (geçiş) periyoduna isabet etmektedir. Kendi kendine hipnoz ve genel kanma yoluyla hastanın beynine nüfuz ederek, aylar arası geçiş döneminde ruhi hastalığı artırabilir. Bu şekilde, Şaman'ın üç günlük ölümü ideolojisinin dış etkilerini ben bu şekilde algılıyorum.[1]

8- Uzak Kuzey'de kültürel bakımından en geri kalmış, Yakutlaşmış Tunguslarda gözlediğim kutsal Şaman faaliyetleri, beni, bütün eski Şaman kültünün, şimdiki ruhsal bozukluk eylemlerinde yattığı düşüncesine ikna etmektedir. Sadece bu oluşum döneminin başlangıcı değil, aynı şekilde hayatın sonraki bütün dönemleri ve kutsal göreve seçilmeleri, Şamanları kronik ruhsal hastalıklı şanssız (mutsuz) kişiler yapmaktadır. Görünüşe göre, onların kutsal faaliyetleri, onların başta geçirdikleri genel ruhsal bozukluğun periyodik tekrarından başka bir şey değildir. Bazı Şamanların misterilerinde hazır bulunarak ve Tomsk bölge psikiyatri kliniğinde, hukuk öğrencilerine psikiatri dersi veren Doçent Raskiy'nin dersine dinleyici olarak, sessiz bir halde katıldıktan sonra, bizzat istem dışı endişe ve korkuyu duydum.

Şaman inancının eski devirlerinde bu hastalık, Şamanların kendilerini tanrılaşmış hayvana dönüşmüş olarak

tahayyülüdür ve Şamanlar, o hayvanın davranışlarını taklit ederlerdi. İnsanı hayvana dönüştüren bu delilik olayı, onun kişisel bilincinde Tanrı ruhunun insana girmesi şeklinde telakki edilmiştir. Hatta çağdaş Buryat-Şamanlarının hayattaki kutsal unvan ve sanları da akıl hastalığı idi. Kişisellikten (depersonalizasyon) çıkma, Şaman'ın ruhsal hastalığının en temel ve durağan oluşumudur.

Kuzey Asya kabilelerinde ekonomi ve inanç gelişiminde üç devreyi tespit etmek gerekir. Birincisi ev ekonomisinin o teşekkülüne kadar - Tanrı'nm sıkça vahşi hayvan olarak tasvir edildiği dağınık totemizm dönemi. İkinci devre - Tanrı'nın bir evcil hayvan tasvirini alarak geliştiği devredir. Sonuncusu da kölelik düzeniyle bağlantılı antropomorfık Tanrılar dönemidir. Rahiplerin ayı, kurt vb. vahşi hayvan rolü oynadıkları aklını yitirmelerinin ilk aşaması fevkalade çoşkun bir karakter taşımak zorundadır. Bu dönemin bazı geçici izleri Sibirya'nın ilk kuzey yerli kabileleride varlığını korumuştur. 1924 yılı kışında, Bulun köyünde, arkasından iki kişinin desteklediği, Tungus Şamanı Kubaça çadıra girerken, kendi misterisine başlamak için ayı gibi böğürmesi, benim için pek de anlaşılır değildi, bu anda onun şuuru yerindeydi, zira çok deneyimli bir aktör için bile, bu kadar doğal bir şekilde vahşi hayvan rolü oynamak zor olurdu. Toplanmış olan bütün seyirciler dondular ve eğitilmiş aslan ve kaplan sirki gibi pür dikkat Şamanın her hareketini takip ettiler, benim yanımda oturan, Şaman hareketlerinin yorumcusu olmaya gönüllü bilge Yakut Konanov, "korkma, korkma" diye fısıldadı. Yakutlaşmış kuzey Tungus, Dalgan ve Lamut Şamanları, kamlık sırasında kesinlikle iki üç erkek tarafından arkadan desteklenir. Güçlü şekilde çırpındıkları bazı anlarda, bu iki üç kişi güçlükle tutabilmektedirler. Elbette, daha etkileyici göstermek için maksadıyla onların da hiç de azımsanmaya-

cak derecede bir aktörlük icra etmeleri de mümkün. Rahibin hastalığının ikinci devresi, tamamen doğal olarak kendisini evcil hayvan gibi hisseden ve bütün belirtilerini yansıttığı aşamadır. (Yunan ve Roma şairlerince tesvir edilen İo hastalığı, ayrıca Dionis misteri ve bayramında insanların öküz, at vb.'ne dönüşmeleriyle kıyaslayınız). Şaman hastalığının ortaya çıkış dönemi pek de çoşkulu bir karakter taşımazdı, çünkü taklit için rol modeller sakin ve barışçıl evcil hayvanlardı.

Tanrı ve atalar antropomorfizmin üçüncü devresinde -Tanrılar ve onların taklitçileri, muhtemelen, tamamen insanileştiler, fakat rahibin depeersonalizasyon hastalığı, geçici çıldırma tablosu oluşturmalıdır.[2]

9- Tıpta stigmatizasyon adıyla bilinen hastalıkla olan yakınlığı ima edilen, ölen ve dirilen Şaman mitolojisinde münferit anların açıklanması fevkalade karışık ve zordur. Burada gererkli olan anahtar sözü bilim adamı psikiyatrlara bırakmak gerekir. Eski Şamanların ruhsal hastalıklarının analiz ve teşhisi de tam bir tıp sorunundan ibarettir. Tarafımızdan incelenmiş olan Yakut Şamanizmi hakkındaki etnografik edebiyatta, Şamanın ölüm ve yeniden dirilişi sorununa, iki üç eserde birkaç sartırda değinilmektedir. Yakut Şamanlarının epilepsi nöbetlerindeki çılgınlık ve isterilerinden, Doktor P.N.Sokolnikov'un redakte ettiği, Yakut dininin tanınmış araştırmacısı V.F.Troşçanski'nin *"Evolutsiya Çörnoy Verı u yakutov//Yakutlarda Kara İnancın Evrimi"* adlı çalışmasında birkaç satırla değinilmiştir (bkz. 119). Troşanskiy, kendisi varsayımla basit nevroz ile sinir buhranlarını tahdit etmiştir. Şamanların bakireler tarafından yeniden doğurulmaları, haç pozisyonu veyahut da çok eski dönemde ölmüş atalarının (haç - ruh sembolüdür) Şaman'ın şahsiyetinde yeniden dirilmesi, Şaman kültünde karganın özel rolü, kutsal ağacın manası hakkındaki ve bilinen diğer dinlerde

mümkün olan tüm paralellikler hakkında yayımlanmış materyallerle bağlantılı olarak ortaya çıkan meseleler üzerinde yeteri kadar detaylı şekilde durmak için gerekli yer ve zamana sahip değilim. Bundan başka, işaret edilen bütün faktörler sonuçlar ve mukayeseler, okumuş aydınlar arasındaki her entelektüel için kolayca ulaşılabilir haldedir. Karganın kutsal kitap peygamberine yiyecek taşıdığını, Budda'nın kutsal ağaç altında bilgelik kazandığını, Attis'in çamını, Osiris'in direğini, cin kovan, hastalık iyileştiren İsus'un mesleğini bilmeyen var mıdır? Okuyucuların kendi kendilerine yapabilecekleri incelemeler için kolay bilimsel sonuçların bir takım mukayeseleri yapılması daha ilgi çekici olacaktır.

Genel yekün çıkarmaktan imtina ediyorum.

a. Bütün bölgelere yayılmış olan eski dünyanın umumi dini ideası -başında çakal eriği tacı, boynunda ağır bir boyundurukla tüm insanlık soyunun kurtuluşu için büyük ıstırap dolu kahramanlık içeren Tanrı-oğlu rejiminin kaynaklarını, insanın yük hayvanı sırtında ürettiği ekonomi ve teknikte aramak gereklidir. Güçlükle nefes alan ve boyunduruğu ile Golgot tepesine güçlükle yürüyen oğul-Tanrı birdir ve çift olma ile bağlantılıdır. "Bizim için ve bizim kurtuluşumuz için bu Tanrısal kardeş, Babası tarafından gökyüzünden dünyaya gönderilmiştir" - eski dünyanın saf bilgelerinin böyle sandıklarını düşünmek gerekir. İnsanlar sadece onların sırtına binmekle kalmıyorlar, aynı zamanda onların etlerini de küçük parçalara kesiyorlar, derisini yüzüyorlar ve o derilerle kendi vücutlarını örtüyorlar.

İşte dünyada hayvanlar üzerinden yürütülen uzun soluklu başlıca gıda ve teknik ekonomisi, acı çeken kurtarıcı Tanrı-oğlu kültünün maddi temellerini oluşturmuştur. Eğer ki, Batı Avrupalı bilimadamları ortada aşikâr olan "fili" fark edemedilerse, o zaman bunu, onların, insanın bütün ruhani

kültür faktörlerini, her türlü sahte bilgelikle ve iyi bir masa başı muhakemeyle geliştirilmiş olan materyalist –Marksişit felsefe anlayışına karşı taşıdıkları küçük görücü tutumlarıyla açıklamak gerekir. Şimdi, Sovyet hâkimiyetinin azatlığı sayesinde, Karl Marks öğretisi ruhunda bilimsel düşüncenin ve bütün tarihi bilimlerin yeniden irdelenmesine, sıradan her bilim adamına, hiçbir zaman özel bir ilham gerektirmeyen sonuçların formülüze edilmesi fırsatını tanımaktadır, çünkü burada her şey oldukça basit ve açık olarak Marks'ın temel öncüllerinden süzülmektedir.

b. Bir diğer "Ölen ve yeniden dirilen Tanrı-insan" temel ideası da -ilk rahiplerin olağan akıl hastalıkları ve sanrıları sonucunda gelişmiştir, kendi saflıklarıyla Tanrı-hayvana benzemeye can atmışlardır ve aklıselimlerini kaybetmişlerdir: kendilerini tanrıya benzeterek daha önemli göstermek için, kendilerini yenilebilecek gerçek bir hayvanmış gibi ve insanların, güya onları kestiklerini ve yediklerini, boğa gibi dört ayakları olduğunu tasavvur ederek dört ayak üzerinde yürürlermiş ve boğa gibi böğürmüşler vb. Bunun için gece gökyüzünün doğal feneri olan ay ışığının fiziksel olarak kaybolması, hasta rahibin ölmesi ve yeniden dirilmesi süresi üç günü tayin etmektedir. İlk iptidai hayvancılık yapanların kadim tasavvurları, çeşitli masal ve efsanlerde varlığını korumuş ve Akdeniz kıyılarından gemilerle her yöne yayılmışlardır; kendi ekonomik ve maddi temellerinden koparılmış olarak, genç kuşakların kendi fantezileriyle, her türlü mucize ve uydurmaların muhteşem nakışlarıyla bir kanaviçe gibi işlenmiştir.

21 Ağustos 1928, İrkut.

1.Hıristiyanlığın ortaya çıkışı meselelerinde otorite olan meşhur Polonyalı âlim Nemoyevskiy, "Bog İsus – Tanrı İsus (İsa)" adlı kitabında – Tanrının üç günlük ölümünün, bizzat İsus'un kendisinin ay gibi, başka bir şey olmadığı halinden hareket ederek, aylar arası geçiş dönemi olan üç gün ile bağlantılandırmaktadır. Bu noktadan hareketle, step sakinlerinin gökyüzü hayatının bütün safhalarını takip edebilme imkânlarına sahip olduklarının ve engin gökyüzünün yüzü olarak aya tapındıklarını/ saygı duyduklarının altını çizmek gerekir. Ay güneş çizgisinin dışına çıkarak üç günlüğüne kayboluyor, görünüşe göre, Göçebeler, bu dönemde gökyüzü (ayın) Tanrısının, eşi dünya-güneşle bahadırlık uykusuna yattığını düşünmüşlerdir. Gökyüzünün bekçisiz, sahipsiz geçen bu üç günlük sürede kötü ruhlar, Tanrı-oğlu Şamana işkence etmek için dünyaya/yeryüzüne inmektedirler. Şu nokta çok aşirkar ki, Nemoyevskiy, gökyüzünün bir parçasını gören şehirde yaşayan bir sakin olarak –"babalar işi için gittiğini ve yıldızları sayarak şarkı söylediğini unuttu" – ama yine de onun ilmi hizmetleri fevkalade değerlidir, çünkü o, eğer yanılmıyorsam Tanrının üç günlük ölümünü ayın evreleleriyle ilişkilendiren ilklerden biridir. Bilimsel yapının gelişip ilerlemesinde her bilgi, çok karmaşık bir saat mekanizmasında her vidanın gerekli olduğu gibi gerekli ve önemlidir.

2.Psikiyatri ve ruhsal hastalıkların uzmanlarına bakarak, Şaman hastalığı diye adlanan ruhsal bozukluk türünü bulmayı şahsen başaramadım. Bu hastalık tarihi halklar arasında "sui generis" olarak var olduğu ve Sibirya yerlilerinde, diğer hastalıklarla beraber yayıldığı ve dağıldığı sonucunu çıkarmak daha kolay görünmektedir. Köy ve şehir kültürlerinde tespit edilen ruhsal bozuklukların çeşitli tipleri arasında eski Şamanlık hastalığına en yakın olanlarını psikiyatrlar, esas olarak duygu ve dış dünyaya yönelik ilişki bozukluklarını şizofreni (Dementia praesox) genel adıyla tanımlamaktadırlar. Az veya çok, bu hastalık türlerinin kişilik bozukluğu (demonizm –ruhlara tutulma), her tür kuruntu-

nun kendine has sembolik düşünceleri olması, bilinç bozukluğu (hipermneziya), sayıklama, irade yenilgisi (stupor) veya tam tersine - oldukça güçlenme duygusu (hiperfonksiyon), hareket, poz ve konuşmalardaki klişeleşmeler, otomatikleşme, katalepsi gibi tipik belirtileri vardır ve bunlar tipik Şaman hastalığının sık sık tekrar eden özellikleridir. Onlar için karakteristik olan ve periodik olarak tekrarlanan belirisiz epileptik nöbetler şizofreni kapsamına girmektedir. Uzman-psikiyatrlarca yapılan bir dizi olayların bilimsel incelenmelerinin yanında, bizim Şamanlık patolojik olay hakkındaki bütün hükümlerimiz, hiçbir kimse için ikna edici uzun soluklu mütealalar olmayacaklardır. Bu satırların yazarı bir etnograf olarak, en başta kendisi için hiç de ikna edici olmayan, ilk umumi mütealaları sınırlayarak, bahse konu olayların saf tıbbi özelliğini tespit etmeyi sorumluluğu olarak addetmektedir. Şaman hastalığına karşı Sibirya psikiyatrları tarafından bilimsel ilginin yokluğunda, ortaya derme çatma yanlış bilgiler çıkacaktır.

KLASİK DOĞUNUN MİTOLOJİK TASAVVURLARI VE ÇOBANLIK YAŞAM TARZI

"Biz Babil'i Yunanistan'ı bağlayan bütün bağları tespit edebilme imkanınlarına sahip değiliz; eski Babil'in dünya görüşüyle ve anlayışlarının Avrupalı ve Babil kültür sahasının dışındaki bölgelerde yerleşmiş olan diğer halklarını etkilediği tarih öncesi yolları bizim için halen bir muammadır."

Gugo Vinkler.

Sibirya aborjin(yerli)lerinin çağdaş Şamanizm'in merkezi olarak, tarih öncesi dönemlerde Avrasya stepleri sınırları içinde her yerde hüküm sürmüş, ilk hayvancılık ekonomisini benimsemiş olanların dinsel tasavurlarının bakiyesi olarak görmek gereklidir.

Boğa ve Atların Savaşı

(Göçebe hayatının en önemli dönemleri)

Kuzey tayga kuşağında kutup bölgesinin köpek yetiştiriciliği (aynı zamanda balıkçıklık da yapmaktadırlar) ve geyik yetiştiriciliği (avcılıkla beraber) ekonomisine sahip sakinlerince oluşturulan Şaman tasavvurlarının ilk merhaleleri, eski dünyanın merkez steplerinde bütün kenar bölgelerine yayılmış olan sığır ve at yetiştiriciliğinin uzun soluklu dönemleriyle teşekkül etmiş, daha bir bütünlüğe sahip dini tasavvurlarının baskısı altında kaybolmamasına mümkün

değildi. Bundan dolayı bu dünya görüşlerinin, yılkı yetiştiriciliği ideolojisinin tazyikinden geri çekilerek, kuzey taygalarının kuytularında ve yüksek sıradağlarla çevrili olan güney yarım adalarında ilk yerleşmiş göçebelerin, toprak işleme işlerini sığırların ve köleleştirilmiş meyva toplayıcı yerlilerin gücünü kullanarak yapan gruplar arasında muhafaza edilmiş olabileceklerini tahmin etmek mümkün. Bu şekilde, Dicle, Fırat ve Nil vadilerinde yerleşik kültürlerin teşekkülünün ve merkez steplerinde at yetiştiriciliği ekonomi ve kültürünün tam hegemonyasının başlangıcına ait tarihi bilgileri tespit etmek gereklidir. Mevcut bilgilere göre, sığır-şekilli taş heykelleriyle (kurgan balballarıinsan heykelleri) ve piramid kurganlarıyla (Bu satırların yazarı tarafından, Abakan steplerinde görülmüş olan bütün kurganlar dört köşeli bir temele sahiptir. Rüzgârın tahrip edici etkisinden orman ve dağlarca korunabilmiş olan Birsk stepinde bulunan bazı kurganlar piramid çizgilerini korumuşlardır) Minusin bronzunu, Mezapotamya ve Nil'in piramitsel bronzu ve piramitsel tapınaklarıyla öz kardeş olarak kabul etmek gereklidir. Mısır'ın kötü erkek kardeşi tarafından parçalanmış "Öküz-Oziris" dini menkıbelerinde, uçsuz bucaksız stebe sahip olmak için atlarla öküzlerin eşit olmayan savaşının ideolojik yansıması görülmektedir. O konunun nakaratına "kan, ter içinde ekmek elde etmek" gereksinimiyle, mutlu Edem'ın (Adem) yanında ilk insanları kovmaları mitolojisini de koymak gerekir. Ağır tarım emekçisi öncüler için, geçmişten gelen çobanlıkla ilgili anılar, bir yönden ürün toplama hayat geleneğinde köle ve efendisizliği, diğer yönden de mutlu bir cennet hayatını ifade etmesi mümkün değildi. Öküz-Ozirisle ilgili olarak, ehlileşmiş at dışında başka bir erkek kardeş düşünmek zordur.

Hatıra gelen göç ve halk terakkileri ve boğa kültürü döneminde, erken bakır öküz ve daha geç bronz ilk dönemini

ayırt etmek gerekir. Bu iki evrenin karşılıklı mücadelesi, bakır öküzlerin, merkezi Avrasya step sınırları arkasına taşınmasına sebep olabilirdi. O zaman boğa kültürü bakır dönemini temsil eden Boğa-Oziris'in kötü karakterli erkek kardeşi rolünde bronz öküz ortaya çıkar. Metal döküm alanında teknik bilgilerin ilerlemesinden başka, teknik vasıtaların gelişmesiyle de öküz kültürünün daha kısa evrelerinin teşekkül etmiş olmaları mümkündür. İlk başta hâkim olan öküzün kızağa bağlanması ve üstüne binilmesi, arabanın icadıyla mürekkepleşmiş olmalı. Savaş alanında silah olarak hazırlanan her yeni ürün, aynı şekilde teknik gelişmeler, güç dengelerini bozarak, zayıf unsurlar, steplerde büyük veya küçük halk göçü dalgalarına ve geniş meraları galiplerin kullanımına bırakarak uzak kıyılara sürülmelerine sebep olabilirdi. Sığır, araba, demircilik sanatı, at, eyer, kalkan, yay ve ok, mızrak, kılıç, hançer - işte bütün bunlar halk göçleri ve etnik karışmalara sebep olan, ayrıca eski dünyanın her yerine yayılmış olan gelenek ve törelerde, mitolojik menkıbelerde, astronomi anlayışlarında, folklorda müşterek ve aynılık gösteren noktaların tespit edilmesine imkan veren temel maddi ve teknik faktörlerdir. Ben bununla tek ve ortak bir kültür ışınlarının yayıldığı, ortak bir hazne görevi icra etmiş olan, engin otlu steplerin uygun yerleşim merkezilerinin göz önde bulundurması gerektiğini kastediyorum. Göçebe hayat ve kültür elbette, sadece Pamir'in üst kısımlarında değil, aynı şekilde hayvan beslemeye imkan sağlayan engin steplerde de gelişmiştir. Yafet *("Yafet Kafkasya'sı" ifadesiyle, büyük Tufan'dan sonra gemiden sağ olarak çıkmış olan Nuh Peygamberin üç oğlundan biri olan ve Türklerin atası olarak kabul edilen Yafet (Yafes)'in Kafkasya yönüne giderek yerleştiği rivayet edilmektedir – ç.n.)* Kafkasya'nın dar dağ boğazları da hayvancılık kültürünün ilk anavatanı ünvanını az çok taşımaktadır. Dağlar, ortak

insan kültürünün başladığı yer ilizyonu kurarak, kültür etaplarının oldum olası kolayca bulunmasına saplanıp kalan bilim admalarının ilgisini çekmektedir. İnsan tarafından vahşi hayvanların benimsenmesi sürecinde, hiç şüphesiz en zor görev olan atın ehlileştirilmesi, sığıra tapınmanın uzun soluklu tecrübesi esasları üzerinde icra edilmiş olabilir. Eğer öküz, burun halkası sayesinde "iple" (bağlanarak) gittiyse, o halde vahşi at da ağzındaki bronz gemi hisettikten sonra sakinleşebilirdi. Binek atının tezahürü ve demircilik zenaatını müteakip gelişimiyle (yeni demir üretim-döküm tarzları) ortaya çıkan göçler, kabile ve lehçelerin daha yoğun bir etnik karışıma zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı atın, kolonistlerin dil özelliklerini ve antropolojik emarelerinin durağanlığını sağladığının altının çizilmesi gerekir, çünkü o, sahiplerine büyük askeri ve kültürel üstünlük kazandırarak, şu veya bu köşede olan çok sayıdaki yerlilerin, içine küçük grupların girmesine imkân vermektedir. Bu nedenle yerli halkın arasında atlıların erimesi olağan bir kural oldu. Bir adamdan oluşan hafif süvari, kadın ve çocuklar olmaksızın daha hızlı ve kolay hareket edebilirdi, şartlar buna uygun imkân veriyordu. Bütün bölge ve şehirleri fetheden, aileleri olmayan askeri birlikler, aynen Pers Monarşisi sınırları içindeki yerli halkın, büyük topraklara hâkim olan Makedonyalı Aleksandr'ın ordusuyla karıştığı gibi, yerli haklarla karışmak zorundaydılar. Sığır yetiştiriciliğine ait dil ve antropolojik ilk kültür emareleri, sadece Mezapotamya'nın iki nehri arasında değil, muhtemelen Nil havzasında da binlerce yıldan fazla etkin olmuştur, at yetiştiricisi Hetler ve Giklerin dilleri hakında, bu halkların tarih sahnesine iki bin yıl önce çıkmış olmalarına rağmen, bilim âlemi şu ana kadar müspet bilgilere sahip olamamıştır. Het hiyeroglifleri kendi Şampolyonu'nu beklemektedir. Demirden silah hazırlama, sığır yetiştiricileri-

nin izinden bronz atların steplerinden çekilme ve esaret sonucunu doğurmuş olmalıdır. Kadim Doğunun tarihinde halk hareketlerinin bu kuşağı Elemitler, Giksler ve Hetlerin istilalarıyla müşahede olunmaktadır. Mezopotamya, Küçük Asya, Suriye, Mısır hepsi de kumlu Arabistan'dan değil, ama merkez Avrasya steplerinden gelen atlıların yıldırım istilalarına uğramışlardır. Onların askeri kollarının hızla erimesi, Arap çöllerinden adım adım çekilen Sami toplumunda aldatıcı bir etki göstermiştir. Atların hızlı hücumları, muhtemelen o dönemin tarihi ufuk çizgisininin değişmesi sayesinde, yeni politik kasırgalara ve zaten çok kıt olan çivi yazılarıyla olan kroniklerle bağların yok olmalarına sebep oldu. Bu duruma göre, biz, dillerin karışması ve politik kasırgalarla kulelerin yıkılmasına refakat eden Babil kıyameti/yıkımı fikrini kabullenmekle mükellef değiliz. Atlıların hararetli akınları, eski sığır yetiştiricilerinin yüksek yapılarını küçültebilir ve onların mağrur düşüncelerine gem vurabilir miydi?

Minusin bölgesinde, burnunda yular iziyle, at suratlı figürüyle tasvir edilen taş kadın heykellerinin ortaya çıkmasıyla ayırıcı vasfa sahip olan atlı süvarilerin istilaları dönemini parantez içinde belirtelim. Mahmuz, değirmen taşı ve ark izleri gibi arkeolojik kalıntılara göre hüküm verirsek Güney Sibirya'da çiftçilik muhtemelen Nil, Dicle ve Fırat havzasından eski değildir. Bilimsel edebiyatta Minusin Bölgesi arkeolojisi, oldukça açık yaşam tarzı ve at kafası tasvirleri genellikle bir takım korkunç mitolojik hayvanlar olarak alıntılanmaktadır (Bkz. resimler).

Büyük Tufan ve Kıyamet Günü Fikirleri

(Mesih fikrinin tarihi kökleri)

Kitabı mukaddes menkıbelerini ve hususiyetle de peygamberlerin kitaplarını analiz ederek, Ön Doğu ülkelerinde, Büyük Tufan ve Kıyamet Günü ideasının, İsa Peygamberin güzel ifadelerine göre "mağrurların yüksek aklı" ve "zalim kibrinin" sonu olduğunu öngören, kuzeyden mütemadiyen gelen halk istilalarının şiirsel tasviriyle olduğunu, tespit etmek hiç de zor değildir. Peygamber Yeremya'nın kuzey atlılarının istilasının tasviri: "Suları bir nehir (Nil) gibi kabaran kimdir? Suları ırmaklar gibi çalkalanıyor."

"Sion'a doğru bayrak kaldırın, kaçıp sığının, durmayın; çünkü ben şimalden bela ve büyük felaket getireceğim".

"Allah şöyle diyor: işte şimalden sular yükseliyor, onlar taşkın sel olacak, diyarın, bütün içindekilerin, şehrin ve onda yaşayanların üzerine taşacak; o zaman insanlar feryat edecek ve diyarda oturanlar uluyacaklar." Sığır hâkimlerinin eski dünyası yok oldu. Ama o dönem insanlarının gözünde bu, elbette, bütün dünyanın yok olması demekti, zira az sayıda serbest olmayan insanların kalan küçük kısmının, insan olarak sayılmış olduğu şüphelidir? Geçmiş günlere şahitlik etmiş peygamberlerden aktarmalara devam ediyoruz:

"Kuvvetli atının yere vuran tırnakları sesinden, cenk arabalarının velvelesinden, tekerleklerin gürültüsünden, elleri gevşediği için babalar dönüp çocuklarına bakmıyorlar..." "İşte şimalden bir kavm geliyor ve büyük millet..." Aşağıda açıkça bütün dünyanın değil, sadece onun hâkimi olduğu sınıfın ölümünden bahsedildiğini, sonraki ifade açıkça göstermektedir: "...Bütün Filistinlileri helak etmek günü geldi.." "Çünkü ona karşı şimalden bir millet çıkıyor, onun diyarını viran edecek ve onda oturan olmayacak, insan da hayvan da kaçıp gittiler." "Ellerinde yay ve kargı var; insaf-

sızdırlar ve merhametleri yok; sesleri deniz gibi gürlüyor; atlarına binmişler, her biri sana karşı dizilmiş cenkçi gibi ey Babil kızı." "Ve Babil'in üzerine göklerle yer ve onlarda, onların hepsi sevinçle terennüm edecekler; çünkü şimalden onun üzerine helak ediciler gelecekler, Rab diyor" ***(Yeremya: bab /ayet: 46/7, 4/6, 47/2-3, 50/41, 47/4, 50/3, 50/42, 51/48).***

Ezelden beri tarihin politik yumakları (yığınlar) kavşağında bulunan küçük bir Yahudi topluluğu, tarihi tesadüfler sayesinde "vaad edilmiş toprakları" elde etmiştir ve etrafında bulunan güçlü komşularının daimi olarak kendilerine tatbik ettiği baskı ve zulmü tecrübe etmek zorundaydılar. Eski hâkim sınıfın üstünlüğünü yıkan yeni meçhul fatihlerin dışarıdan istilaları, ilk zamanlarda bütün eski bağları lağvetme ve geniş fetih operasyonlarının başarılı şekilde sonuçlanmalarına bağlı olarak muhtelif kurtuluş manifestolarıyla aynı anda olmalıdır. Muhtemelen, durumlarının basitliğini anlayan yabancılar, hemen eski kölelik somununu sıkıştırmak istediler, ama bunun için ilk olarak, ele geçirilen büyük rezervlerin tükenmesi ve taleplerin artırılması, ikinci olarak geleneksel hâkimiyetin karmaşık sisteminin öğrenilmesi ve benimsemesi gerekiyordu. Bu nedenle alt sınıflar için aradaki fasıla oldukça uzun olmalıydı. İşte bu nedenle, eski hâkimlerin düşüşü ve bütün "Babil kulelerini" istila eden "bütün dünya" (doğu şehir dünyası için) halkların yeni akınlarıyla olan baskınlar, ezilen sınıfların ve halkların katılımı ile birlik oluşturduğu izlenimi vermeliydi. Yerel rakiplerin şahsi çatışmaları herhangi bir fasıla sağlayamadı, çünkü savaşan taraflardan birini zaferi sosyal bakımdan "statu quo ante" anlamına geliyordu. Ezilen sınıflar ve halklar, kendi güçleri ile maruz kaldıkları siyasi ve iktisadi tecrid ve zulmün zincirlerini kırma imakanlarına sahip değillerdi, arzuyla bekledikleri Savaof'un, bütün günahkârları ateşe atan ve acı çeken

halkın açık yaralarını saracak "öfke silahını" kuzeyden gönderdiği o anı sabırla beklemekten başka bir çıkış yolları da yoktu, Kir, Babil esirleriyle birlikte İşaya Peygamber'den istisnai bir şehadetname alarak bunu gerçekleştirdi: "Önümde milletlere baş eğdirmek, ve kıralların belini gevşetmek, ve kapıları kapanmasın diye önünde kapı kanatlarını açmak için elini tuttuğu Koreşe, mesihine, Rab şöyle diyor..." (İşaya: bab/ayet 45/1). Yahudi halkının bilgeleri, eskinin politik değirmen taşlarının dönen dingili gibi önemli olan "vaad edilmiş toprakları" işe yaramaz bir hediye olarak görüp Savaof'a şükran duymadılar, ancak kuzey göçebe hayatının kendileri için bilinmeyen doğal patlamaları konusunda halka moral vermek için yeterli medeni cesareti gösteriyorlardı. Stepin yoğun mera ekonomisinde, belli normdan fazla hayvan ve insanı besleyemez. Step sakinleri, mevcut bütün uçsuz bucaksız otları doldurarak bu norma kadar çoğaldılar, daha sonra ise doğal gereksinimler nedeniyle, ekmek için bütün savunma ve hücum araçlarının kullanıldığı uzun soluklu, kızgın ve öfkeli kavgalar dönemleri başladı. Yerleşik kültürlerin zengin şehirlerine gitmenin tek kolay yolununa sahip olarak, step hayatının gözü dönmüş bu kişilerini yaratanın, o yıkımlar olduğunu tahmin etmek zor değil. Peygamberler için, kuzey halklarının su baskınlarına uğramaları, taş ve bakır idol-putlarıyla kibirlenen şehir geleneğinin piskopos-hakimlerine boyun eğdirmek Tanrı'nın bir cezasıdır. Steplerde, muhtemelen yüzlerce yıl uzayan barışçıl yaşam dönemi başladığı zaman, Ön-Doğu şehirlerinde bütün küçük halk kitlelerinden idolleri toplandı ve bunların yerine "Babil kuleleri" yükseldi. Ama steplerde kısa öfkeli dönem başladığı ve barış güneşinin kaybolduğu zaman, güneyde zenginleşen şehirleri için dehşetli bir mahkeme başladı. Peygamber Yeremya dokunaklı bir şekilde kuzey halkına şöyle dedi:

"Ey sen Rabbin kılıcı, ne vakte kadar susmayacaksın? Kınına gir; rahat et de sus." (Yeremya: bab 47/ ayet 6).

Peygamber Hezekiel'de, şimal halkları, günahını Rabbe itiraf ederek yukarı çıkıyorlar. O, Gogo'nun peygamberliğini söyleyerek şöyle diyor:

"Tanrı böyle diyor: Roşun, Meşekin ve Tubalın beyi Gog (Tubal demircidir), işte ben sana karşıyım, ve seni geri çevireceğim..., seni ileri götüreceğim ve şimalin kıyılarından seni çıkaracağım... ve seni İsrail dağları üzerine getireceğim... ve çenelerine çengeller takacağım, seni ve bütün ordunu, atlarını ve atlıların...., Gomer ve bütün ordularını; şimalin sonlarından Togarma evini, ve bütün ordularını, seninle berbaber çok kavmları çıkaracağım ve sen bütün ordularınla ve yanında olan kavmlarla İsrail dağları üzerinde düşeceksin....Bu son gün olacak... kavmlar beni bilsinler ki, ben Rab'im diye , Magog üzerine diye, seni dünyaya getireceğim..." ***(Hezekeil: bab -15, 16, 38 ve 39).*** Kuzey halklarının periyodik ve sürekli istilaları, onların yeni akını için peygamberlerde tam inancı oluşturdu. Doğunun yerleşik halkı üzerinde korkunç mahkemenin yakınlığını bahane ederek Peygamber Yeremya, önceki(peygamber)lerin, eski günlerde olanları bildirdiklerine göndermelerde bulundu:

"Rab Yehova şöyle diyor: onlara karşı seni getireceğim diye o günlerde yıllarca peygamberlik etmiş olan kullarım İsrail peygamberleri vasıtası ile eski günlerde kendisi söylemiş olduğum adam sen misin?" (Hezekiel: 38/17).

Bu sözler, kadim Avrupa halklarının mesih beklentilerinin tam olarak özünü ortaya koymaktadır. Tanrının büyük mahkemesi hakkında kitabı mukaddesin dini şiirleri, İşaya peygamberde zirvesine ulaşır. İşaya'nın coşkulu sözleri, sahip olduğu sanatsal tarzıyla bugüne kadar canlılığını ve etkisini korumuştur; ancak şiir dilinin en güzel örnekleriyle

kıyaslanabilir. İşte "Amosov oğlu, İşaya'nın Babil hakkındaki kehaneti":"Tahsis ettiğim kimselere ben emrettim, evet öfkemden ötürü yiğitlerimi, benim büyüklüğümle şenlik edenleri çağırdım... Bütün memleketi viran etmek için Rab ve gazabının silahları uzak bir diyardan, göklerin ucundan geliyorlar. Ağlayın! Çünkü Rabbin günü yakındır; her şeye kadir olan tarafından bir yıkım geliyor. Bundan dolayı bütün eller gevşeyecek ve her insan yüreği eriyecek... ve şaşıracaklar; onları ağrılar ve elemler tutacak; doğuran kadın gibi ağrı çekecekler; şaşkın şaşkın birbirlerine bakacaklar; yüzleri alev yüzü. Memleketi çöl etmek için, ve suçlu olanları helak etmek için, işte Rabbin günü, acımayan günü geliyor. Çünkü göklerin yıldızları ve onların yıldız kümeleri ışıklarını vermeyecekler; güneş doğunca kararacak ve ay parlak ışığını vermeyecek... Ve onların kötülüğünden ötürü, ve fesatlarından ötürü kötüleri cezalandıracağım; ve korkunç olanların gururunu alçaltacağım... Bundan ötürü gökleri titreteceğim, ve kızgın öfkesi gününde dünya yerinden oynayacak..." (İşaya:13/ 3-13). Eski Yahudi peygamberlerine, yorumlarımızda yer vermeye gerek görülmemektedir. Onlar, dini ideolojilerinin, ekonomi ve teknikle olan sıkı ve yakın bağlantısını fevkalade güzel ifadelerle ortaya koydular. Sadece, günahkârların üzerine gelecek olan su baskını ya da büyük mahkeme fikri değil, ayrıca günahkâr dünya üzerinde büyük mahkeme kuracak olan kurtarıcı Tanrı-oğlunun ikinci defa geleceği ideası da tamamen ekonomi ve teknikten kaynaklanmaktadır. Kuzeyin sınırsız steplerinden sayıları az ama atlı savaşçıların muzaffer akınları, onların sığır sahipleriyle olan kısa karışmaları, eski doğunun küçük halklarının esaret zincirlerini kırması, Hıristiyanlık dünyasınca bütünüyle özümsenen, dini-etik tasavvurlar için maddi temellerin kurulmasına imkânlar sağladı. Eski Yahudilerin ve diğer küçük

ezilmiş halkların Mesih inançlarının en merkezinde, aristokrasi yaşam tarzı hâkimiyetine darbe vurmuş olan bozkırın atı yerleştirilmiştir. İnatla Mısır'ın boğa-Tanrısı Apis, Mezopotamya Kerublarının kitabı mukaddes buzağasına tutunarak hükmeden sınıfların olduğu yerde, halk kitlelerinin sempatisi ve sevgiyle step atına sahip olmak zorundaydılar; yaşam tarzlarında beliren nadir olaylar onların serbestliğini müjdeledi, hâkim sınıfa da keder ve korku verdiler. Peygamberleri okurken, bekledikleri kurtarıcının, at biçiminde tasavvur ettiklerini anlamak zor değil: "Sana yöneliyorum ve gem vuruyorum." Şunu da ekleyebiliriz: "Sen kindar boğayı yıkıyorsun ve onunla ezilmiş halkını serbest bırakıyorsun", "onlar gerçek Tanrının (senin) boğa olduğunu idrak ediyorlar." Peygamberden devamla: "Eski günlerde, benim konuştuğum sen değil misin..." Kitabı Mukaddes peygamberliği, bütün diğer halk şiiri biçimleri gibi, eski Doğu halk yığınlarının binlerce yıllık cefa dolu hayatıyla ve yüzyıllarca işleyen bir kalıba göre teşekkül etmişlerdir. Mütemadiyyen tekrarlanan konuşmanın, şiirsel benzeşme ve örneklerin döngüsü - halk bilgeliğinin karakteristik özelliğidir, zira tarihi hayat da bir döngüdür ve tekrarlanır.

Öğüt Gemisi

(Güney Avrupa Kültürünün Doğuşu)

Boğa aristokrasisi, mağrur atın toynakları önüne düşmek için hiç de çıkmaz sokakta değildi. İlahi akt "son günde" kurtulaşa ermeleri için inanlılarına gemi yapmayı öğretti. Sığır yetiştiriciler, kendi ilahlarıyla uzlaşma için yeterli temele sahiptiler, çünkü bozkırcıların inşa etmeyi beceremeyecekleri gemi, ezelden beri bütün dünyayı su baskınından kurtacak sığır-tanrısının "öğüdü" idi. Suları yüksel-

sin, bütün sert toprağı kaplasınlar, ama peygamberin söyledi "insanların emniyetle oturduğu" adalar (Hezekiel: 39/6), deniz kıyısında yaşayıp ve gemicilikle uğraşan Nuh'a (bütün müminlere), korkunç at toynaklarından kurtuluş için emin bir sığınak verdi. Anakarada zafer kazanan ata karşı gemi ve "Öğüt gemisi" kültü böyle doğdu. Tanrısal öküz, kendi inanlılarına şöyle demişti: "Bırakın atın sevenleri karada coşsunlar, ben ise, batıdan devasa direklere kadar yayılan denizi tamamen sizin emrinize veriyorum." Biz, gemilerinin arkasından ağır taşlar fırlatarak düşmanları üzerine galebe çalan Poseydon'un oğlu tek gözlü dev Polifem'in öfkesinden gemiyle sıvışan Odisey'in cesaretini biliyoruz.

Çünkü fethedilen ülkelerde yaşayan at sevenler (inanlılar), gemi inşaa sanatını kolayca benimsediler ve sığır yetiştiricilerini izlemeye koyuldular. Denizin karşı kıyısına geçen Yunanlılar Zeus'un boğasını karanın sahibi, karşıtları ise Poseydon'u atını denizin efendisi yaptılar. Çağdaş tarih bilimi için doğunun ortaya çıkışı, eğer Yunan halkının tamamı değilse bile, onun şehir aristokrasisinin kültür çekirdeği gayet sarih olmalıdır. Doritslerin kuzeyden hücumu, muhtemelen Appenin yarımadaları latin halkları temelinde Etrüskler'i oluşturan Yunan aristokrasisinin diğer kısmı gibidir. Yunan-Roma kültüründeki gemi takımları ve piyade düzeninde ortaya çıkan sıkışık nizamı doğuran elementler, kıta halkına fevkalade yabancı idi. Eğer onlarda zaman zaman kuzeyliler hâkim olsalardı, o zaman efsanevi Kralların hâkimiyetleri muhtemelen tasfiyeyle biterdi. Gemi kültünün Yunan dini hayatında açıkça hüküm sürdüğü görülmektedir: ναος («naos”), νηος (“nios”), νεως (“neos”), ναυς (“navs”), νεως (“neos”), νηος (“nios”), - aynı zamanda Tanrının dünyadaki yaşam yeri, tapınak, puthane ve gemi, tekne, kayık, Atina'daki topluluğun yöneticisi ideaları “ναυκϱαϱος»

("Navkraros") yani gemi başkanı/yöneticisi kelimesiyle karşılanmaktadır. (Greko-Latin haçının ortaya çıkışı hakkında bakınız yazarın tezleri "Buryatovedeniye " No:1-2, 1928). Gemi kültünü, ilk Hıristiyan kiliselerinin ilkörnekleri olan Roma bazilikalarındaki nefler-gemiler göstermektedir, ayrıca günümüze kadar var olan mezar şekilleri. Step halklarının tahrip edici baskınlarından fasılasız acı çeken eski Doğu halkları, huzurlu adalarda yerleşmek için ölü ruhlarının manastırının temeline sahip oldular. Orada kayık-tabutunda yüzerek, yeryüzünde acı çeken ruh, "baş dinlendirecek bir yer" ve istenen huzuru bulmalıydı. Akdeniz kıyısı sakinlerinin her ölüyü kayığa yatırdıkları gibi, hayvan yetiştiricilerinin de her ölüye, yüksek at ve öküz olarak ayırmayı gerekli saymaktadırlar. Bozkır ve deniz göçlerinin temel prensipleri birbirinden küçük farklılıkları vardır: birinciler için at ve öküzler neyse, ikinciler için gemiler aynı amaç ve tek ideolojik değeri ifade etmektedir. Aynı mantıki gereklilikle birinciler, atlar ve bitkilerin çoğalması için gerekli olan gökyüzünün fizyolojik fonksiyonları fırtına ve yağmuru, ikinciler ise direk ve sereni, öküzlerin koşum boyunduruğu ve okuyla bir tutarak, tekneyi ilerleten rüzgârı (Tanrı'nın ruhu) ilahlaştırdılar. Öküz ve atların hareketli ve toprak sürme halindeki boyunduruk ve koşumlarının aynılığı, acı çeken tanrı oğullarının ikizler kültünü doğurmuştur. (Romul ve Rem, Yunan ve Romalıların Dioskurları, Moisey ve Aaron, Kâin ve Avel, İsav ve Yakov vb. Biz dilbilimcilere şu soruyu sorabiliriz: Yunan Zeus ismi, at veya boğa çifti adı olan - "ςευγος» ("Zevgos") dan, ayrıca Dionis-Bahus adı "iki" sayısından mı geliyor?) Her halukarda ikizler kültünün temellerini anlayabilmek için güneş ve ayın, sabah ve akşam kızıllığının seçilmesi, bize fazla verimli görünmemektedir. Gök cisimlerini bilim adamlarına bırakmak ve tarım ve hayvancılık ekonomi ve tekniği-

ne dikkatli bir şekilde bakmak daha iyi olmaz mı? Tohum ekmek için toprağı pullukla süren, şairin dediği gibi sır ve kutsallıktır: "put ve haç kutsallık sembolüdür. Senin ve etrafındakiler üzerine hep barış ve sevinçtir!"

Bakır-bronz boğacılar arsitokrasisinin kendi mahiyetiyle birlikte, bronz ve demir atların hücümları önünde ön Doğunun deniz kuşağından, "mutluluklar adası"na çekilmesi, boğa inancı dünya görüşünün hâkim olduğu Ege Adası Kültürü'nün teşekkül etmesine ve akabinde de Avrupa'nın güney yarımadalarına yayılmasına sebep olduğunu gerektirir. Boğa-Zeus'un katılımıyla olan Yunan mitolojisindeki devler savaşını, Tanrılaşmış hayvanlar öküz ve atların savaşının psikolojik yansıması olarak görmek gerekir.

Truva Atı

(İlyada ve Odissey'in Doğuşu)

Zamanla rengi solmuş ve geç dönem işlemelerden dolayı bozulmuş Truva destanı kahramanlarının tiplerinde, aynı motifleri bulmak zor değildir. İlk olarak vatanlarını savunan Tanrısal Hektor ve hızlı Ahilles, ikinci ise onları geri püskürten, bütün emareleriyle öküz ve at hayatı yaşam tarzının kahramanları. Tevekkeli bılina yapıcıları, onları Truva duvarları altında, boşuna hızlı koşuda yarışmaya zorlamıyorlar? Onlardan biri yavaş-önemli, ama toprak ve şehirlerin sahibi boğa, diğeri ise harp meydanında rakip tanımayan çoşkun ve süratli olan attır. (Bu arada Ahilles'in atları insan gibi konuşabilirler). Kurnaz Ulis'in sadık tahta atı, kendi kaderlerini Penelop'un keyfiyetine bırakarak gemilerle kaçan sığır yetiştiricilerinin "parlak-bakır" şehirlerinin düşüşünün gerçek suçlusu olarak sahneye çıkar. Güzel Eleni'nin, Homer'de ihtilaf vesilesi olan Paris tarafından kaçırılması,

daha sonra sahte tahta atla zafer kazanan, hezimete uğramış sığır yetiştiricileri için çok iyi bir bahane oluşturmuştur. En ağır yaralar zamanla iyileşir, acı hatıralar küllenir, bununla beraber "Atalarımız kutsal İlios'tan yüzkarasıyla mı kovuldular? " düşüncesi doğabilir. Zamanla doğu firarisi Yunanlılarının, bir zamanlar Odissey ve Hektor'dan zarar gören halklardan, kuzeyden gelenlerin de katılımlarla oluşturdukları birlikte kendi Ahilles'lerini ortaya çıkarttılar. Bu şartlarda, kendilerini muzaffer addederek, ana vatanlarının tahrip olması kaderini tersine çevirmek zor değildi. Üstelik hiç kimse, milli onurları için "Geçmiş dönem işleri" hakkında şiirsel rüyaları hoş görmelerine kimse engel olmadı. Homer'de, Troya denizi kıyısındaki filo olmayışı, step atlılarının hücumları altında kalan ön-doğu şehirlerinin yıkımı hakkındaki eski halk şarkıları konularının Yunan rapsodileriyle olan başarısız taklidinde açıkça bahsedilmektedir. Yunan rapsodileri Ahilles'i eski kahramanı ilan ettikten sonra, gemilerle ayrılamadı ve onları deniz kıyısında bulunan şehirlerin muhasarası için karaya götürürler, demek ki, güçlü olan kaderini tayin etmektedir. Şairlerin paletlerinde, güçlü şehrin karadan muhasaraya almayı tasvir edecek hiçbir renk bulunmaz. Odissey'in hazır cevaplılığı ve zekâsına büyük bir değer katmayan büyük tahta atın gülünç şekilde sürüklenmesini, ancak hiçbir zaman doğru bir şekilde büyük şehir muhasarası yapmamış halk uydurabilirdi. Eğer bu kurtarıcı at değilse, o zaman, şairler bütün Yunan savaşçılarını yüzkarasıyla şehirden tard edilmeye zorlamışlardır. Savunmaları iyi kurulmuş şehrin muhasarasında bel bağlananlar yerine, Homer, İliada'da savaşçıları normal sahra savaş taburu nizamına sokuyor; kayıklarda yüzen Yunan kahramanları bir yerlerden atlar ve arabalar edindiler. Homer'de, Truva'nın on yıllık muhasarasının en ilkel stratejisi bile, bütün Homeridlerde *(bu*

ifade Homeros'un poeması İliada'da Tanrıların gülüşlerinin tasvirinden türetilmiştir – ç.n.), Yunanlıların, Truvalılarla yapılan sahra savaşları, harikulade tasvir edilmişlerdir. Ahilles'in Truvalalılara karşı savaşma isteksizliği, eskiden yabancı kampında olmasını ifade eder. Onun, Agamemnon'la düşmanlığının sebebi bir kölenin ihanetidir; daha sonraki barışma ise sevilen halk kahramanı Patrokal'ın ölümü için intikamdır. Şairin bütün çabalarında, Ahilles'in, Menelay, Agamemnon'un ön sahnede uzun rolleri, üstü örtülü bir şekilde karıştırılmaktadır, Priam, Hektor, Andromah ve Priam'ın kızları ve oğulları Truva destanının başkahramanları olarak kalmaktadır ki, bunlar zarar gören Yunanlıların en sevdikleri halk şarkısı kahramanlarıdır. Hiçbir halk destanında, Homer'in İlyada'sında olduğu gibi yenilmiş düşmanların acı ve kederinin bu kadar tasvipkar tasvir edilişini bulamıyoruz; okuyucuyu doğallığı ve gerçeğe uygunluğu ile hayrete düşürmektedir. Truvalıların hüzünlü kaderinin bu kadar parlak tasvirini, şarkıcıların, zafer kazanan kahramanlar vatansever hislerden anlaşılabilir.

Truva destanın ikinci kısmı olan Odisey, onun felaketi, denizlerde ve adalarda dolaşması, İlliada'nın zafer marşlarının tam bir zıtlığı ve çürütülmesidir. Eğer biz silah arkadaşı Hektor'la birlikte değerlendirirsek, o zaman Odissey'in kaderi anlaşılacaktır. Hektor'un vatanını, ailesini, karısı ve çocuklarını savunarak ölmeyi her şeyden üstün tutmaktadır; akıllı Odissey ise hızlı ata sahip olan düşmanının askeri üstünlüğünü göz önünde bulundurmaktadır ve kendi kaderini Penelop'un keyfiyetine bırakarak, gemilerde biri tarafından kurtarılmak olan -tek kurtuluş yolu taraftarıdır. Odissey askeri kahramanlıkta Hektor'dan geri kalabilir, ama o ileri görüşlüdür ve doğu kültürünü, bozkırın barbar atlılarının toynaklarından kurtarabilir. Taklit edilen İliada'da, Odissey her

zaman Ahilles'in dövüşlere katılmasına çabalar, güya Tanrıların kendileri, Truva'nın mümkün olmayan çöküşünü tayin etmişlerdir; bu motiften, onun tahta at yardımıyla şehri alacağı mizahi askeri planını çıkmaktadır. Hektor ve Odissey önceleri muhtemelen, biri cesur, diğeri akıllı ve ileri görüşlü öz kardeştiler. Elleri altında, düşmanın yıkıcı darbesinden kurtulma imkânı veren donanımlı kayıklar hazır bulunurken, kolayca kaçma taraftarı olanların sayısı az olamazdı. Ön doğunun çok sayıdaki sahil şehirlerinin ortak tipi olan (Mısır da dâhil) tarihi Truva, yanan şehirden kurtulan Eney hakkında oluşan halk efsanelerinin easası olan Eneid Vergiliy'in belagatli, firari anlatıcılarını ortaya çıkardı. Eğer Truva veya Truvalılar, denizci-Yunanlılar tarafından düşürülseydi, o zaman Eney'in de denizciler için erişilmez olan anakaranın derinlerine kaçması gerekirdi. Eney'in denizlerde dolaşması efsaneleri, Odissey'in başına gelenle aynılık gösterir ve bir kez daha, İliada'nın sahte ve yeniden işlenmişliğinin altını çizmektedir. Yunanlıların, Truvalılarla olan savaşının şiirsel destanını anlatan "İliada" ("kutsal İlion"dan) adı, tamamen "Ellada" adını çağrıştırmaktadır; yani Yunanlıların kültürel-etnik işaretleriyle örülü olan Ellin, Homerid'in ilk bölümünün konusuyla olan tezatlığıyla, insana <bu kadar da olmaz> dedirtmektedir. Kendi kahramanlarının, ezeli düşmanları üzerine kazandığı zaferler hakkındaki halk şarkıları, gençler için kutsal ve değerli olan bir düşman şehrin adı altında kuşaktan kuşağa aktarılması fevkalade zordur. Üstellik Yunan şairi ağzında "Kutsal İlion", "Kutsal şehir Priama" sıfatları vd. yersizdirler. Ayrıca Ellin, Ellada, İlion gibi isimlerin, kutsal Sami isimleri – İl, İlu, El, Eloah, Elogim ile bir dereceye kadar olan akrabalığını, ancak dilbilimciler çözebilirler.

Yunanlılar ve Romalılar dillerinde boğanın çifte ismini –Tauros'u- muhafaza etmişlerdir, Taurus ismi, yine öküz,

boğa anlamına gelen "toora" ve "tore" adlarıyla çok benzeşmektedir. Bu konuda haklı olarak şu soruyla Yunan diline başvuruyoruz: "ιστα + ταυρος" ("ista-tavros") bileşiminden türetilmiş olan "στνρος" ("σταυρος" kelimenin doğru şekli budur, baskı hatası olabilir –ç.n.) ("stavros") - ("krest") kelimesi, "τα-τα ("ta-ta") (veya "το-τα»- "to-ta") hecelerinin tekrar edilen çağdalaşmış hali ve baştaki kısa "ι" sesi ise kalın bir tıslama konsonuyla mı gölgelenmektedir? ("ισταταυρος ("ıtavros") – ισταυρος ("istavro")–σταυρος ("stavros")"). "ιστατανρος" ("istanros") ve onun "σταυρος" ("stanros") haline kısaltılması, ayrıca "ιστος + βοευς" ("istas+voevs") bileşiminden meydana gelen "ιστοβοευς" ("istovoevs") ("pulluk oku" yani harfiyen "boğa/sığır direği" demektir) manasına da haizdir. Bu şekilde "stauros" isminin, boğanın, Sami göçmenlerinin dini inançlarında kendinin doğulu adı olduğu dönemin geçmişten kalan izi olarak incelenebilir. Anlaşılan, daha sonraki dönemlerde "Tauros" Yunan-Latin halklarında, dini şiirde varlığını devam ettiren öküzün kutsal adı olarak kalmıştır.Böylece, bizler Eney ve Odisey'in – kuzeyin atlılarının hücumlarından Akdeniz sahili adalarına kaçan Doğulu Samililerin ortak tipi olduğuna dair sağlam dayanaklara sahibiz. Bu deniz haydutları daha ziyade erkeklerden müteşekkil idi, zira denizciliğin ilk dönemlerinde, kadınlar risk oluşturdular; kaybolan Penelop ve Elen'e mukabil, Avrupa'nın harikulade yerli "Sabinyanok"unu (Boğa Zeus mitlerinde) kaçırarak, doğal bir kural olarak, yerli vahşileriyle karışmak zorundaydılar. Diller ve antropolojik tipler kayboldular ama Semitik Doğu'nun boğa kültürü, kendi geleceği ve gelişimi için uygun mecralar buldu. Onların kültürlerinin toplumsal, sınıfsal ve şehirsel özelliklerini anlayabilmek için Yunan ve Romalılar'ın elementer kültür tarihiyle tanışmak yeterli olacaktır. Yunan dilinde olduğu gibi Latin

dilinde de - köylü, kaba, vahşi, nezaketsiz terimleri tamamen özdeştir ve aynı kelimeyle ifade edilirler ("αγριος" ("agrios"), "αγριοκος" (agriokos"), "αγροικια" (agrikia"), "agrestis"). C. İngrem'in ifade ettiği gibi ("İstoriya Rabstvo // Kölelik Tarihi. İngilizceden çevirisi – Juravskaya, St-Ptrb., 1986:39): "Köle sayısı, özgür insanların sayısından üç, dört ve hatta on kat fazla olmuştur" (Isparta'da 220 bin İlot ***(eski Isparta'nın çiftçileridir ve devletin asli unsuru sayılırlar durumları itibariyle kölelerden pek farkılılık göstermezler – ç.n.)***, 32 bin Ispartalı. İngrem: 42), tek Yunan halkı ve kültüründe bahsetmek gülünç olur. Eğer Yunanlılar, atalarının Pelazgin dili ("deniz dili") hakkındaki efsanlerini kabul ediyorlarsa, Atinalılar kendi soylarının Pelazlardan geldiği gerekçesiyle gurur duyuyorlarsa, onların eski Pelazgin dili mitlerine başvurduktan sonra sanatı, şiiri, mimarisi ve biliminin, Yunan dilinde konuşan ve Robinsonvari kültürü emen o halkın genetiğine atfedilmesinde, temel Yunan sanatı var mıdır diye bakılmalıdır? Eğer kültür yeni zeminde sonraki gelişim evresi için yeni yollar bulmuşsa, bu elbette kültür ailesini benimseyen yabanilerin dâhiyane doğalarına bağlı değil, doğunun kültür taşıyıcılarına yeni coğrafi çevrelerin – insanın enerjisini artıran, zihin etkinliği, hazır cevaplılık vs. yetilerini geliştiren deniz şiirlerinin yaptığı etki daha doğrudur. Sürekli sert bölgede yaşayan insan, acele etmeden, geleneksel olarak atalarının kurulu öğüdüne göre yaşar. Hiçbir yere acelesi ve heyecanı yoktur, çünkü vahşi Yakutlar'ın deyimlerinde ifade edildiği gibidir: "gök çökmez, yer yıkılmaz" İnsan uzun süre denizde yüzdüğü zaman durum tamamen başkalaşır: onun altındaki katman daima sallanır, her dakika tetikte olmak ve her ikisini de gözlemek gerekir. Eski yüzme şartlarında kürekli kayıklarda sadece şahsi güç, anlayışlı olma ve yeni durumlara uyum sağlama becerisi insanları kaçı-

nılmaz yokoluştan kurtarabilir. Kürekli kayıklarla yüzme, insanları disipline ediyor, uyumlu davranışa, grup dayanışmasını geliştirmektedir. Kadim Doğu, yeni efendilerin zulmüne boyun eğmeyi istemeyen, enerjik ve seçkin insanlar arasından ayırdı ve deniz kentlerindeki tehlikelerden korkmadı, denizcilik sanatı kaçakları eğitip geliştirmeli ve onlara cesaret ve üstünlük sahibi olma gibi bir hediye vermeliydi. Semitik Doğu'nun kaçaklarının Güney-Avrupa kültürünün özgünlüğünü, farklılığını, değerini, aksaklığını araştıran tarihçi, Puşkin'in sözleriyle doğrudan onun beşiği olan - Akdeniz'e yönelmekte haklıdır:

"Senin şeklin onda anlamlanmış,
O, senin ruhunla kurulmuş:
Senin gibi güçlü, derin ve karamsar,
Senin gibi hiçbir şeyle yatıştıramıyoruz.

Eski Yahudilerin Totem Tanrısı

(Yahudi Tektanrıcılığının Ekonomik Temeli)

Boğalar ile atlar arasındaki mücadelyi bitirmek adına, bazı Kitabı Mukaddes efsanelerini gözden geçirme hakkımız vardır. Biz, Musa'nın bir peygamber ve eski Yahudilerin kanun koyucusu, Boğa-Tanrı karşıtı olduğunu biliyoruz. Halkın talebiyle, Aaron, altın bir buzağı yaptı ve şöyle dedi:

"...Ey İsrail, seni Mısır diyarından çıkaran ilahların bunlardır." (Çıkış:32/4) Ertesi gün halk bu Tanrı'ya "barışçı kurbanlar" sundu. Bu Boğa-Tanrının etrafında toplanmış, ona tapınan halkını gören Musa, hiddetlendi, tartıştı ve elindeki tabletleri fırlatıp onları kırdı (Aynı eser: 32/19) Daha sonra "onların yaptıkları buzağa(boğa)yı aldı ve ateşte yaktı, küllerini suya döktü" (Aynı eser:32/20)

Resim No l: Öküz suratlı kurgan heykeli. (Minusin Bölgesi, Çirkova'dan doğuya kadar olan step. Yükseklik 1 sajen, yazarın kendi çizimi).

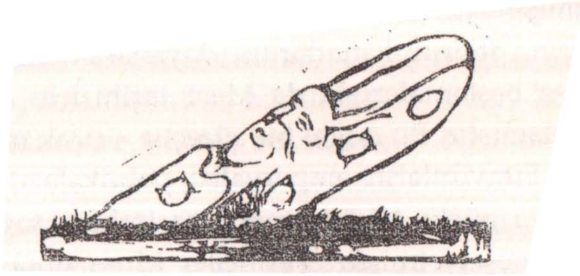
Musa'nın bu davranış tarzından onun, Hettler ve Gikslerin getirdiği Tanrısal-ata tapınan olduğundan bahsedilebilir mi? Biz Kadim Mısır tarihinden 12 Firavun Hanedanlığının sonlarında (M.Ö. 1675 yılları) Asya'dan Nil vadisine çobanlık yapan halkın akını olduğunu (daha doğrusu "halk" değil, yanlarında kadınlarının da olduğu, erkeklerden müteşekkil atlı-arabalı harektli bir ordu) ve Mısır'a "atı" ilk kez Gikslerin, tam tespit edilemeyen bir tarihte getirdiklerini biliyoruz. Giksler kısa bir süre içinde bütün Mısır'ı zaptettiler ve yeni Firavun hanedanlıkları kurdular. Fatihlerin bu kısa sürede gerçekleşen başarısı, yerli Mısırlıların sayılarının çok olmasına rağmen, elbette süvarilerin varlığına bağlıdır. Yani savaş meydanında boğa ve at çarpışmıştır. Mısırlı rahip-tarihçi Manefon'un ifadesine göre, bilimadamı tarihçiler, fatihlerin adında "Gig-sos" ismini çıkarmaktadırlar. İlk hece "gik" - "Kral/Çar", ikinci hecesi "sos" ise "çoban" anlamına gelmektedir (Bkz. C.Brested. "İstoriya Yegipta//Mısır Tarihi" İngilizce'den çeviren Vikenteva. cilt I:227).

Resim 2: At suratlı kurgan insan heykeli. (Martyanov Müzesi. Minusin şehri. 4 arşiv. Lebedinsky tarafından yeniden çizilmiştir)

Maspero'ya göre ("Drevnyaya İstoriya Narodov Vostoka//Doğu Halklarının Eski Tarihi" Moskova, 1911: 185) "şasu" adı Mısırlılarda "yağmacı" anlamınına gelmektedir. Brested, dilbilim analizi şu anlamıyla desteklemektedir: "Anıtların eski dili "sos" kelimesini bilmiyor ve Manefon akıllıca, bu "sos" kelimesinin daha geç dönem halk diyalektiğinde "çoban" demek olduğunu ekler. (Aynı eser: cilt I:227) Bu şekilde, "sos" kelimesi Mısırlılar için tam olarak belli bir içeriği olmayan, dışarıdan gelmiş, yabancı bir kelimedir. Bütün tarihçiler ağız birliğiyle, Giksleri, Sami göçebelerine eklerler. Eğer onların etnik olarak ortaya çıkışlarındaki çekirdek farklı olsaydı, o zaman hiç şüphesiz, hemen komşu Doğu bölgesinin sakinleri olarak Samilerin üstünlüğü olmalıydı. Öyleyse, Mısırlılara yabancı olan "sos" sözcüğünün fikri yapısını ve anlamını açıklamak için tek doğru yol, Sami dillerine başvurmak olacaktır. İlk olarak Sami dialektlerinde, Mısırlılarda olmayan ve "çoban" kelimesinin anlamıyla iç içe geçmiş olan "at"'ın ne anlama geldiğini tespit etmek gerektiğini kastedi-

yorum. Ve şöyle cevaplar alınır: eski-Yahudi atı - "sus", Siro-Haldeyce (Keldani) "susi", savaş zamanında SSCB'ye gelen Aysorlar (veya Asurlular) "susa" ("u" ünlüsü uzun) olarak telaffuz ederler; Arap dilinde "dabbat" – "at", "faras" – "dişi at", "muhr" "tay" demektir.

Resim:3. İnsan çizgi(özellik)lerine sahip kurgan heykeli. Başında boynız, burun kökünde at yuları görülmektedir. (Minusin bölgesi, Çirkovoy vadisi, uzunluğu -4 arşın.)

Böylece "sus" ve "sos", bu iki kelimenin aynılığı kabul edilmez; açık gözle dolaşmak veya metafizik düşüncelerle uğraşmak demektir. Yeni bir halk geldi ve Mısırlıları, daha önce görmedikleri bir hayvan "at" ile şaşırttılar, bu nefret edilen at, boğanın askeri yiğitliğini küçülttü. Boğanın inanlıları, yabancının "at"ı adıyla sinonimler - "çapulcu" "yağmacı" vb., üretmek için yeterli temele sahip değildiler. Eğer göçebe Türkler, Asya steplerinde kendilerine "Oğuzlar" yani "Öküzler" demişlerse pek çok halk tarafından bu ad – "Uzlar", "Guzlar" (Oğuz'un bozulmuş şeklidir) bilindi ise, o zaman atlı Gikslerin, Mısırlılar tarafından tuhaf ve onlara görünmeyen "susa" adının verilmiş olması hiç de şaşırtıcı olmamalıdır. "Giksos" veya "Gik-sus", yer ve zaman durumuyla tamamen uyumlu olarak "Kral-at" anlamını taşımaktadır. Bununla beraber, bazı bilim adamları Gikslerin Araplar'a dâhil bir

halk kitlesi olduğu ve Arabistan'dan geldiğini fikrini çürütmektedirler. "Sus" kelimesi Kuzey Sami lehçelerine aittir, Giksler, Het(Eti)lerin veya Sami denizini geçerek Mısır'a giren/gelen Elamitlerin bir koludur.

Gik-Sus süvarilerinin hâkimiyeti, Mısırlıların atı benimsemesi ve onların arabaya koşulması dönemine kadar devam etmiştir. Giksler rezil bir şekilde geri kovulmuşlardır. Firavunların, atların kanatlarına dayanarak Asya'ya istila saldırılarına başlamalarıyla da Mısır tarihi için de yeni bir dönem başlamıştır. Bu doğal bir süreçtir – çırak ustayı geçer. Demek ki, Firavunların emperyalist politikaları bütünüyle, daha hızlı ve güçlü şekilde manevra imkânı sağlayan atın varlığından neşet etmiştir. Tarihçiler Musa dönemini M.Ö. 15. veya 16. yüzyıl olarak tespit ediyorlar, yani Sami hükümranlığının tasfiyesinin son dönemine denk düşmektedir. Birçok tarihçi, Mısır'da Yahudilerin başlarına gelen sayısız belaları, Gikslerin, Mısır'ı istilalarıyla ilişkilendirmektedir. Yosef Flaviy *"Yudeyskih Drevnostyah//Yahudi Kadimliği"*nde bahsettiği gibi, elbette, ne yüz güzelliği ne de onun rüya tabirciliği Yusuf'u, firavunun yakın erkânından biri; Musa'yı ne bilgeliği ve ne de göstermiş olduğu mucizeler Efiopi'de ordu komutanı yapmamıştır. Bu Gikslerin, kardeşlerinin veyahut da onların atalarının hükümranlığının gerçek olaylarının masalları ve mit formundaki yegâne halk rüya tabirciliğidir. Her halk kendisinin kadim kültürünü, kendi tarihini kendisine ait gerçek olaylarla yorumlayarak, onları mitolojik menkıbeler formunda muhafaza eder. Giksler'in Asya'ya geri kovulan torunları muhtemelen, Güney Mısır prenslerine, onları güçlendiren güçlü at kültürünü öğrettikleri gerçeğini tamamen unutmuşturlar. Güzellik, bilgelik ve mucize gerçekleştirme efsunlarıyla iktidar kazanmanın safiyane fikirleri buradan gelmektedir. Eğer Yahudiler, Gikslerin bünyesinde yer alıyor

olsalardı, o zaman Mısırlılar üzerinde zafer kazanmış Yahudi Tanrısı (yani at) tarafından gönderilmiş olan 12 "Mısır işkencesi" ve aynı şekilde Yahudi halkının ıstırapları da, Mısırlıların ezilmelerinin ve aşağılanmalarının öcünü almak için rövanşı başladığında, bunlar bütünüyle bir gerçeklik özelliğine bürüneceklerdir. Yahudi Hahamlar, kendi halkının, güçlü Mısır üzerindeki hâkimiyeti hakkındaki menkıbeleri <post factum> olarak manalandırarak, değişen güç dengelerini elbette anlayamamışlardır; muhtemelen onlar, herkes tarafından incitilmiş ve ezilmiş böyle küçük bir halk kitlesinin, aniden güçlü firavunlar üzerinde nasıl hâkimiyet kurduklarına şaşırmışlardır. Kardeşleri tarafından satılan ve firavun erkânı olarak onur ve saygı kazanan güzel yüzlü Yusuf ve oğullarıyla zahire için Mısır'a giden alçak gönüllü Yakup'un efsanevi menkıbelerinin yeni redaksiyonları buradan kaynaklanmaktadır. Ama rahipler özellikle bir şeyde onların hâkim-Tanrısı atın, dik başlı Mısırlıları oldukça sert bir surette cezalandırdığı konusunda haklıydılar. Yazının gelişimine sahip olmayan bir halk, geçmişine ait kutsal tarihini, Kitabı Mukaddes'te olduğundan daha iyi muhafaza edemezdi.

Elbette Yahudilerin kutsal kitaplarında, onların hâkim-Tanrılarının bir zamanlar at olduğu bilgisini aramak boşunadır. Onların dini tasavvurlarının (antropormofizm) daha sonraki evrimini ve ayrıca Çinlilerin kendi tanrıhanlarının adından yaptıkları gibi, onların da yazma metinlerinin tahrip olmasına kadar kendi tanrılarının adından kutsal gelenekleriyle büyük bir gizem yapmayı göz önünde bulundurmak gerekir. Ama bilim mevcut sorunlar bağlamında, biri diğerinden daha az veya çok tahmini öngörülerle sınırlanmış bir çıkmazda kalacak değildir. Biz eski Yahudiler tarafından atın, tanrılaştırıldığına dair daha sağlam, doğru kanıtları göstermeye çalışacağız. Musa döneminde Navinov'un oğlu

mitolojik İsus figürü Yahudiler'in askeri gücüdür. İsus, Yunan-Latin dünyasından alınmış, Hıristiyan yazımı ve telaffuzudur. Yahudilerde "Yoşua" veya "Yegoşua"dır. İsus, Buzağı-Tanrı putunun, yukarıda tasvir edildiği gibi, Musa tarafından yok edilmesine katılmayı kabul etmektedir. O, buzağıya tapınan halkın çığlıklarına, peygamberin dikkatini çekmiştir. İsus, Musa'nın kanuni halefidir. İsus Navin'in ayrı bir kitabı şöyle başlar: "Moisey'in ölümü konusunda... Tanrı, Navin'in oğlu İsus'a şöyle dedi: benim kulum Musa öldü; kalk, Ürdün'ü geçerek sen ve bütün halk, İsrail oğullarına verdiğim toprağa ulaşın." Borusunun sesinden Davudi duvarların kendi kendine parçalandığı fatih kişi bizzat İsus'tur (Kn.İsus Navin, böl. 6). Bu bağlamda kitabı mukaddes İsus'u, önünde Truva'nın sağlam sur kapılarının ardına kadar açıldığı Yunanlıların Truva atına çok benzemektedir. İsus sadece Yahudilerin askeri önderi değil, aynı zamanda Akdenizin bütün, diğer putperest Tanrıları üzerinde zafer kazanmış olan yeni Tanrı'nın adıdır. Sonuncular arasında boğa adı ne kadar geçerse, şüphesiz, ağır giden öküzden sonra halkın sempati ve sevgisini kazanmış olan bu galip-tanrıyı ata denk getirmek caziptir ve gerekli temele sahiptir. Mezopotamya halklarının eski anıtlarında öküz çifti, fatihlerin süvari alay sancaklarında tasvir edilirler ve öküz boynuzlarıyla, çar ve papaz tacını süslerler. Bunu şöyle anlatırlar: "Biz Tanrısal soyuz, biz – öküzleriz!" Daha sonra Asur-Babil Krallarının süvari alay sancaklarında öküzlerin yerinde at çifti vardır. Ancak onların taçlarında at yelesi yoktur. Ama atkuyruğu Truva kahramanlarının miğferlerini süslemektedir. Mısır'da öküz figürü Tanrı Oziris'in aleni suretidir; İzida, çok uzun süre inek boynuzlarıyla tasvir edilmiştir ve orada Tanrı'nın koyun olarak temsil edilmesinin izleri muhafaza olmuştur. Bir zamanlar Tanrıların suretlerinin insan şeklinde olmayıp,

koyun, öküz, vs. şeklinde tasvir edildiği gayet açıktır... Mağrur at suretini Olimpos'tan çıkartmak niçin gerekliydi diye sorulabilir? At, bilim adamları önünde neyle suçlanmıştır, Zeus'un tahtı yanında olabilmek adına, onlardan nadiren atın hukuku için ağzından kaçırdığı sıradan sözler için mi? Eğer öküz böğürtüsü - gök gürültüsünü hatırlatıyorsa, aygırın gürültülü kişnemesi de az önemde midir? Eski halklar tarafından atın Tanrılaştırılması sadece Poseydon ile mi sınırlıdır? Zaman değişir, beraberinde insanların zihniyetini de değiştirir. Eğer şimdi insan, hayvan ile kıyaslanırsa, bu ona yapılmış ağır hakaret demektir, ama eskiden, toplumun ana üretim gücünün ev hayvanlarından ibaret olduğunda, hayvana benzemek şöhret kazanmak, onur kazanmak demekti. Buna da ancak Krallar ve piskoposlar cesaret edebilirdi. İşte bir zamanlar koyun ve öküz boynuzlarının kudret timsali olmasının nedeni budur. Aksi halde Makedonyalı Aleksandr, Kambiza, Musa, Nil ve Mezopotamya Tanrıları ve Kralları bu boynuzu taşımazlardı. Eğer büyük insanlar şimdi öküz boynuzları taşımıyorlarsa, o zaman atkuyrukları, yakın zamana kadar, temel giyim niteliğinde moda idiyse, Çar ve Çariçelerin taktıkları taçlar ise, linguistik ortaya çıkışları bağlamında, hiç şüphesiz, "boynuz" anlamına gelen Latince "cornu" kelimesine dayanmaktadır. Demek ki, insanlık dehalarının başlarını süsleyen defneyapraklarından yapılmış çelenkler de "cornu"dan gelmektedir (Latince "corona" –"taç, çelenk" demektir.). İnsan lisanı fevkalade tutucudur: insanlar, hayvan neslinin necip ve insanı süsleyen unsur olduğuna uzun zaman inanmazlar, ama buna rağmen "koronovatsa: taç giymek", "obrogotitsa: boynuz takmak" kelimesi kalmıştır. *(Burada fiillerin Rusça'da kullanıldığı şekilleri olan "Koronovatsa" ve "Obrogotitsa" kullanmayı uygun gördük, zira "Koronovatsya" mastar haldedir ve Latince "corona: çelenk, taç"; "Obrogotitsya" da*

mastar haldedir ve Rusça "rog: boynuz" kökünden türetilmişlerdir. Kelimelerin Rusça kullanılışlarını vermek, Rus diline haiz olmayan meraklılar için, bahse konu kelimelerin hangi kökten ve nasıl türetildiklerini anlamaya ışık tutacaktır. –ç.n.) Öyleyse, çağdaş insanlığa evcil sığırın tanrılaştırılması sorusu için başvurmak, "dedikoducu kadının çabasını hesap etmek yerine, kendi işine bakmak daha iyi değil midir?" Bununla beraber eski insanlığın önder ve kahramanlarının Tanrı-oğlu fikri, bizler için gayet açıktır ve bu boynuz takma, Tanrı-oğlu unvanını kazanmak anlamına gelmektedir. Tanrı-oğlunun, tanrı-oğlu ideasının basit gelişiminin gerçekleştiği sığır ahırında bulunması buradan kaynaklanmaktadır. Kendini ahırda bulmayan kahraman, inek veya kısrak-oğlu unvanını talep edemez. Konunun redaksiyonu daha da eskidir, yani, koşum hayvanında türeme, Romul ve Rem, dişi kurttan türemiştir. Zira Akdeniz kültürü, gemiyle doğudan batıya taşınmıştır, o zaman hayvancılık hayat geleneğinin en eski fikri temelleri, bu denizin batı köşelerinde bulunmalıdırlar. Doğuda Tanrısal at kültü hüküm süreceği zaman, Girit adasında Minos öküzünün tumturaklı zaferi kutlanacaktır, daha ilerde komşusu Zeus-Dionis öküzü, bir dereceye kadar Artemis geyiği, ve daha batıya doğru, Romalı tasavvuruna göre üremenin ve leziz yiyecek sembolü olan kurt (evcil köpeğin ur formu-ilk atası) kültü. 30 şehrin oluşturduğu Latin birliğinin milli bayramında, boğayla beraber bu hayvanın da kutsal bir sembol olduğu ve yerli Tanrılara ana sunu(kurban) olduğu bilinmektedir. Bu olayda hiçbir şaşırtıcı şey yok, çünkü bu büyük bir adamın bebek beşiğinde sallandığı zamanlarda uzak Batı'nın geri kalmışlığını ifade etmektedir. Yunanlı yazar Lukian, hayvan sıfatlı, korkunç Tanrı-babası tarafından perişan edilmiş Adonis hakkındaki mitolojiyi anlatır. Bu eski dünyada totem Tanrıların seçilerek yazılmış konularının gelişmesinin

müteselsil ürünü ve bir şekilde ekonomik hayata katkı sağlayan hayvan hükümdarlığı şekillerinden biridir. Totem olgusunun nasıl doğduğu hakkındaki problemlere yönelen Batı Avrupa bilimi, tropik ülkelerin yabanilerinde çıkış noktalarını arayarak, onu tepe taklak etmiştir; o zaman bu sonuncular, kadim dünya sakinleri olan büyük ağabeylerine şu soruyu sorma hakkına sahiptirler: "onlar ne için kanguru, timsah, yılan gibi hayvanlara tapınmayı değil de, kurt, öküz, geyik ve atlara tapınmaya başlamışlardır? Büyük ağabeylerinin kültürel totemizm formlarını, temellerini ve düşüncelerini bütünüyle aydınlatabilmeleri için, yabanilerin emrinde ne telgrafları, ne tam donanımlı elçileri yoktu. Eski dünyanın insanları, küçük kardeşlerinin yanlışlığa düşmemeleri ve boşuna günaha kapılmamaları için, misyonerlerini donatmışlardır. Ne de olsa, insanlığın çoktandır ayrı söz birlikteliğine ve birbirleriyle fasılasız olarak komşuluğa sahip olduğu, bazı noktalarda küçük boğazlarla kopukluklar olduğu söylenti ve haberleri, en saçma formları benimsenerek, eski dünyanın hayvan bayramının bozuk bir taklidi her yöne yayılmalıydı. Herhalde bu yolla, vahşilere sadece dini törenler değil, ayrıca çeşitli yararlı icatlar, eski refiklerinin kültürel başarıları geçmiştir, örneğin, ateş yakma, yemek pişirme, ok ve yay kullanma, giysi dikme, kap kacak hazırlama becerileri gibi. Bu yabaniler, kültür merkezinden yararlı şeyleri alarak, vahşi hayvana tapınma anlayışını reddedemediler. Eğer, kendi entelektüelliğini geliştirme imkânına sahip olmayan eski dünya, kendi günahını kabul ederse, o zaman, diğer kıtalarda refah içinde, güzel iklimlerde yaşayan, fevkalade leziz yiyeceklere ve hazır meskenlere sahip olan küçük kardeşlerinin günahlarını affetmek hiç de zor olmayacaktır. Eski Latinlerin totem Tanrı kültü, ekonomik çıkarları bakış açısından, tamamen delillerle teyit edilmiş ve ekonomik gelişmenin

bilinen durumunda, prensip olarak sonraki Totem Tanrılarından ne daha az ne de daha fazla hürmet görmüştür. Bu Tanrı-havyanın adı, Doğu Tanrısının adıyla, Yunanlıların ve Romalıların dillerinde (Yunan ve Latin sözlüğünü okuyan her öğrenci kanaat getirebilir), Tanrı adlarının büyük muhafazakârlığını anlamak için, bilime bir anahtar vermektedir. Bu ad en eskiden başlayıp, en sonuncusuyla tamamlanan, soyu ve cinsi olmayan bütün totem Tanrıların genel işaret zamiridir. Yukarıda görüldüğü üzere, eski Samiler, kutsal müstear ad altında Tanrı-atın adını gizlediler, ama doğunun dini adetlerini taşıyan, Musa'nın üç emrinin prensip temellerini unutan batı komşuları, kendi kutsal kitaplarında, Eski Ahit'te olduğu gibi Yeni Ahit'te, onlara büyük sırlar atfetmişlerdir. Yazılı kaynaklarda kutsal ismin önünde, gereksiz seslilerin artmasıyla ilgili olarak, kabul edilemez bir cemaatten kaçmak için Musevilerin, müstear ada yönelme başarısızlığıyla ilgisini düşünmek gerekir. Ancak takma ad oldukça saydamdı, çünkü önek alan sesliler, adeta kötü bir peçeye benziyor, öz benliği gizleyemiyorlar. Akdeniz kültürünün bütün halkları, özellikle Hıristiyanlar arasında at eti tabusunun varlığı, açıkça, bu hayvanın Tanrısal asaletine delalet eder. Avrasya'nın doğusunda günümüze kadar bu hayvan şefkat dolu sıfatı -"aynı ogoto" yani "İlahi çocuklar" taşımaktadırlar. Böylece, modern bilim, Yisus Navin (Youşa, İgoşua) adının, Yahudi yazmasındaki çıkışını kavrayarak, Sami "Susu"ya ve onun alelade anlamına bağlamak için, kasıtlı olarak yapılan tahrifat ürünü olan telaffuzu görmezlikten gelmesi için bütün nedenlere sahiptir. Akademisyen Moit *"Yâfetiçeskiy Kavkaz i Tretiy Etniçeskiy Element vı Sozdanii Sredizemnomorskoy Kulturı // Yafes Kafkası ve Akdeniz Kültürü Teşekkülünde Üçüncü Etnik Element"* (s.85) makalelerini kapsayan kitabında şöyle yazmaktadır: "Yafet(i)lerde boğa, dilbi-

limsel paleontoloji olarak oluşan <ruhu> da temsil etmektedir" Aynısı Doğu Ural-Altay hayvan yetiştiricilerinde de vardır. (Bkz. yazarın makalesi "*Evolutsiya bogov koçevovo bıta*") Boğa adının özgülüğü ve Samilerde at ismi reddedilemezdi. Bu şekilde eski dünyanın pek çok halklarında, tarihin muhtelif dönemlerinde "ruh" anlayışı ekonomik bakımdan en faydalı hayvan idi; bu günlük dilde "sevgilim, canım" diye kullanılmıştır ve ailelerde kendi çocuklarına "ruhum-canım" denirdi. (Yakutlarda -"kutukam"- genellikle çocuklara şefkatli yaklaşımı ifade eder, "kut"tan, tatlı söz sonekiyle yapılmıştır) Bu genel insan kültürünün gelişimi ve büyümesinde evcil hayvanların rolünün değerinin daha iyi kıymetlendirilmesini sağlar.

Köle Ekonomisi Dini

(Antropomorfık Tanrıların Doğuşu)

Soğuk ve mutedil-soğuk kuşakta, vahşi hayvanların uzun av süreçlerinin neticesinde, bir grup hayvanın evcilleştirilmesinin sonucu olarak ortaya çıkan bu kültürün özünün, Akdeniz kıyılarında inkişaf etmiş olması ab'es olurdu. Evcil hayvan, hiç şüphesiz, güneyin mutedil-sıcak verimli kuşağında yerin mahsulünü toplamak için hevesi gerektiren, kültürün bir kutbudur. Öldürücü soğuk ve yumuşak sıcak olmayan bu iki kuşakların sentezinden, eski dünyanın direy ve biteyi, ve ortak insan kültürünün gür ağacı çiçeklenebilirdi. Bütün Akdeniz'in üretim güçleri, şüphesiz, bu iki ekonomik faktörün bileşiminden meydana gelmiştir. Burada şu nokta dikkat çeker, acaba kültürün gelişimi için hangi kutup daha önemli ve gereklidir? Fikrimize göre, bu küçük çocuklara sıkça sorulan iskolastik veya cizvit (sinsi) "babanın mı, yoksa annenin mi daha iyi olduğu?" sorusu gibidir. Pek çok çocuk

da içgüdüyle, çok bilge cevap bulmaya çalışır: "ikisi de çok iyi." Bu durumda da aynı şekilde basit cevap vermek gerekirdi. Eğer yazar bu makalede, hayvancılık ekonomisinin dikte ettiği dini ve mitolojik tasavvurların önemli elementlerini ayırmayı mümkün sayıyorsa, o zaman bu canlı iktisadi ekonomik organizmada gerekli olan metodolojik kabulü kastediyor demektir ve ideolojik üst yapıda kuzey kuşağından gelen etkiyi de hesap etmek gerekir. Bilim adamlarının çoğu baharda çiçekleriyle renklenen güneyin büyülü muhteşem iklimine methiyeler düzerek, her nedense, meselenin bu yönünün aydınlamasına daha az dikkat göstermektedirler (Tarafımızdan geliştirilen, eski dünya sınırları içindeki bütün çobanlık kültürüne sahip halkların, ziraat yapanlar üzerine olan etkinliği hakkındaki fikirler, Prof. R.Vinner'a aittir. Bkz. onun *"Dıve İntelligentsii"* başlığı altında topladığı makaleler ve ders notları ve diğer eserleri. Moskova, 1912. Biz, çobanlığı gelişme evrelerine ayırarak ve eski tarihin içeriğini, hayvan yetiştiricilerinin bütün zayıf kabileleri üzerinde hükümran olmak ve onları sömürmek için verdikleri karşılıklı savaşımı yeniden ele alarak, onun genel durumunu detaylandırıyoruz,). Biz elbette - yaz ve baharın fevkalade güzel oluşumlar olduklarına dair, büyük bilim otoritelerinin buluşlarını çürütemeyiz, ancak insanın pratik tecrübesiyle, iktisadi talimiyle ve faydalı bilgi birikimiyle, insanın, kime ve ne derece bağımlı olduğu sorusu sorulduğunda, kış ve sonbahar, onların karşıtları olan defne dalı tacı jürisi bilim adamlarına, tarafgir ve uzağı göremeyen hükümleri sebebiyle gücenecek yeterli dayanağa sahiptirler.

Güneş insan için daima cazip olmuştur. Sıcak güneyin zengin ve tükenmez üretim güçleri, daima kuzey yarımküreden insanları oraya çekti. Yüksek yerlerden suyun çukura toplanması gibi insan akımları devamlı güneye yöneldiler.

Bu nedenle Kuzey Buz Denizi kıyısı günümüze değin boş kalmıştır, Avrasya'nın güney ve batı yarımadaları ise hıncahınç insanla doludur. Demek ki, devamlı kuzeyden güneye, kıta doğusundan rutubetli batıya insan akımının genel ve basit bir kanunu vardır. Ters akımlar istisnadır. Ancak çağdaş arkeolojinin bütün büyük otoriteleri, İsus Navin'in övgüye layık olmayan örneğine imrenerek, güneş ve rutubetle ortaya çıkan normal akımı durdurmak ve hatta tersine çevirmeyi istediler. Onlar metal kültür merkezini Mezopotamya'da bulurlar. Peki, bu, tabiat ve şiirin insan üstüne domine olduğu zamanın yegâne kanunlarına uygun mu, doğru mu?

Metal kültür merkezi konusu oldukça basit çözülür: binek atlarının geldiği yerde, insanlar öncelikle vahşi at gemi için bronz gemler dökmek için, kalay ve bakır alaşımlar yapmayı öğrenmek zorundaydılar, zira çıplak ellerle ve basit iple onları kontrol edip yönetemezlerdi. Öyleyse, erken bakır kültürü Mezopotamya ve Nil vadisine step öküz yetiştiricileri tarafından getirilmiştir. Hayvancılık hayatı ocağından daha sonra kazıp demir çıkarmanın dayanağı yoktur. Kutsal menkıbelerde hayvancılık anlayışı demircilik zanaatıyla bağlantılıdır. İlk ata Âdem ve Havva'nın iki oğlundan - Kain (Tubal-Kain, tubal: demirci) hayvan yetiştiricisi, Avel ise çiftçiydi. Kitaba göre, kadim Doğu'nun yaşam tarihi hayvan yetiştiricisi ve demirci Kain tarafından, çiftçi Avel'in öldürülmesiyle başlarsa eğer, o zaman, dönemin halk bilgeliği, patentli çağdaş tarihçilerden binlerce yıl daha önceden bildiği ve anladığı, ortada olan basit bir tarihi gerçek vardır. Sosyal olayı, ancak bizim bilim adamları odalarında, işte bu "arkeologları", bu - "dilbilimcileri", bu ise - "Yunan Edebiyatı"nı vb. ilgilendirir diye, etiketli farklı kutulara konulabilir. Canlı hayat bölünemez, ancak bazen papaz cübbesini lime lime etmeden, kura çekemeden anlamak daha kolay olur, çok büyük ilmi

unvana sahip büyük otorite, böyle özel bir konuda müspet sözünü söylemelidir. Canlı insanlık tarihinin de içinde olduğu her tablonun yeniden gözden geçirilmesinde, seyirci için faydalı konumu belirleyen, bilinen bir fark vardır. Daha sonrası tavsiye olunmaz, fakat asıl büyük felaket şudur: eğer daha da yaklaşırsanız, o zaman uzman bilim adamlarının gözüyle küçük detayların manasını anlamaya başlarsınız; öyle olunca da, ağaçlar ve çalılıklar yüzünden asıl orman çizgisi yok olur. Gizza sfenksinin patileri arasındaki görünüşü anlamak için, elbette mikroskoba lüzum yoktur, en iyisi ona yüz sajenden daha fazla yaklaşmamak yeterli olacaktır, üstelik izleyici borazanı yardımına da başvurmanız gerekmeyecek.

J.G.Luis "*İstorii Filosofii*" adlı eserinde, çok yalın ve doğru bir düşünceyi dile getirmiştir -"sıradan insandan daha fazla bilmek için, sıradan insandan fazla olmanız gerekir".Verimli güneyin iklim ve coğrafi özelliklerini ve onların dini ideolojilerinde olan yansımalarını göz önünde bulundurarak, sıcak güneyin bitki zenginliğinin, bolluk ve yiyecek zenginliğini oluşturan, insanların çoğalmasına daha elverişli şartlar olduğunun altını çizmek gerekir. Rekabet ve insanların karşılıklı yoğun savaşımı, insanın insana olan esaret tablosunun kaynağı da buradan çıkar. Hayvan benzeri Tanrıların aşamalı olarak insanlaştırılması sürecini, köle ekonomisinin etkisini göz önünde tutmadan anlamak zor olurdu. Dini düşünce oldukça muhafazakârdır; saf hayvan yetiştiriciliği kültürünün Tanrılarının evriminde gördüğümüz gibi, kendi üretim mantığına sahiptir. Hayvan, insana refah sağladı, ona tokluk verdi, boş vakit sağladı; yer değiştirme sırasında ilave ayak görevi yaptı, onun toprağını sürdü, düşmanı üzerinde zafer kazandırdı, güzel Elen'iyi sahiplerine hediye etti, onların, muhteşem ve verimli vadilere sahip olmalarına imkân

sağladı ve onları hâkim sınıf yaptı... Buradan basit bir sonuç çıkar: uzak gökyüzünde bir yerlerde oturan, iyilik eden Tanrı, hayvan suretli olmalıdır. O, insana hizmet etsin diye dünyaya çocuklar yolladı, onları kutsal acıya mahkûm etti. Dini düşünce, acaba neden bütün dikkatini, acı çeken "Tanrı-kızı"na değil, "Tanrı-oğluna" yöneltir? Araba ve pulluğa inekler değil, öküzler koşulur, iğdiş edilmeye, dişi geyikler değil, güçlü erkek geyikler maruz kalırlar. "Acı çeken Tanrı-oğlu" fikrinin tek yönlü gelişimi de işte buradan kaynaklanmaktadır. Köle ekonomisinde, yeni üretim gücü kendi yararına rekor kırar, zenginlik, artık, kaç baş hayvana sahip olduğu hesabına göre değil, kaç köle sahibi olmasına göredir. Eğer, Tanrı-oğlunun ilk kutsal vazifesi, insana "ek ayak" olmasından ibaretse, o zaman köle ekonomisinde "ek el" olarak hizmet eder. Eğer temiz göçebelerin, bogatır anlayışını yapıcı-boğa adı "buga", "buhu"dan –"bagatır, buhatır" oluşturuyorlarsa, o zaman yerleşik kültürün köle ekonomisinde bogatır anlayışı, son acıya duçar olan Heraklos (veya Samson) tipiyle bağlanır. Ancak hayvancılık geleneği, Heraklos'un ikiz kardeşi İfıkla'nın varlığını bildirir, çünkü emekçiler - öküz ve at, eskiden daima bir çift olarak çalışmışlardır. Daha sonra, Tanrı'ya çeşitli sunu ve kurbanlarla yaranma hakkındaki sorular ortaya çıktığında, Tanrıya değerli nimetler sunusunu reddetmeyle, köle, diğer ekonomik nimetlerden bir çıkarım yapabilir miydi? Kölenin eziyet verici görevi, acaba, evvelki yaşam tarzının alışılmış mantığına göre, köleye <acı çeken Tanrı-oğlu> payesi vermeye, <gökten inen kâh kurt, kâh öküz, kâh at, kâh insan-köle> suretindeki merhametli Tanrı çehresini değiştirmeye icbar etmez mi? Öküz ve at çiftinin acı çeken ağır haç – araba oku ve boyunduruk, ilk başta zincire vurulmuş, askeri esirlerden, kölelere miras olarak mı geçmiştir acaba? Pulluğa önde öküzler, ar-

kada ise köleler bağlanmışlardır. Bunun veya diğerinin ekonomik rolleri arasında fark nerededir? Bildiğimiz gibi, eski hukuk, uzun zaman menkul mülkiyetin farklı tipleri arasında bir fark görmemiştir. Eskinin hayvan suretli Tanrıları, birden bire insanlaşmamışlardır: yüzü insansı, ayak ve elleri vahşi hayvansıdır. Bu ara-geçiş formudur. Hayvancılık hayatı ideolojisi, pozisyonundan birden vazgeçemez: dini düşünce, insana yarar sağlayan çeşitli üretim güçlerinin genel aritmetik paydasıdır. Eğer eski çiftçiliği ele alırsak, iki Tanrı-oğlu ileriden ağır bir pulluğu çeker, üçüncü ise arkadan yönetir. Her üçü de bu iktisadi faaliyete kendi iradeleriyle dâhil olmazlar. Üçü de iradeleri dışında, ağır haç - boyunduruk ve araba oku taşırlar. Acı çeken Tanrı-oğlu ve tanrıların antropomorfizmi (insan biçimciliği), mantıksal olarak köle ekonomisinin temel prensiplerinden ve önceki saf Nomadizm ideolojisinden çıkmaktadır; (Şimşon) Samson'un, Filistilerde savaş esiri olması, (Hâkimler, bab:16), Evrisfey'de kölelik hizmetinde bulunarak fevkalade zaferlerini kazanan Heraklos, aynen hayvancılık ekonomi sisteminde olduğu gibi, insanlığın çobanlık kültüründen yerleşik hayata geçiş dönemlerinde, insanlarının dini görüşleri ve mitolojik menkıbelerinde yansımasını bulan, insan emeğine olan bağımlılığa dair fevkalade ikna edici kanıtlar sunulmaktadır. Eski Yunan mitolojisinin üçte birini tamamlayan Heraklos'un muazzam figürü, kölelerin Tanrılaştırılması olan, daha eski dünya görüşünün sarih izinden başka bir şey değildir. Samson "annesinin rahminden, ölümüne kadar", "Tanrı nazariyesi" sayıldı, yani ilk kutsal köle tipini oluşturdu (Kutsal inek ve atların kıyaslanması). Samson ve Heraklos her ikisi de "Tanrı-oğlu": birincisi melek ayininden sonra çocuksuz bir kadından doğdu, ikincisi ise Zeus'un oğlu sayılıyordu; her ikisi çıplak elle aslan öldürürler, ikisi de karılarının ihanetiyle yok olurlar. Yunan

Heraklos'un, Kitabı Mukaddes'in Samson'un konusunun daha sonraki gelişi olduğu aşikârdır. Yunan gieredullarının (Tanrıya adak sunma) -tapınak kölelerinin, Kral Hammurabi'nin kanunlarına göre "Tanrısal kadınlarının" ve Kitabı Mukaddes'in "İlahi adaklar" (Sayılar, bab/6), - "o kendisini Tanrıya adadı, o kutsaldı" - biz bunu kölelik düzeninin dinsel ideolojisi olarak görebiliriz. Başlangıçta kölelik düzeniyle bağlantılı olarak ortaya çıkmış olan bu dinsel gelenekler, daha sonradan özgür insanlara da aktarıldı. Daha geç dönem epigonları *(Yun."epigonos" – sonra doğan; sanatsal özgünlüğü kaybolmuş bilimsel, politik ve sanatsal bir akımın öncülerinin idea ve metotlarını mekanik olarak tekrarlayan takipçi – ç.n.)* ve çağdaş bilim adamlarındaki anlam karmaşası buradan kaynaklanmaktadır. Hayvancılık sistemi döneminde çok sayıda köle muhtemelen, derebeyi(sahibin) çobanı idiler. Bundan dolayı "Tanrı-oğulları"nın daimi olarak çobanlık faaliyetiyle bağlantıları olmuştur. Yakov'un dedesi, Lavan yanında çobandı, Musa, kaynatası Yofor'un (Şuayip) koç çobanı (Çıkış, 3/1), Romul ve Rem- çobandı, yine çobanlar topluluğu arasında çocuk İsus'u da buluyoruz, Pers Kralı Kir çobanın yanında eğitim almış, Makedon Kralı Aleksandr vahşi atları ehlileştirmiştir, vd. Bütün bunlar kölelerin tanrılaştırmasının belirgin izleridir. Bu şekilde, eğer dil muhafazakârlığı, Hıristiyan Tanrısı'nın adın(d)a, step at kültünün bütün açık delillerini muhafaza etmiş ise, o durumda, acı çeken İsus kültü, daha ziyadesiyle kölelik ekonomisi sistemine meyletmektedir. At adının yeni kutsal bir totem-köleye geçirilmesi, bizim kurgumuzun muntazamlığını bozmaz, zira eninde sonunda görüleceği üzere, bu isim nominal düşünce - "ruhun" umumi adıdır. Boşalan kuzey, aşağılayıcı köleliği hemen hemen hiç bilmiyordu, tahrip edici bolluğu da yönetemiyordu. Binlerce sayıda geyik sürüsünün Tungus ve

Çukot sahibi magnatları, hayat biçimi bakımından kendi ırgatlarından pek farkları yoktu. Hatansk tundrasında günümüze kadar, zengin geyik sürüsü sahipleri tarafından, geyik sayılarında normal seviyenin altına düşerek fakirleşenlere vasilik geleneği vardır. Bu durumda bahse konu gelenek, zenginleri kendi geyikleri üzerinde bağımsız emir verme hakkından mahrum etmekte ve onları zengin geyik sahiplerinin sürülerinden faydalanmaya imkân vermekte, bu evrede de kendi sürülerini çoğaltmaktadırlar. Kuzey taygalarında yaban geyikçiliği yapan bütün Tunguslarda – kutsal ve bozulmaz bir gelenek vardır: üretilen et, taunlar arasında paylaşılır, avcı geyiğin derisini de beklenmeyen misafirin altına sermek zorundadır, kendisinde ise bir tencere et ve öldürülen geyiğin "ancak gölgesi" kalır. Bu katı tabiat, insanları, karşılıklı bir sigorta şekline itmektedir ve onlara kolay bir yaşam kanununu dikte etmektedir: bütün yakınlarına, "onların sana nasıl muamele etmelerini istiyorsan o şekilde muamele etmelisin" Ben büyük filozof Emmanuel Kant adına üzüldüm, bu etik normları formülü ve ilhamı kaydolunurken, ben tesadüfî olarak Lensk Bölgesi kuzey tundrasında, kutup yabanileri Tungus ve Yakutlarının başka bir geleneklerine rastladım: yorgun aç yolcular, buz gibi kış günlerinde yolculuk yaparken, yiyeceklerini ısıtmaları için yol kenarlarında hazır odun yığınları bulurlar, bu da, o yolculara yiyeceklerini çabucak ısıtmalarına, zaman kaybetmemelerine imkân verir; ancak ülkenin sert geleneği, dondurucu geceler bu yolcuları oradan ayrılmadan önce, aynı yerde, kendilerinden sonra gelecek olan yolcuların kötü bir durumda kalmamaları için odun stoku hazır etmelerini ve bırakmalarını da gerektirir. Bu ne demektir? Şiddetli soğuk, binlerce yıl geçiren insana bir şey öğretmiştir-"kendin için istemediğini, başkası için de dileme!" Eğer biz bu son geleneği, Hıristiyanlığın

"büyük" gizemi – "yakınlarını da kendin gibi sev" ile karşılaştırırsak, o zaman Tungus avcılarının geleneği-"yakınlarını ve uzaklarını, kendinden daha fazla sev!" daha yüksek bir değere sahiptir. Sosyal ilişkilerin başka bir fotoğrafı da verimli ve çok yoğun nüfuslu güneyde hüküm sürdü. Burada binlerce yıldır, yeni istilacıların (fatihlerin) ve takibeden sonraki yeni dalgaların oluşturduğu bir kast sistemi var olmuştur. Üstün sınıf kendi ayrıcalıklılarını silah gücüyle korumuşlardır. Bundan dolayı bir toplulukta sonsuz bir düşmanlık ve nefret hüküm sürmek zorundadır. İnsan sevgisi, sevgi ve hürmet, gibi şeylerden bahsedilemez: buradaki hakikat <homo homini lupus est>tir. İşte burada umumi etiğin yegâne iptidai kuralını, ilk evangelist emirler büyük bir açıklıkla göstermek zorundaydı – "gece ne kadar karanlık olursa, yıldızlar o kadar parlak görünür"

Bilim Otoriteleri ve Göçebe Hayat Geleneği

Batı-Avrupa'nın etnoloji alanındaki en büyük otoritelerinden biri olan Veyle *"Elementı Çeloveçeskoy Kulturı // İnsanlık Kültürü Elementleri"* adlı eserinde: "İnsanlık soyunun gelişme ocağı sıcak bölgelerde bulunmalıdır, kılın kaybolması bunu açıkça göstermektedir" diye yazmaktadır. Bu saygıdeğer profesörün, kültürün sıcak ocağını bulmakta biraz aceleci davrandığı açık değil mi? Ondan sonra da tartışılan bir soru ortaya çıktı "insan ilk önce giysiyi nerede edindi, faydasız yün nerede çıktı, kuzeyde mi güneyde mi?" Kitabın ilerleyen bölümlerinde 16. ve 17. sayfalarında büyük âlim, tropik sıcaklığı ve kutup soğuğunun fonksiyonunu, Afrika'nın ve Avustralya'nın meyve toplayıcıları ve kuzey Asya'nın Nomadlarını bir potada karıştırıyor. O şunları yazmaktadır: "Kuzey Amerika Eskimoları, Kuzey Avrupa'nın

Laponları ve Samoyedleri, Asya'nın kuzey sahillerinin Tungusları, Çukçaları, Yukagirleri, Yakutları, Ostyakları, Sıcak dünyanın sakinleri, Buşmenler (Güney-Afrika yerlileri) ve Avsturalyalılar kendi kültürleriyle, Okyanus sakinleri, yerlileri ve zencilerden ne daha yüksek, ne de düşük seviyede idiler" Tunguslar – Mançurlar, Yakutlar ise – Türkler olarak- en düşük kültür seviyesine sahip kabileler listesini, 600 yıl boyunca sadece kadim Doğu sınırlarındaki medeniyet üzerinde değil, aynı şekilde Çin Kültürü üzerinde egemen olan Osmanlılar ve Mançurlar bu listeyi tamamlayan olarak kalmaktadır. Bu karışıklık mazur görülecek gibi değildir; birkaç satır sonra Veyle, çevreyi kuşatan doğanın sertliğinin, insanı bir süre sonra mucit olmaya yönelttiğinin altını çizmektedir. İlkel kültür faktörlerinin büyük erbabının bu şaşırtıcı çelişkisi, görünüşe göre, bilim için zararlı kendi hayranlığı elementlerinin katılmasıyla açıklanmaktadır: aynı eserin 6. sayfasında şunları yazmaktadır –"Hatta bizim tekniğimiz beyaz ırkın zaferidir" Bilimsel düşünce "zaferlerin" kime ait olduğuyla ilgilenmez, o, buzu döven bir balık gibi, kültürü değişik merhalelere taşıyıcıların hangi renge ait olduğundan bağımsız olarak, insanlık kültürünün gelişme yollarının karışıklığı ve giriftliğinin gizemini arar. Bilim ve bilim adamları bütün kendi sancılarını, en başta başarısızlığa mahkûm ediyorlar, bilim tarlasında Z.Ragozin kendi eserlerinde şunları yazmaktadır: "Demek ki, bizler, "bu zamana kadar, daha ileri bir adım bile atmayın" diyerek, sarı derili, çekik gözlü, geniş elmacık kemikli insanların gelişmelerine her zaman bir set çeken acımasız bir kanunla karşılaşıyoruz." Burada: mesele Sümer-Akadlar tarafından başlatılan medeniyet ve ruhani gelişmedir. Kendi zamanında yeni eller geldi ve bu yeni gelenler tarafından fevkalade büyük ilerlemeler gösterildi, onlar Nuh'un ahfatları idiler… Bu yeni gelenler Turan şeytancı-

lığının kaba materyalizm ruhçuluğunu kurdular." *(İstoriya Haldey:217)* Ancak bu büyük âlime çok yazık tabi, bu satırlar, sadece büyük Rus vatanseverliğinin galebe çaldığı günlerde yazılmış değillerdir. Meşhur oryantalist Grum-Grijimalo 'nun, 1929 yılında çıkan, geniş hacimli *"Mongoliya i Uranhayskiy Kray"* adlı bilimsel eserine bakılırsa, bilime eski zehir mayalama hala devam etmektedir. Saygıdeğer bilim adamı, habbeyi-kubbe, pireyi-deve yaparak, kıt mitolojik efsaneleri bilgisini kullanarak, bütün Çin medeniyetini Hint-Avrupalılara mal etmeye çabalıyor. Devamında, asırlardan beri Çinlilerin en yakın komşuları Türkler idi ki, kendi savaşçılıklarıyla Mançuryalıların olduğu gibi Moğolların da ataları unvanını alırlar; daha sonraki asırlarda Çin devlet organizasyonuna göre, Grim-Grijimaylo onlara şöyle bir karakteristik vermektedir: "Viollet le Duc'un diğer Türk kabileleriyle ilgili keskin ifadesine göre, bu ırkın temsilcileri her zaman "insanlığın erkek arıları" olmuşlar, her zaman yabancıların icatlarını kullanmışlar ve kendilerine özgü orijinal bir tane bile eser kuramamışlardır". (Ibid 216-217). İfadenin çok keskin olduğu reddedilemez, çok sert, ancak diğer taraftan da, çok keskin ifadelerle tarihi olayların akışını değiştirmenin mümkün olması, tamamen şüphelidir. Saygıdeğer oryantalist, Minusin metal kültürünün "sarı saçlı, mavi gözlü ve uzun kafalı"ların dehalarıyla kurulmuş olduğunun bilimsel olarak kanıtlandığını kabul ediyor (Ibid: 77). Anlaşıldığı kadarıyla, benzer çıkarımlar için arkeologlar tarafından kazılarda çıkarılan kurgan kafatasları temel oluşturmaktadır. Ancak arkeologlara, etnograf ve tarihçilere hatırlatmak gerekir ki, büyük kurganlar her zaman prenslerin gömülerinde kazılmışlardır. Bir kişi öldüğü zaman, onunla "beraber ölenlerin" sayısı çok fazla olurdu. Çin Hun tarihi, Çin'in uzak yerlerinden, Türkistan'dan elde edilen ganimet kadınların, savaşlarda ele geçiri-

len kölelerin de ölüme mahkûm edildiklerine delil olmaktadır. Romalılarda da önderlerinin mezarlarına, ta geç dönemlere değin, esirlerin de boğazlandıkları bilinmektedir. Türk kabilelerinde prensin cesedi kurgandaki gizli bölmeye olağan şekilde gömülürdü. Çünkü göçebe kültürü yaşam tarzında, bir yerde kalarak mezarı bekleme imkânı olmadığı için böyle yapılırdı. Bizler, kadim Moğol bozkır halkları tarihinden şunu da öğreniyoruz ki, ataların mezarlarını kazmak ve onların kemiklerini dağıtmak <casus belli> sayılıyordu. İşte bundan dolayı, kurgan kemiklerini, bu bölgeyi mesken tutan ve bu kurganları kazan halka ait kafatasları ve kemikleri olarak kabul etmek gibi ölümcül bir hatada, arkeologların daha önceden uyarılmaları iyi olurdu. Step feodalleri gömülerinde – onların ahfatlarına, kendi babalarının mezarlarında sahip olduğu canlı gücü, insanları, kadınlar ve çocukları gömmek fevkalade tuhaf olmalıydı. Onları kim besleyecekti, kim asker olacaktı, kim onların erkânı, yardımcıları vs olacaktı? Öldürülmüş yerlilerin yaşayan ahfatlarının kan davası olabilir. Mesele başka, uzak yerlerden alınan esirler: onları her zaman iş gücü olarak tutmak kolay değildi, onların çoğalmaları güvenli değildi, onlar için kimse öç de almazdı. İşte "keskin" nişancının, nihai çıkarımlarıyla acele etmeyerek, kendi oklarını sadağında saklaması bundan dolayı iyi olurdu.

Grim-Grjimaylo, anlaşılan, Moğolların Çingiz-Han'ın tarihi kişiliği ve yaptığı büyük kültürel kıymetli işlere saygı duyuyor. Bundan dolayı Çingiz-Han'ın sakalı ve uzun boyunu ima ederek, onun Dinlin kanından olduğu fikrini yeteri kadar şeffaf bir tarzda ifade etmektedir, daha sonra şunları yazmaktadır: "Onların kanı Moğolistan'da akarak sayıları hızla azaldı"...(bkz. a.g.e.:77). Tarihi Çingiz-Han'ın soyu, muhtemelen, bilim tarafından ne zaman kesin olarak tespit edilirse, belki onun – Çinlilerin, Hintlilerin veya Perslilerin

mi torunu olduğu da ortaya çıkar? Onları kim biliyor? Eski devirlerde, yabancılarla evlenme hayat geleneğinin hüküm sürdüğü prensliklerde, büyük adamların soy kütüğünü tespit etmek fevkalade zordur. Aynı şekilde sadece doğuda değil, batıda da, güneyde de ve kuzeyde de aynı şey geçerlidir. Temiz kan ancak ve belki, sadece kendi muhitinde evlenip, orada yaşayıp ölen insanlarda tespit edilebilir; prenslerin kanları ise her zaman çok ulusludurlar. Ancak Çingiz-Han'ın ferdi geninin veya ona benzerinin tarihi kurabileceği, onun büyük biri mi, yoksa herhangi bir halka ait hiçten, basit birisi mi olduğunu belirleyebileceği konusunda bizler, bilimsel durumla hem fikir olamayacağız. Çingiz-Han, hiç şüphesiz zengin bir kültürün insanıydı ve atalarının öğütlerine göre yaşamıştır, o, kendi kabiledaşlarını değiştirmek maksadıyla, elbette ki, deniz aşırı ülkelerde öğrenim ve eğitimler almamıştır. Çingiz Han, o zamana kadar step halkları tarafından kazanılmış kültürel varlıkları, rezervleri kullanmıştır. Bu dünyada yaşamış ve bir mucize yaratmamıştır. Eğer kader onu, o dönemde dünyanın yarısına hükmetme mertebesine getirmiş ise, bizim de, Moğolistan bozkırlarının stratejik konumunu, talihinin etkisini, yerleşik halk üzerinde, evvelki step halklarının yorulmak bilmez atlarla kurdukları takaddümlerden çıkardığı emperyalist derslerin de katkısını reddemeyiz. Hızlı at vasıtasıyla manevra yapıp, yer değiştirebilme imkânı olmaksızın, Moğolların Çin'de sağladığı askeri başarılar gibi, aynı şekilde Tatarların da eski Rusya'da sağladığı başarıyı, acaba ekonomist-tarihçiler açıklayabilecekler mi? Maddiyat ve iktisat halklarda öyle böyle bir ruh doğuruyor. Göçebe emperyalizmi, bozkır doğasının ürünü olmuştur. Grim-Grjimaylo'nun çabası, göçebe konağında Yakut valisi Kraft'ı resmi kıyafeti(ceketi) içinde görüp, onun ışıldayan düğmelerini gören ve onu kendisine hediye etme-

sini isteyen Çukça'nın fıkrasından farklı bir durumu yoktur. Buna, Yakut şehri sakinlerinin rivayetine göre vali susarak cevap vermiştir, ancak biz ayıplanacak hiçbir şey bulamıyoruz ve kutup sakinlerinde ilginç şeylere sahip olma arzusu her zaman olmuştur, zira ev sahibi her zaman kendisine bir yenisini daha dikebilir. Çingiz-Han da öyle; onun doğrudan ahfadı olarak tanınmak katiyyen, herhangi bir Dinlik'i çapulcu sınıfına katmaz ki, Tamerlan'ın, Attila'nın hayvancılık step yaşam tarzı her zaman zengin olmuştur. Osmanlılar, muhtemelen kadim göçebeliğin tarihi ufkundaki yıldızlarıdır; asırlar, bize onların ne kadar olduklarını vermedi, onları da hesaba katmak gerekmez mi?

"Beyaz ırk" Mitolojisi

Kafkasya kapısından eski Doğu medeniyeti sınırlarına karışan Kuzeyli göçebelerin tarihi rolü üzerinde yukarıda durulmuştur; şairler tarafından, günahkârlar üzerinde korkunç mahkeme olacağı ideasını doğuran ve büyük tufanın tahrip edici sonuçlarına benzer tahribat ve yıkım yapmışlardır. Bizler asla, onlar için zorunlu Turancılığı veya aksini, Hint-Avrupacılığını dile getirmiyoruz, zira, binek hayvanlarının ehlileştirilmesinin sırları öğrenildiği zaman, onları dizginleme ve gem vurmanın anahtarına sahip oldular. Sığır yetiştiricileri ve at yetiştiricilerinin sayıları elbette, farklı etnik yapılar arasında hiç de az değildi. Çırak ustasını geçecektir... Öğrencilerden ve öğretmenlerden bazılarının ise bilimde çok büyük bir temkin ve özenle karar vermesi gerekmektedir. Bu meselelerde karar verici sözler dilbilimsel olmalıdır, zira kültürel hayvancılık terminolojisi, daha önce de değindiğimiz gibi daha tutucudur. Örneğin, Almanca "oks" terimini, Türk "ogus" terimi ile, aynı şekilde "ogs" – "boğa" özdeşleştirmek mümkün mü? Türk-Moğolca "buga" – sadece "boğa" ile değil, "bog" ("baga"), "bagayos" – Latince "bos"

v.d. ile? Moğolca "morin", Rusça "marin (iğdiş, öküzün iğdiş edilmesi)", Çuvaşça "laşa", Volga-Tatarca "alaşa", Rusça "loşad (dişi at)", Asurca "alaha" – "bog (Tanrı)" (Allah aynı kökenden) ile özdeşleştirilebilir mi? Eski-Almanca "Tor", Ostyak "Torum"la (hiç şüphesiz alıntı), Kazan-Tatarları telaffuzu –"taara" ("ng" burundan çıkarılarak), şöyleki "Tengri, Tangra" (gök-tanrı) genel adıyla mı bilinmektedir? Asurca "tora", "tore" – boğa-Tanrı'nın adı "tauros", "tangra" olabilir mi acaba? Kadim Aramilerin ay-tanrısı ve Siro-Haldey (Keldani) lerde ay "Sara" demektir, Moğolca "Sara" ("Ay") ile yakın bir akrabalığı var mı? Acaba Asur-Babilce "şarra", SARgonı, SARdagapalı, Sardı ve Slavyan "(t) Sar" (Çar) buradan mı gelmektedir? Acaba Türko-Moğolca "çar, sar, şar – boğa" terimlerini, eski Yahudice "şer", "şor" ile aynileştirmek mümkün mü? (Ay ve boğa hemen hemen aynı adı almaktadırlar) Bütün bu sorular, dilbilimcilerin salahiyetine girmektedir. Biz, dilbilimcilerin bilimsel problemlerini çözebilecek uzmanlık donanımına sahip değiliz. Ortaya konulan bazı dilbilimi soruları artık çözüm bulmuştur, örneğin: "laşa"-"loşad", "morin"-"merin", "buga"-"bık" terimlerinin aynılığı gibi. Biz, şu veya bu gibi bilgi kollarında özel hazırlık gerektiren bilimsel meseleler alanında, beraatlı uzmanlara açıklamalar yapma hakkı ıskat edilmemiş basit meraklı zanaatkâr hakkına sahibiz. Sade ve kesin bir şekilde konuşarak, çağdaş kuşakların çıkarları açısından, ırki ve diğer izzeti nefse değen bu tartışmalı meseleler daha iyiye gidebilirdi ama bu pek gerçekleşmiyor. İlk olarak Türklerin mi, yoksa Arilerin mi, öküzün burnuna burunluk takmayı veya ata gem vurmayı buldukları fark etmiyor mu? Yararlı faktör buradan sahibi olduğu değerini yitirmez. Bilim adamları, masal çariçelerinin yüzünü, ayna önünde çevirerek, bu yüzün "bugün" "Turanî çizgiler" taşıdığını, ancak ilk başta "Hindt-Avrupai

çizgiler" taşıdığını tespit etmeye çalışarak, dönüp durmamalıdır. Üstelik bilim, herhangi bir halkın deri rengi hakkında olduğunda, pudra ve üstübeç kullanmayı da reddeder, zira "beyaz kemik" anlayışı, Merkez Avrasya'nın her yerinde yaygın, muazzam bir tasavvurdur. Bu isimle beyaz derili aristokrasi, her zaman kendisini "kara-kemik"ten, "kara"dan ayırmıştır. Moğol prensleri arasında olduğu gibi, Çinliler arasında da, sığır peşinde giderek rüzgâr ve güneşten yanmayanlar arasında beyaz derili bulmak pek de zor değildir. Ataları, açık gökyüzü altında sığırlarının peşine düşerek, binlerce yıl mühletince dolaşan halkın, yanmaması mümkün değil ki, sarı veya beyaz kanı akmamış olsun. Bu satırların yazarı bir keresinde Sinferapol şehrine uğradığında, bir Çingene mahallesinde, kendisini sadece kuzey Yukagirlerinden değil, aynı şekilde Kırgız ve Buryat olmaktan uzak sayan, göçebe Ariylerde derilerinin esmerliği nedeniyle hayrete düşmüştür. Öyleyse, derinin beyazlığı ve sarılığı esmerleşmiş olmaktan - şu veya bu ırka olan ezelden beri tabiat unsurlarının işaretleri değildir; ancak şu veya bu iktisadi uğraşıya özgü, kendi emeğiyle edinilmiş özelliklerdir. Kuzey Yukagirleri her zaman balıkçılıkla uğraşmışlardır, bundan dolayı onlar beyaz tenli, Çingeneler daimi olarak göçerler – bunun için koyu tenlidirler. Çağdaş Yunanlılar ve İtalyanlar, büyük beyaz ırkı güzelleştirmek için, kendi beyaz derili olduklarıyla pek övünmemeliler. Âlimler, Yunanlıları ve Romalıları beyaz ırka dâhil sayarak, doğal Yunanlılar ve Romalıları, onların Beyaz-Marmara Tanrıları ve kahramanlarıyla karıştırıyorlar. Sonunda, ırkı beyaz ve renkliler diye ayrıştırma, eski dini kör inancın yeniden doğuşundan ve ruhları – aydınlık melekler ve karanlık iblisler olarak ikiciliğe-dualizme ayırmaktan başka bir şey değildir.

Elbette ki, bütün tenler, hafif bir belirtiyle farklı renk-

tedirler: birilerinin daimi meskeninin yokluğu etkisini göstermekte – birinden karanlık çökünceye kadar bundan ardı arkası kesilmeyen güneş yanığı veya emekçi yığınlardaki işçilerin sarı benizliliği, diğerlerinde – damarlardan kanın görünmesine sebep ince deri, buradan da – bronz güzelliğe kadar varan pembeleşme, vd. meydana gelmektedir. Açık ten rengi (süt-beyaz değil) Avrasya sınırları içinde her zaman imtiyazlı yüksek sınıf olmuştur.

Kanatlı Pegas ve Kültür Meseleleri

(Kapanış)

Şimdi ortaya konan her şeyi özetleyebiliriz. İlk başta kadim doğuda "boğa-tanrı" yaşadı, daha sonra "at-tanrı" Her ikisi de, o coğrafi bölgenin "kara-kafalı" insanlığı üzerinde hükmeden sınıf olma imkânı vermiş, çok beğenilen çocuklara sahiptirler. At-Tanrı, daha güçlü olmuş ve öncüllerini, inanlılarıyla(tapınanları) birlikte adaya kovmuştur. Bundan da enerjik bir halk- eskinin "bilgili denizcileri" doğmuştur; bunlar daha sonra arkadan hep yeni göçmen akınlarıyla sıkıştırılmışlar ve Güney-Avrupa yarımadasını aşıp Afrika sahillerine ulaşmışlardır. Burada erken dönem doğulu göçmenler, yerli yabanileri arasında kültürel şehir vahaları teşekkül ettirdiler, bunu da büyük kısmını esaret altına alarak yaptılar. Göçmenler arasında büyük erkek sayısının yoğunluğu, kadın yokluğunun baş göstermesi, onları, yerli kadın yığınlarını kaçırmaya yöneltti ve böylece ana dillerini hızla kaybettikleri gibi milli şuurlarını da kaybettiler. Bütün Yunan kahramanlık eposlarında kadın için savaşlar ve onları aramaya vurgu yapılır. Kültürlü şehirlilerden müteşekkil Ellin (Helen) halkında, umumi mitolojik menkıbeler ve dillerini kabul ettirip, köleleştirdikleri ilk yerlilerin etnik birliği,

kendilerinin imtiyazlı sınıf oldukları düşüncesinin hâsıl olmasına sebep olmuştur. Kolonistlerin politik tavırları- müstakil şehirlerin veya onların birliğinin, çok adalı bir yansımasıdır. Kabilelerin gruplanmaları, görünüşe göre, küçük adacıkların birbiri ile bölgesel yakınlığıyla teşekkül etmiş, gayri muntazam, dairesel veya böyle adaları kapsayan birliktir, mesela Girit gibi; sonuçta uzun asırlar mühletinde yapay etnik birlikler teşekkül etmiştir. Yunan şehirleri arasındaki, tarihte diğer halklarda duyulmamış olan karşılıklı savaşım ve rekabetler ve onların politik dağınıklıkları, Yunanlar adı altında yapay bir etnik birlik yalanının bilindiğine delil olmaktadır. Yunan tarihine göre, onların önceden hangi kabile lakabını aldıklarını bile tespit etmek zor, zira Ellin-adı İlyada'da Heredot'a göre sadece, doğudan gelen kültürel göçmenleri karakterize eden, temel kitlenin özgür ve köleleştirilmiş köylü nüfustan müteşekkil bölgenin yerlilerinden ayırt eden kültürel-tarihi bir terimdir. Kuzeyden daha geç dönemde peyda olan çok sayıdaki, kim oldukları meçhul halkın (muhtemelen Sredne-Dunaysk steplerinde parçalanmış Etrukslerin kalıntıları) ortaya çıkan savaşçı Doriyler de yerli halkın dilini ve şehirlilerin kültürlerini benimsedikten sonra, bütün Ellen halkının etnik karışıklığına dâhil oluyorlar. Doriylerin taarruz enerjisi, elbette, onlarda atlıların olmasından dolayıdır. Doriyler ve Etrüksler Balkan ve Apenin yarımadaları için, muhtemelen, aynı büyük göç dönemine denk düşen, Avrasya steplerinde bronz ve demir atların savaşına sebep olan Ön-Doğuda Hetler ve Gikslerin rolünü oynamışlardır. Adları geçen her iki halk da, doğunun denizci-kolonizatör, dağınık şehirlileri üzerinde hâkimiyet kurduktan sonra, onların toplumsal yapısına, karasal step monarşisini getirmişlerdir. Steplilerin hâkimiyeti periyodu Yunan ve Roma tarihinde Çarlar dönemi adıyla bilinmektedir.

Hem orada zamanla doğulu denizci göçmenlerin demokratizm prensipleri üstünlük kazandı, ancak daha sonraki emperyalist istidatlar dönemlerinde Çarlık dönemi etkisini gösterdi ve bazı küçük cumhuriyetçikler yutuldu. Bu süreç, Latinleşmiş Etrüks asilleri ve süvarilerinin Roma şehrine, bütün Latin ve Yunan şehirlerinin başı olma imkânını verdiği Appenin Yarımadası'nda başarılı bir şekilde sonuçlandı. Monarşik Sparta'nın denk gücü ve Cumhuriyet Atinası, Yunan şehirlerini, Roma döneminde emperyalist istilalar yapma yoluna girmekten alıkoydu. Ancak bu vazifeyi küçük Makedonya fevkalade başarıyla icra etti, onun da temel nüvesi olarak, Merkez Avrasya steplerinin step <butsefal> *(Yun. Bukephalos. Rivayete göre, Makedon Aleksandr'a uzun süre hizmet etmiş vahşi at – ç.n.)* atları ehlileştiricilerinin müstakil taarruz kolu kabul edilmelidir. Bu şekilde, bozkır atı, Latinleşmiş ve Yunanlaşmış Sami göçmenlerinin antik deniz kültürünün kaderine olan belirleyici etkisiyle kendisini kadim Doğu ülkelerinde tanıttı. Roma'nın denizci tüccar Karfagenler üzerindeki zaferi de hiç şüphesiz, çok iyi şekilde organize olmuş, gemi tayfalarının sıkı dostluğu üzerinde yükselen piyade sınıfını destekleyip, kuvvetlendiren step atlılarının varlığıyla mümkün olmuştur. Boğa, at, gemi, step ve deniz – işte bütün bunlar Antik dünya gibi, kadim doğunun kültür tarihinin maddi-ekonomik temelleridirler.

Yunan, Appenin ve Karfagen şehirlileri, kültürel-tarihi yoğrulmalarıyla, olağanüstü enerjileriyle, denizcilikteki gelişmeleriyle ve kendi yetenekleriyle Yeni-Avrupa medeniyetinin ilk-atası olan antik kültürü kurmuş olan, köken olarak Sami-Doğu çıkışlı, üç öz kardeştirler. Yerlilerin dillerinin kalıntıları ise, yerleşik denizciler tarafından benimsenmiştir, tarihçi bilim adamları kendi düşüncelerinde, güneşin, dünyanın etrafında döndüğü yalanına benzer, kendi optik serap-

larını kuruyorlar. Asırlardan beri Yunanca ve Latince konuşmuş o halkların herhangi bir olağanüstü yeteneklerinden bahsetmek, en hafif deyimiyle gülünç olur. Doğudan gelenlerin eski dünya görüşlerine ait eski gelenekleri, yeni durağında kadim Doğu kültürünü, step atlarının toynaklarında kurtaran gemi kültüyle karmaşıklaşıp ağır bir hal almışlardır. Bundan dolayı gemi Sami halklarının denizci kolunda (ilahi) nasihat gemisi olarak kalmıştır, geminin hiyeroglif işareti ise – haç serenli direktir. Bir diğeri altında iki balıkla (geminin kararlaştırılmış geometrik figürüne nesnel yorum), doğu "tay"ı (çift öküzün boyunduruğu ile araba oku ve o zamanda pulluk) ile karışarak, kültürel Ellenizm ve denizcilik yaşamının kutsal, yüksek sembolü olarak kalmıştır. Bu sembolden, teknik, iktisat, kültür ve insanlığın kurtarıcıları olan köle emeğinin düşüncesi süzülmektedir (Asuro-Babillilerin gemi işareti, tasvirleriyle, Karfagenlerin işaret ve sembollerini mukayese ediniz). Eski insanlar, kötü resim çiziciler olduktan sonra, sürekli balık figürlerinin refakat ettiği gemi resimleri çizdiler. Burada göstermek istedikleri düşünce- "balıkların yüzdüğü suda, bu tekne de yüzer" idi. Gemicilerin doğu vatanlarında kültür arabasını (ve pulluk) Tanrı-oğlu bir çift öküz çekerdi, denizde ise öküzler yerlerini, dövülerek zincirlere vurulan, askeri gözetmenlerin sert darbeleri altında gemiyi hareket ettiren yerli esirlere terk ettiler. Bu sebepten ötürü, öküz kültü, kendi gelişiminde yeni bir safhaya geçmeliydi- insanın gemiye zincirlenmesi ideasına (yani, daha sonraki dönemlerde "çapa" diye bilinecek olan "haç"a). Daha sonra, yelkenli kürek-galyotlarının gemiciliğinin gelişmesiyle, kürekçi-köle rejimi hafiflemek zorundaydı, bununla birlikte, rüzgârla (Tanrı-ruh) değişmeye başlayan haç-gemisindeki insan hakkındaki eski denizcilerin tasavvurları yok oldu. Ancak gemide 12 kürekçi ve yemleyen suretindeki eski-

Hıristiyanlığın sembolü Hırista (İsa) 12 apostolüdür, ilk denizciler tarafından dünyada acı çeken "Tanrı" olarak tanrısallaştırılmış olan doğru ideolojik bir ifadesi vardır. Acı çeken totem tanrı, eski vatanında (Doğuda) olduğu gibi, yenisinde – denizde de, harp esiri köle, at veya onun gibi bir şey olan sadece "sus" terimiyle nakledilmiştir. Nil deltası ve Suriye sahilinin büyük ticaret şehirlerinin ölmesiyle, göçmenlerde kutsal İlion (İla şehri, Val-il-on - İla Kapısı, kıyaslayınız) düşüncesi teşekkül etti, o zaman yeni at aristokrasisi, tanrı (yani at) tarafından, insanların günahları nedeniyle yıkılan Sodom ve Gomor mitolojisi formunda ifade edildi. Bilimsel çıkarım için hiç de az olmayan temellere sahip, İlion adı altında Yunan eposunda ilk önce, Yunanlılarda "İlipolya" veya "Geliopolya" adıyla bilinen, Giksler tarafından tahrip edilen eski Mısır şehri Anu'ya şarkı vardır (İlion, İliopolis – Güneş veya güneşli taraf şehri, Yunanlı şehirli buradan gelmektedir). Tarihi Finikeliler (Samilerin kalıntıları) muhtemelen tamamı gemi sahipleri ve Sami kitlesi - Mısırlılardan teşekkül etmiştir. Bu karışmış halk, devamlı olarak çok erken dönemde Kıbrıs, Girit ve çok sayıda takımadalarda kolonileşmiş olmalıdırlar. Akdeniz tersaneciliği ve gemiciliği, Teylor'un adilane tespitine göre, Nil sahillerinden çıkmıştır. Bu duruma göre, ilk olarak kuzey ve güney Mısır'ın ebedi savaşımına hizmet etmek zorundalardı: mağlup kuzeyliler (Nil'in zengin deltası sakinleri), denize açılıp Suriye sahillerine ve oradan da daha ileri – adalara yerleşmekten başka çıkar yolları yoktu; ikinci olarak da, Avrasya'nın kuzey merkez steplerinden, yüksek hayvancılık kültürü ve metal teknolojisinin Nil deltası sakinlerine gelmesi, onları daha ileriye, denize doğru ilerlemeye dürttü. Yunan kültüründe Mısır motifleri hâkimdir (Özellikle mimaride, heykelcilik ve mitolojide). Her zaman kültürel bakımdan fakir çoban halkların meskûn olduğu Kü-

çük Asya, kuzeyli halkların baskılarında, adalara çok fazla kolonist vermedi. Denizcilik ölçüsüyle hesap edilirse, Suriye sahilleri ve Nil deltası, takımadalara, Küçük Asya'dan daha yakındır. Sami halkı uzun asırlardan beri Mezapotamya'nın iki ırmağı arasında ve Suriye'de, eski Sümerler devrinden beri mukim olmuşlardır. Arabistan'dan veya başka bir yerden Samilerin gitgide yayılması,– yerli Samiler tarafından kadim-Sümerli kolonistlerin yutulmasına bağlı tarihi bir serap değil midir? Sümer dönemine ait, yazılı Sami eserlerin yokluğu, Samilerin birine tabi olmadıklarını henüz kanıtlamıyor, zira, Sümerler henüz Samiler tarafından asimile edilmemişlerdir; sonuncular, tarihçilere kendileri hakkında bilgi verecek yazmalara sahip değildiler. Mezapotamya'da iki nehir arasındaki kast sistemi şehirlerindeki yönetimde, Sümerlerin yerli kabileler üzerinden bir üstünlüğü olduğundan bahsedilebilir mi? Eski Mısırı yöneten sınıfta Sümer kanı muhtemelen daha çoktur, hangi dilde konuşmuş olsalar bile, zira Avrasya'nın kuzey steplerinden sığırcılık kültürü, Sami denizini geçerek Mısır'a kadar ulaşabilmiştir. Kültürün çıkışına dair problemler konusunda, bilimde, dilbilimsel metotlar hâkimdir. Dilbilimcinin bilimsel yargısı basittir: kültürün yaratıcısı olan halk, bizzat o dilde konuşup yazan kadim kültür taşıyıcılarıdır. Dilbilimciler, çocuk hikâyesi Robinson Kruzo' nun anlamı ve fikri üzerinde düşünme zorluğuna girmezler. Robinson, vatanından koparılıp, binlerce aç vahşi hayvanın yaşadığı adaya düşmüştür. Robinson, vahşi hayvanlar arasında kültür kuran Cuma'yı – kendisine yardımcı olarak bulur. İnsana, enstrümanlar kullanmayı, dülgerlik yapmayı öğretmek, ona kendi dilini öğretmekten daha kolaydır. Bunun için dil, kültür gelişmesinde sadece basit yanılsamadır. Robinson için, onlara İngilizce öğretmek için okul kurmaktan, binlerce Cuma'nın dilini öğrenmesi kesinlikle

daha kolaydır. Hikâyenin yazarı, Robinson'u selametle vatanına dönmeye zorluyor... Fakat Robinson'un kültürel hayatında vatanına geri dönüş yüzüşünü gerçekleştirmeye muvaffak olduğunu sanmıyorum, üstelik hızlı gemilerin ve trenlerin olmadığı, yolda yol tarifi almanın mümkün olmadığı eski devirlerde? Robinson'un konusu, bizim kültürün gelişmesi ve yayılmasını takip edemediğimiz, bir memlekette, geçmiş tarihte cereyan etmiştir. Yunan mitleri, kadınlardan müteşekkil masalsı Amazon halkı hakkındaki konuları muhafaza etmiştir. Bu tuhaf düşünceyi, ters yönden tetkik etme hakkına sahibiz: yetişkin savaşçı erkeklerden bir araya getirilmiş halk olan Sami göçmenleri, kendilerinin taban tabana zıtlıklarını hayal bile edemezlerdi. Denizlerde, kayalık adalarda dolaşan Odissey, her zaman harikulade perilerin kucağında bulunarak, denizcilerin serseri yaşamlarının temel acısını gizlemekte ve münzevi-keşişlerin güzel kızı suretinde olan cinlere benzemiş olabilir; günahsız ve kusursuz savaşçı kız halkı, masalsı hayali değil, güzel Elen'lerini kaybetmiş cesur denizcilerin canlı halkı olmalıdır. İlios'un (Doğulu İlya) eski inanlıları, ayna gibi dalgasız su üzerinde, kendi yaşamlarının yansımasını gördüler. Ancak bu hayal, antropolojik dış emarelere göre – sakalsız ve uzun giysileriyle (soğuk ülkeler) daha çok kadınları andıran atlılara meşru sonuç verebilirdi. Yunanlılar, öküze binen savaşçı kızlar hakkında bize konu bırakmadılar, fakat Amazonlar düşüncesi atlıyı çağrıştırır. Amazon kadınları hakkındaki Yunan miti, antik kültürün yaratıcılarının dağılmasına sebep olan halkın ırk emareleri hakkındaki karanlık soruya bir ışık tutabiliyor mu?

Yunan ve Roma kahramanlık destanlarının itinalı bir suretle öğrenerek, tarafımızdan yürütülen, Elen ve genel olarak antik kültürün ortaya çıkışı hakkındaki bilimsel duruma daha detaylı ve doğrulama katacak deliller arayıp bul-

mak, aynı şekilde boğa, at ve gemi motiflerinde ve mitolojik destanlarında kavramak mümkün olabilir. Biz, Yunanlı denizcilerin düşmanları hakkında Homer'in İliada'sında Minsk söyleyişinin birebir çevirisi olduğunu ilaveten göstermeye kendimize imkân veriyoruz. "İleri gidin, Truvalılar, hızlı atların terbiyecileri" (Şiir 102)

(Bu makale, yazarın diğer çalışmasında "Hrestes, Şamanizm ve Hıristiyanlık", İrkut, 1929, ortaya konan durumun müteakip gelişmesi ve devamıdır.)

İrkut. 10 Mayıs 1929.

Saha (Yakut) Türklerinin yüzyılın başında yetiştirmiş olduğu en önemli araştırmacıların başında G. V. Ksenefontov gelmektedir.
Aslen hukukçu olsa da Yakutlardaki milli benliğin oluşması için yaptığı tarih ve folklor çalışmaları ile tanınmıştır.
Stalin döneminde "Saha (Yakut) milliyetçi aydınlarının önde gelenleri" ile beraber öldürülmüştür.

Yakut Şamanlığı adlı bu çalışması Türkçeye çevrilen ilk eseridir.
Kitabın içinde

-*Şaman Efsane ve Hikâyeleri*
-*Hrestes (İsa) Şamanizm ve Hristiyanlık*
-*Ural Altay Şamanizminde Delilik Kültü*
-*Klasik Doğunun Mitolojik Tasavvurları ve Çobanlık Yaşam Tarzı*

adlı çalışmaları bulunmaktadır.

Doğulu göçebelerin İlk dünya medeniyetlerine, Hristiyanlık ve Museviliğe etkileri nelerdi? Asya ve Ortadoğu medeniyetlerinin altında doğulu (Türk) göçebe kültürü mü var? Bunlar Ksenefontov'un çalışmalarında cevaplarını vermeye çalıştığı bir kaç soru sadece.

ISBN: 978-975-6527-75-7

